MYKOLAS VAITKUS

ŠIAURĖS ŽVAIGŽDĖ

Atsiminimai

III

COPYRIGHT by AUTHOR

Nidos Knygų Klubo Leidinys Nr. 53, 1965.

Printed by NIDA PRESS,
1-2, Ladbroke Gardens, London, W.11.

Į ŠIAURĖS PALMYRĄ

Vadinas, nauja mano atsiminimų knyga, ketvirtoji: pirmoji buvo „Su Minija į Baltiją“, antroji — „Baltijos Gražuolė“, trečioji — „Mistiniame Sode“, o ši ketvirtoji — „Šiaurės Žvaigždė“.

Kodėl pasirinkau šiai knygai tą vardą? — Mat, aprašomieji dalykai vyko Peterburge - Leningrade arba iš jo pasklido kitur, o senasis St. Peterburgas, carų Rusijos sostinė, buvo tikra žvaigždė anuometinės Rusijos miestų tarpe, ir, būtent, šiaurės žvaigždė, nes švietė tolimoj šiaurėj, kaip JAV Anchorage miestas šiaurės Aliaskoj. O toj Šiaurės Žvaigždėj švietė mums mūsų atgimimo Šiaurės Žvaigždė — poetas Maironis.

O į kokią tatai Šiaurės Palmyrą ruošiuos vykt ir gerb. skaitytojus drauge vestis? — Gi

į tą patį Peterburgą. Mat, anais laikais, tur būt, per visą 18 šimtmetį, o ir vėliau, entuziastai Peterburgo mėgėjai, ypač poetai, mielai liaupsindavo tą šaunų Petro Didžiojo miestą anuo poetiniu vardu — Šiaurės Palmyra. Kodėl būtent Palmyra? Gal dėl to, kad ir Peterburgas liko įkurtas tikroj balų dykumoj ir išaugo į puikų miestą, kaip kad senovėj Palmyra buvo įkurta šiaurės Sirijos dykumoj, tiksliau — tos dykumos oazėj, ir ilgainiui pasidarė garsinga savo turtais bei grožiu.

Bet ne tuoj pat skaitytojus vesiuos į tą Šiaurės Palmyrą. Pirma noriu juos patampyt po kitas didesnes ar mažesnes vietas, nes ne taip lengva vienu šuoliu peršokt iš Mistinio Sodo į Šiaurės Žvaigždę — iš Kauno seminarijos į Peterburgo dvasinę akademiją. Toloka!

Iš procentų už užgrobtuosius bažnytinius turtus Rusų vyriausybė, tarp kitko, teikdavo metines stipendijas keliem baigusiem diecezines seminarijas klierikam studijuoti toliau bažnytinius mokslus Peterburgo imperatorinėj dvasinėj akademijoj, skirtoj katalikam. Žemaičių vyskupijos seminarija turėjo teisę gaut paeiliui vienais metais vieną stipendiją, antrais — dvi. 1906 metais, kada aš baigiau Žemaičių seminariją, iš eilės teko mūsų kursui viena tik stipendija. O kandidatų buvom du: aš ir Vladas Jurgutis. Seminarijos vadovybė skyrė stipendiją man (įrodymas, kaip kartais vy-

resnybės klaidingai įvertina kandidatus). Bet Jurgutis turėjo stiprų rėmėją, įtakingą vyskupo Paliulionio sekretorių profesorių Žongolovičių; kaip Vladas paskiau pasakojos, šis profesorius suradęs kažkokių fondų Vladui važiuot į akademiją. Tad važiuosim abu. O kol kas — atostogų: Vladukas į savo Joskaudus, tarp Palangos ir Darbėnų, o aš ne bet kur, tik... į patį Vilnių, o ten — į Vilniaus vyskupų palocių. Kaip gi tatai?

Kam yr tekę skaityt antrąją mano atsiminimų knygą „Baltijos Gražuolę", tas žino, jog 1899-1903 metais, kada mokiaus Liepojos gimnazijoj, Liepojos parapijos klebonu buvo kanauninkas baronas von Roop, o zakristininku — jo patikimas ir mėgstamas Latgalijos bajorėlis Juozas Vojevodskis, kuris, man baigus gimnaziją, vedė mano seserį Oną ir persikėlė į mūsų Gargždus, labai širdingai atsisveikinęs su kanauninku ir gavęs jo pakvietimą grįžt į jo tarnybą, kada vien panorėsiąs.

Netrukus kanauninkas von der Roop Šv. Sosto liko pakeltas į Saratovo vyskupus, o dar po kurio laiko — į garbingąjį Vilniaus vyskupų sostą.

Ir mano svainis pan Josef, lėtasis stipruolis, barono tarnyboj išlepęs, gan greit atsikando Gargždų ir grįžo pas buvusįjį savo kleboną, dabar Vilniaus vyskupą, kuris jį pasodino savo rūmų prieškambary priiminėt ir išlei-

dinėt lankytojus bei priiminėt ir kaišiot į savo kišenę žalius ar kitos spalvos „tipus“ — už patarnavimą.

Taip tatai ponas Juozapas, regimai pastoviai įsitaisęs šventuosė rūmuose, nutarė pateikti man Vilniuj šiokias tokias atostogas ir pareiškė tą savo nelabai kuklų norą savo maloningam globėjui. Šis, žinoma, sutiko— ir aš... ką bekalbėt (nors ne be tam tikros baimės: juk gal teks kasdien susitikti su pačiu Jomylista koplyčioj ir valgomajam; o aš instinktyviai privengdavau didelių ponų).

Tad tų palaimintųjų 1906 metų Julijoninio, ne Gregorinio, birželio pradžioj, pasisiūdinęs pas Garšvą atitinkamą nepigų sutoną, storos, geros medžiagos, tinkantį labiau žiemai, — tiesiai iš Kauno seminarijos išvykau į Vilnių, pirmą kartą!

Be galo domėjaus: koks man pasirodys tas mūsų Vilnius, apie kurį tiek buvo jau tekę skaityti, tiek girdėti! Pagal anuometinius rusų duomenis, Vilnius buvo tikras didmiestis, nes turėjo anuomet daugiau nei 380 tūkstančių gyventojų, tad buvo Rusijoj po Peterburgo, Maskvos, Varšuvos ir Rygos, penktasis didysis miestas, o ir visoj Europoj anuomet nedaug tebuvo tokių. Vilniaus gyventojų skaičių stipriai ugdė tai, kad jis buvo didelės srities (Sieverozapadnyj kraj — Šiaurvakarinis kraštas) administracinis bei militarinis centras. Vilniuj

kryžiavos dvi be galo svarbios Rusijai geležinkelio linijos, jungusios ją su Vakarų bei pietų Europa, o ir pačios Rusijos Šiaurę su Pietum ir Rytus su Vakarais.

Įvažiavau traukiniu į Vilnių, smalsiai žvalgydamasis. Stotis daug šaunesnė, nei Kauno ar Liepojos. Judėjimas labai didelis. Pasiėmiau vežiką, važiuoju. Gatvės siaurokos. Namai vidutiniški, maž kuo pranašesni už Kauno, tokie pat maždaug, kaip Liepojos ar net Klaipėdos. Tik kairėj, užpakaly, labai aukštas ir didelis (kaip man tuomet atrodė) pastatas: vėliau sužinojau tai esant centrinį paštą. Bet kas Vilniui ypatinga — tai bokštų bokštai (o! bokštai — amžinoji mano svajonė ir gėresys!). Dabar tai jais prisigrožėsiu! Iki soties.

Įvažiavau giliau į miestą, į anuometinę, berods, Bolšaja Vilenskaja ulica. Čia ir rūmai įdomesni, ir krautuvės puošnesnės. Bet kur čia Aušros Vartai? Taip noris tą garbingąją mūsų šventvietę pamatyt!..

Ir štai ji!.. Net nesiklausęs pažintum! Tarp dviejų gatvės rūmų skliaučias vadinamoji broma-vartai, virš kurių nuo vieno gatvės krašto iki antro — neaukštas pastatas: tai ir yra garsioji koplyčia — visi, kas tik eina pro tuos vartus, pagarbiai nusimauna kepurę (kas kepurėtas) ar bent aiškiai susikaupia (kas ryškiai veiduos matyt). Nuostabi nuotaika apgaubia dvasią. Suvirpa širdis. Juk tai — didin-

goji Dievo Motina, stebuklais šlovingoji per šimtmečius. Juk tai — ir mūsų Motina! O gailestinga, o mylinti!.. Tik ar mes esam verti Jos malonės?..

Apsigręžęs veizdžiu, kai pravažiavom, į koplyčios veidą. Žinoma, stebuklingasis paveikslas uždengtas, ir nekas iš koplyčios vidaus tematyt. Bet juk turėsiu laiko jai ir Jai aplankyt.

Važiuoju toliau. Gatvė, nors ir netiesi, eina vis puošnyn. Anuometiniam Kaune kažin ar rastum ką panašų. Čia jau lyg tikras didmiestis, kaip tokį vaizdavaus, nes nieko šaunesnio dar nebuvau regėjęs, vien knygose. Pakeliui pravažiavom pro labai gražią bažnyčią, liuksusinio baroko; vėliau sužinojau, jog tai buvusioji šv. Kazimiero bažnyčia, kurią rusai pavertė cerkve. Pravažiavom ir pro kitą labai gražią bažnyčią, kiek atokiau, kuri besanti šv. Jono bažnyčia, katalikiška. Galop išvydau prieky, truputį į dešinę, aukštoką kalną (bent lietuvišku mastu), o jo viršūnėj romantišką, gerokai apgriautą, bet sumaniai sulaikytą toliau griūti ir reikiamai aplopytą pilį — tai besanti garsioji Gedimino pilis. Prieky, kiek dešinėj, pasirodė varpinė, šalia kurios rimtai beviešpataujanti be galo harmoninga bažnyčia: tai esanti Vilniaus vyskupijos katedra. O čia štai, dešinėj gatvės pusėj, ir mano kelionės tikslas — Vilniaus vyskupo „palocius“, to vyskupo

bei tos vyskupijos, kuri Lietuvos-Lenkijos respublikos praeity vaidino įžymią rolę, vieną iš įžymiausiųjų, o buvo viena iš svarbiausiųjų net visoj Katalikų Bažnyčioj. Tik kad štai šis „palocius“ tai jau visai ne palociškas! Už kauniškį vyskupo rūmą nekiek šaunesnis, o juk ir tas kauniškis visai nepuikus. Na, bet juk vyskupai yra beturčių apaštalų įpėdiniai. Tik ot štai čia, Jungtinėse Valstybėse, net ir toli gražu ne tokiose svarbiose diecezijose, kaip Vilniaus, vyskupai yra tikrai amerikoniškai bei dvidešimtamžiškai įsikūrę. Ką ten vyskupai! Net ir vienuoliai dažnai gyvena gražesniuose rūmuose (kažin, ar šventieji Įkūrėjai palankiai į tai žiūri iš savo dangaus palocių?). Užmokėjau su priedu vežikui už žygį ir žengiau su rankiniu prie lemtingų durų. Jos atsivers, ir aš įžengsiu į didžiojo dvasiško pono buveinę. Ką ten rasiu? Kaip man klosis?.. Tiesa, ten prie durų vyrauja mano svainis Juozas. Bet kas jis prieš vyskupą baroną!

Tačiau, kas lemta, neišvengsi. Tad drebančiu pirštu spaudžiu mygtuką (o gal traukiu skambalą?)... Kaip paprastai, durininkas ponas Vojevodskis iš lėto ateina atidaryt durų. Štai pravirose duryse jo jėginga figūra, kurios viršuje — apskritas skaisčiai rožinis veidas su pasišiaušusiais gelsvais ūsais, maloniai rimtas. Išvydęs mane, plačiai išsišiepia džiugiu šypsniu. Pasveikinu jį čia, žinoma, lenkiškai, nes

lietuviškai dar jis nebuvo suskubęs pramokt (pagaliau nelabai ir skubinos).

Taip tatai įžengiau į Vilniaus vyskupų rūmus. Svainis-durininkas man tuoj pranešė raminančią žinią: Jo Mylistos vyskupo nėr namie — jis išvyko į Peterburgą, į Valstybės Dūmos posėdį (mat, jis buvo išrinktas atstovu tame pirmajame naujų laikų Rusijos parlamente). Man lyg akmuo nuo širdies nuslinko. Vargšas, aš nemokėjau įvertint garbės bei laimės susitikt tokį potentatą, su juo kalbėtis, o gal ir jo palankumo įsigyt. Na, ir be to kaip nors apsieisiu. Šiaip ar taip, bus jaukiau čia viešėt...

Dabar ponas Juozapas mane nuvedė pas Jo Mylistos šeimininkę, kurią jau buvau lankęs dar Liepojoj. Vadinas, bent šešeri metai buvo jau prašvilpę: aš jau mažne puskunigis, seminariją baigęs, o ji, nabagė, nepajaunėjus, bet atrodo vis dar pagarbą įkvepiamai. Priėmė mane maloniai, nors nebe taip protekcionistiškai, kaip anąkart, nes juk nūn mudviejų socialinė padėtis keletu laipsniukų suartėjus. Pasakė man, kur bus mano kambarys, kur bendras valgomasis ir kuriom valandom teks šiuo naudotis, ir palinkėjo malonių vaišių. Padėkojęs atsisveikinau, ir Juozas nuvedė mane į mano laikinę buveiniukę. Ji besanti pietiniam rūmų sparne, antrajame aukšte. Besąs tai nedidelis kambarys, su vienu ar dviem langais į

kiemą, šviesus ir švarus, padoriai, bet kukliai apstatytas (žinoma, palyginus su mano turėtom celėm seminarijoj, tai buvo beveik poniškas numeris). Padėjus kur reikiant daiktus, Juozas vedės mane parodyt, kur kas, — svarbiausia, koplyčia ir valgomasis.

Valgomasis besąs pagrindinių rūmų antrajam aukšte, neerdvus, tur būt, ne vaišėm skirtas, o vien artimiausiam rateliui. Užtat salė didelė ir, kaip man anuomet atrodė, puošni. Didžiausias papuošalas — bene visų Vilniaus vyskupų įrėmuoti portretai, aliejiniais dažais tapyti. Ta salė man labai gyvai priminė tą Kauno seminarijos aulę, kur buvo pakabinti visų buvusių Žemaičių vyskupijos vyskupų paveikslai-portretai; kai kurie šių vyskupų vėliau pasidarė Vilniaus vyskupais. Į akis pulte puolė apskritas tų paveikslų stiliaus panašumas. Ar visi tie portretai autentiški? kokia jų meninė vertė? ar jie panašūs į gyvuosius originalus? Tam išspręsti reiktų didelės mokslinės studijos. Tai ne mano nosiai uždavinys. Viena galėčiau pasakyt: daugumas tų paveikslų labai realistiški — nė kiek nepagražinti, su individualiais veidų trūkumais, matyt, tapytojų stengtasi pagaut tikrovę; o kadangi tie vyskupai buvo nemaži paukščiai, tai, be abejo, pasirinko ne bet kokius bogomazus savo atvaizdams padaryt. Kiek žinau, vienas vysk. Gaspras Cirtautas buvo toks kuklus, jog davėsi portretuojamas paprasto, bene savamokslio

kunigo Čegio. O vis tiek ir tas portretas, sakyčiau, taip realistiškai sudvasintai, taip ekspresyviai pateikia mirtį savy nešiojančio ganytojo vaizdą, jog galima pamiršt meninius trūkumus ir pasigrožėti tuo įsikūnijusiu, beveik bekūniu, Sopuliu. Kam yra tekę dar regėt a.a. vyskupą Cirtautą prieš pat jo mirtį, tas pasakys: o vis dėlto panašus!

Kur dabar tie kauniškių bei vilniškių vyskupų portretai? Ar daug iš jų išliko? Kauniškiai gal bus visi žuvę.

Kai atėjo valgomasis laikas, punktualiai nusiskubinau kur reikiant, truputį būgštaudamas: kuriuos ir kokius ponus ten sutiksiu? kaip jie mane priims?

Ir sutikau ir kasdien per tas savaites sutikinėjau prie stalo beveik tuos pat asmenis, kartais tris, kartais du. Labiausiai įsidėjau į atmintį jauną, tėvą, švarutį, grakštutį poną Szadurskį, vyskupo giminę, o kiek silpniau poną Czeslawą Jankowskį, abudu publicistus, abudu besidarbuojančius dienrašty „Dziennik Wilenski", kurio finansuotojas buvo bene pats Ekscelencija, bent dalim, o, berods, ir tikruoju leidėju. Susipažinimas su tais jau įžymiais laikraštininkais įvyko šabloniškai, trumpai - šaltai. Nebešabloniškas buvo mūsų tolesnis sugyvenimas, kurį galima gana tiksliai apibūdint keturiais žodžiais: jie kalbėdavos, aš tylėdavau. Kodėl taip? Ogi kad jie manęs nekalbin-

davo, tartum aš, tas žemaičių lokiukas, būčiau tikrai kiauras nulis. O aš būčiau norėjęs įsikišt į razumnas jų kalbas! Na, bet ką veiksi! — ponai, lenkai, rašytojai! o aš? — vien kauniškis klierikiūkštis, nors ir jam fanaberijos iš kitų skolintis nebūtų reikėję.

Pasižinau ten dar su vienu vyskupiniu asmeniu: su vyskupo kapelionu kun. Nowickiu. Apie jį beatsimenu tik, kad jis buvo nedidukas, mandagutis, nuoširdus kunigiokas. Kažkodėl nebeprisimenu, ar jis kasdien ateidavo į bendrąjį valgomąjį; būtų man nė tylėt netekę, o ir valgiai būtų atrodę dar skanesni. Koplyčioj bene teko klausyt jo mišių ir patarnaut. Kažkodėl to nebeatsimenu. Berods, jis veikiai išvyko į Peterburgą pas savo ekscelenciją.

Kuo gi užpildydavau sau dienas tame gražiajame, brangiajame Vilniuj (kurio nebebūčiau norėjęs palikt, nes taip labai jis man pasidarė mielas)? Šį-tą skaičiau. Bandžiau eilėraščių rašyt; bet nesisekė. Daugiausia vaikščiojau po tą įdomųjį miestą, dažniausiai vienas, bet kartais su svainiu, ypač kai reikėdavo pirmąkart kurią bažnyčią aplankyt ir įdomiausiuosius daiktus joj pamatyt: mat, kai būdavo su manim pan Jozef, vyskupo patikimasis tarnautojas, visos durys ir visi užkampiai mum mielai atsiverdavo, netgi su maloniais šypsniais.

Svarbiausia — Juozas nuvedė mane į čia

pat esančią katedrą. Ne per aukštas, ne per didelis gelsvas pastatas, klasikinio dorinio stiliaus, nuostabiai paprastomis linijomis, nuostabiai grakštus, tiesiog akiai atgovis, ausiai — muzika. Nepaprastai gražus savo paprastumu frontas su tom kolonom, didingas bei galingas, o vienkart harmoningas, kaip tobulas himnas. Savotiška varpinė (sako, ant pagoniškų pamatų), atskirta nuo pačios bažnyčios. Žengiau į katedros vidų su bugia pagarba, laukdamas stebuklų. Eilės sunkių, galingų dorinių kolonų, neįmantrių, keturkampių, toli ne tokių gracingų, kaip Kauno katedros. Atvirai prisipažinsiu, vidus manęs neapkerėjo, toli ne. Į smulkmenas nebandysiu leistis, kadangi jos taip gerai žinomos. Probėgom apsižvalgęs, nusiskubinau į šv. Kazimiero koplyčią. Tikrai karališka, verta šventojo karalaičio, šviesi, puošni, vienkart labai estetiška. Viršuj grabo— šventojo figūra: ji padarė man keistą įspūdį: tas Karalaitis — toks vaikutis, dargi pasitūpęs, lyg rengtųs šokt aukštyn... į dangų. Mažą trupučiuką juokinga. Betgi sąmonė veikiai sudarė nuotaiką. Atsiklaupiau, susimąsčiau ir ilgokai nuoširdžiai meldžiaus. Ir, kol būdamas Vilniuj, kur ėjęs, kur neėjęs, vis užsuksiu čionai dvasia atsigaut šalia šventojo Lietuvos bei lietuvių Globėjo.

Mano Juozas nepamiršo man parodyt, lengvai gavęs leidimą, įdomių bei brangių senienų muziejėlį (lenk. skarbiec) katedros

aukšte. Aiškintojo lydimi, užkopėme be vargo į tą aukštą. Daug ten besą bažnytinio meno vertybių, išimtų iš apyvartos dėl jų archeologinės, istorinės, meninės vertybės. Dabar mano atminty vien chaosas po beveik 60 metų. Liturginiai rūbai, indai bei įvairūs kiti padargai, blizgą auksu ir brangiais akmenimis, dovanoti arba padaryti įžymių istorinių asmenų nuo pat krikščionybės Lietuvoj įvedimo. Besąs ten vienas bažnytinis rūbas (bene arnotas), pačios karalienės Jadvygos, Jogailos žmonos, išsiuvinėtas. Labai grožėjaus rūbais, susiūtais iš garsiųjų Slucko juostelių. Taip, dyvai bei stebuklai. Bet ar daug iš jų nūn beišliko?..

Manau, jog antroji mudviejų aplankytoji bažnyčia buvo šv. Jono. Kadangi toj bažnyčioj tebuvau vieną kartą savo gyvenime, tai beišliko man vienas įspūdis: kažkas apytamsu, paslaptinga, pilna kolonų, didinga, aukšta — ir gražu. Ypač sužavėjo mane tos bažnyčios bokštas, toks solidus, tvirtas, ir nors didingas, bet vienkart gracingas — akim tiesiog šventė. Kol buvau Vilniuj, vis ir vis iš arčiau ar iš toliau į jį žvilgčiojau. Juk nuo pat mažens bokštai buvo mano estetinė silpnybė. Kas architektūroj įvedė bokštus, buvo tikrai genialus angelas. Dievui garbė, ir žmonėms per visus amžius džiaugsmas ir traukiamasis centras.

Kas, apsilankęs Vilniuj, neužeis į Aušros Vartų koplyčią, jei jame liko dar kiek lietuvy-

bės bei bent aidas katalikybės?.. Tų tatai dalykų 1906 metų vasarą mano dūšioj būta, ką bekalbėt apie patiės vyskupo tarną Juozą, kuris, ir nuo vyskupo pasišalinęs, visą amžių pasiliko uolus katalikas; tik prie jo naujai įsigytos per Anę žemaitybės išsilaikė aukštas procentas lenkybės, o prigimtoji latvybė liko anų dviejų ybių beveik visai užgožta. Tad nedyvai, jog Juozas mane nusivedė pasižiūrėt Aušros Vartų bei pasimelst.

Tai visai netoli nuo vyskupo rūmų, gal koks varstas. Garbingoji koplyčia besanti prisiglaudus prie šv. Teresės bažnyčios, taip prašmatniai šviesiais ir juodais dryžais numarginitos. Tai buvo ryto metas. Koplyčioj laikyta šv. mišios. Užlipome. Vieta visai nedidelė. Būrelis maldininkų. Visi labai susikaupę, akis subedę į atidengtą stebuklingąjį paveikslą. O tame paveiksle — mūsų brangioji Motina Marija, tokia švelniai rimta, giliai susimąsčiusi; bet pro tą rimtį sklinda didis maloningumas. Ilgai žiūrėjau į tą šventą veidą. Nuoširdžiai meldžiaus, gal geriau, nei kituomet ar kitur kur: juk tai— nepaprasta, nuostabi Motina, galinga ir gera, ir ypač mūsų lietuvių Motina, tai įrodžiusi stebuklais. Tokių valandų, tokiose vietose išgyventų, nebepamirštama.

Motinos Vartai, Vartai Aušros,
Anga, kur dangūs mum aušta,
Vieta, kur bėgom, paskendę varguos,

meldėm, kad Motina vaikui paguostų
širdį palaužtą.

Vartai aušriniai, Vartai vilties!
Eičiau į Motiną keliais,
eičiau ieškoti šviesesnės dalies —
verkčiau nušvitęs, rankas jon ištiesęs, —
grįžtąs vaikelis.

Vieną dieną išsiruošiau į tolesnį žygį: aplankyt šv. Petro ir Povilo bažnyčios. Ėjom, žinoma, pėsčia: ką tai reiškia tokiem jaunuoliam tie keli kilometrai!.. Ilga, švari, daili Antakalnio gatvė. Praėjom pro mum lietuviam brangų Petro Vileišio palocių, kur jo įsteigta spaustuvė spaudžia pirmąjį mūsų dienraštį „Vilniaus Žinias". Nuostabus patriotas, aukojąs žymią dalį savo turto Tėvynės labui!

Jau iš tolo matyt balta grakšti barokinė bažnyčia su dviem dailiais bokštais. Priėjom arčiau. Nedidelė. Įėjom į vidų — ir pasijutom grožio pasauly. Galėjom save klaust: kur gi esam? ar puikiam religiniam muziejuj, ar rojuj? Visa bažnyčia, jei taip leista išsireikšti, knibždėte knibžda šventom, pusiaušventom ir nešventom gipso figūrom-figūrėlėm-figūrytėm! Net akys raibsta, nors ir gėresingai. O bažnyčios vadovas mudviem aiškina-aiškina, nesiliaujamai, nepavargstamai, bet ir nenuo-

bodžiai, kas, kuomet, ką ir kaip. Po 60 metų nė nebandysiu kartot jo duomenų. Labai-labai įdomi ir brangi (ne vien dėl grožio) bažnyčia. Galėtų papuošt kiekvieną senojo ir naujojo pasaulio sostinę. O ar Vilnius ne sostinė? Ir dar kokia! Tokia praeitim ne kiekviena gali pasigirt!

Aplankėm su Juozu tą nuostabiąją gotinę bažnytėlę, tą architektūros meno perlą, kurį, kaip sakoma, Napoleonas būčiąs norėjęs paimt į delną ir parsinešt į Paryžių. Iš viršaus grožėjaus-grožėjaus, bet į vidų nepatekau: buvo uždara dėl remonto ar ką.

Jau nuo mažens iš paveiksliuko grožėjaus šv. Rapolo bažnyčios dviem labai dailiais bokštais, net juos į savo sąsiuvinį buvau nusibraižęs; ir dabar Vilniuj jais grožėjaus, bent iš tolo, bet nueit aplankyt kažkodėl nebeteko.

Dažniausiai vaikščiodamas praeidavau pro katedros frontoną ir sustojęs grožėdavaus iki soties, tiksliau — be soties. Betgi be galo mėgdavau ir Gedimino kalną ir ten užkopdavau, tur būt, kasdien. Kas per grožybės atsiveria žmogui, pamažu aukštyn lipant ir galop užlipus! Marios namų bei rūmų. Tarp jų vingiuoja platūs kaspinai—upės ir daugybė siauručių kaspinėlių — gatvės. Ir visur kyla į dangų didesni ir mažesni, gražūs ir dar gražesni bokštai bei bonios — visi mano džiaugsmas bei pasigėrėjimas. O ir pats Gedimino kalnas ne vien

brangus mūsų širdžiai, kaip istorinis paminklas, o ir tikrai gražus pats savaime. Tačiau ką aš čia kalbu apie Vilniaus grožybes silpnu savo liežuviu, kai jūs, brangūs skaitytojai, esate tiek puikių Vilniaus aprašymų skaitę... Betgi neištūriu nepakartojęs posmo iš mūsų Maironio „Vilniaus", posmo, kuris toks reikšmingas mūsų niūriam amžiui:

Antai pažvelki! Tai Vilnius rūmais
Dunkso tarp kalnų plačiai.
Naktis jį rūbais tamsiais, kaip dūmais,
Dengia. Jis miega giliai...
Kame tas garsas, kuriuo skambėjai?
Kame galybė ir pranokėjai?
Kur tavo, Vilniau, tie spinduliai,
Kuriuos skleidei
Lietuvai, mūsų tėvynei?..

Tasgatės, vaikščiojau ir grožėjaus Vilnium, vis būgštaudamas, be neparvyks kartais iš Peterburgo didysis Viešpats. Ir būčiau norėjęs kartais, kad parvažiuotų, nesgi būtų ir įdomu ir naudinga arčiau su tuo įžymiuoju hierarchu pasižint; bet dar labiau prisibijojau to didžio pono, nors Liepojoj jis buvo man maloningas, ne kartą mane kiek sušelpdamas, o ir labai maloniai mane priėmė, kai pas jį apsilankiau; betgi... didžmogiai mane visuomet

labai varžė, ypač svetimieji. Ir lig gyvenimo galo vis nenusikračiau ta prievanga, net saviškių didponių — prezidentų, ministrų ir kitų tokių ar kiek kitokių atžvilgiu.

Bet tos vaiskios tyro gintaro dienos Vilniuje turėjo pasibaigti, nes juk reikėjo aplankyt ir tolimąją tėviškę, prieš išvykstant į tolimą šiaurę. Tad atsisveikinau su maloniąja šeimininke, su korektiškai šaltais stalo bendrais, su mieluoju svainiu ir su tuo giliai pamiltuoju Vilnium. Anuomet nė pamąstyt nepamąsčiau, jog jo, gal būt, daugiau nebeteks aplankyt.

Trys seminarijos draugai buvo nuoširdžiai mane kvietę juos šią vasarą aplankyt. Visi trys — šiaurrytiečiai aukštaičiai: debeikietis Jonas Matulis, svedasietis Antanas Braknė ir kamajietis Pranas Mirskis. Tad iš Vilniaus išvažiavau traukiniu į šiaurę, Daugavpilio link, kad paskiau, nuo anuometinių „Naujųjų Švenčionių", pasukčiau į vakarus, Panevėžio link. Ligi tų Švenčionėlių geležinkelis bėgo per nuostabiai gražias apylinkes, kurios gyvai man priminė mano Minijos grožybes arba lygiai žavias vietas tarp Kurtuvėnų ir Janapolės, važiuojant Telšių link.

Bevažiuodamas, turėjau vagone savotišką bendrakeleivį, tartum jauną kunigėlį, tamsiu, plačiu veidu, juodais, užverstais užpakalin plaukais, rudom, kukliai žemyn nuleistom

akim, protingo šypsulio šešėliu plonose lūpose. Smalsiai žiūriu į jį. Norėčiau prašnekint. Bet jis nė mažiausiu ženklu neparagina manęs pradėt. Tačiau kažkaip ryžaus jį prakalbint. Aš klausinėjau, jis atsakinėjo, nors ir mandagiai, bet labai santūriai ir trumpai. Vien tik plonutėm žnyplėm vos-ne-vos iš jo išpešiau, jog jis — Vilniaus seminarijos klierikas, jog dabar esąs Peterburgo dvas. akademijos studentas, jog jo vardas-pavardė — Mečislovas Reinys, jog jo tėviškė — Madagaskaras. Čia aš tiesiog sumišau. Manau sau: negi tas rimtas klierikas mane mistifikuoja!.. Bet, švelniai šyptelėjęs, jis paaiškino: taip vadinąsis gimtasis jo vienkiemis, o jis esąs čia pat netoli, Daugailių valsčiuj.

Taip tatai pasižinau su būsimuoju arkivyskupu-kankiniu.

Bet greitai pračiulbėjo atostogos, ir leidaus į didžią kelionę — į pačią didžiosios Rusijos sostinę, Peterburgą. Kadangi ten pat ir tuo pat laiku turėjo vykt ir mano brangus draugas klierikas Vladas Jurgutis, tai mudviem buvo patogiausia važiuot drauge. Kaip ir kur susitikom, dabar nebeatsimenu. Tik jau iš Kauno geležinkeliu į aną Šiaurės Palmyrą jau vykom drauge.

Kaune, vadinamojoj vyskupijos konsistorijoj, iš savo buvusiojo Gargždų klebono, dabar prelato, Juozo Kerpauskio (kuris savo laiku

mano tėvui nepatarė leist manęs į mokslus, nes neištesėsią dėl mokslų brangumo) priėmiau kelionpinigius, bene 52 rublius, valdžios skiriamus tiem klierikam, kuriem lemta studijuot Peterburgo dvasinėj akademijoj. Reikiamus dokumentus ar ten pat gavom, ar jie mūsų viršininkų jau buvo paštu nusiųsti akademijos vyresnybei. Tais kelionpinigiais broliškai pasidalijom su Vladuku. Vėliau buvau tai visai pamiršęs. Bet po daugel metų viename pokyly pas Maironį, prie ilgo stalo, apsėsto mūsų valstybės bei visuomenės įžymybių, Vladas, anuomet jau didelis Lietuvoj vyras, visai netikėtai iškėlė tas broliškąsias dalybas. Sėdėjo jis garbingajame stalo gale, o aš priešingajame, tarp mažesniųjų. Vladas pastebėjo mane, taip toli nuo jo atsilikusį, ir, pagal idėjų asociaciją, prisiminė mudviejų kelionę į Peterburgą bei kelionpinigius, ir jo geroji širdis neištūrėjo: garsiai nurodė jis svečiam savo jaunų dienų draugą, priminė mudviejų dalybas ir tarė niekuomet to nepamiršiąs. Aš, žinoma, kaip pelė po šluota. Betgi dabar ir aš ano epizodėlio nebepamiršiu. O ir Vlado geros širdies.

Vadinas, iš Kauno su Vladu Jurgučiu važiuojam į tolimą šiaurę tolesnių mokslų semtis. Važiuojam traukiniu ir, spėju, greituoju, kuris anais laikais prabėgdavo 60 varstų per valandą. Tai anuomet atrodė baisiai greitai. Ir kur neatrodys! Juk, sakysim, kai Antanas Baranauskas važiavo į Peterburgo akademiją

arkliais, tai jam atsėjo, berods, visą savaitę. O iš mudviejų su Vladu tai paėmė tik gerą gabalą dienos ir ištisą naktį. Tą pirmąjį kartą važiavom be miegamosios vietos. Anuomet tai atrodė nebūtinas liuksusas. Ką gi! jaunas kūnas ir sėdėdamas kerčiukėj gana skaniai išsimiega, nors dėl nepripratimo gal paskui kiek jaučias sustingęs. Paskiau pasidarėm praktiškesni: imdavom kartais ir miegamąją vietą atitinkamame vagone. Važiavom iš Kauno per Vilnių, Daugavpilį, Reizeknę, Ostrovą, Pskovą, Lugą, Krasnogvardeiską, kaip pirštu durtum — tiesiai į Sankt Petersburgą, bolševikų perkrikštytą į Leningradą, per pelkėtas lygumas su menkais krūmokšniais bei retais anemiškais miškiūkščiais. Buvau įsivaizdavęs, jog sostinės — tai šaunūs miestai su puošniais rūmais-palociais, su drąsiais auksakepuriais bokštais, kaip pasakų vizijose. Tad nekantriai laukiau, kada tas stebuklas man galop pasireikš.

ŠTAI IR TA PALMYRA

Įvažiavom į priemiesčius: besą beveik menkesni už Liepojos, maždaug tokie, kaip anuometiniam Kaune. Sustojom prie vadinamosios Varšuvos stoties: gal ji ir didesnė už mano matytąsias, bet ne gražesnė už Kauno ar Liepojos, o jau nė palyginimo su Vilniaus. Išlipom, pasisamdėm vežiką vienu menkoku arkliuku ir smulkute risčia judam Vasiljevskio Ostrovo (Bazyliaus Salos) pirmosios linijos link. Gatvė, kur veda gilyn į miestą, nors platoka ir ilga, bet švarumu nepasižymi. Namai, kaip ir Kaune, daugiausia dviejų aukštų, vietomis trijų. Na, provincija ir gana!.. Ir taip ligi mažne pat Nevos upės — iki senojo miesto centro. Tenai jau buvo matyt tikra sostinė, nors ir ne tokia pasakiška, kaip sostines vaizdavaus, bet solidi ir saikingai graži: valstybiniai pastatai, didponių palociai ir visur cerk-

vės, cerkvės, nedidelės, bet dailios, visur matyt jų bokštai-bokšteliai, svogūnėti ir nesvogūnėti, stambūs ir smulkūs, kartais po visą krūvelę ant tos pat cerkvės. Bet kai kur matyt ir didžiulės šventyklos, kitos net skliautuotos, kaip kad Romoj.

Ir štai prieš akis didelė upė, plačia juosta juosianti milžiną miestą. Taip! tai, tur būt, Neva! Taip! niekas kitas negali būti! Rods, iš knygų jau žinojau, jog jinai yra šioj Petrogrado vietoj ištisas varstas pločio, į granitinį lovį įimta, gilumo esanti čia apie 20 metrų, taip jog net didesni karo laivai galį lig čia priplaukt.

Štai jau mes prie tilto. Jis neaukštas, bet ilgas-ilgas. Kas prieš jį mūsų anuometiniai Kauno pontonai ar ir vėlesnieji tikrieji tiltai!.. Važiuojam, važiuojam, o, rods, nė galo nebus. Betgi malonu. Taip plačiai ir toli matyt. Dabar galima įvertint visą Nevos krantų su puikiais pastatais bei puošniais palociais gražumą.

Pervažiavom. Įvažiavom į Vosyliaus salą. Pasukom į Pirmąją liniją, arba gatvę: mat, patogumo dėlei, visos gatvės, einą paraleliai kita kitai, pavadintos paprastai linijom — pirmąja, antrąja ir t.t. Anuomet Rusijoj tai buvo naujiena toks miesto praktiškas išplanavimas, kaip kad matom nūn čia Jungtinėse Valstybėse New Yorke ar Chicagoj ar kituose didmiesčiuose. Ta Pirmoji linija besanti kukli, rami

provinciška gatvė su vidutiniškai dviejų aukštų namais, panaši į šalines padoresnes anuometinio Kauno gatves, tik platesnė. Pakeliui pravažiavom vieną-kitą cerkvę, visai mažamiestišką. Privažiavom galų gale savo Imperatorinę Katalikų Dvasinę Akademiją. Tai besąs iš fronto nepuoląs per daug į akis pastatas, neaukštas ir neplatus, tamsiai pilkos spalvos, gana estetiškos išvaizdos. Užmokėję savo izvoščikui važmą, žengėm rimta mina (ir ne vien mina) į tą savo būsimosios mokslinės mankštos areną.

Ką pirmiausiai čia sutikom? Gal kurį buvusį kauniškį seminarijos draugą, kurs mus painformavo, kuriuos žygius turim pirmiausiai atlikt. Žinoma, reikėjo visų pirma apsilankyt pas akademijos vicerektorių arba inspektorių, profesorių, daktarą, kunigą kanauninką Joną Maculevičių-Mačiulį-Maironį, jam įteikt dokumentus ir gaut iš jo reikiamus nurodymus.

Tad su Vladu drauge ir nuėjom, gana drąsiai, nes jaunuoliškai savim pasitikį, o juk dar ir dviese, tad grėsmė ir baimė perpus pasidalijo, o ir Maculevičius anais laikais mum dar neatrodė toks didis bei pagarbos vertas, kaip nūn, po beveik 60 metų.

Pabarškinau. Pasigirdo neaiškus, tur būt, prosžę, kadangi akademijoj anuomet vyravo lenkai. Įėjom į pirmąjį pusėtinai didelį kambarį. Šeimininkas dar antrajame. Po valandi-

kės pasirodė. Tegul bus pagarbintas, sakau gana maldingai (anuomet dar nebuvo nustatytas „garbė Jėzui Kristui"). Šeimininkas gana niūriai atsako „ant amžių amžinųjų" lietuviškai, kaip ir mudu drįsom jį pasveikint. Mat, jis mielai kalbąsis su studentais lietuviškai, jei jie taip prakalbą; bet specialios patriotinės lietuviškos akcijos akademijoj jis nevaraą. Vadinas, pasisveikinom, ir žvilgt žvilgt į kits kitą.

Prieš pirmąjį kartą pasimatant, buvo labai įdomu, kaip atrodo tas mūsų poetas Maironis, tas akademijos profesorius bei inspektorius gyvas; buvom matę vien kai kurias jo fotografijas, kai buvo ar visai jaunas, ar bent jaunesnis. Fotografijose jis atrodė aukštokas, lieknas, pailgaveidis, rūstoka veido išraiška, savy giliai susikaupęs, žodžiu sakant, panašus į tikrą poetą, kaip buvom anais laikais įsivaizdavę. O čia, tikrovėj, besąs truputį kitoniškas: jau viduramžis, jau pradėjęs pilnėt, ir veidas jau nebe pailgas, tik pasinešęs į platumą; tik plaukai vis dar tankūs ir linkę garbiniuotis; tik povyza vis tokia pat rimta, ir nedidelės akys pro auksarėmius akinius veizdi vis taip pat iš dvasios gilumos reikšmingai ir rūsčiai. Nė šypsnio.

Nesusilaukęs iš jo jokio raginamo išsireiškimo, prabilau pats pirmas, kad, girdi, mudu esam tie ir tie kauniškės Žemaičių kunigų seminarijos klierikai, atsiųstieji čion toliau studijuoti. Ir štai mūsų dokumentai.

Maironis tylom priėmė juos. Kažkokia mintis kilo jo galvoj — jo veidas kiek sušvelnėjo, jis, matyt, tuoj mudviem tars kažką. Mudu iš anksto laukėm kažko nepaprasto, ką gali pasakyt vien poetas ir toks įžymus profesorius, kaip buvo tekę girdėti. Ir tarė! „Na, tai... ar nesate miegaliai?“ Ar ką daugiau poetas pridūrė, nūn nebeatsimenu: taip tas nelauktas posakis savo nepaprastu proziškumu nustelbė visa. Spėju, jog inspektorius turėjo pridurti bent ką panašu į „čia anksti tenka keltis, o vėlintis neleidžiama“. Nuostabu! vėliau susekėm, kad Maironis yra daug sąmojingesnis, nei tada pasirodė, nes galėjom spėt, jog tai buvo Maironio pasikėsinimas į sąmojį.

Atsisveikinom ir išėjom, beveik rankas nuleidę iš nusivylimo. O buvom tiesiog alkani išgirst ką nors nepaprastai reikšminga ir gražu, kas būtų galėję švytėt atminty visą amžių. Na, ką gi! ir anas Maironio posakis pasiliko atminty per visą amžių.

Naivūs, nepritytę jaunuoliai! anuomet nepagalvojom, jog Maironiui-inspektoriui tomis pirmomis dienomis tenka priimt nemaža studentų bei kitokių asmenų įvairiais reikalais, tad, nors tikras dievaitis būk, vis tiek galop išsisemsi ir kai kam beįstengsi iš savęs išspaust vien kokį „ar nesate miegaliai“.

Vadinas, išėjom iš Maironio, jausdami, jog jis nuo antžmogio pjedestalo nusileido keletą

laipsnių į paprasto žmogaus sritį. Atrodo, visai nebebus mum baugus. Ir tik daug vėliau, kai teko jį geriau gyvenime pažinti, ėmiau tikrai jį gerbti, nors ir neužmerkdamas akių į neišvengiamas žmogaus silpnybes.

Susiradom sau skirtąjį gyvenamąjį kambarį (gana didelis, šviesus, su darbo stalu ir kitais būtiniausiais baldais); nuėjom į miegamąjį susirasti sau skirtos lovos (o tas miegamasis beąs labai didelis su daugeliu lovų); pažiūrėjom, kur svarbus, ypač jaunuoliam, valgomasis kambarys ir kur mum skirtoji vieta: beąs ilgas, su ilga eile sudurtų stalų; muddviem su Vladu, kaip pirmokam, žinoma, beveik pačiam gale, prie įeinamųjų durų; pasižiūrėjom salių, kur viešpačiai profesoriai mum dėstys savo žinijos turtus; į koplyčią nesiskubinom: kai ateis laikas, su kitais draugais nuplauksim ten, kaip skiedros upely, užkliūsim kur nors ir suklupsim kurioj atliekamoj vietoj.

Šioj vietoj bus ne pro šalį skaitytojams primint, kas gi buvo ta Imperatorinė Dvasinė Katalikų Akademija? Čia, šalia savo turimų žinių, pasinaudosiu Šapokos redag. Lietuvos Istorijos (1950 m.) ir mūsų Enciklopedijos duomenim:

Ta akademija neatsirado iš nieko; jos šaknys glūdėjo gana tolimoj praeity. Į ją ir tenka siekt, bent trumpam, net į 16 amžių.

Tam amžiuj Lietuvą buvo užplūdęs protestantizmas. Bet greit prasidėjo ir kataliky-

bės reakcija. Vakarų Europoj labai sėkmingai kovojo su protestantizmo antplūdžiu naujai įsteigtas Jėzuitų ordinas. Tad Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius parsikvietė jėzuitų ir į savo diecezijąą. Jėzuitų pasisekimo paslaptis buvo ypač ta, kad jie visur steigdavo savo mokyklas, aukštesniąsias ir aukštąsias; tos mokyklos turėjo labai gerą vardą ir pritraukdavo eibes mokinių, ypač iš aukštuomenės; žinoma, baigę tas mokyklas jauni vyrai paprastai būdavo uolūs katalikai.

Atsidanginę į Vilnių, o greit paplitę ir po visą Lietuvą, tėvai jėzuitai, tarp kitko, įsteigė 1579 metais Vilniuj pirmąją Lietuvoj aukštąją mokyklą-akademiją, padedant vysk. Protasevičiui, o karaliui Steponui Batorui suteikus privilegijos raštą ir netrukus šv. Tėvui patvirtinus akademijos įkūrimą. Iš pradžių joj tebuvo du fakultetai — teologijos ir filosofijos. 1644 metais, vicekancleriui Kazimierui Sapiegai įsteigus reikiamą fondą, buvo sudarytas ir teisių fakultetas. Iki pilno universiteto betrūko tik medicinos fakulteto. 18 amžiaus gale pradėta dėstyt ir medicina. Akademija liko pavadinta Vyriausiąja Lietuvos Mokykla. 1803 metais rusų caro įsakymu ji buvo paversta universitetu. Bet po Lietuvių-Lenkų sukilimo (1831 m.) rusai tą universitetą uždarė. Prie universiteto buvo Lietuvos katalikų dvasininkijai aukštųjų teologijos-filosofijos-kanonų teisės ir kitų dvasinių mokslų mokykla, sakytum, teologijos

fakultetas arba akademija. Panaikinus universitetą, iš pradžių ir ta mokykla-akademija buvo įtraukta į ištikusią suirutę. Bet 1834 metų pradžioj ji apsitvarkius pradėjo vėl Vilniuj veikti. Bet rusų valdžia, dėl savo rusinimo bei pravoslavinimo užuomačių Lietuvoj, perkėlė tą akademiją 1842 metais į grynai rusišką bei pravoslavišką Peterburgą. Kai 1867 metais buvo likviduota Varšuvos dvasinė akademija, anoji buvusioji Vilniaus akademija, dabar Peterburge, liko vienintelė visoj Rusijos imperijoj aukštoji kat. dvasinių mokslų mokykla, ir visos katalikų vyskupijos ėmė į ją siųsti gabesniuosius dvasinių seminarijų abiturientus toliau studijuot. Kol ta akademija buvo dar Vilniuj, pirmuoju jos rektorium buvo A. Osinskis, o, perkėlus ją į Peterburgą, pirmuoju rektorium buvo Ig. Holovinskis. Po bolševikų perversmo 1917 akademija buvo likviduota, jos rektorium esant Alg. Radziševskiui.

Kadangi finansinį tos Imperatorinės Katalikų Dvasinės Akademijos pagrindą sudarė buvusiosios Vilniaus akademijos turtas, tai nedyvai, kad, prisijungus prie jos ir visom kitom Rusijos katalikų vyskupijom, lietuvių studentų skaičius būdavo visas trečdalis. O ir profesorių lietuvių būdavo atitinkamas skaičius. Būdavo kartais lietuviai net rektoriais, kaip, va, vysk. Al. Beresnevičius. Įžymiausieji lietuviai profesoriai buvo vysk. Motiejus Valančius, vyskupai A. Audzijonis, G. Cirtautas, P. Bū-

čys, arkiv. Jurgis Matulevičius. O iš profesorių lietuvių paminėsiu Jurgį Ivaškevičių, Justiną Pranaitį, Kaz. Jaunių, Al. Dambrauską-Jakštą, Jurgį Baltrušį, Joną Mačiulevičių-Maironį, J. Totoraitį, Blažiejų Česnį, Aleks. Grigaitį.

Dabar grįžkim į 1906 metų rudens akademiją, kada mudu su Vladu Jurgučiu ten kojas įkėlėm. Apie jos gyvenimo tvarką plačiau čia nerašysiu, nes ji buvo labai panaši į mūsų Žemaičių seminarijos tvarką, kurią jau esu išsamiai pavaizdavęs savo „Mistiniame Sode"; todėl čia tepažymėsiu vien įdomesniąsias skirtybes, kai jas užklius pasakojimo upelis.

Po ilgos ir menkai miegotos kelionės mudu su Vladu priešpiet buvom jau žemaitiškai išalkę, tad, nė nebandydami asketiškai nuslopint ar bent apslopint jauną apetitą, su nepaslėptinu šypsniu burnoj, nusiskubinom į valgomąjį. Švariai padengti stalai; fajansas, sidabro servizas, servetėlės. Samdyti patarnautojai, ne patys klierikai. Trumpai, bet nuoširdžiai pasimeldę, susėdom ir ėmėm gardžiuotis įmantriais valgiais, nelyginant geram didmiesčio restorane, pagal prancūziškai skambantį menu, kur ten kabo viršum katedros ir iš anksto visai savaitei skelbia pietus. O tie valgių bei sriubų vardai, vardai! Tikra rusiškai - prancūziška poezija! kai kurie net skanesni už pačius patiekiamuosius skanėstus.

Pavalgius ir pasimeldus — laisvalaikis.

Kas nori, gali eit pasivaikščiot į nedidelį akademijos sodą su aneminiais bei rachitiniais šiaurės medžiais, o kas nori, gali žmonėtis didžiulėj rekreacinėj salėj, kur stovi net fortepijonas. Bet iš visos akademijos auklėtinių juo tesinaudoja vienui vienas vokietis (kaip ir buvo galima tikėtis) Hilfer'is iš Tiraspolio-Saratovo vyskupijos. O kiti, muzika saldiną sau tą vienuoliškąjį gyvenimą, anuomet tėra vien lietuviai, kur mėgsta improvizuotu choru padainuot lietuviškų liaudies ir neliaudies dainelių.

Čia tinkama proga mum susipažint su tais lietuviais dainininkais ir nedainininkais.

Dainų vadai anuomet buvo du vilniečiai: Vincas Zajančkauskas ir Petras Kraujalis, ir vienas kauniškis: Jonas Grabys. Zajančkauskas buvo jau subrendęs bernas, kaulėtas, stambiais nariais, didžiule galva, stambiu skaptuvu išskaptuotais tartum iš medžio veido bruožais, bet maloniais, ypač geru, plačiu, bet ne be plonumo šypsniu, šviesiom, spindulėtom akim, šepečiuku plaukais. Buvo linksmas, širdingas, malonus draugužis. Turėjo tikrai gražų, lengvai vibruojantį, stiprų, bet kur reikia švelnų, aukštą tenorą. Kraujalis ūgiu buvo už jį kiek žemesnis, bet daug kūningesnis ir, nors ne toks lankstus, tačiau žymiai stipresnis (tikras lietuviškas meškinas, kurį lenkai taip ir pravardžiuodavo, nors be paniekos ir be neapykantos). Didoka galva ant labai plačių pečių neatrodė didelė. Buvo jis blondinas, baltu,

pilnu, stambiu veidu, bet gana švelniais bruožais, rožinėm, platokai išverstom lūpom, labai šviesiom akim ir tokiais pat plaukais, viršum šepečiuku sušukuotais. Kai eidavo, tai darydavo įspūdį, kad tai eina ristikas į ristynes, panarinęs galvą ir lyg sakyte sakydamas: na, gal kas norėtumėt pasigrumt?.. Balsą turėjo fenomenaliai galingą, bet apvaldytą ir galintį švelniai liūliuot. Galėjo vyras paimt, rods, žemiausias boso gaidas ir pakilt iki aukščiausiųjų tenoro tonų. Kartais juodu su Zajančkausku imdavo eit lenktin, katras paims aukštesnę gaidą. Tenoras Zajančkauskas kopdavo lengvai vis aukštyn ir aukštyn, bet Kraujalis niekuomet neatsilikdavo. Taip ir liko neišspręsta, katras kartą gali pralenkt aukštybėse. Koks stiprus buvo Kraujalio balsas, pasirodydavo koplyčioj, visiems klierikam ką nors begiedant: Kraujalis užsimiršęs kartais nutildavo, ir visi tuoj pajusdavo: kažko trūksta; o kai jis, vėl prisiminęs, nerėkiamai, bet galingai, o vis tiek švelniai įsiliedavo į bendrą giesmės upę, — vėl visi pajusdavom: na gi, tartum antra tiek choro prisidėjo!.. Nežiūrint jo jėgos, buvo geras-malonus žmogus ir, žinoma, lengvai sugyvenamas draugas. Tame būry čion susirinkusių gabesniųjų klierikų jis nepasižymėjo ypatingu gabumu mokslui (o gal nesistengė pasižymėt), kaip ir tos pat vyskupijos jo draugas Zajančkauskas; tas pat tenka pasakyt apie trečiąjį dainininkų vadą Grabį: šis buvo mano

mokyklos draugas Palangos progimnazijoj, o vėliau Kauno seminarijoj, ir niekur mes, draugai, iš jo nelaukėm ypatingų žygdarbių mokslo srity. Bet dainavime tai jis žygiavo pirmose eilėse, bent geru noru. Jo tenoriukas buvo kimus ir šiurkštokas, bet į gaidą pataikydavo ir išlaikydavo; solistu nebūtų galėjęs dainuot, bet būry tas balsas susiliedavo su kitais, ir būdavo galima klausytis. O kas svarbiausia — be jo tas mūsų laisvasis dainininkų būrys nebūtų nė susidaręs, o ir susidaręs nebūtų išsilaikęs; Grabys juos sukurstydavo bei suburdavo ar kurioj celėj, ar, dažniausia, rekreacinėj salėj: kai tik pamatys ten esant vieną-kitą balsingąjį, tuoj užtrauks kurią liaudies dainelę — žiūrėk, kiti jau ima pritart, iš kitur išgirdę, atsiskubina dar kiti (jei ne padainuot, tai bent pasiklausyt). Lenkučiai, eidami pro šalį, stebėdavos, kad tie lietuviai amžinai dainuoja, gal širdy pašiepdavo, o gal greičiau pavydėdavo, kad patys nieko panašaus nesudaro. Tik po keleto metų ir jie susidarė kažką panašu. Ir nedyvai: juk daugelis ir lenkų, o ne vien lietuviai dalyvavo oficialiam akademijos chore, bent bažnytiniame, tad balsų turėjo. Betgi grįžtam prie savo „chorvedžio" Grabio. Jis buvo darbėniškis žemaitis, pasiturinčių ūkininkų sūnus, ūgiu aukštesnis už Kraujalį, tik ne toks masyvus, betgi pakankamai kaulingas bei kietai raumeningas, kad lenkučiai prisibijotų, o užu akių papravar-

džiuotų „žmudzki niedzwiedz“ (žemaičių lokys), bet į akis nedrįsdavo jam nieko panašaus pasakyt, nes jis ne vien šiokiu atveju, o ir nuomonėm susirėmus, kai pritrūkdavo kitokių nesugriaunamų argumentų, gebėdavo nepiktaibičiuliškai paimt draugužį lenką už sprando ir nulenkt išdidžią galvą savo ginamajam reikalui.

Iš kitų lietuvių klierikų prie to mūsų privataus choro mielai prisidėdavo Noreika, nors ir nedidelis dainininkas; kartais įsijungdavo ir Labanauskas: šis buvo profesionalas giedorius, uoliai giedąs bažnytiniam chore, turįs muzikalią ausį ir malonų bosiuką. Mudu su Jurgučiu buvom kaip žuvys ir dalyvaudavom dainose vien tuo, kad būdavom draug su dainininkais; bet klausytojai buvom ištikimi bei dėkingi.

LIETUVIAI STUDENTAI

Čia nebloga vieta paminėti visiem lietuviam studentam, kurie tais metais buvo akademijoj.

Pradėsiu nuo viršaus — nuo ketvirtojo kurso. Ten tebuvo tais mokslo metais vienas lietuvis kunigas Steponavičius, jau suaugęs vyrukas, nemažo stoto, beveik rudas blondinas, filosofas, atokus, savy susikaupęs, mažakalbis, kieto pasiryžėlio minele, tampriai sučiauptom lūpom, kuriose paprastai virpa lyg kančios gaisas. Buvo jis tais metais mūsų akademinės ligoninės globėjas ir, nepaisant jo gilaus filosofijoj įsimerkimo, labai malonus draugam ligonim. Visam amžiui gavau iš jo vieną praktišką medicininį patarimą. Mat, dažnai gaudavau silpną akių uždegimą, o kartais net vokų miežį. Steponavičius draugiškai patarė tais atvejais panaudot boro rūgšties skiedinį (arbatinį

šaukščiuką į stiklinę vandens) ir gabaliuką higijieninės vatos mazgot vokam bei pačiai akiai. Ir, reikia pripažint, tai man labai padėdavo per daug-daug metų. Bet vieno dalyko jis man nepatarė daryt (tik šiuo atveju aš nepaklausiau ir, rods, gerai padariau nepaklausęs): jis pasidomėjo, ką aš pasirenkąs savo specialumu dvasiniuose moksluose; aš prisipažinau, kad moralinę teologiją; jis papeikė mano pasirinkimą: girdi, moralinė teologija nesanti iš viso mokslas. Magistro laipsniui gaut jis pasirinko kurią ten filosofinę tezę pas filosofijos profesorių Drzewieckį; vėliau teko nugirst, jog Drzewieckis apie tą Steponavičiaus rašto darbą taip išsireiškęs: perskaičiau, bet nieko nesupratau. Tačiau rašinį galutinai priėmė, ir Steponavičius gavo magistro laipsnį: matyt, Drzewieckis vis tiek gerbė savo studentą ir pakankamai vertino. Vėliau Steponavičius toliau studijavo filosofiją Vak. Europoje, ypač Leipzige pas garsųjį vokiečių fiziologą-filosofą Wilhelmą Wundtą, kur ir doktoratą įsigijo. Girdėjau, kad Steponavičius buvęs mėgiamas Wundto studentas. Laisvojoj Lietuvoj mūsų filosofas kažkodėl mokslo srity beveik nesireiškė, o atsidėjo praktinei pedagogikai ir buvo ilgai Zarasų gimnazijos direktorium, o mirė po paskutiniojo karo kaip tremtinys Vakarų Vokietijoj. Įdomus buvo tai tipas. Labai norėjau gyvenime jį kada nors susitikt. Bet taip ir nebeteko.

Trečiajam kurse tais metais buvo iš kauniškių Čėsnys su Ignu Labanausku, iš vilniškių Kraujalis su Zajančkausku. Blažiejus Čėsnys, kaip Žemaičių seminarijoj buvo klierikų pažiba, taip ir čia, akademijoj, sužibėjo pirmosios klasės žvaigžde. Dievulis buvo jį gausiai apdovanojęs labai aiškiu protu, nepaprasta atmintim, dideliu darbštumu moksle, ramiu būdu, jautriu taktu, gražia iškalba, mokėjimu elgtis su žmonėmis. Tuos savo gabumus jis puikiai panaudojo gyvenime. Blizgančiai pabaigęs akademiją magistro laipsniu, dar kiek pastudijavęs Šveicarijos Friburge, jis tuoj susilaukė garbės — liko pakviestas į akademijos profesorius dėstyt dogminei teologijai. Bolševikam panaikinus akademiją, prof. Čėsnys buvo pakviestas profesoriaut naujai įsteigtajam Liublino katalikų universitete, o 1922 metais grįžo į Nepriklausomąją Lietuvą ir buvo pakviestas į LU, o paskiau į VD Universitetą profesorium teologijos-filosofijos fakultete, kurio dekanu buvo keletą kartų, o nuo 1929 iki 1936 metų ir viso universiteto prorektorium. O kas neatsimena jo, kaip Studentų bažnyčios rektoriaus, kuriuo išbuvo nuo 1926 metų iki savo gyvos galvos 1944. Betgi čia apie jį plačiau nekalbėsiu, kadangi teks dar ne kartą jį savo atsiminimuose minėt. Čia vien neištūriu nepridūręs vieno mažmožio — kaip aš jį šiuo momentu matau dvasios akim; tik ne tokį, koks jis būdavo vėlesnėse fotografijose, toks atkragus,

truputį lūpas išpūtęs, geraširdiškai, bet trupučiuką paniekiamai priešais save bežiūrįs, žodžiu sakant, monumentaliai atrodąs. Betgi anais seminarijos ar akademijos laikais jis paprastai atrodydavo kiek kitoniškai (nors kartais ir tuomet mėgdavo juokais papozuot monumentui): seminarijoj bei akademijoj jis atrodė vidutinio ūgio vyrukas, gana apskrito stoto, didžiule galva, šepečiu styrinčiais šatėno plaukais, labai žydriom akim, malonių stambių bruožų veidu, kukliai šypsančiom žmogui lūpom, bet paprastai rimtai sučiauptom, truputį melancholiškom; apskrita išvaizda — rimto, mintingo, valingo jauno vyro. Akademijos vyresnybė ir mokslo draugai jį aukštai vertino. Daugumas iš jo laukė gyvenime įžymių darbų. Tik kai kurie abejojom, begu jis duos Bažnyčiai bei Tautai tiek, kiek iš jo būtų galima laukt, nes buvom jau pastebėję, kad jis jau ir anuomet buvo truputį linkęs į gyvenimo patogumus, į tam tikrą, sakytum, buržuaziškumą. Kaip ateitis parodė, tie būgštavimai buvę ne visai be pagrindo.

Antrasis kauniškis trečiajam kurse buvo, kaip minėjau, Ignas Labanauskas. Draugai manė, kad jis yra lygiai gabus, kaip ir Česnys; o mano jaunas bičiulis Vladas Jurgutis, kurs buvo labai prisirišęs prie Igno ir jį vertino net aukščiau už Blažiejų už jo kritišką satyriko akį bei aštrų pašaipos liežuvį, tad tariamai gyvesnį, plonesnį, smaigesnį ir kūrybingesnį in-

telektą, manė, jog iš Labanausko galėtume susilaukt gyvenime daugiau, nei iš Čėsnio. Ir aš buvau palinkęs į Vlado pusę. Bet tikrovė parodė, jog Čėsnys vis tik nuveikė gyvenime platesnį bei svarbesnį darbą. Deja, abudu būtų įstengę daugiau padaryt. Ale kuris mes atliekam gyvenime maximum, kurį galėtume?

Beje, koks atrodo mano atminties fotografijoj anuometinis Ignas Labanauskas? — Ūgiu aukštesnis už vidutinį, gana stambaus stoto, pečiai kiek patraukti viršun, galva didelė, paprastai truputį linktelėjus priekin. Plaukai tamsūs, beveik juodi, sušukuoti į šalį, bet viena plaukų sruoga vidury kiek nusvirus į kaktą. Akys didelės, atviros, rudos, tvirtai žvelgiančios. Lūpos tamsiam veide sultingai rožinės, geba maloniai, dažnai linksmai, nušvist, bet neretai esti kietai, net rūsčiai sučiauptos. Tačiau atlydy jų šypsnis būna dažnai kiek kuklus ar truputį melancholiškas, lyg atsiprašąs, lyg kaltas. Baigė akademiją teologijos magistro laipsniu. Daug vėliau, kai vieną kartą Čėsniui liaupsinau Labanausko gabumus, Blažiejus man kukliai pareiškė, jog Ignas, baigdamas akademiją, nesublizgėjęs. Kunigu įšventintas 1908 metų spaly, Labanauskas liko pirma vyskupo paskirtas kapelionu Panevėžio mokytojų seminarijoj, vėliau, lig 1934 metų, buvo Rokiškio klebonu bei dekanu, o nuo tol, ligi mirties 1955 metais, klebonavo bei dekanavo Ramygaloj. Vysk. Paltaroko buvo pakeltas į

kapitulos prelatus. Tarp kitko, reiškės visuomeninėj veikloj. Kaip žmogus, buvo, bent kiek jį pažinau seminarijoj bei akademijoj, sugyvenamas, malonus asmuo; gerutis draugas-bičiulis ir šiaipjau geros širdies vyras. Ir man yra padėjęs sunkioj valandoj: pirmojo Pasaulinio karo metu Smolenske, kai norėjau grįžt Lietuvon, o trūko pinigų, Ignas man mielai jų paskolino, o vėliau, kai neįstengiau jam paskolos grąžint, reikiant sesers vaikus į mokslus leist, o mano uždarbiams esant menkiems, Labanauskas sutiko kantriai palūkėt, iki galėsiu paskolą grąžint.

Jau minėjau, jog trečiajam kurse, šalia Česnio su Labanausku, radau iš lietuvių dar Kraujalį su Zajančkausku. Jų atvaizdus jau pateikiau, tad pereinu prie antrojo kurso. Ten iš kauniškių tais 1906 metais radau Joną Grabį su Liudu Noreika, iš seiniškių — Praną Kuraitį su Antanu Palubinsku, o iš vilniškių — Mečislovą Reinį. Grabio atvaizdą jau daviau. Dabar — Noreika Liudas. Tiem skaitytojam, kur nėra skaitę mano „Mistiniam Sode", gal bus įdomu, kai štai čia pakartosiu iš ten mielojo Liudo posmą:

„Kreipiu akis į antrą man malonų palangiškį draugą, irgi žemaituką (tiesą pasakius, ištisą stambų žemaitį), tik už mane klase dvejais metais jaunesnį, stiprų, lyg iš molio nudrėbtą, vyruką, mažutėm akutėm, šviesiai žiūrinčiom,

kaimišku, bet gana dailiu apvaliu veidu, visuomet pasiryžusiom plačiai, nuoširdžiai nusišypsot lūpom; nors ir ne iš sakalų veislės, betgi sveikai gabus, galįs be galo intensyviai pasidarbuot ir aukštokai moksle pakilt, betgi mėgstąs ir patinginiaut, nors ir ne tiek, kad tai pakenktų garbingai jo padėčiai klasėj ar kurse. Jis baigė seminariją, paskui Peterburgo dvasinę akademiją, bet nesišventino, nes kažin kuri pusiau mitologinė, pusiau tikrovinė Nastutė jam į širdį įsiskverbė, tad vyras nusivilko sutoną, didelėm pastangom baigė gimnaziją ir juridinį fakultetą Peterburge ir paskui advokatavo Lietuvoj, o vienkart veikė, kaip visuomenininkas, laikraštininkas, politikas; buvo teisingumo ministru, kelių laikraščių redaktorium, vienu iš Pažangos partijos kūrėjų, veikliu Tautininkų šulu, vienu iš katalikų mokslo akademijos kūrėjų, advokatu. 1928 metais geg. mėnesy Kaune karininko Okuličo-Kazarino nušautas, susibaręs su šiuo bekortuodamas. Gaila jo. Lėtas ir malonus buvo žmogus ir geras mokslo draugas".

Dabar prie seniškių. Pirma Kuraitis Pranas. Jau visai subrendęs stambus vyras, didžiule galva ant platokų pečių, blyškus veidas, beveik visuomet rimtas (niekuomet nėr man tekę girdėt jį juokiantis), darbštus prie kokio vadovėlio ar šiaipjau knygos, rods, niekuomet neprisijungs prie linksmesnės mūsų kompanijos ar prie dainos būrelio, taip jog kai kurie

mūsų draugai, kur nežiūrėjo taip rūsčiai į akademiko studijas, kaip štai Jonukas Grabys, mėgdavo jį vadint supelėjusiu scholastiku. Bet jis visai nebuvo supelėjęs nei perdėtas scholastikas: tai pasirodė ryškiai ypač gyvenime, kai jis vienas iš pirmųjų prisidėjo prie katalikiško jaunimo organizavimo ir gali būt pavadintas vienu iš ateitininkų tėvų, o baigęs akademiją magistro laipsniu ir Louvaine įsigijęs daktaro laipsnį, uoliai ir sėkmingai darbavos Nepriklausomoj Lietuvoj kaip „Vadovo" ir „Tiesos Kelio" redaktorius, teologijos fakulteto Kaune profesorius bei dekanas, daugybės straipsnių autorius, teologinių veikalų kūrėjas, visuomenininkas, ypač nuolatinis bei išmintingas katalikiškosios studentijos globėjas bei patarėjas. Štai ir dabar pavergtojoj tėvynėj jis dar gyvas ir išmintingai veiklus, o kuklus, o tylus. Kaip gyvą regiu savo dvasioj tą teologijos magistrą, filosofijos daktarą, universiteto profesorių, redaktorių, prelatą, kaip pranašą ir tėvą, man rimtai sakantį: „Mykolai! gyvenimas trumpas, o paskui —amžinybė! žiūrėk, kad ten įžengtum prisiruošęs!.." Taip! tas vyras, kurio mes akademijoj nelaikėm ypatingai gabiu, nuveikė gyvenime daug daugiau, nei ne vienas už jį daug gabesnis. Ką tatai padaro rimtas bei tikslus gyvenimo vertinimas ir didis darbštumas!..

Antanas Palubinskas. Kuraičio kursinis draugas, irgi jau subrendęs anuomet vyras, to

pat ūgio, kur ir Kuraitis, to pat stoto, tik savotiškas blondinas, šviesiai rudas, ir veidas atitinkamai rausvas ir bene truputį rauplėtas. Visai nesidėdavo prie mūsų kiek padykusios, linksmos, amžinai dainuojančios rujos. Nesu matęs jo kuomet nors beišdykaujančio, besikvatojančio, net paprastai linksmai besijuokiančio. Kame jis laikydavos laisvalaikiais, nežinau. Tur būt, skaitydavo ar ką rašinėdavo. Nebuvo girdėt, kad jis būtų aukščiau vidurkio gabus. Gavo teologijos kandidato laipsnį, vikaravo, nuo 1909 metų, buvo Seinų kunigų seminarijoj profesorium, Nepriklausomoj Lietuvoj buvo karo kapelionų dekanu ir Įgulos bažnyčios rektorium iki 1929 metų. Nuo tol liko paskirtas Marijampolės mokytojų seminarijos kapelionu bei mokytoju ketverius metus, o tuokart išėjo į pensiją. Prieš pirmąjį Pasaulinį karą rašinėdavo „Vilniaus Žinioms", „Vilčiai", „Vadovui". Antrajam Pasauliniam karui besibaigiant ar veikiai po jo kun. Antanas išvyko Amžinybėn.

Lieka dar rimtai, net su pagarba pakalbėt apie svarbiausiąjį anuometinio antrojo kurso studentą, svarbiausiąjį ne dėl to, kad jis buvo mūsų brangiojo Vilniaus atstovas, o dėl to, kad tikrajam gyvenime jis aukščiausiai iškilo ir tragiškiausiai baigė: tai — būsimasis Vilniaus arkivyskupas ir kankinys Mečislovas Reinys.

Mano pirmosios su juo pažinios buvo savotiškos, kaip jau esu minėjęs. Anąkart ir aš

jam šį-tą apie save pasisakiau, ypač — kad pasimatysim akademijoj.

Dėl pasimatymo tai pasimatėm. Tik išsikalbėt, juoba suartėt, taip ir neteko. Ir taip per visą gyvenimą. A.a. arkivyskupas nebuvo šnekus ar linkęs draugaut. Į mūsų linksmesniųjų brolių kompaniją visai nesidėjo, dainose nedalyvavo. Vis kažkur slypėjo, tur būt, prie knygų, brevijoriaus, meditacijų ar kitokių maldų. Teko girdėt, jog jis rašąs savotišką dienoraštį: kokią įdomesnę mintį kurią dieną ar knygose radęs, ar iš profesorių bei kitų žmonių girdėjęs, ar pats pamąstęs. Draugai nelaikė Reinio ypačiai gabiu, tik labai darbščiu. O tas darbštumas, susijęs su gilia pažiūra į kuniginio gyvenimo tikslą, ir padarė tai, kad Reinys taip aukštai iškilo ir labai daug nuveikė, daug daugiau už ne vieną tariamai už jį gabesnį. Tik įsisąmoninkit! Baigęs Peterburgo dvasinę akademiją teologijos magistro laipsniu, išvyko į Belgijos Louvainą dar studijuot filosofijos ir pelnė daktaro laipsnį. Lygiagreta su filosofija plačiai klausė gamtos mokslo paskaitų ir iš to mokslo šakų išlaikė egzaminus. Įdomu, jog vienkart aktyviai domėjosi bei klausė politinės ekonomijos paskaitų. Strassburge bent metus tobulinos apologetikos srity ir kituose su ja susijusiuose dalykuos. Louvaine su kitais kunigais lietuviais dėjo pagrindus lietuvių katalikų studentų sąjungai, kuri vėliau išsivystė į Ateitininkų sąjungą. Baigęs

mokslus, vienerius metus ėjo Vilniuj vikaro pareigas, paskiau septynerius metus buvo Vilniaus lietuvių gimnazijos ir pedagoginių kursų mokytoju bei kapelionu, vienkart ir Vilniaus kunigų seminarijos profesorium. Per visą tą laiką Vilniuj darbavos su ateitininkais, pavasarininkais ir krikščionimis demokratais ir ketverius metus buvo švietimo draugijos „Ryto" vadu. 1919 metais bolševikai jį kalino penkis mėnesius Vilniuj, Daugpily ir Smolenske, bet paleido. Grįžęs nepailstamas darbininkas dvejus metus darbavos Lietuvių mokslo draugijos valdyboj ir dėstė filosofiją Lietuvių mokslo kursuose Vilniuj.

Tokio uolaus lietuvių kultūros veikėjo nekentė ne vien bolševikai, o ir po jų užgrobusieji Vilnių lenkai, ir kun. Reinys pateko į pagarsėjusiąją 33 Vilniaus lietuvių veikėjų grupę, kurią lenkų vyriausybė urmu išvarė į Nepriklausomą Lietuvą. Čia nuo tų 1922 metų dėstė psichologiją Vytauto Did. universitete, iki 1940 metais bolševikai uždarė teologijos-filosofijos fakultetą. Iki tai įvyko, Reinys, nuo 1923 metų jau prelatas, gyvai reiškės politikoj, kaip krikščionis demokratas, ir nuo 1925 metų rugsėjo galo lig 1926 balandžio galo buvo net užsienio reikalų ministru ir didžiai palengvino apaštaliniam vizitatoriui arkivyskupui Jurgiui Matulaičiui-Matulevičiui sudaryt Lietuvos bažnytinę provinciją.

Kaip matom, prelatas M. Reinys buvo lig-

tol nuostabiai ir įvairiausiai veiklus ir vis krikščioniška dvasia — Dievo, Bažnyčios, Tautos garbei ir žmonių pilnutinei naudai. Tad ne dyvai, kad Bažnyčios hierarchija ryžos tinkamai jį pagerbti. Čia, žinoma, daugiausia nusvėrė arkiv. Matulaičio žodis Romoj. Ir štai prelatas Mečislovas Reinys 1926.IV.5 paskirtas tituliniu Tiddi vyskupu ir Vilkaviškio vyskupo Karoso pagelbininku su paveldėjimo teise. Nuo pat pradžios globojo Vilkaviškio dvasinę seminariją ir buvo joj profesorium. Kai Lietuvos episkopatas ėmė ruoštis įkurt katalikų universitetą, M. Reinys buvo paskirtas jo rektorium. Tautininkų vyriausybė, žinoma, nesutiko leist atidaryt tą universitetą; bet katalikų visuomenė tos gražios idėjos neišsižadėjo ir toliau varė paruošiamąjį darbą per įkurtąją specialią draugiją katalikų universitetui remti, ir vysk. Reinys, iki pat bolševikams Lietuvą užgrobiant, buvo jos vadu. Savaime suprantama, jog tam uoliam visuomenininkui bei kultūrininkui rūpėjo, šalia kat. universiteto, ir Lietuvių katalikų mokslo akademija, ir jis prisidėjo prie jos steigimo, buvo pirmuoju jos sekretorium, o 1939 metais liko pakeltas į akademijos narius mokslininkus.

Negalima pamiršt, jog per visą Nepriklausomos Lietuvos laikotarpį tas mūsų nepailstąs darbininkas uoliai dalyvavo katalikų akcijoj, veikliai rėmė Pavasarininkus ir Ateitininkus, dalyvavo katalikų suvažiavimuose, konferen-

cijose, skaitė tenai paskaitas, sakė prakalbas. Vesdavo rekolekcijas, dažnai sakydavo pamokslus. Rėmė savo rašiniais įvairius laikraščius. Paminėsim vien svarbiausiuosius: Draugiją, Vadovą, Ateitį, Viltį, Lietuvos Mokyklą, Logosą, Soterą, N. Vaidilutę, Rytą, Tėvynės Sargą, Tiesos Kelią, Židinį, Lietuvą, XX Amžių ir t.t. Tiesiog reikia stebėtis, iš kur semdavos jėgų ir kaip besurasdavo laiko! Tad netenka stebėtis, jog tam didžiam darbininkui nebeteko sukurt didesnių mokslo veikalų savo specialumo srity — filosofijoj, psichologijoj, pedagogikoj, na, ir tiesioginėj savo srity —teologijoj, ypač apologetikoj. Bet gal jis ir iš viso nebuvo mokslo kūrėjas, o tik kitiems mokslinių žinių perteikėjas? Kiek apie jį per gyvenimą gavau nugirst, taip ir buvo; bent taip galima ne be rimto pagrindo spėt.

Prasidėjus antrajam Pasauliniam karui ir bolševikams įkėlus kojų į Lietuvą bazių pavidalu, Apaštalų Sostas, numatydamas, jog mūsų kraštui gresia labai didis rusų okupacijos pavojus, pasiskubino duot jaunus vyskupus pagelbininkus jau pasenusiem ar senstantiem Lietuvos vyskupam — Vilkaviškio Karosui, Kauno Skvireckui ir Vilniaus Jalbrzykowskiui. Ir štai Šv. Tėvas sprendė, kad Vilniui labiausiai tiks kaip tik vyskupas pagelbininkas Mečislovas Reinys, ir 1940.VII.18 pakėlė jį į titulinius Cypselos arkivyskupus ir Vilniaus arkivyskupo pagelbininkus. Kai vokiečiai Jalbrzy-

kowskį ištrėmė į Marijampolę, o vėliau jis persikėlė į Baltstogę, arkiv. Reinys paliko, jau bolševikam grįžus, administratorium tos Vilniaus vyskupijos dalies, kurią bolševikai prisiuvo prie savo okupuotosios Lietuvos. Bet jam beteko ten pasidarbuot tik apie dvejus metus: drąsus kovotojas už Dievo bei religijos teises, arkiv. Mečislovas buvo bolševikų suimtas (1947), pasmerktas ir ištremtas į Rusijos gilumą. Ten 1953 m. žiemą Vladimiro miesto kalėjime mirė, tebūnie leista pasakyt, kankinio mirtim. Tam vyrui pasisekė ne vien gyvenimą gražiai pradėt, jį šventai visą išgyvent, bet ir nuostabiai pabaigt, kančios karūna apkarūnuojant. Kaip skaisčiai švytėjo arkiv. Mečislovo asmuo Vladimiro kalėjime, paliudija bešališkas, labai rimtas liudytojas, buvęs vokiečių užsienių ministerijos tarėjas, protestantas, kentėjęs vienoj su arkivyskupu kameroj, dr. Gotthold Starke („Draugas" 57.VI.7). Jei gerasis Dievas leis, tai, šalia ark. Jurgio, mūsų palikuonys išvis ant altorių dar du arkivyskupus: Teofilį bei Mečislovą.

Čia privalau pareikšt savo ačiū gerb. S. Matuliui: naudojaus jo straipsniu Liet. Enciklopedijos XXV tome; jis kai ką ryškiau priminė, kai ką patikslino, kai ką pateikė nauja.

Prieš pereidamas prie pirmojo kurso, noriu paminėt vieną antroką, kuris kaip tik išstojo iš akademijos, kai mudu su Vladu ten

pasirodėm. Tai — Pranas Augustaitis. Rods, jau pirmiau buvo tekę girdėt, jog tai esąs jaunas poetas. Tad buvo labai įdomu į jį gyvą žvilgtert. Tiek ir teteko — vieną kartą, trumpą valandėlę: aš — apačioj laiptų; jis — belipąs žemyn; jis žvilgterėjo į mane, ir man atminty paliko vien siluetas, nūn labai miglotas: gana aukštas, lieknas, dailia galva, pailgu veidu, svajinga povyza, liūdnom akim. Vėliau sužinojom, jog jis išvykęs toliau studijuot į Šveicarijos Friburgą ir studijuojąs filosofiją-literatūrą. 1911 metais tas studijas baigė, gavęs filosofijos daktaro laipsnį. Vėliau išvyko į Ameriką, kur nukunigėjo ir 1920 metais grįžo į Lietuvą. Dar pastudijavęs metus Berlyno universitete, pradėjo dėstyt anglų kalbą bei literatūrą Kaune VDU, o prieš gyvenimo galą Vilniaus universitete. Mirė Vilniuj 1941 metų vasarą. Beteko jį išvyst gyvenime vieną kartą, ir tai probėgom: jau buvo nebe anas svajingas, liesas, liūdnas jaunuolis, o paapskritėjęs ir todėl tartum žemesnis pasidaręs, skustu veidu tetušis-profesorius.

Dabar apie mus, lietuvius pirmokus. Iš Vilniaus tebuvo vienas lietuvis — Julijonas Kazokas (ir lenkiukas Chomskis). Iš Mohilevo - Peterburgo irgi vienas lietuvis Kiesilis, bene Antanas (ir dar antras „bene" savo lėšom atvykęs studijuot); šalia jo vienas baltgudis Abrantowicz, vienas bene lenkiukas Iwicki ir vienas neaiškios tautybės — Jan Wasilewski.

Iš Seinų vyskupijos tais metais atvyko du klierikai — Justinas Novickas ir Alianskas. Na, ir iš Žemaičių plačios vyskupijos — Vladas Jurgutis, Jonas Jucis (savo lėšom) ir Mykolas Vaitkus. Iš viso akademijoj 17 lietuvių iš apskrito studentų skaičiaus (bene 60).

Na, kaip gi žmogus nepakalbėsi bent po trumpą posmą apie savojo, tad mielojo, pirmojo kurso draugužius?

Vilniui pirmenybė. Ir vienas tėra vilniškis pirmokas klierikas Julijonas Kazokas. Neaukštas, smulkus, liesas vyrukas; nedidelė apvali galva; juodi plaukai-šepečiukas; tamsus veidukas smulkiais maloniais bruožais; tame fone blizga nedidukės akys, kaip vabalai, nes tamsios, bene tamsiai rudos; nedidelė burnikė ilgesingom lūpom; tylus, mandagus, draugiškas. Baigęs Vilniaus klasikinę gimnaziją; akademijoj ramiai darbštus, bet jokiais stebuklais draugų nestebinąs; tvirtai susipratęs lietuvis; mielai prisidėjo prie linksmaplaučių. Kadangi jis buvo su manim vieno amžiaus ir vieno ūgio, storio bei svorio, tad gana glaudžiai sutapova. Betgi reikėjo juk būtinai išspręsti, katras iš mudviejų, tų jaunų gaidžiukų, esam stipresnis, tad kartais pasigalinėdavom. Tačiau, katras stipresnis, tas svarbus klausimas taip ir pasiliko neaiškus. Jei neklystu, akademijos Kazokas nebaigė, o, įstojęs į Marijonų vienuoliją, dar studijavo Šveicarijos Friburge, o paskiau ilgai buvo mokytoju

Marijonų gimnazijoj Marijampolėj. Kai išsiskyrėm akademijos laikais, taip daugiau gyvenime nebeteko susitikt. O gaila, nes labai jau buvo jis geras ir mielas draugas.

Dabar Mohylevo metropolinės arkivyskupijos su Peterburge sostu atstovas Antanas Kiesilis, už mudu su Kazoku bent puse galvos aukštesnis ir atitinkamai kūningesnis, šviesus blondinas, su skystais plokščiai sušukuotais plaukais, rožiaveidis, švelniabruožis, blankiai žydriom akim, dailiom, plonom lūpom, kur visuomet pasitaisę šyptelt aplinkai ar saldžiai, ar saldrūgščiai, kartais net truputį nuodingai, nors atsargiai. Buvo jis Rytų aukštaitis, gana linksmo, o jau visai draugiško būdo, nesivaizduojąs esąs kažkas nepaprasta ir nebandąs aukštai skrajot, ypač moksluos. Laikės, nors per daug nepabraukdamas, mūsų linksmai revoliucingai nusiteikusio būrelio. Každėlko akademijos nebaigė. Lig pirmojo Pasaulinio karo pabaigos kunigavo tenykštės arkivyskupijos ribose; o bolševikams įsigalėjus Rusijoj, išdūmė į Nepriklausomąją Lietuvą ir ilgai- ilgai buvo kapelionu Kauno mergaičių gimnazijoj. O maskoliam-komunistam ir mus užplūdus, nebeteko nei jo matyt, nei apie jį girdėt.

Jei atsimenat, seiniškiai lietuviai klierikai mūsų pirmajam kurse buvo du: Alianskas ir Novickas. Aliansko vardo nebeprisimenu. Už Novicką ir už mane jis buvo bent puse galvos

aukštesnis, jau visiškas vyružis, nors dar lieknas bei lankstus. Buvo jis blondinas, elegantiška šukuosena, siauru, pailgu veidu, blyškiai rožiaspalviu, tiesia plona nosim, platoka burna su gana dailiom, jautriom, nuolat mimikuojančiom lūpom; o tame judriame, sakyčiau, nervingame veide didokos, šviesiai žydrios, nedažnai temirkčiojančios akys, veriamai, iššaukiamai veizdinčios, sukaupę tai karštą, tai šaltą (pardon) ugnį. Bendras įspūdis: tame keistame veide gaisuoja kažkoks nerimas, slypi amžina įtampa. Atrodė, iš jo būtų galima laukt įdomių posūkių, rizikingų lūžių. Tai aiškiai iliustravos žiemą, kai akademijos sodely amatoriai čiužinėtojai supylė sau dailią čiuožyklą ir ėmė savo meną rodyt. Alianskas tą gana statišką romių akademikų ledo baletą čaižyte čaižydavo savo galvatrūktiška pokštų klounada. Iš šalies žiūrint, būdavo kiek būgštu: kada tas sutonuotasis pussėtonis ar sau sprandą, ar kitam koją (gerai, jei vien tik tiek) nulauš? Pasiutęs ar ką? drąsiai ir šauniai... bet neestetiškai!.. Akademijoj kitkuo nepasižymėjo. Prie mūsų būrio nesidėjo. Kurso nebaigė ir gyvenime kažkur dingo, bent iš mano akių; net girdėt apie jį nieko nebeteko.

Visai kitoks buvo jo kursinis draugas Justinas Novickas, skyrės kaip dangus nuo žemės (meldžiu atleisti tokį nuvalkiotą palyginimą). Daug mažesnis ir subtilesnis išore; grakštus ir gražus, nelyginant mergaitė, apsirėdžius klie-

rikiškai; figūra tiesi, eisena smulki ir gracinga; veidas apvalus, švelniai rožinis, labai dailių bruožų; plaukai šatėno, labai vešlūs, aukštyn bei užpakalin sušukuoti, švelniai garbiniuoti; akys šviesiai mėlynos, veizdi priešakin lyg ko nustebę; lūpos nedidelės, putlios, labai dailaus piūvio, dažnai šypsą, kai jis šneka su kuo, o tas šypsnis truputį melancholingas. Labai lygaus, mielo būdo, bet tvirtas nusistatymuos. Labai dievobaimingas bei karštai maldingas, žodžiu sakant, pavyzdingas klierikas, kurį draugai, ypač lenkai, laikė jau nūn kone šventuoju ir savo reikaluos prašydavo Justiną, kad pasimelstų, tikėdami, jog tai labai padeda. Novickas nesistengdavo šlietis prie kurios nors grupės ar atskirų asmenų. Bet visi bandydavo prie jo priartėt. Visai nejučiom visi jį milte pamilo. Lenkai vadindavo jį Justyneczek, o mes lietuviai — Justinuku. Seminarijoj, savo kurse, jis turėjo būt ar gabiausias, ar antrasis po Aliansko; bet šiame akademijos elite ypačiai nepasižymėjo, nors buvo labai sąžiningas bei darbštus. Kiek žinau, akademijoj magistro laipsnio neįsigijo. Anksti įstojo į a.a. arkiv. Jurgio Matulaičio atkurtą Marijonų vienuoliją ir liko išsiųstas į Šveicarijos Friburgą noviciato atlikti bei tenykščiam universitete savo mokslo papildyti. Grįžęs Lietuvon, buvo lig pirmojo Pasaulinio karo vikaru Pajevony. Karo metu vokiečiai jį su būriu kitų lietuvių pasauliečių bei kunigų išgabeno į Guetersloh stovyklą. Po

karo, kai Marijonai jau galėjo laisvai veikti, Novickas bene visą laiką veikė Marijonų centre. Buvo naujokų dvasios tėvu. Kažin ar būtų buvę galima rasti kitą tinkamesnį tam uždaviniui, kur šventas vadovas turi dvasinį jaunimą vest į šventumą.

Mudu su Justinuku beveik iš karto pasidarėm glotniais draugais, net tikrais bičiuliais, o vėliau gyvenime dažnai susirašydavom, iki po pirmojo Pasaulinio karo, kada skirtingi gyvenimo keliai bei darbai, o ir užplūdusios naujos pažinios, nejučiom nutraukė tą aukso siūlą. Tačiau dar ir dabar, po tiek dešimtų metų, dažnai prisimenu Justinėlį maldoj.

Belieka bent trumpai paminėt mus tris Žemaičių vyskupijos „mokslininkus“: Vladą Jurgutį, Joną Jucių, na, ir save patį.

Apie Vladą Jurgutį reikėtų kalbėt plačiai: juk tai originalus, labai gabus, plačiai ir stipriai pasireiškęs asmuo, apie kurį mūsų kultūros istorikai turės dar plačiai rašyt. O aš čia pasitenkinsiu trumpom pastabom, ypač kad savo „Mistiniam Sode“ esu jau kiek gausiau Jurgutį minėjęs, o ir toliau savo atsiminimuose dar teks ne vieną kartą savo Vladą minėt. Tad čia vien prisiminsiu, kaip jis anuomet man atrodė; manau, ir skaitytojam nebus tai nuostolis. Tyčia pacituosiu, ką esu apie jį „Mistiniam Sode“ parašęs vienoj vietoj. Tie pora metų po to praėję neką Jurguty iš viršaus (o net ir iš vidaus) tepakeitė:

„Sėdi jis ant savo lovos briaunos ir, suraukęs savo baltą kaktą, antakius sutraukęs, kažką ten studijuoja. Tas jo vaikiškas veidukas toks nereguliarus, truputį lyg mongoliškas; skruostų kaulai gana išsikišę; akutės mažos, *prisimerkusios, smalsiai protingai blizga;* veido spalva blyški, lyg kokia nesveikata jaunuoly slypėtų; nedidelė burnelė putli, šypsot moka dailiai — sakoma, širdis gera. Iš tikrųjų jis puikus vyrukas, ištikimas draugas, aukso širdelė, kur stengias visiems kuo galėdama padėt, paskutiniu turimuoju daiktu pasidalyt; dalos jis ir savo žinija: prieš paskaitas draugai jį spiste apspitę, o jis vaikšto su jais po koridorių ir aiškina užduotąją pamoką, vis kiek susikūprinęs, dešinėj pieštukas, o tuo pieštuku *Vladas ore visokias paaiškinamas figūras* vedžioja. Ir draugai iš jo gražiai pamoką išmoksta. Akademijoj, ypač iš pradžių, kol svetimas elementas jį kiek arčiau pažino, Vladas neturėjo tiek progos draugam padėt moksluose, kadangi juk ten susirinko gabesnieji ir jau gerai prisiruošę dvasiniam mokslam.

Seminarijoj buvau gyvenęs su Jurgučiu vienam kambary vienerius mokslo metus, o akademijoj — dvejus, tad turėjau geros progos jį nuodugniau pažint. Ir, juo ilgiau jį pažinojau, *juo labiau ėmiau įsitikint* Vlado *nemaža* vertybe, jo įvairiais žymiais gabumais. Visa jam tvarkoj — protas, atmintis, vaizduotė, jausmas. Oi, tas jo protelis! toks aiškus, subti-

liai ir giliai rėžiąs, lakus teorijai, bet ir praktikoj skersai išilgai laisvai vaikštinėjąs, viskuo besidomįs, viską pastebįs, viską besistengiąs perprast. Iš viso — ir teorijoj, ir praktikoj — jis palengva pasirodo esąs ne vien kritiškas, bet ir hiperkritiškas, ypač žmonių atžvilgiu: šiais jis nelengvai tepasitiki (bent taip sakos); juose greit pamato, ar mano pamatęs, visokių silpnybių bei blogybių: kai, studijuodami moralinę teologiją, priėjom vietą, kur teigiama: nemo malus, nisi probetur (niekas nelaikomas blogu, nebent būtų įrodyta), ir aš balsiai ta vieta pasigėrėjau, Vladukas man tuoj atkirto: Eik jau, eik! Reikia šitaip sakyt: nemo bonus, nisi probetur! — Mano Vladas buvo gerokai linkęs į pesimizmą, ir tai visose srityse".

O apie Jucių (ar Jucį, kaip kartais būdavo vartojama)? Mokės jis Liepojos gimnazijoj, kur ir aš, tik žemesnėse klasėse, nes buvo už mane dvejais metais jaunesnis. Baigęs keturias klases, įstojo klieriku į kauniškę Žemaičių vyskupijos seminariją, kurią po ketverių metų baigė, vienkart su manim ir Jurgučiu. Moksluose jis ypačiai nepasižymėjo, betgi nebuvo ir silpnas, nes turėjo sveiką ir aiškią smegeninę, tvirtą būdą ir daug darbštumo. Tad nekvailai pasielgė, ryžęsis savo lėšom stot į dvasinę akademiją. Ar dėl lėšų trūkumo, ar dėl to, kad nesvajojo daryt mokslinės karjeros, Jonukas (ne, tikras Jonužis, nes tikras atletas-stipruolis) ryžos nebaigt akademijos ir, 1908 metais

įsišventinęs į kunigus, ėmė darbuotis sielovadoj. Kaip rimtas bei išmintingas kunigas, gavo klebonaut Pakruojuj bei Ramygaloj. Vyskupas Paltarokas, jį tinkamai įvertinęs, paskyrė jį Panevėžio vyskupijos kanauninku; o nuo 1934 metų, mirus generalvikarui Jonui Grabiui, jis liko paskirtas į šio vietą ir gražiai pasižymėjo administraciniame darbe. Bolševikam užplūdus Tėvynę pirmą ir antrą kartą, jis atkakliai pasiliko Lietuvoj. Ir dabar tebėr gyvas. Tokią uolą nelengva paverst.

GILYN Į ŠIAURĖS ALKĄ

Prieš žvelgdami į akademijos viršininkus, bent probėgom peržvelkim ir nelietuvius studentus. Ypačiai įžymių mano metu ten kaip ir nebūta, bent man neteko girdėt. Draugai minėjo, kaip stipriai gabų, ketvirtoką Kremerį, lenką, kurį, nežinodamas, būtum palaikęs žydu. Neaukštas, juodplaukis, tamsiaveidis, reguliariais bruožais, tamsiai rudom liepsnojančiom akim, griežtom lūpom po ilgoka smailiagale nosim, savo vertę pažįstančiu, bet maloningai pas mirtinguosius nusileidžiančiu subtiliu šypsniu, — ryžtai žingsniuodavo jis salėse ar koridoriuose, kaip kovotojas ir nugalėtojas. Ar jis lygiai pasižymėjo ir gyvenime? Nežinau.

Iš kitų svetimtaučių mano atidą maloniai ir pastoviai buvo prisižavėjęs vokietis Hilfer, Saratovo-Tiraspolio vyskupijos kunigas, vidu-

tinio ūgio, kiek kvadratiško stoto, truputį galvą į pečius įtraukęs, blyškiu išmintingu veidu, gera šypsena jus pasitinkančiu. Artimas ir mielas jis man pasidarė, kadangi jis mėgo muziką, ir aš taip pat. Tik jis grojo fortepijonu, o aš, šalia smuiko pradmenų, buvau senokai bei stiprokai įnikęs pūsti fleitą. Hilferis mėgdavo dažnai laisvalaikiais ateit į rekreacijų salę ir ten stovinčiu, o beveik nė kieno kito neliečiamu fortepijonu grot. O aš gebėdavau mielai šalia pastovėt bei pasiklausyt. Hilferis nebūtų vokietis, jei nemėgtų muzikos. O lietuvis argi atsilieka? Hilferis jau buvo įsigijęs gana gerą techniką. Aš — pusėtiną. Hilferis labai mėgo senąjį Haendelį ir dažniausiai grojo ką nors iš jo misterijos „Judas Machabaeus". Aš apie Haendelį buvau girdėjęs gražių atsiliepimų, bet jo kūrinių kaip ir nebuvau girdėjęs. Hilferis man atvėrė vartus į to didžio kompozitoriaus kūrybinį pasaulį. Ir vėliau pamažu ėmiau vis labiau susipažint su šio veikalais, ypač instrumentinės muzikos srity, ir vis labiau jį pamėgt. Dabar nesistebiu, kad pasaulis nūn ėmė jį aukštai vertint, nors po jo mirties (1759) jau yr praėję 200 metų, ir jį statyt šalia didžiojo J. S. Bacho.

Taip man besiklausant Hilferio beskambinant, savaime teko pasisakyt, jog aš ir pats po truputį palaižau muzikos gardumynų, ne vien pasyviai. Ryžomės bandyt abu drauge ponią muziką pakirkint — duetu pagrot, tiksliau —

fleita solo su fortepijono akompanimentu. Sugalvota — padaryta. Net vieną-kitą sykį viešai, prieš akademijos studentų auditoriją pamuzikavom. Tai įvyko ne be ñemalonaus nuotykio: bepūsdamas Verdžio „Rigoletto" ariją „La donna e mobil" su Ernesto Koehlerio varijacijom, suklupau vienoj tų varijacijų kilpoj. Bet niekis: palanki auditorija atleido gana maloningai tą neleistiną solistui nuodėmę, o aš, iš dėkingumo ir noro atitaisyt artistinę dėmę, pagrojau su geruoju Hilferiu visų mėgstamąjį valsą iš „Fausto" operos, kurio pirmoji pusė tokia pašanki, kaip ožkaitė, o antroji tokia liūliuojanti, kaip bangelė. Klausytojai šiltai (o gal tik mandagiai?) paplojo. Tad aš jiem atsilyginau kitu „Fausto" deimančiuku, vadinamąja gėlių būrimo arija — „Pasakykite jai, mieli žiedai". Kas publikai nognai patiko. O koncertui pasibaigus, studentas filosofas Jonas Steponavičius priėjęs man pareiškė baisiai mėgstąs tas „Fausto" melodijas ir ėmė net niūniuoti tą ariją, su išraiška veide ir iškalbingu mostu.

Antras svetimtautis, kur mum atrodė įdomus, buvo tai studentas Ivanov, tikras rusas. Įdomus jis mum buvo ne kuo kitu, tik kad jis buvo rusas. Anais laikais tai buvo retenybė, kad akademijoj ar dvas. seminarijoj pasirodytų rusas: taip maža rusų teatvirsdavo į katalikus; o to dalyko gal svarbiausioji priežastis buvo tai, kad rusai katalikybę laikė „polskaja

viera“ — lenkų tikėjimu, o lenkai su rusais buvo visuomet dideli priešai; o pagaliau nė ypatingų pastangų nebuvo daroma atversti rusams.

Mano pirmajam kurse, be jau paminėtųjų keturių Mohylevo-Peterburgo arkivyskupijos, dviejų Seinų vyskupijos ir trijų Žemaičių vyskupijos studentų, buvo du Varšuvos (Fajęcki ir Ryster), du Plocko (Wojtasik ir antras, kurio bruožus gerai prisimenu, tik pavardės šiuo momentu nebeįstengiu prisimint) ir du Žytomyriaus vyskupijos (šių veidus dar kaip gyvus matau, o pavardžių nebeįstengiu iš atminties dugno iškrapštyt). Kiek paskiau gyvenime teko nugirst, niekas iš tų svetimtaučių ypačiai nepasižymėjo, išskyrus Mohylevo arkivyskupijos Abrantavičių, apie kurį jau rašiau. Jis buvo ramaus būdo, sveiko proto, mielos širdies vyrukas, gerai prasilavinęs ir aiškiai gabus. Visi jį mėgom. Mielas buvo ir Vasilevskis (truputį poetas), nors dičkis vyrukas, bet dar su simpatingo vaikiškumo žymėm, geraširdis, linksmutis, darbštus ir gabus studentas. Ivickis, judrus kaip kielė, truputį nervingas, slavo-lenko tipas, malonus ir linksmas berniokas, draugiškas ir gražiai sugyvenamas. Ar jis buvo ypačiai gabus, nesurojau patirt; bet atrodo, kad buvo bent aukščiau seminarinio vidurkio, kadangi dvasinė vyresnybė atsiuntė jį į akademiją.

Su kitų kursų lenkais mūsų, lietuvių, san-

tykiai iš pradžių buvo korektiški; bet ypatingų susidraugavimų su atskirais asmenim nepastebėjau. Tačiau gana veikiai tie santykiai ėmė ūktis. Pirmoji priežastis buvo ši: iki tol veikė akademijoj bendras lenkų-lietuvių studijų ratas: kuris nors studentas turėdavo parašyt referatą kuriuo kultūriniu klausimu ir jį perskaityt bendrame rato narių susirinkime; paskui eidavo diskusijos. Mudu su Vladu sutarėm, kad mum, lietuviam, nėr ko dalyvaut bendrame su lenkais rate, nesgi juk turim savų, grynai lietuviškų kultūrinių reikalų, kuriuos puoselėt yra pirmoji mūsų pareiga. Tad, kai rato atstovai pasiūlė ir mum, naujai atvykusiems studentam lietuviam, pradėt dalyvaut, aš tvirtai atsisakiau. Jurgutis su Jucium pasekė. Kiti lietuviai arba aktyviai prisidėjo prie tos lenkų-lietuvių vienybės sugriovimo, arba laikės pasyviai, nebedalyvaudami, ir tiek. Atrodo, jog ir pati ta lenkų organizacijėlė toliau nebeveikė: man nebeteko girdėt apie jokius jų susirinkimus. Betgi ir mes nesukūrėm (bent man akademijoj esant) jokių studijinių ar kitokių lietuviškų kultūrinių pobūvių, neskaitant laisvų dainininkų pasidainavimų. Žymiai vėliau, išėjęs iš akademijos, sužinojau, jog kažkokia slapta lietuvių akademikų organizacija čia buvusi. Bet, man čia esant 1906-1908 metais, jos nė kvapo neužuodžiau.

Ką tik paminėjau lietuvių studentų santykius su lenkais draugais. Jie ėmė dar aiškiau

blogėt, kai 1907 metų rudenį į akademiją, vienkart su Durickiu-Dūriu bei Milvydu, atvyko ir pagarsėjęs kauniškių lietuvių klierikų stebėtojas bei garsiajam Kriškijonui įdavinėtojas Šumanas. Mes, lietuviai, tuoj susibaudėm jį boikotuot: nepalaikyt su juo jokių santykių. Jis, žinoma, pasiskundė savo draugam lenkam, o nuo čia — jau netoli lenkiškoji akademijos vyresnybė. Tuoj lietuviai studentai virto jų akyse „šovinistais" su visom pasėkom. Nesu klausinėjęs, kuo ta istorija pasibaigė, man išvykus. Be abejo, aprimo, nes Šumanas metė akademiją, jos nebaigęs: ar sveikata nusilpo, ar smegenys nepakėlė akademijos išminties (juk nebuvo iškilęs seminarijoj viršum vidurkio), ar apsilpo piniginė (negi oficialiom vyskupijos lėšom atvyko į Šiaurės Žvaigždę tas merdinčios Kauno lenkystės gelbėtojas-kankinėlis). Man būdavo tiesiog jo gaila. Tai pat, žinoma, jautė ir kiti lietuviai studentai. Bet ką veiksi? reikėjo šnipuką truputį pačypint už lenkiškuosius griekus. Po kelerių metų jis atsidūrė Telšiuose vikaru: tur būt, Telšių klebonas Šimkevičius, uolus žemaitis lenkautojas, prisiprašė dar lenkuojantį vyskupijos sekretariatą (Žongollowicz!) duot jam gerą lenką į vikarus, kad gelbėtų besibaigiančią, bet dar tebesispardančią Telšių lenkystę nuo tokių tipų, kaip kunigai Vincas Semenavičius, Antanas Survila, Mykolas Vaitkus ir Antanas Simaitis. Vargšas tas jaunasis kunigėlis Šumanas (Hen-

rikas): nors ne mažiau uolus kunigas, kaip lenkų patriotas, neką prieš tuos žemaičius-pagonis tepešė, tik gavo džiovą, kuri net tą lenkų čempioną nugalėjo: dar, mat, nebuvo surasti stebuklingieji vaistai, kaip penicilinas, streptomicinas ar auromicinas.

Negalėjo prisidėt prie lietuvių studentų stipresnio suartėjimo su lenkais ir mūsų aiškesnis bei gyvesnis revoliucinis nusiteikimas. Na, kaip gi čia tatai? Nejaugi net dvasinėj mokslo įstaigoj būta revoliucinės dvasios?!

O kaip gis! Kitaip ir būt negalėjo: juk anuo metu, 1904-1906, visa Rusija buvo įsisiūbavus revoliucinėm audrom, kurių bangos galingai peršliokštė ir imperijos pakraščius, kaip štai Lenkiją, Latviją, Lietuvą. Savaime suprantama, tos bangos, kad ir žymiai mažesne jėga, įsiliejo ir į vidurines mokyklas (nekalbant jau apie universitetus, kurie net vadovavo revoliucijai). O juk ir į dvasines seminarijas atvyksta tie patys gimnazistai ir atsineša apsčiai tos dvasios, kuria buvo kvėpavę pasaulį; tik, žinoma, čia gerokai apsivaldo bei aprimsta; betgi bendra atmosfera susidaro karštoka.

Tad drąsus bei linksmas revoliucijos spiritas įsiskverbė natūraliai ir į dvasinę Peterburgo akademiją, tik be tos neapykantos bei žiaurumo, kuris buvo apnuodijęs „plačiąją“ revoliuciją. Akademijos „revoliucionieriai“ ne-

manė niekieno žudyt, nieko daužyt, laužyt, degint. Jiem vien knietėjo puoselėt laisvesnę dvasią, vartot drąsesnę kalbą, bandyt išgaut iš dvas. vyresnybės akademijoj kiek didesnių „laisvių", duot tai vyresnybei pajust studento asmenybės didesnį svorį ir t.t.

Paeiliui nurodysiu, eidamas nuo karščiausiųjų prie šalčiausiųjų, kuriame revoliucinio termometro laipsny kabėjo kurie lietuviai akademikai: termometro viršūnėj sakalu krypavo Grabys; žemyn leidos, kartais peršokdami po keletą laipsnių, Kraujalis, Zajančkauskas ir Noreika; mes trys pirmokai — Jurgutis, Jucius ir Vaitkus, laikėmės žemesnės skalės, nes juk tebuvom tik pirmokai, tad dar be žymesnės įtakos, o ir savo įsitikinimais bei temperamentu, ar bent apsivaldymu, buvom kiek atsargesni, jei ne šaltesni. Iš nekauniškių pirmokų Kiesilis su Kazoku nesikarščiavo, betgi karštai simpatizavo radikalams. Sekančiais metais atvyko iš Kauno vienas aiškus lietuvis Vladas Milvydas, artimas karštuoliams, o antras, dar ne visai aiškus lietuvis, nes seminarijoj žvilgčiodavo į abi puses, Mykolas Durickas (vėliau virtęs Dūriu bei aiškiu lietuviu) temperamento buvo karšto, bet politikoj dar neką tenusimanė, tačiau temperamentu bei naivumu linko į karštakošius.

Na, o kaip su likusiaisiais, vyresniaisiais amžium ar kursu? Sakysim, su filosofu Jonu

Steponavičium, kur vandeningai žydriu žvilgsniu buvo įsispitrijęs į aukštybes bei tolybes, o šiltai paniekiamu bei saldžiai nuodingu šypsniu lydėjo žemės tuštybes? Jis, be abejo, kaip pažangus filosofas, turėjo širdy visas tris „antis“: buvo anticaristas, antimaskolius, antikapitalistas; bet skrajojo su ereliais kažkur ten dausose ir į mūsų kaitrų bei plepų revoliucininkų būrelį nė leiste nenusileisdavo. Toliau — Blažiejus Čėsnys: paskendęs iki užu ausų savo tirštuose Teologijos moksluose, jis nei laiko, nei noro nebeturėjo leistis į seklius mūsų revoliucijų verpetus. Ignas Labanauskas viena akim mielai žvilgčiodavo į linksmąjį mūsų būrį ir kartais, kukliai šypsodamas, padalyvaudavo maskolybių, vyriausybių, atžagareivybių, tamsybių ir kitokių atitinkamų ybių pakeiksnojimuose, bet lygiai kukliai, o lanksčiai unguriu išsisukdavo, kai panordavome dailiai pamaištaut: mat, turėjo svarbesnį reikalą — rašė veikalą! ir būtent — apie didžiai pažangųjį abbė Lamennais'ą — teologijos magistro laipsniui gausiu prakaitu laimėt. Kuraitis Pranas, solidus kūnu ir siela, pozityvistas gyvenimo praktikoj, kritiškas-aiškus mąstytojas teorijoj, įsimiręs darbe ir apsikrovęs knygom, šykščiu šypsniu papurtusiam blyškiam veide, rods, niekuomet laisvai nesijuokiąs, juoba nepaišdykaująs, visai netiko mūsų šmaikščiai laisvam būriukui, tad jo ir vengė, o mes nė nebandėm jo įtraukt: į laisvę privalai jungtis

laisvai. Stiprokai panašus į jį būdu, gyvenimo idealais bei jo tvarka, polinkiais, pomėgiais ir polėkiais buvo ir Reinys Mečislovas (nors išore labai skirtingas). Darbas, mokslas, amžinybė, Dievas — tai jo atmosfera. Kur ten jis jungsis su mūsų ožiukų ar aviniukų kaimenėle, kur, užuot akademijos žolelę ir kitus tokius daiktus kramtę, vaikės žemės vėjus, netgi laikydami juos rimtais dalykais! — O kaip mūsų seinie-čiai pirmokėliai? Alianskas ėjo savo zigzaki-niais jam vienam žinomais takais, į kuriuos nei jis mūsų nekviesdavo, nei mes jį į savuosius. O mielasis Justinukas Novickas, tas mūsų nekal-tasis avinėlis (nepamanykit, kad avinėlis pro-teliu! o, ne! vien šventai švelniu būdu bei skais-čia dorove)? Jis eidavo atsargiai puslankiu pro mūsų įsidainavusį ar šiaipjau įkaitusį būrį sa-vo grakščiai stypčiojančia žingine, baltas ran-kutes dailiai susikišęs į sardoko kišenes, prisi-bijomai žvilgčiodamas į mus mėlynom savo žvaigždelėm, atsiprašomu šypsneliu putliose lūpytėse pražydęs... O mes, į jį pažvelgę, pa-jusdavom širdy kažką šviesu ir šilta. Na, ir pa-silikdavom aulėj plėšt savo pomėgai gerkles, išbaidydami lauk besustojančius pasiklausyt ar šiaip praeinančius lenkučius ar ir visus lenku-žius, užtraukdami kurią revoliucinę lenkų dai-nužę, kaip va: Warszawianka ar net ir senąją „Gdy narod do boju wystąpil z orężem, pano-wie po miastach bawili; gdy narod zawolal: umrzem lub zwyciężym, panowie o czynszach

radzili... O, czesc wam panowie, magnaci za naszą niewolę, kajdany! o, czesc wam panowie, hrabiowie, pralaci za kraj nasz krwią bratnią zbryzgany!.. Lietuviškai tai būtų, paskubom išvertus, tokie du posmeliai:

Kai kraštas į kovą už laisvę mus kvietė,
tai ponai sau miestuose siautė;
kai karžygiai ryžos numirt ar laimėti,
tie tarės, kaip činšus išgauti.

Garbė jums, didžiūnai, magnatai,
už mūsų nelaisvę ir pančius!
Garbė jums, kilmingieji grafai, prelatai,
kad kraujas užtvino ir kančios!

Išgirdę tokius blasfėmiškus himnus, mūsų mielieji draugai lenkai, pasipiktinę, šnirpšdami dumdavo pro tų ikonoklastų šalį, manydami sau: „O, tai nelemti pagonys žmudziakai, socialistai!“ Būtų mielai pavadinę ir bolševikais; tik, deja, šie dar nebuvo anuomet žinomi (bent mūsų daugumui). Tie mūsų erzinamieji kačių koncertai nepasaldindavo mūsų santykių su draugais lenkais. Būtų ir labai pakartinę, jei nebūtų, šalia mūsų, buvę tokių padorių „žmudzinų“, kaip, ana, Čėsnys su Laba-

nausku ar Reinys su Kuraičiu, o ypač kaip tas aniolėlis Justinukas (aniolek Justynek)!

Kodėl gi lenkai studentai buvo tokie nepalankūs mūsų revoliucinei išraiškai? Mat, jie beveik visi buvo kilę iš buržujų ar bajorėlių, tad jų revoliucinė nuotaika buvo kitos spalvos, nei mūsų, mužikų-prasčiokų-neturčių: jie, nuoširdžiai nusiteikę kovot su rusų bei caro priespauda, netaip uoliai galando dantį prieš savo didponius bei didpinigius, nes šie buvo savi; jie ir į savo socialdemokratų keliamus sambruzdžius žvairavo nemeiliai; o mes, lietuviai studentai, nuoširdžiai sutikdami su lenkų draugų nesimpatijom rusam bei carui, stipriai nesimpatizavom savo sulenkėjusiem „ponam" bajoram, juoba didponiam-didžemiam (kapitalistų Lietuvoj teturėjom mažne vien žydelių, ir tiem kapitalistam, žinia, ekstrameilės nejautėm); o savo cicilikų neką tebūgštavom ir jiem neapykantos nepuoselėjom, kadangi jie buvo tikrai „savi" — iš tų pat lūšnų kilę, dažnai net tose pat šeimose gimę: prisiminkim, pavyzdžiui, kad ir Augustiną Janulaitį ir kunigą Janulaitį arba Sniečkų ir jo pusbrolį prelatą Praną Kuraitį.

Vadinas, savo raudonom dainom nuodijom nekaltas draugų lenkų auseles. Ir keista (o gal visai natūralu): apkrėtėm ir lenkus noru suorganizuot ir savo panašų chorą, kad atsvertų nelemtą mūsų įtaką jautriem savo bendrataučiam, o, greičiausia, kad pasirodytų mum, bar-

baram, jog jie galį sukurt ne blogesnį, o gal dargi geresnį chorą. Ir sukūrė. Bet man nebeteko juo grožėtis, nes išvažiavau kitur. Tik draugai man rašė, kad tas jų choras buvęs geras. Ką gi! lenkų buvo tiek daug, o ir gerkles jie turėjo negi pragertas ar kitaip sužalotas, nors tokių puikių balsų, kaip Kraujalio ar Zajančkausko, žinoma, negalėjo nei pasigamint, nei kitaip įsigyt.

VIRŠININKAI IR PROFESORIAI

Nuo pat pirmos dienos ar ne šešiasdešimt porų akių smalsiai juos sekėm. Tų porų tarpe ir mano, taip sakant, binoklis. Dabar atėjo metas pateikt, ką jis pastebėjo.

Grįžkim į pirmąją dieną.

Papietavus, šiek-tiek apsižvalgius, susiradus savo vietas valgomajam bei miegamajam, na, ir išalkus, tuoj atėjo vakarienė (tiksliau: mes atėjom josios, tvirtai pasiryžę ją kaip reikiant sudorot). O ji priėmė mus maloniai ir pavaišino skaniai bei sočiai. — Kai ji mus paleido iš savo motiniško glėbio, likusį prieš vakarines maldas laiką praleidom su senais mielais kauniškiais draugais lietuviais, o ir su vienu kitu nekauniškiu.

Galų gale suskambo varpas — eit koplyčion!

Apie tą koplyčią, tur būt, jau buvom iš draugų girdėję, kad esanti moderniai estetiš-

ka, nemažos meninės vertės; tas modernumas reiškiąsis ne naujausiųjų meninių srovių vaikymusi, o grįžimu prie senovinio bažnytinio meno; koplyčios dekoravimas esąs atliktas pagal rektoriaus Žarnowieckio planą. O tas Žarnowieckis esąs geras bažnytinio meno žinovas: ne be pagrindo užsitarnavęs teologijos daktaratą už savo veikalą „Lenkų bažnytiniai siuviniai".

Įžengiau į tą akademijos šventvietę smalsiai akis išplėtęs.

Nedidelė, neaukšta. Šviesi, švari. Beveik jokio liuksuso. Kukliai išdažyta, vyraujant žaliai spalvai šviesiam fone. Pilna paprastų, bet patogių klauptų.

Apie koplyčios išdažymą žinovai teigią, kad jis esąs simboliškas, planingas, išlaikytas bažnytinėj dvasioj, žodžiu sakant, tiksliai stilingas. Esanti simboliškai išreikšta žmogaus puolimo ir išganymo istorija.

Veizdėjau, veizdėjau — neką tesusižavėjau. Nors suprantama, bet gal per daug primityvu. Na, žinovai geriau žino, tad tegu tai būna didelis menas.

Pasirinkau vietą toj pusėj, kur įeinamosios durys, netoli jųjų. Neteko ilgai laukt: įeina žilagalvis, sunkokas, apskritu rožiniu veidu kapelionas, pavarde Chmielewski. Sako, esąs šventas žmogus (paskiau ir pats įsitikinau, jog taip). Vakarinės maldos. Tatai prasideda tridienės rekolekcijos. Kapelionas silpnu balsu,

neiškalbingai, net neįspūdingai, pasako konferenciją, kuri jaunom priimliom širdim patinka savo paprastumu bei nuoširdumu. Taip, tas Chmielewskis bus mum tikras tetušis.

Net ir ilgiausi dalykai kartą baigias. Baigės ir kapeliono konferencija. Davė jis mum rytojui mediuotinus punktus ir baigiama maldele rimtai užsklendė tą jaukią vakarinę pamaldą. Valandėlę tyliai pasimeldę, ėmėm skirstytis, laikydamies ištikimai švento silentium. Mudu su Vladu grįžom į savo kambarį, kol ateis laikas eit gulti, kai devintoji pasibaigs. O kol kas dar pasiskaitėm, tur būt, ką nors dvasiška.

Bet štai ir laukiamasis varpo garsas — galim, ir turim, eit į dormitorių ir pasiduot Morfiejui, kuris mus nūn žavėte žavi, nes esam labai pavargę ir po kelionės ir po tų visų naujų įspūdžių.

Miegamoji salė besanti labai didelė, pilna lovų šalia lovų. Šios geležinės, su matracais. Lovų baltiniai padorūs, antklodės lengvutės, bet šiltos. Manoji lova besanti šalia Čėsnio, o iš antros pusės tįsosiąs bene Labanauskas. Vladukas kažkur toliau. Ir kūno skalbinius gavom valdinius. Tik čia savotiškas kurjozas: kas ne per didelis ir ne per storas, gavo tuos apatinius daiktus daug talpesnius, nei jų stotas reikalauja. Bet ką veiksi! Nors ir juokingai atrodai, bet kaip nors atsiraitosi, pasikaišysi, na, o iš

viršaus juk nieko nebus matyt! Tad permainėm visus savo baltuosius ir atsigulėm nusiprausę (o gal ir ne?). Miegamųjų vaistų neteko vartot: nuovargis — geriausias „soporificus“. Tuoj nuskendau, lyg juodoj jūroj, sveikam miege. Ir sapnai, berods, vienkart užmigo. uždarę savo teatrėlį visai nakčiai.

Ryto keltuvių varpas mane tiesiog nustebino: nejaugi jau metas keltis? —Bet nėra laiko tam klausimui svarstyt. Čia menki juokai! nauja įstaiga, nauja tarnyba! Tad plinkt iš tos gana jaukios lovos, capt rankšluostį ir dui į koridorių, kur veda į prausyklą. O daugelis klierikų jau ten bėgte bėga: kas pirmesnis, tas geresnis — patogiau nusipraus. O pavėlavus tektų lūktelt, kol beprieisi prie vandens gaidžiukų.

Atsigaivinęs šaltu vandeniu, grįžtu į migyklą — padoriai klierikiškai apsirėdyt. O gi mano kaimynas Čėsnys tik dabar ritas iš lovos, gėdingai šypsodamas: toks jau mano būdas!..

Baigę nesudėtingą tualetą, skubam į koplyčią rytmetinių.

Kai jau skirtasis studentas ima kalbėt maldas, įdyrina į mūsų šventovę ir Čėsnys, taip kukliai bei rimtai, kaip mandagus katinėlis.

Atkalbėję rytmetines maldas ir išklausę mišias, kurias labai maldingai atlaikė mielasis kapelionas, papusryčiavom ir — pirmą kartą į akademines pamokas!

Taip ir ėmė bėgti dienos, kaip Dievulio piršteliais smaukomi mūsų gyvenimo įvairiaspalviai karoliai. Tegu jos bėga, o aš tuo tarpu, prisimindamas, papasakosiu paeiliui apie viršininkus bei profesorius. Visų pirma apie tuos, apie kuriuos dar niekur nesu platėliau rašęs.

Žinoma, pirmuoju eina, kaip ir pridera, Rector Magnificus. Jis tikrai yra, ar bent išore atrodo, magnifique! Gana aukšto ūgio, gražiai apskrito stoto, gerokai pražilęs, didele galva, mėsingu, sveikos spalvos veidu, ryškia, kuprota, smailiai besibaigiančia nosim viršum plačios burnos su pilnom lūpom, kurių apatinė paniekiamai prasikišus priekin, viršum smakro iškišulio. Iš viso didinga išvaizda ir viešpatni povyza, lyg kokio senų laikų hetmono ar vojevodos, ar senatoriaus. O jau vyskupas būtų tikrai skulptūrinis, net kardinolui gėdos nedarytų. Tiesa, tiek aukštai jis neįkopė; bet į gyvenimo galą liko kažkur vyskupu-padėjėju.

Kaip profesorius, jis mum dėstė Bažnyčios apeigas, jų istoriją, jų sumą, jų prasmę, jų grožį. Nors jis pats buvo kai kieno laikomas arbiter elegantiarum, tačiau jo dėstymas nebuvo nei elegantiškas, nei šiaipjau įdomus, taip jog man liko įspūdis kažkokios pilkumos.

Kaip administratorius, jis lindėjo kažkur savo apartamentuose, lyg būtų paskendęs šiaurės Nirvanoj. Visa akademijos tvarka, atrodė, buvo užgulus Maironio pečius. Na, bet

jukgi jis buvo jei ne visas rektorius, tai bent vicerektorius. Dignum et justum erat, kad jis dirbtų visą juodąjį darbą. Ir jis dirbo jį, dirbo atsidėjęs, ištvermingai, protingai ir tyliai, tyliai, taip jog būtų galėję atrodyt akademijos gyvenimo ratą besisukant savaime, be mašininko. Tačiau tas įspūdis buvo apgaulingas, nes inspektoriaus Maculevičiaus valdomoji jėga, nors nešokdama į akis, vis dėlto nejuokais veikė, ir didžiulės įstaigos mašina bėgo be sutrikimų.

Inspektoriaus pareiga, be ko kito, buvo ir žiūrėt, kad studentai savo kambariuose ir kitkur laikytųs nustatytos tvarkos, kad nelaiku neišdykautų, kad studijuotų ar skaitytų, o ne tuščiai plepėtų ar kortautų, ar net miegotų savo kėdėse. O mėgėjų papūst į akį būta, nors ir nedaug. Vienas iš tokių įkietėjusių miegalių buvo mūsų geras draugas Blažiejus (Čėsnys). Vakarais į dormitorių jis nusiskubindavo vienas iš pačių pirmųjų (mat, pirmavo ne vien moksluose) ir tuoj į lovužę-meilytę. Jis man prisipažino turįs skubėt abi kojas į lovą vienkart įtraukt, nes jis taip ūmai užmiegąs, kad neįtrauktoji koja galinti taip ir pasilikti nusvirus žemyn. Jau „Mistiniam Sode" esu papasakojęs jo tokį prisipažinimą: mėgdavęs praktikuot fizinę mankštą; nusivilkęs sutoną, išsitiesęs asloj šalia lovos, taip vieną kartą ir mankštinęsis; tik štai nejučiom apsiautęs jį miegas, ir orusis gimnastas taip ir palikęs be-

tįsąs asloj, galvai su pečiais kažkaip patekus palovėn, o likusioji atleto dalis bekyšinti asloj. O kaip tik tuo tarpu ėjęs tuo koridorium prefektas Bronislovas Liaus'as, patikrinėdamas slapta, ką teologijos mėgėjai darą. Žiūri pro tam tikslui duryse išpiautą langelį — ogi Blažiejaus, rimtojo Blažiejaus, celėj nėra... Pabarškinęs į duris — niekas neatsiliepia. Įėjęs į celę ir nusigandęs: juk štai kažkieno kojos kyši iš palovės, ir nė krust!.. Kas gi čia tatai? Nejau Blažiejus apalpo ar gal net mirė nuo kokio smūgio ar ką?.. Tad rūpestingas klierikų tėvelis drebančiu balsu klausia: Blažiejau, Blažiejau! kas tau?.. O Blažiejus iš pradžių nė čiukšt. Bet galop, matyt, ne vien žodžio, o ir rankos paliestas, atsibudo, atsipeikėjo, išlindo iš po lovos ir, kaip galit įsivaizduot, atsistojo, susigėdo ir čėsniškai kukliai šyptelėjo: atleiskit! mat, begimnastikuodamas, būsiu užmigęs... Liausas, reikia spėt, irgi šyptelėjo ir tai gana maloniai bei atlaidžiai. Ir ko neatleisi tam nepaprastai gabiam ir mielam studentui?! — Blažiejus tą sveiką miegamąją ligą atsivežė ir į dvasiškąją Šiaurės mokslavietę. Ką gi! juk ne vien poliariniai lokiai mėgsta skaniai pasnūduriuot! Akademijoj gyveno Čėsnys su draugu Ignu Labanausku, kurio ne vien širdis, o ir mintys, o ypač praktiniai gyvenimo įpročiai dailiai harmonizavo su Blažiejaus, neišskiriant nė tetušiško palinkimo pasisnaust leidžiamu ar neleidžiamu laiku. O

kadangi miegot savo celėse nebuvo leista (juk šitos kilnios vietovės buvo pavestos vien mokslui, šventiem mąstymam, kilniom svajonėm ir maldai), tai reikėjo susirast pasiteisinimą bei apsaugą nuo nepageidaujamo užklupimo. Pasiteisinimą susirast buvo gana lengva, ypač tokiem dviem šauniem teologijos studijozam: kai žmogus nenugalimai nori snūstelt, tai yra aiškus ženklas, jog pati prigimtis yra to būtinai reikalinga; o kai jau pati prigimtis čypdama ko reikalauja, tenka jai nusilenkt tokiame sveikame bei nekaltame atvejy. Betgi juk inspektorius, nelyginant liūtas, kartais taip tyliai pereina koridorius, tikėdamasis nerasiąs nusikaltėlių, o vis tiek kartais nesibeldęs atidarydamas kurias duris ir nenorom žvelgdamas į vidų — ką tie nekaltieji angelai veikia. Tad reikia taip susitvarkyt, kad ir avis liktų sveika ir vilkas sotus: Blažiejus su Ignu įsigijo po drobinę ištiesiamą kėdę-lovą ir pasistatė jas taip, kad vienas kuris (dažniausiai Česnys) ramiai sau snaus nugara į duris, su atskleista stora knyga ant kelių, o antrasis draugužis sėdės veidu į duris, budėdamas ir saugodamas draugą: jei liūtas nelauktai įsiveržtų į judviejų miegamąjį rojelį, tai budintis vyras primins batu miegalio kojos pirštą, kad atsibustų uolusis studentas ir atrodytų oriajam lankytojui uoliai bestudijuojąs savo storulį tomą, tiesiog paskendęs gilioj meditacijoj ar kontempliacijoj.

Taip vieną kartą, Česniui bepučiant į akį, o Labanauskui budriai bekovojant su miegu — besaugant bičiulio siestą, štai kiūst — ir beįžengianti į tą tvankią atilsio kūdrą akiniuota inspektoriaus orybė!.. Labanauskas spūst Česnio leteną — nepadeda!.. kulkšt batu į blauzdą — Blažiejus prasimerkė ir pusiau išnėrė iš saldžių Morfėjaus bangų. Bet Maironis jau stovi šalia: O ką tatai taip giliai studijuojate, kunige Blažiejau?.. Čia miegaliui visi miegai išbyrėjo — storas tomas plumptelėjo aslon, savininkas pašoko ant dar blausių kojų susigėdęs, sumišęs. Bet viskas tuo ir pasibaigė. Mat, Maironis buvo žmogus, ir niekas žmogiška jam neatrodė esant svetima. Tad anuomet jis buvo panašiais atvejais labai tolerantiškas ir nesibardavo. O jei kada ką ir pabardavo, tai labai taktiškai, kaip, ana, mus kelis studijozus, kur susirinkom sutikt naujų 1907 ar 1908 metų. Susirinkom ar pas Grabį su Noreika, ar pas Česnį su Labanausku. Kažkuris kažkokiu keliu susigraibė butelį ar porą vyno. Pakviesta ir mes su Jurgučiu bei Jucium, ir Kraujalis su Zajančkausku. Nebuvo filosofo Steponavičiaus — per rimtas. Nebuvo Aliansko — ar jau buvo išdūmęs iš akademijos, ar šeimininkai palaikė jį nesaugiu, nes keistuolis. Nebuvo, žinoma, nė šventesniojo elemento (Reinio, Kuraičio ir Novickiuko), nes ar pasivaržyta juos kviest, ypač nekaltosios dūšelės Justinuką, ar jie nesiteikė sutikt dalyvaut tokioj kompanijoj. Tai

taip ir paliko man neaišku, kadangi anuomet tai atrodė man neverta dėmesio. Tad dailiai - gražiai sėdim, civilizuotai šnekam, šiltai jaučiam, skaniai gurkšnojam ir nekeliam, rods, triukšmo, nes juk vieta pusiau šventa, ir naktis visai vėlyva. Vis dėlto — ar kad pamiršom langus tamsiai uždangstyt, ar kad savo jaunų balsų neapslopinom lig pianissimo — tik štai šiaipjau sveikai miegąs, nesistengiąs būti skrupuliatiškai budrus, Maironis pasigirdo koridoriuj, sunkiais žingsniais besiartinąs mūsų link, visai ne policiškai, netykojamai. Naujametininkai žvilgt-žvilgt į kits kitą. O aš nė to nebedarau, o vien strėle, strimagalviais lauk į tamsų koridorių — gal praspruksiu pro žengiantį pavojų, ypač kad koridorius tamsus. O inspektorius, kaip tik mano laimei, nė elektrinio žibintuvėlio nepasiėmęs. Betgi kaip tik pataikiau kažkam stačiai į paširdžius savo durna galva. Žinoma, Maironiui. Bet nelaukiau, kad sučiuptų, tik skuodžiu koridorium į saugią šalį. Išgirdau Maironį veriant į mūsų puotą duris ir pradedant kalbėt. Vadinas, man nebėr pavojaus — galiu pasiklausyt. Ir prisėlinau arčiau. Ir girdžiu Maironį imant puotautojus į nagą, visai maironiškai — rimtai, ramiai, įtikinamai: girdi, nieko neturėčiau prieš tai, jei jūs kartais susirinktumėt pasižmonėt, net pasivaišint, bet tik tinkamu laiku, o ne per vėlai, kaip štai dabar jūs pasielgėt. Tik pagalvokit: juk patarnautojai, kurie turi sutvarkyt jūsų

kambarius, jum nuėjus gult, negali eit pasilsėt. Nejau jūs neįstengtumėt įsigyvent į jų padėtį?..

Kur ten žmogus neįstengsi! Tik ot — nė nepagalvojom!

Ta taktinga Maironio pamoka smegte įsmego visam amžiui.

Tačiau tokiame vaidmeny teregėjom Maironį retai. Bet dažnai regėdavom jį auditorijoj kaip profesorių. Naujieji klausytojai jau iš anksto buvom kiek apsipažinę su juo (taip sakant, teoretiškai) iš draugų pasakojimų apie tą moralinės teologijos mokytoją bei mokovą: jis esąs ar ne didžiausiasis katalikų autoritetas moralinės teologijos srity Rusijos imperijoj; kaip profesorius esąs praktiškas bei naudingas, nors dėstąs neiškalbingai, bet visuomet gerai pasiruošęs, tad rimtam klausytojui įdomus.

Na, bet štai jis įeina į didžiąją auditoriją, kur mes sėdim, smalsiai laukdami to Mohilevo metropolinės arkivyskupijos garbės kanauninko, akademijos profesoriaus, Lietuvos poeto, Maironio! Beje, kokį skambų slapyvardį jis pasirinkęs! Tačiau visi lietuviukai jau žinom, kas toks tas Maironis. Gal vien liurbiai maskoliai dar nežino. Tasgatės, ateina pats Maironis mūsų mokyti aukštų dorovės mokslų. Štai jis duryse, kaip paveikslo rėmuose. Toks nedidu-

kas apvalainukas, didele galva, oriu, beveik rūsčiu veidu, trumpu, plačiu, apyriebiu, taisyklingais bruožais, aukštyn sušukuotais plaukais, gana vešliais, dar maž tepražilusiais (juk anuomet jam tebuvo tik 44 metai). Smakras apskritas, švelnus, nosis daili, nedidelė, kakta plati ir aukšta, lūpos neplačioj burnoj formingos ir sultingos, apatinė truputį prasikišus; pirmu žvilgsniu jos neprasitaria, kad jose gali slypėti šypsnis, juoba prapliupti juokas. Bet svarbiausia akys! Jos nedidelės, viršuj, taip sakant, užgriuvę; bet jos itin gyvos, blizgą, rimtai, net rūsčiai žvelgią, beveik kiaurai verią. Tos akys ir paprastai rimtai sučiauptos lūpos daro Maironio povyzą rūsčiai rimtą, bent kai jis vienas ar kai turi reikalą su vyrais; su moterim tas rūstus veidas kiek atlyžta. Žinoma, ir laisvoj vyrų draugėj Maironio povyza sušvelnėja; profesorius-dainius sugeba dargi pajuokaut, ypač mišrioj kompanijoj. Ta rimta Maironio išvaizda daug jam padeda, atliekant pedagogo bei administratoriaus vaidmenį, santykiuose su tais nelengvai suvaldomais, dar nebaigtais kepti dvasiškais studentais.

Vadinas, Hannibal ante portas! Maironis auditorijos duryse!.. Reikiamom knygom nešinas, jis grimstančiais žingsniais eina prie katedros, kiek pakrypuodamas. Svariai sėdas, vis rimta povyza, vis tylų tylom. Susitvarkęs su knygom, prabyla, žinoma, lotyniškai. Ta jo lotynų kalba taisyklinga. O! Maironis, ką žino,

žino gerai ir, ką daro, daro solidžiai. Greit įsitikinom, jo kiek ilgėliau paklausę (o ir kiti, jau prityrusieji, patvirtino): jis pažįsta moralinę teologiją, kaip savo skrybėlę (kurią jis turi paprastai jau gerai padėvėtą ir geba pasisakyti: girdi, kokia gera medžiaga ir švarus darbas — mat, kiek jau metų nešioju, o vis dar neblogai atrodo, ar ne?). Žinių jis mum teikia daug ir solidžių, pagrįsdamas jas krūva autoritetų, tik vis senesniųjų laikų; į naujesniuosius, išskyrus Lehmkuhlį, jis veizdi su tam tikru nepasitikėjimu: gal jie per daug pažangūs! Dėsto jis neiškalbingai, iš lėto, atsargiai apgalvodamas kiekvieną sakinį, kiekvieną žodį, bet nepratindamas savarankiškai, moksliškai galvoti, o vien paruošdamas praktiškus kunigus - ganytojus bei tikybos mokytojus. Jo klausytis reikėjo turėti geros valios ir gerą dozę kantrybės: tuokart tos paskaitos bus tau tikrai ir labai naudingos (kadangi man anuomet tų dviejų padorių dorybių oi kiek trūko, tai aš kartais demonstratyviai snaudžiau, nes, perbrendęs pienburnis, dar nesugebėjau tinkamai, bent praktiškai, įvertint Maironio). Kiti studentai, net svetimtaučiai, bent daugelis, buvo daug išmintingesni: jie laikė Maculevičių vertingu profesorium. Bet vieną aš ir anuomet tiksliai suvokiau: Maculevičius buvo mokslo perteikėjas, o ne kūrėjas. O ypač etikos srityje kiek yra naujų problemų, laukte laukiančių tyrinėjimo bei sprendimo! Tad ir buvo pikta: juk čia vis

tik ne bet kas, o mūsų Maironis! Visai kas kita šiuo atžvilgiu buvo Matulaitis, o ypač Būčys.

Vadinas, anksti rytą (kadangi Maironio paskaitos būdavo paeiliui pirmos) sėdim didelėj aulėj ir snaudžiai klausom ar klusiai snūduriuojam, palankioj aulės prieblandoj, nes gi patalpos apšvieta neėjo lygiagreta su aidinčiu joje mokslu (elektra anuomet dar nebuvo akademijos nugalėjus). O ausyse maloniai, nes švelniai, dudena Maironio minkštas tenoriukas. Kartais mandagia pastanga kilstelim besimerkiančias akis į oriojo, o lietuviukam dar ir brangiojo mokytojo veidą. O jis toks rimtas, kad bent kuomet šypteltų!.. ir ta didi galva vis kažkaip nervingai į šalis trūkčioja, neplačiai, betgi pastebimai (sako, jis jaunystėj pergyvenęs kažkokį nervinį priepuolį). Ir toj ramioj mokslo simfonijoj kartkartėm asonansu ar disonansu skambteli kokia skambi ar mažiau skambi įžymaus senovinio moralisto pavardė: Tomo, Suarezo, Alfonso, Reuterio, Gury, Soto. O! Maironis cituodavo gausiai, nes buvo eruditas. Iš tų vardų mum įstrigo ypač to ispano Soto, ir ne dėl jo mokslinių nuopelnų, o štai dėl ko: Maironis anuomet dar turėjo savą dažnai kartojamą (ypač kad visai nereikalingą) lenkišką posakį „no to", o kartais klausiamai dar priduriamą „co to", ir visai išeidavo panašiai į aną moralistą Soto: „No to Soto"... O tokiem pusiaušventiem vaikėzam ir tokio juokelio užtenka.

Sėdėjau pirmojoj suolų eilėj, vadinas, prieš pat Olimpiečio veidą, ir ėmiau kartais, nuleidęs galvą ant kvailos, kaip ir ji, krūtinės, saldžiai snūduriuot, ne dėl tikro reikalo, o, taip sakant, demonstratyviai. Įdomu, ką darys profesorius?.. O jis, kaip ir pritiko, net nesiteikė to pastebėt ir, kaip niekur nieko, toliau verpė savo dorovinį siūlą: gal nesijautė įžeistas; juk nedyvai, kad tas jaunas avinas pasirodė besąs vis dėlto miegalis, o miegą nugalėt nėra taip jau lengva; o gal pajuto įžaidą, bet paniekė įžeidėją. Šiaip ar taip, Maironis nei tuomet, nei vėliau nedavė suprast, ką tuokart jautęs ar manęs. Išmintingas jis buvo vyras.

Dar viena smulkmena. Profesorius duodavo mum naminių rašto darbelių — įvairių keblesnių moralinių gyvenimo klausimų išspręst. Tikslas buvo — patikrint mūsų pažangą moralinės teologijos srity, o vienkart ir mūsų sprendžiamąją galią pamiklint. Paskiau, per savo paskaitas, profesorius paprašydavo tai vieną, tai kitą studentą perskaityt savo darbelį, na, žinoma, jei reikės, ir padiskutuot. Keistas dalykas: studentai ne visi tekvaršindavo sau galvas su tais „kazusais", tiesiog kartais nė rašyt nerašydavo. Aš priklausiau šiai kategorijai. Betgi, štai, vieną kartą, kaip ir galima buvo tikėtis, profesorius čiupt ir mane. Susigėdęs nežinojau nė kur dėtis: juk teko prisipažint, kad nė rašyte nerašęs. O ką Maironis? O nieko, nič nieko. Tiesiog nuostabu. Jis, tur būt, manė, jog

daugiau taip nebepasielgsiu, nes juk tokio patyrimo užteks apsileidėliui pasitaisyti. O ar užteko? Deja, ne. Būtų reikėję blogą pažymį kur įrašyt!.. Gal jis ir pasižymėjo kur sau. Bet taip ir neteko to pajust.

Tačiau palikim Maironį bent trumpam, nes juk laukia eilutė kitų minėtinųjų.

5.

Visų pirma paminėsiu savotišką asmenį, kurio nepriskaitysi (nebent turėtum labai gyvą vaizduotę) nei prie akademijos valdovų, nei prie profesorių, juoba ne prie studentų, o jis čia yra sau ir gana, nes anom visom trim kategorijom reikalingas, — tai įstaigos kapelionas kunigas Chmielewski. Ne per didelis ir ne per mažas, o tik erdvėj užima padorią vietą. Apvalainas stotas, nors ir nebepripildo supliuškusio sutono, betgi aiškiai reikalauja patenkinti savo teises, ir tam tikrai šventam seneliui šiuo atžvilgiu neką tepadeda ilgos maldos, griežti pasninkai, atgailiniai marinimaisi. Užtat jo dvasia visai paklusus asketinei jo treniruotei: jis myli Dievą ir Jį garbina, kaip serafinas ekstazėj; jis — tikra meilės saulutė žmogui; jis — įsikūnijęs kuklumas, švelnumas, gerumas; jis kantrus su mumis, pusiau teapjaukintais jaunažmogiais; supratnus bei atlaidus mūsų, molio motiejų, moralinėm silpny-

bėm, o ir plėšresniųjų padarų smulkiesiem griekiukam! vien tik, jei vieni ar antri neatsargiai muziejuose pažiūrėjo į nepakankamai apsitaisiusias grožybes ir paskiau išpažinty jam, dėl viso ko (kad sąžinė būtų ramesnė) pasisakė, ką padarę, jis nesiliauja jiem kartojęs: to grzech, to wielki-wielki grzech! Ir nors tu jam kažkiek aiškinkis, kad nepadaręs didesnės nuodėmės, jis ištvermingai vis savo: tai — nuodėmė, tai didė-didė nuodėmė!.. Bet išrišimą, pasigailėjęs, vis tik duodavo. Geras, mielas senelis žilagalvis! Pagal Kristaus patarimą, tikras balandis — toks... nesofistikuotas. O kas dėl antrojo patarimo, tai čia painesnis dalykas: mūsų balandis, rods, ne visai tebuvo išsprendęs sunkios problemos sujungt viename asmeny paprastutį balandėlį su išmoningu anginu. Bet tai nė kiek nepakenkė nei mūsų, nei jo dvasios ar kūno reikalam.

Mūsų kūno reikalais rūpinos du asmens: prokūratorius-ekonomas ir gydytojas. Apie prokūratorių tiek tik tesiteikiau patirti (toks jau žmogaus nedėkingumas savo geradariam), jog jis esąs bene Žemaičių vyskupijos kunigas, lietuvybe nesusidomėjęs, tačiau prie savo lietuviškos pavardės (kuri iš atminties aruodo niekaip nenori iššokti, bene Velička) nepridūręs lenkiško wicz ar ski; betgi iš to, kad akademijoj dar egzistuojam, galėjom spręst, jog jis kažkur ten yra ir veikia, nelyginant kokia dieviška apvaizdėlė.

Antrasis mūsų kūno rūpintojėlis — tai gydytojas, kurio pavardės mano atmintis irgi užsispyrė dar neišduot, vien primena man, jog ta pavardė aiškiai lenkiška su galūne ski, jog jos savininkas buvo vyras iš stuomens ir iš liemens su vešlia, ilga, plačia barzda, stambiu ryškiais bruožais veidu, gera širdim, paslaugus: tu nori susirgt ir patingėt — gerai; nori išgyt — sutinku; reikia padaryt operacija — padėsiu mielai; norėtum mesti tą nusibodusiąją mokslų krautuvę — paliudysiu, jog reikia, ir t.t. Tikrai mielas ir naudingas medikas.

Dabar po truputį apie profesorius. Pirmiau apie lenkus, kad paskiau, papasakojus apie lietuvius, paliktų dūšioj šiltesnis įspūdis.

Pradėsiu nuo to, apie kurį mažiausiai težinau (nes jo iš viso neklausiau), o kurio dalykas bene svarbiausiasis, būtent, apie dogminės teologijos profesorių kun. Joną Cieplaką, būsimąjį Vilniaus arkivyskupą labai trumpam, o truputį vėliau ir kandidatą į šventuosius ir tai jau visai amžinybei. Aš pats tegaliu paliudyt apie jo išorę: buvo tai kažkas jauku, šilta, gera, įsikūniję gana kūningame asmeny su apvalia, apyplike, apyžile galva, su švelniai inteligentiniu mėnulio veidu, mįslinga mėnuliška šviesa bešypsančiu, palankiai į tave žiūrinčiu, minkštai kalbančiu. O koks jis buvo profesorius? Man anuomet neteko iš jo klausytojų girdėti nei karštų pagyrimų, nei aitrių papeikimų, vadinas, profesorius buvo vidutiniškas.

Bet ne vidutiniškas buvo savo aukšto šventumo gyvenimu, tad verta apie jį duot daugiau žinelių, nors ne savo, o paimtų iš mūsų Enciklopedijos:

Jis buvo lenkas, gimęs 1857 metais, baigęs Peterburgo kunigų akademiją 1881 m. magistro laipsniu, o 1901 gavęs daktaro laipsnį ir nuo pat akademijos baigimo buvęs ten profesorium iki 1908 metų, kada buvo konsekruotas vyskupu ir skirtas Mohylevo sufraganu su rezidencija Peterburge, kadangi ir Mohylevo arkivyskupai gyveno Peterburge. 1914 metais buvo pakeltas į Mohylevo arkivyskupijos administratorius. Kai 1919 metais bolševikai išvarė arkivyskupą Roopą lauk iš SSSR, Roma paskyrė Cieplaką jo vietoj apaštališku administratorium ir tituliariniu Achridos arkivyskupu. 1920 metais bolševikų valdžia jį suėmė ir po trejų metų pasmerkė mirti draug su prel. Butkevičium. Bet dėl popiežiaus bei kitų valstybių intervencijos ta bausmė buvo jam pakeista 10 metų kalėjimu. Tačiau kiek vėliau lenkų vyriausybė mainais už kitus bolševikus jį išgavo iš maskolių nagų. 1925 metais, Vilniaus vyskupui Jurgiui Matulevičiui-Matulaičiui atsisakius nuo Vilniaus vyskupystės, tais pat metais buvo popiežiaus paskirtas pirmuoju Vilniaus arkivyskupu. Tuo metu ark. Cieplak lankė lenkų kolonijas Jungt. Amerikos Valstybėse. Bet jam nebeteko įžengti į Vilniaus katedros sostą: čia Amerikoj susirgo ir mirė 1926 m. pradžioj.

Lenkai jo kūną pargabeno ir palaidojo Vilniaus katedros bazilikoj. Tikimasi, kad jis anksčiau ar vėliau bus paskelbtas palaimintuoju.

Antrasis įžymus akademijos profesorius lenkas buvo kun. Mykolas Godlewski, irgi būsimasis vyskupas. Mano laiku jis buvo bažnytinės istorijos profesorium (ar pilnu, ar ne, anuomet nesidomėjau). Jo klausytis man, o ir visiem, berods, kitiem studentam buvo įdomu bei malonu. Jį mėgom, net meilautinai vadinom Godeliu (kirtis ant o), nors ypač gerbt ar prisibijot nelabai tebuvom linkę. O įdomus jis buvo tipas, žinoma, labai lenkiškas, kaip kad mes, lietuviai, lenką įsivaizduojam (gal ir nelabai klaidingai, kadangi iš šalies geriau matoma, o anais laikais su lenkais reikalų turėta dažnai). Prieš pateikdamas savo paties įspūdžius, pakartosiu, ką mūsų enciklopedija apie tą vyrą pasako: miręs ar nemiręs — dar nebuvę žinoma, kai straipsnelis buvo rašomas; o gimęs tai tikrai 1871 metais, buvęs lenkas, likęs kunigu, baigęs Peterburgo dvasinę katalikų akademija (o čia nuo savęs pridursiu: studijavęs dar Šveicarijos Friburgo universitete vienu laiku su Pr. Būčiu ir Jurg. Matulevičium ir, reikia manyt, universitetą tinkamai baigęs, tik ar mokslinį laipsnį gavęs, tikrai pasakyt negaliu, bet, tur būt, gavęs, kadangi nėra pagrindo manyt jį nepadarius to, ką kitu du akademijos profesoriai, o Godlewskio friburgiškiai

draugai, už kuriuos jis nebuvo mažiau smegenim apdovanotas, įstengė padaryt); nuo 1903 metų buvo profesorium tos dvas. akademijos; 1906 metais išspausdino Prymasowstwo Wilenskie, paskui — Monumenta Ecclesiastica Petropolitana 1906-1913; Documenta ad Seminarium Vilnense-Principale spectantia 1908; O kardynalacie arcybiskupa Siestrzencewicz Bohusz; Pawel I i Siestrzencewicz 1912.

Lig čia enciklopedija. Kaip matom, tas mūsų Godel buvo ne juokais pasinešęs iškniisinėt Peterburgo valstybinius archyvus ir sulasinėt medžiagą, liečiančią Katalikų bažnyčios istoriją Rusijoj. Užėjęs Pasaulinis karas nutraukė tą veiklą. Vėliau teko sužinot, jog jis esąs Šv. Sosto paskirtas vyskupu-padėjėju kurioj ten Lenkijos vyskupijoj. O ką jis dar vėliau darė, neteko nugirst. Tad čia pažersiu vien savo paties įspūdžių žiupsnį.

Tas profesor ksiądz Michal buvo nedidžiukė žmogystė, laibutė, truputį priekin palinkusi, dažniausiai skarą-pledą ant pečių užsimetusi (kadangi Peterburgas juk aukštoj šiaurėj). Bet gana tos moteriškos formos, nes Godel buvo vis dėlto vyras, nors plonas ir aštrus, kaip yla. Galva buvo didoka, kaip ir pridera profesoriui; bet siauri pečiai ją šiaip-taip panešė, nors ir pasvirusią kiek priekin; juodi plaukai, sklastyme, kairėj, kiek praretėję, buvo sušukuoti dailiu kuokšteliu žemyn kaktos. Antakiai stambūs, o iš po jų švyti didelės, bene

tamsiai rudos akys, žvitriai bei aštriai žvilgčiodamos į šalis iš po kaktos. Nosis plona, tiesi, daili, harmonizuojanti su visu veidu. Lūpos irgi plonos, taikliai išbrėžtos, kurias Godel mėgsta liežuviuku lyžčiot, ypač pasakęs kokį sąmojį. Iš viso tas veidas nebanalus, taip sakant, intelektualo aristokrato, pailgas, siauras, liesas, sveikai blyškus. Į šventuosius nebuvo girdėt, kad veržtųs. Mišias laikydavo kažkaip lyg nonšalantiškai, pasitampydamas, kartkartėm atsikrenkšdamas ir nusispiaudamas kur į šalį, paskui žvilgtelėdamas į klapčių, tik ne atsiprašomai, o tartum piktdžiugiškai, lyg sakydamas: o ką? padariau — ir kas man! (kaip koks šelmiškas vaikas).

O koks jis buvo, tas keistuolis, dėstytojas? Klausiaus jo beveik ištisus keturis semestrus. Per dvejus metus būtume turėję praeit ištisą Bažnyčios istorijos kursą (tai—didelė medžiaga!) ir išlaikyt egzaminus. O Godlewski surojo mum išdėstyt vien apie trijų dešimtų metų renesanso laikų gabalą, nuo maždaug 1471 metų iki 1521, vadinas, vadinamųjų renesanso popiežių laikotarpį: humanisto Siksto IV (Siksto kapella!), Inocento VIII, Aleksandro VI Borja (Savonarolos istorija!), Pijaus III, Julijaus II, Michelangelo bei Rafaelio globėjo, š. Petro bazilikos statytojo; toliau — Leono X, didponio, humanisto. Laikai be galo įdomūs. Betgi ir dėstytojas! gera dozė kunigo, nešykštus žiupsnis renesansinio humanisto, didelis šaukštas Boc-

caccio riebalų, plus Voltero pipirų, kur reikiant lašas aristokratinio cinizmo, ir tas visas įdomus mišinys dailiai įvyniotas į tikrai lenkiško blagieriaus iškalbą. Labai mielai klausydavomės visi; net ligonys (bent vadinamieji) ateidavo iš mūsų „ligoninės". Nežinau, kaip ten lenkai, bet mes, lietuviai, kartais pasigesdavom Būčio ar Matulevičiaus gilumo. Bet ką reiškia istorijos mokslas ir kaip reikia prie istorinių problemų prieit, mūsų mielasis blageris mum gerai pavaizduodavo, kadangi buvo gal visai geras mokslininkas-istorikas. Kas įdomu: jis buvo objektyvus ir nesistengė žūt būt numazgot žaliuoju muilu, kas juoda, ar tai nutylėt. Tuo būdu gavom pilną, nepagražintą humanizmo bei renesanso laikų bei jų veikėjų vaizdą, gerai dokumentuotą. Mielas Godelis (fui! buvau berašąs „Dogelis")... Tur būt, jau yra anam pasauly ir sąmojingai juokauja su tais visais Aretinais, Bokačiais, Fičinais, Buonaročiais, Vinčiais, Rafaeliais, Bordžijais, Medičiais ir t.t. (jei, žinoma, jie gali draugėn sueit).

Dar vienas įdomus lenkas profesorius Lozinski (bene Zygmunt vardu). Dėstė mum hebrajų kalbą. Dėstė savotiškai, taip sakant, trumpai-drūtai: pirmaisiais metais — paeiliui po truputį gramatikos ir po truputį tekstą, kurį turėdavom patys namie išsiverst; o tai būdavo sunkus uždavinys, kadangi, sakysim, veiksmažodžių formos įvairiai kaitaliojas, gauna įvairius priešdėlius bei priedėlius, o sa-

kiny kartkartėm susijungia keletas žodžių į vieną, tad ir surask žodyne, jei toks mitrus, pagrindinę formą ir ką ji lotyniškai reiškia (lotyniškai, nes gi tekstai būdavo iš Šventraščio, todėl versti reikėjo į lotynų kalbą). Kad tą nogną uždavinį kaip nors išspręstume, susirinkdavom į kurią nors celę keletas to kurso studentų, kiekvienas su atskira gramatika bei tekstais ir su savo žodynu, ir prasidėdavo žaidimas — mįslių sprendimas: susiradę kokį prašmatnų žodį, kurio kamieno nežinojom, susitardavom šitaip: tu ieškok spėjamai šitokio žodžio, jis teieško anokio, o aš kitokio ir t.t. Tai būdavo ilgas ir vargingas darbas. Užtat daug ko išmokdavom. Žinoma, tas Lozinskio mokomasis metodas nebuvo moderniai pedagogiškas. O vis tiek, per aspera ad astra, išmokom tos šventosios kalbos tiek, jog sekančiais metais jau ėmėm skaityti Senąjį testamentą, bent istorines jo dalis, a livre ouvert. Beje, reikia čia paminėt, jog ta senoji kalba, kiek ji atsispindi hebraiškame Biblijos tekste, yra stipriai primityvi, paprastutė, negausinga žodžiais (bene tik 3000). Deja, kaip palygint lengvai jos pramokom, taip lengvai ją ir užmiršom: po kelių dešimtų metų štai mano atminty bepaliko vien kelios veiksmažodžio formos, keletas sakinių su gal keliolika žodžių; net ne visas raides beatpažįstu, tad nė paskaityti nebeįstengiu, ypač kad tos raidės tokios įmantrios, kaip kokie vabalai su daugiau ar mažiau kojų, taip jog nuo

kita kitos nelengva atskirt, ypač senatvėj regai apsilpus.

Tas prof. Lozinskis buvo mūsų Jauniaus mokinys, paskui savo žydiškąsias žinias pagausinęs bei patobulinęs užsieniuose. Jis Jaunių labai gerbė. Beje, dėl Jauniaus autoriteto jis net buvo linkęs nepripažinti visuotinai anuomet priimto Jhv (hebraiško Dievo vardo) tarimo, būtent — Jahvė, o ne Jehova, kaip seniau buvo jis tariamas. Lozinskis sutiko su Jauniaus nuomone, jog reiktų sakyti Jehova, o Jauniaus įrodymas buvęs tas, kad hebrajų kalboj žmonių vardai, kurių kamiene buvo dalelytė Dievo vardo, vartojo Jehovos formą, kaip štai Jehošua (sutrumpinta Josua). Lozinskis minėjo ir dar vieną ar kitą vardą, bet tiksliai nebeatsimenu; tur būt, jų tarpe buvo kuris nors iš šitų vardų: Jehu, Joab, Joachaz, Joakim, Joatham, Jochanan (Jonas), Jonathan, Josaphat. Bet galvos neguldyčiau už savo hebrajų kalbos žinojimą. Tad iš anksto prašau hebraistus man atleisti ir mielai pasiduodu jų sprendimui. Beje, esama hebrajų vardų, kurie tartum rodo esą giminės su Jahvės vardu, kaip štai: Jabel, Jahel, Jair, Jared. Bet gal būsiu čia pataikęs pirštu į... skylę — tad atleiskit, žinovai.

Štai, po mažne 60 metų, stovi mano akyse tas vyras, būsimas pirmasis Minsko vyskupas, daug iškentęs bolševikų priespaudoj, berods, jau turįs iškeltą Romoj savo beatifikacijos by-

lą. Pirmas įspūdis, o juo tolyn, juo labyn, —nagi, *tai juk tikras semitas, tiksliau* — žydas, bent kilme. Kaip tik jam ir tinka būt hebrajų kalbos profesorium! Aukštas, liesas, tamsiaveidis, juodaplaukis, garbiniuotas — na, tikras žydų akademijos - ješiva auklėtinis, būsimasis rabinas. Buvo jis neką iškalbingas; netgi kalbėjo lyg kiek užsikirsdamas; tos kalbos moksle jis mum nedaug tepadėjo: ką išmokom, tai išmokom mažne savaime. Jo gyvenimas buvo be priekaištų — ramus, darbštus, tylus, asketiškas, *žodžiu sakant, pasinešęs į šventumą.* Būdo buvo tvirto, net kieto; jei jau pasiryždavo ką daryt, tai mokėdavo ir ištesėt. Autoritetas ryškus; atrodydavo, jog be jokių pastangų jis mus išlaiko tvarkingus, paklusnius išmintingiem jo reikalavimam, tad jį gerbėm, nors ypatingesnio prisirišimo ar šiltesnio jausmo jam nejautėm. Užtat prisiversdavom mokytis uoliai, nes jo valia nejučiom mus vis tiek stipriai veikė. Kartą dėl to įvyko kone karas vandens šaukšte. *Prieš Lozinskiui ateinant akademijon* hebrajų kalbos mokyt, nebūdavo jokių iš to dalyko egzaminų; dabar Lozinskis mum netikėtai paskelbė, kad, jam paprašius, akademijos vyresnybė įvedanti iš hebrajų kalbos metinius egzaminus. Mes, pirmojo kurso studentai, anuometinės revoliucinės atmosferos įdilginti, pasipiktinom, įsižeidėm, įkaitom: atsirado savanoris reformatorius! kuo mus laiko? gimnazistais? ne! nesutinkam! kaip nebu-

vo tų egzaminų, taip ir toliau jų nereikia! ar mes ne užtenkamai temokam tos žydų prokalbės! ką pasakys apie mus ateinančios studentų kartos? jog mes buvę bailūs avinėliai! Mum tie egzaminai būtų patys niekai! mes ir ne tokias sunkenybes nugalim! Bet svarbu principai! — Tad susibaudėm būrelis pirmokų, lenkų, lietuvių, rods, ir baltgudžių (kažkaip ir aš patekau į tą revoliucionierių tarpą) ir nudundėjom skambiais koridoriais pirma pas patį magnifiką rektorių, hetmono stotu, senatoriaus povyza. Kalbas porino, manding, tas mažiukas, karštas, kaip gaidys, Wojtasik, jam pritarė, regis, savo solidžia byla, Abrantowicz. Gal prikišau savo trigrašį ir aš, nors ūgtelėjęs, tačiau dar kiškiukas. Pateigėm tam ciesoriškajam rektoriui: jei neatšauks ano egzaminų potvarkio, mes visi pirmokai išdumsim namo! We mean what we say! Be juokų!

Magnifikas, matyt, patikėjo, jog mes imam reikalą visai rimtai, ir regimai sumišo pabūgęs, ne dėl to, kad būtų buvęs savaime bailus, tik dėl to, kad mūsų galimo žygio pasėkos būtų ne vien mum, o ir akademijai su jos administratyviniu bei pedagoginiu personalu gana karčios! Ką pamanys sužinoję katalikai, o ir aukštesnieji Bažnyčioj?! Revoliucija dvasinėj akademijoj! Tad kas per auklėtojai bei administratoriai tie ten viršininkai bei kiti tokie?!.. O ir dar baimei pagrindas: jei tie, nelyginant, kipšiukai visi urmu išsmuks iš šios šventovės,

juk tai bus vienerių metų dvasinio derliaus labiau išmokslintų kunigų prieauglio nustota! O ir kiek pinigo tuščiai išeikvota! — Tad nedyvai, kad mūsų hetmono veidas pablyško, lūpos ėmė virpėt, ir jis netikru balseliu ėmė teisintis bei išsisukinėt: girdi, jis pats čia niekuo dėtas; viskas čia pareina nuo kunigo profesoriaus Lozinskio (jo tai planas); eikit pas vicerektorių — jis turi tą nemalonų reikalą sutvarkyt!..

Na ką gi! Einam. Įkaitusi kaimenė sugarmėjom į tykų Maironio būstą. Jis nustebęs žiūri į mūsų erzlųjį būrelį, tas mielas sultingas sučiaupęs lūpas, tą savo mintingą galvą trūkčiodamas, kaip paprastai rimtas, bet nerimastaudamas: ko jie čion atėjo? ko taip, kaip laukiniai, į mane spokso?.. Tad vienas kuris tų laukinių, atsipūtęs, šišu pasidrąsindamas, gana šiurkščiai išklostė mūsų bylą su grasinama pabaiga. Maironis, kaip ir rektorius prieš tai, akivaizdžiai sumišo, dar labiau sunerimo ir, truputį mikčiodamas, ėmė teisintis: ne jis tuos egzaminus sumanęs, ne jis jų reikalavęs. Tai Lozinskio reikalas. Eikit pas jį ir susikalbėkit!..

Kodėl ne? Lig šiol neblogai sekas, net su aukščiausiaisiais viršininkais. Ką bereiškia tas naujasis bei jaunasis profesorėlis! Tad dar drąsiau nužygiavom pas jį, visų apkaltintąjį.

Viens per kitą išvertėm iš savo dūšios vežimėlių ko norį ir ką padarysią, jei jis nepa-

klausys. Jis klausės regimai ramiai, kaip geras tėvas savo vaikučių, tik truputį suraukęs kaktą, susimąstomai akis nuleidęs, tik lūpose jaust susirūpinimo, bet pridengto lengvučiu nepiktu šypsniu. Kai mes visi išliejom savo kilnias teisėtas idėjas bei miešinus jausmus, profesorius neskubom, visai ramiai pareiškė: egzaminai yra reikalingi, ir jie bus! juk mūsų visų pareiga yra kelt akademijos mokslo lygmenį. — Mes, kaip jauni, įerzinti gaidžiukai, sukudakavom čia skyrium, čia visi kartu, reikšdami savo nepasitenkinimą, užgautą garbę, studentų teises, grasinimus, netgi prašymą. O Lozinskis mandagiai, bet tvirtai, vis ne ir ne. Kas beliko veikti? Eit lauk, nes derybos griežtai nutrauktos, ir ar ruoštis į atvirą kovą, ar sugalvot kokią kitą išeitį atlyžus.

Laimė: egzaminai bus dar neveikiai, tad turim laiko apsigalvot ir planuot. Atvėsę, po kelių dienų, nutarėm daryt kompromisą: kad ir vilkas būtų sotus, ir avis sveika, užuot tų nelemtų egzaminų, tegu garbingosios kalbos profesorius metų tėkmėj mus kartkartėm paklausinėja: ir pats profesorius geriau susipažins su mūsų žiniom, nei per egzaminus, ir mes būsim priversti labiau atsidėję mokytis.

Lozinskis buvo išmintingas vyras: užuot rizikavęs nemalonią kovą su skaudžiais visiems rezultatais, jis ryžos priimt kompromisą, ir abiejų pusių garbė maža tenukentėjo, ir santykiai studentų su profesorium pasiliks pakan-

kamai šilti, ir mokslas negaus žalos. O gale metų visą kursą pakartot, lyg tikram egzaminui, pamokų eilėj nebus žymus dalyko programos sugaišinimas. Taip ir susitarėm. Ir dabar, po tiek daug-daug metų, mes, tur būt, visi šviesiai bei šiltai tą kandidatą į šventuosius minim, kai prisimenam.

Na, o kas daugiau iš tų lenkų profesorių! Nors jų yra dar du, bet pirma siūlyte siūlos filosofas, originalas (kaip ir pritinka filosofui) Drzewiecki, bene Feliksas: trumpas-drūtokas, jau senyvas, didelė galva, trumpas platus veidas; filosofas atrodo visas pasišiaušęs; mat, apyžiliai plaukai trumpokai nukirpti ir ežiuku sušukuoti; veidas ar nerūpestingai skutamas, ar prorečiais teskutamas, atrodo irgi kaip ežiuko spygliais pasišiaušęs. Akiniuotas nedideliais akiniais, sidabriniais rėmukais, pro kuriuos spinksi žvitrios akys. Lūpose nepiktai kritiškas šypsniukas. O koks jis buvo profesorius? Lenkai studentai mus informavo, jog Lenkuos Drzewieckis, kaip filosofas, turįs neblogą vardą: net bendradarbiaująs pačioj Lenkų Enciklopedijoj!.. Anuomet draugam lenkam ir mum tas faktas kėlė mūsų filosofo prestižą į pat aukštybes: mat, buvom ne tiek dar išmokslinti, kad žinotume, net iš savo pačių patyrimo, jog enciklopedijose ne vien patys dievukai puodus lipdo. Tad naujokai laukėm Drzewieckio pamokų smalsiai. Susilaukėm. Filosofas bekalbąs plaukiamai bei laisvai, su sąmoju-

kais bei šypsniukais, tik kažkaip lyg sau pačiam po nosim, lyg žodžių galus prarydamas, taip jog mes, nelenkiukai, sunkiai ką tegalėjom suprast (mat, kalbėjo lenkiškai); o ir lenkiukai, atrodo, neką tesuprasdavo, ypač kad profesorius kalbėjo visą laiką Dievas žino apie ką. Žodžiu sakant, bent man, visas tas jo kursas paliko grynai sugaišintas laikas. O kai atėjo egzaminas, gavom profesoriaus pagamintus trumpus kurso užrašus, kuriuos lengvai iškaldavom ir eidavom į egzaminą švilpaudami.
— Kai su naujais vėjais bei eile jaunesnių profesorių imta rimtai projektuot akademijos sueuropinimą, ir Drzewieckis ryžos įnešt į savo akademinę veiklą vieną naują (o Europoj seną) dalyką, būtent, seminarų bei ekstra paskaitų priedą. Ir štai pasižadėjo mum paskaityt ciklą apie senovinių graikų filosofus bei jų sistemas ir išaiškinti mum, kodėl jų filosofija buvo kaip tik tokia. Jis įkaito pats ir mus įkaitino, tad labai susidomėjom ir laukėm tų paskaitų išsižioję. Ir nebuvom nuvilti: Drzewieckis apie tuos ten graikų mąstytojus (Thales, Anaksagoras, Anaksimander, Anaksimenos, Pythagoras, Demokritos, sofistai, Sokrates, Platon, Aristoteles ir kt.) kalbėjo pasiruošęs, pats susidomėjęs, net jiem simpatizuodamas, netgi kalbėdamas visai aiškiai bei suprantamai. Tad buvom patenkinti. Tik deja! neilgai tetruko tos jo paskaitos. Išdėstęs Thaleso, Anaksagoro, Anaksimandro, Anaksimeno ir

bene dar Demokrito filosofijos principus, Drzewieckis ūmai nuščiuvo, ar aptingęs, nelyginant Diogenes, ar nebepakeldamas uždavinio sunkybės. Tartum lakštingala, atėjus šv. Vito dienai (birželio 15)... Faktą tenka pripažinti, ką veiksi! Tad ir mes liovėmės domėtis anais graikų mąstytojais (kuriuos juokais vadindavom pilvosopais, ir ne vien juos).

Lieka dar vienas lenkas mokovas, vėliausiai man esant atėjęs, Šventojo Rašto dėstyt vieton pasitraukusio į Kauną prof. Aleksandro Dambrausko-Adomo Jakšto. Tai — Trzeciak, įžymus Š. Rašto žinovas, moderniai pasižinęs su ta Knygų Knyga ir su viskuo, kas ją liečia. Nors visi studentai, lietuviai bei lenkai, kurie turėjo progos klausytis A. Dambrausko, pripažino jį buvus geru, net moderniu-pažangiu mokslininku, net tinkamai dėsčiusiu profesorium, betgi smalsiai laukėm to skripturisto pasirodant. Ir pasirodė matematiškai tiksliai. Nedidukas vyrukas (gal trupinėlį bobiškas), apskritu veiduku, kiek išverstom nustebusiom akim ir kiškio snukučiu, kur putlios lūputės labai jautriai atsiliepia į tikrus ar tariamus įžeidimus, nepatenkinimus, apsileidimus, tinginiavimus ar žioplumus ir tuoj paniekiamai ar išdidžiai išsipučia, arba nekantriai ar įsižeidusiai susičiaupia, arba sopulingai ar liūdnai nuvimpa kampeliais žemyn; bet niekuomet perkūnais negriauna, nei žaibais nesimėto. Žodžiu sakant, korektiškas, taktingas mokslo vyras.

Dėstė jis, žinoma, lenkiškai, nes lenkučiai gauna per sunkiai su lotynų kalba grumtis, kol ją šiek-tiek apvaldo. Dėstė sklandžiai, turiningai, *įdomiai: tuoj matyt, jog su dalyku gerai apsipažinęs.* Ypač mus domino daugybė daiktų, jo iš Šv. Žemės parsineštų, kaip va: akmenėlių, medžių lapų, džiovintų gėlių ar paprastų žolelių iš įvairiausių Palestinos vietelių, o ir įvairių peisažų, miestų-miestelių-kaimų, bažnyčių, įvairių pastatų fotografijų ir t.t. ir t.t. Visa tai buvo ne vien įdomu, o ir naudinga Šv. Raštui geriau pažinti. Taip, tas mūsų vadinamasis Šušto ne be pagrindo turėjo gerą vardą šventraštininkų tarpe!.. O Šušto jį vadindavome dėl to, kad jis mėgo tą žodį dažnai ir be reikalo įterpt kur reikia, kur nereikia (fui, niekur jo nereikia, nes jis jokioj kalboj nieko nereiškia). Bet, mat, daugelis ir kitų žmonių turėdavo, ir nūn turi, panašių kvailų žodelyčių, iš kurių kiti mėgsta pasijuokt, o ir patys, nė nepastebėdami, žiūrėk, ir bus jau apsižavėję tokiu, taip sakant, šunžodžiu. Anas Trzeciako Šušto gal buvo sudarytas iš lenkiškojo przecież to ar wszak to (lietuviškai — juk tai).

Dar lieka vienas profesorius, nors ne kunigas, bet vertingas, nors ir lenkiškai dėstė, bet ne lenkas, o nuostabu — retas paukštis anais laikais — baltgudis patriotas! Buvo tai graikų kalbos mokytojas Šipillo, toks nedidelis vyrukas, tad atrodąs platus (petyse, o ir per pilvuką), apskritaveidis, rudbarzdėlis, labai

PROFESORIAI LIETUVIAI

Apie Maironį jau kalbėjom. Lieka dar keturi: Jaunius, Baltrušis, Būčys, Matulevičius. Nors apie Būčį bei Matulevičių esu jau rašęs savo „Keturiuose Ganytojuose", bet juodu dar ir čia bent trumpai paminėsiu dėl šių atsiminimų pilnumo, ypač kad ne visi gal šios knygos skaitytojai yra skaitę aną knygą.

Bet pirmiausia apie Jaunių, vyriausiąjį amžium ir tuometiniu garsu. Tiesa, jis nė kiek nebebuvo mano profesorium, ir stebėt jį ar jo klausytis nebeturėjau progos: jis jau buvo atsisakęs nuo profesūros, ir į jo vietą stojo profesorium Lozinskis; bet mūsų garbusis lingvistas kol kas dar tebegyveno akademijoj, ir man dar teko malonumas bent vieną kartą jį pamatyt ir pasiklausyt. Taigi, ką aš galėčiau apie tą labai įžymų vyrą pats nuo savęs papasakot? Beveik nieko, o tik iš to vieno apsilankymo ir ką iš jo studentų teko girdėt. Betgi, užuot pataręs

mieliem skaitytojam plačiau pasiinformuot iš kitų šaltinių, skaitytojų patogumo dėlei pacituosiu šį-tą iš tos vargšės mūsų Enciklopedijos, kurią daugis dažnai vartojam, o ačiū nepasakom. Šiuo atveju mano didis ačiū prof. drui Pranui Skardžiui, kurio straipsniu motulėj Enciklopedijoj čia naudojuos.

Kazimieras Jaunius buvo gimęs Žemaičiuose, Kvėdarnos valsčiuj. Mokės 1861-65 Telšių progimnazijoj, 1865-68 Kauno gimnazijoj, kur baigė 7 klases, 1871-75 Žemaičių dvas. seminarijoj ir 1875-79 Petrapilio dvas. akademijoj, kurią baigė teologijos magistro laipsniu. 1880 metais liko paskirtas lietuvių ir lotynų kalbų profesorium Žemaičių (Kauno) kun. seminarijoj. Čia, be to, dar dėstė platųjį katekizmą ir mokė dvas. iškalbos (homiletika). Vienkart buvo ir Žemaičių vyskupo sekretorium. 1898 metais Petrapilio dvas. akademija jį pakvietė dėstyt hebrajų, graikų ir lotynų kalbų. Dėl nesveikatos gavo atsisakyt nuo profesoriavimo 1906 m. O po dvejų metų mirė. Palaidotas Kauno kapinėse. Šalia jo ir jo mylimasis mokinys K. Būga.

Iki šiol p. Enciklopedija su p. Skardžium. Toliau aš pats:

Dar kun. seminarijoj Kaune būdamas, nemaža girdėjau apie nuostabų mokslininką — kalbininką, kunigą, akademijos profesorių Kazimierą Jaunių, kurį plačiai gerbią ne vien rusų bei lenkų lingvistai bei akademikai, kaip

štai Fortunatov, Šachmatov, Baudouin de Courtenay, o ir vokiečių įžymūs lingvistai, kaip va, Brugmann, Fr. Delitzsch, Leskien, jau nekalbant apie uolų Jauniaus mokinį studentą Būgą, kurs kiek vėleliau griežtai atsiribojo nuo rizikingų Jauniaus kalbotyrinių teorijų. Mum labai imponavo faktai, kad Kazanės universitetas jam suteikė lyginamosios kalbotyros garbės daktaro laipsnį, o Krokuvos universitetas baudės jį kviestis profesorium. Prof. Baudouin de Courtenay net laikė Jaunių genialiu kalbininku. Seminarijos klierikai buvo girdėję iš tų, kuriem teko dar klausytis Jauniaus, jog jis buvęs labai iškalbingas ir labai įdomus mokytojas. Anuomet buvo labai sunku gaut kokią lietuvių kalbos gramatiką (pagaliau tikrai tinkamų kaip ir nebuvo); tad Jaunius būtų turėjęs jiem kursą padiktuoti, kad susidarytų reikiamas vadovėlis. Bet tas mokslininkas buvo labai nepaslankus savo mokslam užfiksuot raštu, ir klierikai turėjo patys iš jo paskaitų susidaryt Lietuvių kalbos gramatikos kursą, ką jie ir padarė. Praėjo dar bene 10 metų, kol akademikas Fortunatovas, Jauniui vargais negalais sutikus, įteikė gramatiką Peterburgo Mokslo akademijai išleisti 1905 metais. Visas darbas buvo atliktas tik 1911. Mažne panašiai buvo išleisdinta ir „Dvasiškoji iškalba, surašytoji iš kun. dr. K. Jauniaus išguldinėjimų“ (1909). Surašyta irgi iš klierikų užrašų. — Ir seminarijoj ir užu seminarijos teko man girdėt iš buvusiųjų

Jauniaus klausytojų ar tiesiai, ar per klierikus bei kunigus, kad jis, vysk. Baranausko pavyzdžiu, rinkęsis tarminės medžiagos iš klierikų, atvykusių į seminariją iš įvairių tarminių sričių. Bene duodavęs kiekvienam naujajam tarmiškai parašyt kokį nors rašto darbą. — Peterburgo dvas. akademijoj studentai patvirtino anuos duomenis: Jaunius buvęs nepaprastai gabus vyras, puikus kalbininkas, žinojęs daug kalbų, vakarietinių ir rytietinių, net čigonų kalbą, ir kalbėjęs, kaip tikras tų kalbų tautietis. Buvo pasakojama, jog Jaunius vieną kartą susitikęs čigonus ir prakalbinęs juos jų kalba. Tie labai nustebę ir jį klausę, ar ir jis neąs čigonas? Kaip profesorius, jis buvęs tiesiog žavus: dėstęs labai sklandžiai ir didžiai įdomiai, pakildamas nuo sausų smulkmenų į drąsias, aukštas spekuliacijas apie kalbų giminystę, apie kelią į vieną prokalbę ir kitas nognai įdomias materijas ir studentus su savim lengviau ar sunkiau tempdamas. Tad studentai ne vien jį gerbę bei didžiavęsi, o ir mylėję, nes jis ir kaip žmogus buvęs draugiškas, paprastas ir malonus. Tik viena bėda: prie jo privačiai prieit buvęs sunkiai išsprendžiamas uždavinys: genialusis kalbininkas, kai jau nutūpdavęs savo kambarėliuos, tai nė geriausio prietelio nebeįsileisdavęs, kaip koks senobinis atsiskyrėlis, — bene išsitiesdavęs lovoj ir pasinerdavęs, kaip į stebuklingą vonią, į savo kalbines kontempliacijas ir visai atsiduodavęs

tam antgamtiniam gėresiui. Tad nedyvai, kad iš tokių ekstazių (genialumo pažymys) gimdavo ir, taip sakant, negamtinės teorijos, bet visuomet įdomios (ypač nespecialistam), nes gaute pagaunančios, ypač kalbograužas studentus. Jei kas tokiu jo dvasios pagavimo metu, o ir šiaipjau kasdieniškom dienom, norėdavo prie jo prieit kalbos žinių pasisemt, gaudavo griebtis priemonių-priemonėlių. Jaunius gana mėgo mūsų draugą studentą-klieriką Igną Labanauską. Tad kiti lietuviai studentai, jei norėdavo atsigert iš Jauniaus neišsemiamo žinyno, siųsdavo pas užsidarėlį aną mūsų draugą Igną, kurs ir pats ne pro šalį mėgdavo pasilaižyt kalbotyros medaus. Ir tas 6 pėdų vyrukas, mielas geraširdis, kiek pasiraivęs, sutikdavo eit. O buvo tai nemažas pasiaukojimas: kol per kokią gudrybę įsigausi pas tą mieląjį eremitą, turėsi kartais atlikti ilgoką sargybą, it koks katinas prie pelės urviuko, o kai tau laimė nusišypsos ir lįste įlįsi į tą slėpiningąją šventyklą-mąstyklą ir kaip nors prašnekinsi Jaunių apie jo mylimuosius kalbinius dalykus, profesorius taip įsismagins kalbėti, taip sakant, apsilaižydamas, jog visa kita užmirš ir jau tavęs taip lengvai nepaleis... bent porą-trejetą valandų. O tu tuo nelemtuoju laiku sėdi, kaip ant žarijų, ir niekaip nesugalvoji, kaip čia ištrūkus. O ten, anapus šio Jauniaus Anapus, tavęs gal laukia opūs reikalai — darbas ar kokia pramogėlė. Bet ir mano smalsiom akim malonin-

gas likimas lėmė vieną kartą išvyst didžiojo Jauniaus veidą. Buvo tai ar kazimierinės, ar kokia kita proga, leidžianti studentams įsibraut net į griežčiausią eremitažą. Tad nudundėjom geras jaunuolių būrys koridorium prie Jauniaus buveinės. Tarnautojas, žinodamas, jog čia oficialus reikalas, įleido mus nesispyriuodamas. Jaunius šį sykį neguli lovoj, net ištisai apsitaisęs, netgi glaudžiai nusiskutęs, ir žiūri į mus palankiai, it pilnas mėnulis, nuoširdžiai šypsodamas. Nors žino, ko atėjom, bet laukia, ką pasakysim. O pasakyti turi dekanas, tuokart bene Kramer, varšuvietis striukas, juodas, tarsi žydelis, subtiliai inteligentišku veidu, reikšmingu, nuolaidžiu šypsniu („ką žinau, žinau, bet ne bet kam pasakysiu"). Kaip paprastai tokiais atvejais, dialogas mokytojo su mokiniais apsiriboja amžinais šablonais. Taip ir anuokart: nebuvo pasakyta nieko, kas būtų galėję įsirėžt atminty. Beje, aš atsidėjęs spoksojau į to įdomaus vyro, įžymaus kalbininko, veidą. Ana va, palyginau su mėnuliu; bet tai buvo pirmasis tik įspūdis iš tolėliau; o bent kiek atidžiau įsižiūrėjus, tuoj susivokei: apskritas tai apskritas, derlus bei dailus, bet juk jei ir į mėnulį nuskristum, rastum tenai kalnų bei pakalnių, lygumų bei nelygumų; taip ir Jauniaus veide: plati, aukšta kakta, o po ja giliai įdubę didelės akys; didžiulės atkragę ausys, stambi, daili, tiesi nosis su ne per didelėm šnervėm, gana grakščiom; plati, vyriška bur-

na su energingai išbrėžtom, gana plonom, bet gražiom lūpom; švelniai pilni, platūs, lygūs skruostai; platus, apskritas, nevalingas smakras; plaukai vešlūs, dailiai iš kairės į dešinę sušukuoti. Visa figūra apysunkė, neasketinė, gana apvali, pasiekusi vyrišką pilnumą (o ar pilną vyriškumą?). Tokį jį regėjau anuokart ir... daugiau neberegėjau. Anuomet aš jį labai aukštai vertinau ir didžiai branginau, beveik mylėjau (meile po pirmo žvilgsnio, bet pirma girdėjus daug liaupsinimų). Žinoma, dabar tas entuziastinis jausmas stiprokai išdūko. Tačiau vis dar Jaunių aukštai vertinu bei gerbiu. Tad džiaugiuos, kad mūsų įžymusis kalbininkas P. Skardžius jį gražiai, nors kritiškai, įvertino, pavadindamas jį nepaprastu vyru, didžiai gabiu, daug kalbų mokėjusiu, begales žinių turėjusiu ir stipriai mūsų kalbai bei jos mokslui patarnavusiu. Kai Jaunius mirė, aš iš to savo širdies karštumo bei entuziastinio vertinimo parašiau net atitinkamą (tačiau netinkamą), taip sakant, medinę, grubiai nutašytą elegiją - ne - elegiją, su patetiškais šūksniais bei šauktukais, kurią Adomas Jakštas, matyt, nieko geresnio nesusilaukęs, įdėjo į savo „Draugiją".

Antrasis lietuvis profesorius buvo kun. dr., paskiau ir prelatas Ignas Baltrušis. Svarbesniuosius jo gyvenimo faktus čia pacituosiu ne iš savo galvos (nes šiuo atveju čia vien tuštuma), o iš tos pat mūsų Enciklopedijos. Jis buvo gimęs 1864 metais, vadinas, A. Jakšto, Mai-

ronio, P. Karevičiaus vienaamžis. Gimė Rietave, Žemaičiuos. Mokės Liepojos gimnazijoj, kur įsigijo mokslo nemaža įžymių lietuvių. Tuo pat laiku ten pat mokės ir būsimasis mūsų arkivyskupas Pranas Karevičius. Ta gimnazija tuomet, berods, dar buvo grynai vokiška, tad geros rūšies, apie ką spėju kad ir iš to, jog 20 metų vėliau man ten mokantis, kai rusai jau buvo tą mokyklą pusėtinai surusinę, netgi anų senųjų mokytojų pedagogų vokiškos liekanos buvo dar įžymiai geros. Baltrušis gimnaziją baigė 1882 metais ir įstojo į Peterburgo dvas. seminariją, kurią bėgte perbėgo per trejus metus ir per sekančius ketverius normaliai perėjo per dvas. akademiją (1885-1889) ir vertai užsipelnė teologijos magistro laipsnį. Nuo tų 1889 metų buvo profesorium Peterburgo dvas. seminarijoj, klebonu aristokratinėj Gatčinoj ir tikybos mokytoju Teisės mokslų mokykloj. Vėliau liko paskirtas Mohylevo metropolinės arkivyskupijos Konsistorijos nariu, o nuo 1902 iki 1909 buvo kanonų teisės profesorium Peterburgo dvas. akademijoj, kur 1903 metais gavo teologijos daktaro laipsnį, parašęs disertaciją De potestate jurisdictionis ecclesiasticae —Apie bažnytinės jurisdikcijos galią. Man nėra tekę tos disertacijos skaityt, bet, kiek pats pažinau prof. Baltrušį ir kiek esu girdėjęs iš kitų šaltinių, ta disertacija turėjo būti verta ano laipsnio; o ir iš viso Baltrušis visu savo darbu bei mokslu buvo užsitarnavęs tą laipsnį. Nuo 1909

dvasinės vyresnybės liko pakeltas į Mohylevo arkivyskupijos prelatus ir gavo dvas. seminarijos rektoriaus garbę bei naštą. Mirė, kaip ir priderėjo Bažnyčios teisių mokytojui bei jos aukštam nariui, o nepalenkiamam žemaičiui, T. Rusijos kalėjime 1920 metais, galima sakyt, kankiniu už tikybą ir Bažnyčią.

Dabar žiupsnelis mano įspūdžių, žiūrint į Baltrušį ir klausant jo dvasinėj akademijoj.

Vidutinio amžiaus bei vidutinio ūgio vyras, kiek galvą į pečius įtraukęs ir truputį į kuprelę susimetęs, įeina į auditoriją lėtu žingsniu, rimta povyza, blyškiu pailgu veidu, truputį panašiu į poeto Jurgio Baltrušaičio, tik pailgesniu bei siauresniu ir atitinkamai siauresne burna, labiau tiesiom, nenusvirusiom melancholiškai žemyn lūpom, kaip kad ano išdidžiojo Jurgio (kaip šį yra pavadinęs rusų poetas Konstantinas Balmont: Ach ty Jurgis, gordyj Jurgis!). Tuoj žmogus gauni įspūdį: nagi, juk tai — tikras žemaitis! O tas žemaitis, žiemos metu paprastai šiltą skarą-plėdą ant pečių užsimetęs, saikingu žingsniu prieina prie to profesorių ešafoto-katedrėlės, svoringai užžengia ir, sutvarkęs savo knygas bei raštus, ima kalbėti — visai kaip Morsės telegrafo aparatas — trumpai, sausai, aiškiai. Mintis aiški. Trumpi sakiniai. Jokių svyravimų ar abejojimų — be apeliacijos! kaip kirviu nukirsta. Taip ir į klausimus atsako — greitai, tiksliai, trumpai-drūtai. Matyt, jog puikiai nusimano savo srities dalykuos. Tokia buvo ir visuotinė apie jį

nuomonė. Mum, studentam, niekuomet neteko jo suambarasuot ar sugaut klydus. Vieną tik kartą jis pasirodė dar nesuskubęs sužinot paskutinį kažkokį ten įstatymo punktą esant pakeistą, o kuris ten mūsų draugas studentas anksčiau susekęs. Tačiau Baltrušis, taip pat telegrafiškai, sausai, nė kiek nesumišęs, atkirto: to nežinau... dar neteko rasti Apaštališkojo Sosto Aktuose. Ir, kaip niekur nieko, drožia sau toliau savo paskaitą.

Savo „Keturiuose Ganytojuose" jau esu davęs Būčio bei Matulevičiaus gyvenimo apybraižas; bet tų dviejų įžymiausiųjų mano laiko akademijos lietuvių profesorių čia nė minėte nepaminėt — būtų lyg palikti tuščią tarpiuką šiuos atsiminimuos, kad gal daugelis skaitytojų anų „Keturių Ganytojų" nė rankose nėra turėję. Tad čia bent probėgom nuškicuosiu tų didžių vyrų aplamus kūno bei dvasios bruožus. Pirma imsiu kunigą profesorių, vėliau vyskupą Petrą, o anuomet dar tik Pranciškų Būčį.

Pirma keli jo gyvenimo faktai:

Gimė 1872 m., rugpiūčio 20 d. Suvalkijoj, Slavikų parapijoj. Pradžios mokslą išėjo Slavikuos. 1883-1889 mokės Marijampolės gimnazijoj. 1890 metais įstojo į Seinų kun. seminariją ir ją 1895 metais baigė ir liko pasiųstas toliau studijuot į Peterburgo dvas. akademiją, kurią 1899 metais baigė, gaudamas teologijos magistro laipsnį. Tuoj išvyko į Šveicarijos Friburgo universitetą papildyt savo žinyno. Ten

1901 metais, parašęs disertaciją apie š. Stanislovą vyskupą bei kankinį ir ją apgynęs, gavo teologijos daktaro laipsnį.

Grįžęs tėvynėn, trumpai buvo Slavikų vikaru, Seinų seminarijos profesorium ir netrukus, 1902 metais, bažnytinės vyriausybės liko paskirtas Peterburgo dvas. akademijos profesorium. Čia jis ne vien be galo uoliai bei sėkmingai dirbo savo tiesioginį apologetikos profesoriaus darbą, o ir plačiai dalyvavo lietuvių, lenkų, prancūzų spaudoj, lietuvių visuomeniniame gyvenime ir sielovadoj. Be to, skaitydavo puikių paskaitų iš apologetikos aukštųjų mokyklų studentams; organizavo katalikų pedagogų draugiją. Parašė du veikalu iš savo mokslo srities: De Summo Pontifice ir Historia Apologeticae Christianae.

Dabar nuo tos kun. Būčio gyvenimo apžvalgos grįžkim į dvas. akademijos auditoriją 1906 metų rudenį, kur mes, anuometiniai pirmojo kurso studentai, laukiam tą įžymų vyrą pirmą kartą mum pasirodant.

Vadinas, sėdžiu savo suole ir laukiu, akis į koridorių pro atdaras duris įsmeigęs. Ateina sunkiais žingsniais. Pasirodo duryse kresnas, apvaliu, sveiku veidu, gana jaunas kunigas, užrašais bei knygom nešinas, kilsnojančia eisena. Mes sužiurstam į jį alkanai. Jis nežiūri į mus. Kažkoks lyg nedrąsus, lyg nusiminęs, tartum stengdamasis sutūrėt kažkokį vidujį skausmą. Pasimeldęs sėdas, nežvilgtelėjęs

draugiškai į klausytojus, nešyptelėjęs maloniai ar linksmai-paperkamai, kaip kad kiti geba. Atsiskleidęs užrašus, pradeda kalbėt, kartais žiūrėdamas į tuos užrašus, o dažniausiai— viršum mūsų galvų ar pro langą, apatinę lūpą kartais truputį prikąsdamas, kaip kad daro drovūs jaunuoliai. Akys rūpestingai susimąstę. Veide ryšku slaptas sopulys. Atrodo— gerokai pavargusiais nervais uolus protinis darbininkas. Kalba kukliai ir paprastai, bet gana lengvai, žodžių vargingai neieškodamas.

Tačiau ne iškalba mus ilgainiui sužavėjo tas profesorius, tik esminiais kitais tikro mokslininko, dėstytojo ir pedagogo privalumais: didele savo srity erudicija, aiškiu, subtiliu protu, sąžiningu kitaip manančių traktavimu, stengimusi neatsilikt nuo mokslo pažangos bei sunaudot naujausiąsias jo išdavas; švytėjo iš to profesoriaus pažangumas, tolerantingumas, betgi vienkart karšta savo ginamojo mokslo meilė, kuri banguote bangavo iš jo į mūsų protus bei širdis.

Dėstė jis mum anuomet findamentalinę teologiją, kaip mes ją vadindavom, apologetiką — pačius tikėjimo pagrindus, apskritąsias tiesas, dar neliečiant atskirų dogminių dalykų. Vadinas, jo dėstomasis dalykas buvo jau savaime įdomus, o jis iš jo padarė tikrą atrakciją. Ne dyvai, kad jo paskaitų niekas be didelio reikalo nepraleisdavo, nors klausymasis reikala-

vo nemaža įsitempimo. Įdomu, kad ir lenkai, kurių anuomet akademijoj būdavo apie du trečdalius visų studentų, vienu balsu pripažindavo Būčį geriausiuoju ar bent vienu iš pačių gerųjų profesorių, nors šiaip lietuviam, kaip „separatistam“ ir „litvomanam“, nebuvo palankūs. Man anuomet atrodė, o ir dabar tebeatrodo, jog Būčys anais laikais buvo lygiavertis, kaip mokslininkas bei profesorius, bet kuriam kitam geriausiuose pasaulio universitetuose. Iš tikrųjų anuomet jis jau buvo pakankamai įsitraukęs į savo universitetinį darbą, nuo 1902 metų, kada pradėjo darbuotis akademijoj, jau buvo skaitęs savo kursą dukart, tad jau gerai permąstęs, paturtinęs, apdorojęs, o atsidėjęs jam dar su visu jaunu entuziazmu bei dvasios galių lakumu, kitų gyvenimo rūpesčių bei darbų dar ne per daug atitraukiamas nuo mokslinio darbo, kuriam, kaip jis pats anuomet sakės, padedąs daug laiko: kiekvienai paskaitai po penkias valandas.

Bet jau ir tuomet pradėta jį stipriai tampyt į šalis nuo tiesioginio uždavinio: čia visuomeninio veikimo susirinkimai bei valdybų posėdžiai, čia publicistika, čia moksliniai rašiniai į kultūrinius ar religinius žurnalus, o labiausiai sielovados darbas, kaip nuodėmklausio. Nuodėmklausis jis buvo labai pageidaujamas Petrapily, ypač inteligentų; o jau pačioj akademijoj studentai su savo išpažintim pas jį per kits kitą veržd avos: atsimenu, norint pas jį

prieit išpažinties, reikdavo iš anksto užsirašyt specialiam sąraše, kurs būdavo pakabinamas koridoriuj ant jo durų ar šalia jų. Daugiausia matydavai užsirašiusių ten lenkiškų pavardžių. Mes, lietuviai, daugiausia eidavom pas filosofą Feliksą Drzewiecki, tokį, taip sakant, katalikišką racionalistą humanistą, išmintingą, paprastą, gerą, vyrišką dvasios vadovą, arba pas naivų, šventą akademijos dvasios tėvą kun. Chmielewskį, kuriam ir mažos nuodėmės kartais atrodydavo wielki- wielki grzech, bet mūsų jis vis tiek neįtikindavo, arba pas kun. Jurgį Matulevičių, kuris niekur neperdėdavo, be reikalo nebaidydavo, sveikai spręsdavo, praktiškai patardavo. O kodėl lenkai mėgdavo kun. Būčį, kaip nuodėmklausį, o mes jo privengdavom? Juk iš savo pačių patirties nieko negalėjom pasakyt už ar prieš. Tik jauste nujausdavom, jog jis veržte veržia reikalavimus, tempte tempia į tobulybės kalnus, stipriai spaudžia emocijų pedalus; o lietuvis nelabai temėgsta ujamas ir nori ryžtis laisvai.

Taip norėčiau ir daugiau čia papasakot apie tą įžymųjį ir mieląjį vyrą. Bet esu plačiai tai padaręs savo „Keturiuos Ganytojuos", tad tai būtų per ilgas pasikartojimas, ir kritikai skaudžiai mane papešiotų. Todėl skubu prie paskutiniojo anuometinio mūsų profesoriaus lietuvio — kun. Jurgio Matulevičiaus-Matulaičio, Apie jį esu irgi plačiau rašęs aukščiau pa-

minėtam veikaliuke, todėl čia, harmonijos dėlei, duosius tik vieną-kitą ištrauką.

Jurgis Matulaitis-Matulevičius buvo gimęs 1871 metų balandžio 13 dieną Suvalkijoj, Marijampolės parapijoj, Lūginės kaime. Tėvai mirė, kai Jurgiukas buvo dar kūdikis. Našlaičio jaunystė buvo varginga. Tokia ir mokslo pradžia. Atėjęs į metus, įstoja į Marijampolės gimnaziją. Kasdien turi pėsčias eit į miestą. Prieina penktąją klasę. Bet jau anksčiau buvo gavęs rankos bei kojos kaulų džiovą. Tad tenka mest gimnaziją, nes nebegali dėl skausmų paeiti. Bando, kiek įmanydamas, ūky darbuotis.

Laimei, 1889 metais jo dėdė, kuris buvo Lenkijos Kielcų gimnazijos lotynų kalbos mokytojas, pasiėmė gabųjį berniuką pas save. Buvo Kielcuose kunigų seminarija, didelė pagunda Jurgio širdžiai. Jis ryžtas stot į ją. Bet pirma reikėjo paponint mužikiškąją jaunuolio pavardę, ir jis virsta iš Matulaičio Matulevičium. Po kurio ten laiko ta seminarija liko uždaryta, ir klierikas Jurgis, draug su kitais, persikelia į Lenkų sostinės seminariją. Ta Varšuvos seminarija buvo reprezentacinė, tad aukštai pastatyta, gal geriausia visuose senosios Rusijos plotuose.

Baigus klierikui Jurgiui seminarijos kursą, Kielcų vyskupas savo klieriką, kaip tų metų savo gabiausiąjį bei šiaipjau vertingiausiąjį klieriką, pasiuntė toliau mokytis į Peterburgo

dvas. akademiją. Ir čia Matulevičius pasirodo, kaip vienas iš puikiausiųjų studentų tame elite, o ir vienas kilniausiųjų. Užtat po ketverių paprastųjų kurso metų jis baigia akademiją, laimėjęs teologijos magistro laipsnį, o už savo magistrinę disertaciją „Apie karo teisę ir amžinąją taiką“ gavo iš akademijos senato pažymį „su išimtiniu pagyrimu“ ir pažymėjimu „pirmasis“.

Nūn jaunasis kunigas vyksta į Šveicarijos Friburgą toliau mokytis. Lėšų trūksta. Tad studentas imas būt vikaru varganoj šveicarų darbininkų parapijoj ir vienkart studijuoja, nepaisydamas savo kaulų ligos bei sopulių. Ir viską nugali jo valia: po ketverių metų jis baigia mokslus ir pelno teologijos daktaro laipsnį, apgynęs disertaciją lotynų kalba „Rusų mokslas apie pirmapradinį teisingumą“ (de justitia originali).

Grįžus daktarui Jurgiui į savo Kielcų vyskupiją, vyskupas jį paskiria profesorium į naujai atidarytą seminariją. Bet vėl ėmė įkyriai reikštis senoji kaulų džiova, ir teko vykt į Varšuvą jos rimtai gydyt. Tam reikia pinigo. O kun. Jurgis — beturtis. Tačiau atsirado išeitis: grafaitė Platerytė laikė Varšuvoj rimtą mergaičių auklėjamą įstaigą; jai reikėjo gero kapeliono; išgirdus apie sergantį mokytą bei šventą kunigą, ji parsikvietė jį į savo įstaigą, ir jis ten gavo tinkamas gyvent, gydytis ir dar-

buotis sąlygas. Kiek pasveikęs, kun. daktaras, matydamas reikalą organizuot Varšuvos darbininkus Leono XIII mintim, susidėjo su žinomu lenkų visuomenininku kun. Mykolu Godlewskiu (ne anuo akademijos profesorium) ir ėmė uoliai organizuot darbininkijoj krikščionių demokratų sąjūdį.

Tas Matulevičiaus sėkmingas veikimas greit pagarsėjo plačiau. Tad ir Peterburgo dvasinė vyriausybė ir dvas. akademijos senatas panoro tą visuomenės mokslų teoretiką bei praktiką pas save parsitraukt.

Kai 1906 m. rudenį atvykau į mūsų dvasinę akademiją toliau mokytis, dar ten nebuvo Matulevičiaus. Nebuvo dar nė sociologijos katedros. O ji buvo opiai reikalinga: socialinės problemos svilinte svilino senus ir jaunus protus; socializmas valdoviškai žygiavo iš pergalės į pergalę, skelbdamasis esąs vienintelis sąjūdis, kuriam nuoširdžiai rūpi socialinis teisingumas ne vien teorijoj, o ir praktikoj; visuomeniniai mokslai Vakarų Europoj domino plačius sluoksnius ir ėmė klestėt. Tad ir mes, „akademikai", nerimom, kad dar neturim tų mokslų eksponento savo auditorijose. Iš mūsiškių 20 lietuvių studentų tuo reikalu ypač sielojos Vladas Jurgutis, kurs jau Kauno seminarijoj rimtai domėjos socialiniais mokslais. Nūn imta kalbėt apie kandidatus į sociologijos katedrą, ir veikiai suskambo kunigo

Jurgio Matulevičiaus vardas. Varšuviečiai studentai jau buvo apie jį girdėję, kadangi jis ten plačiai ir sėkmingai veikė; tad jie ir paskleidė daugiau apie jį žinių. Žinios buvo labai Matulevičiui palankios.

Ir štai susilaukėm! Kunigas daktaras Jurgis Matulevičius pakviestas ir sutikęs būt sociologijos profesorium mūsų akademijoj! Džiaugėmės ir laukėm labai smalsiai. Ar jis bus toks vertingas profesorius, kaip kun. Pranas Būčys, kurį visi laikėm labai geru, rimčiausiu visų tarpe? ar bent bus toks geras, kaip istorijos profesorius kun. Mykolas Godlewski?

Tai buvo 1907 metų pradžia. Susilaukėm ir pirmosios dr. Matulevičiaus paskaitos. Kurie niekuomet nebuvom jo matę, ypač laukėm. Žinote, koks yra įdomus pirmasis laukiamojo asmens pasirodymas, ne vien intelektualinis ir apskritai dvasinis, bet netgi fizinis, vadinamoji išvaizda. Beje, juk ši pirmiausiai mum ir pasireiškia ir labai daug nulemia būsimųjų santykių atžvilgiu, nors to dažnai patys net ir neįsisąmoninam.

Tad galų gale štai tas, kurio garsas jau buvo mus iš anksto bei iš tolo pasiekęs, lyg koks dvasios spinduliavimas. Pirmasis įspūdis neblogas: naujasis profesorius stambokas vyras, nors ir negrakštus, bet ir ne per masyvus, nors ir neelegantiškas, bet padoria išvaizda

bei nešiosena. Eina sunkiai, truputį šlubuodamas, bet tai nesudaro neestetinio įspūdžio: rodos, jam taip ir reikia. Galva didelė, veidas apvalus, kakta plati ir aukšta, lūpos lietuviškai malonios, nors šį kartą santūriai sukauptos, ir tik nujausti tegalima, jog užu jų geras šypsnis slypi. Bet akys! Jos giliai rymo savo išsikišusioj pastogėj, po galingąja kakta, ir tame šešėly atrodo nepaprastai didelės ir tamsios, nors tokios iš tikrųjų ir nėra. Jos suteikia veidui ne tik rimtą, bet ir kiek rūstų atspalvį. Tačiau šį kartą jos pusėtinai nuleistos, natūraliai kukliai, bet visai nebailiai. Su pastanga atsiklaupęs prie katedros ir be afektacijos rimtai bei pamaldžiai atkalbėjęs paprastąsias prieš pamoką maldeles, jis apysunkiai sėdas, valandėlei pakelia į mus akis (mum tartum būtų spindulys tvykstelėjęs pro prasiskyrusius debesius), taip nuoširdžiai, maloniai, kukliai, lyg tartum kaltai šypsodamas, ir, vėl jas nuleidęs į savo užrašus, ima kalbėt, vis kartkartėm taip pat pakeldamas akis ir lyg šviesiu bei šiltu spinduliu mus glosteldamas. Viena smulkmena, viena miela jo kalbėjimo ypatybė: kartais jis, nežinau kodėl (gal norėdamas lengviau mintį sukoncentruot, gal bandydamas tam tikrą susivaržymą neutralizuot), suriesdavo vienos rankos pirštus ir, švelniai šypsodamas, atsidėjęs į savo nagus žiūrėdavo. Tą jo elgsenos bruožą savo laiku pastebėjo ir Vaižgantas.

Vadinas, prof. Matulevičius skaitė mum

1907-1908 metais paskaitas iš sociologijos. Kalbėjo jis lengvai ir dailiai, bet paprastai, nevartodamas kokių prašmatnių posakių ar sąmojų, nebandydamas pigiu būdu mum įtikt. Dėstė jis, jei atmintis manęs neklaidina, lenkiškai, ne lotyniškai. Paskaitos būdavo rūpestingai paruoštos, turiningos, dokumentuotos. Matulevičius turėjo ypatingą gabumą net sunkius klausimus aiškint nepaprastai aiškiai, taip jog jie atrodydavo lengvi suprast, ir atsakai pasilikdavo atminty visam, kadangi profesorius pats giliai ir aiškiai juos buvo perpratęs, o logiškas jo protas, puiki atmintis, lengva bei tiksli žodžių asociacija padėdavo jam surast dailią, lengvą ir tikslią mintim formą.

Anuomet džiaugdavomės, o ir nūn tebesidžiaugiu Matulevičiaus pažiūrų platumu bei pažangumu. O to taip anuomet reikėjo! Gyvenimas evoliucionavo svaigiu tempu, o daugumas katalikų, net daugelis vadovų, dar niekaip neįstengė pabust iš senų miegų, suprast teisėtus laiko reikalavimus ir surast naujas bei tinkamas priemones jiem patenkint. Revoliucinė dvasia vibruote vibravo visose gyvenimo srityse — religinėj, mokslinėj, politinėj, socialinėj, nacionalinėj, ekonominėj, technikinėj ir t.t. Mes, jaunimas, iš profesoriaus laukėm drąsaus, ryžtingo, naujo žodžio, kuris, laikydamasis saugiai bei tvirtai nekintamųjų katalikiškosios pasaulėžiūros dėsnių, nurodytų būdus, kaip tinkamai išspręst naujai kylančius

opius gyvenimo klausimus. Ypač mum anuomet rūpėjo du klausimai: ar galima ir kokiose ribose galima pritart revoliuciniam sąjūdžiui Rusijoj, ir ar yra valstybei leistina tam tikrais atvejais susiaurint privačios nuosavybės teises, sakysim, ar galima nusavint dvarininkų žemes ir jas išdalyt bežemiam ar mažažemiam. Prof. Matulevičius, remdamasis šv. Tomo Akviniečio bei Leono XIII mokslu, atsakė į anuos du klausimus teigiamai, žinoma, tiksliai apibrėždamas leistinumą apribojančias sąlygas. Tad prof. Matulevičius palengvino mum, anuometiniam jauniesiem, moraliai ryžtis prisidėt prie 1917 metų anticaristinės revoliucijos, politiškai atsiskirt nuo Rusijos ir sudaryt savo nepriklausomą valstybę. Mat, reikia neužmiršt, jog beveik visi anuometinės Rusijos piliečiai buvo savo laiku prisiekę būt ištikimi valstybei, tad ne vienas senasis dvasinis vadovas turėjo moralinių skrupulų — ar tai nebus nusidėjimas „sulaužyt priesaiką".

Ir antrą labai svarbų klausimą sprendžiant daug nusvėrė Matulevičiaus (tuomet jau Vilniaus vyskupo) nuomonė, būtent, ruošiant Lietuvos žemės reformos projektą: daugelis vyresniosios dvasininkijos bijojo, be nebus krikščionių demokratų siūlomasis projektas priešingas krikščioniškajai etikai. Ir čia vyskupo Jurgio nuomonė nulėmė: nebūsiąs priešingas.

Bet grįžkim į Peterburgą prie jaunojo pro-

fesoriaus. Jis, kaip ir kiti profesoriai, nepriklausą prie akademijos administracijos, buvo studentam ir išpažinčių klausytoju. Man esant akademijoj, nuolatiniu išpažinčių klausytoju buvo akademijos dvasios tėvas kun. Chmielewski, labai šventas, bet ir labai naivus asmuo, pas kurį eidavom išpažinties, kai reikėdavo ją atlikt, o nebūdavo patogesnės progos. Prieš atvykstant Matulevičiui, garsiausiasis nuodėmklausys buvo Būčys, pas kurį eidavo maldingiausieji, o vidutiniškieji labiau mėgdavo filosofą Drzewiecką, didelį originalą, bet labai išmintingą ir „vyrišką" vyrą. Dabar buvo įdomu, kaip bus su naujuoju — Matulevičium. Ar ir prie jo grūsis, kaip prie Būčio. Sumetinėjom visokius savo sumetimus: naujasis profesorius atrodo malonus, yra mokytas ir išmintingas, o sakoma, kad esąs ir praktiškas, tad reikia bandyt. Pabandėm ir patiko. Pradėjom pas jį eit daugiausia lietuviai (bet nemaža ir lenkų) — „nenuoramos", „neklaužados", „kietsprandžiai", „liberalai", „revoliucionieriai" (net tokių būta?), kadangi niekas kitas nebūtų juk taip gerai juos supratęs, užjautęs, nuraminęs, apšvietęs, suvaldęs (bent taip jiem atrodė). Aš turėjau laimę atlikti pas prof. Jurgį ir savo išpažintį prieš didžiuosius šventimus, kada reikėjo galutinai pasiryžt žengti per Rubikoną — nesugrįžtamai. Mano įspūdis apie Matulevičių, kaip išpažinčių klausytoją, beveik 60 metų praėjus nuo anų laikų, susidarė toks:

jis buvo be galo paprastas tėvelis, negudraująs, nesistengiąs parodyt nepaprasto mokslingumo ar išmanumo, neužberiąs tau akių šauniais aforizmais, necituojąs nuolat Š. Rašto posakių bei kitų didžių knygų minčių (o pagunda jam galėjo būt nemaža pasivaidint, ypač kad turėjo kuo, o būtų tikrai gražiai sugebėjęs, jei ne jo kuklumas). Išpažinty jis būdavo be galo taupus žodžių atžvilgiu: klausinėdavo vien tikrai reikalingus klausimus, duodavo labai trumpus patarimus ar paraginimus. Lengvai orientuodavos padėty. Buvo labai aiškus ir tikslus. Nebuvo sentimentalus. Nesistengdavo veikt jausmų. Susidarė aplink jį nemaža kaimenėlė, bet daugiausia ne entuziastų ar zelotų.

Kad Matulevičius buvo ne vien teoretikas, o ir praktikas sociologas, jis veikiai parodė tai ir siauroj mūsų visuomenėlėj — akademijoj, tiksliau sakant, ūkvaizdybos-studentijos santykiuos. Lig jam atvykstant, virtuvėj darbavos kažkokie specai virėjai bei patarnautojai. Nors, mano nuomone, jie mus maitino neblogai, net prašmatniai (bent valgių vardų atžvilgiu), bet pašaliniai žinovai sakydavo, jog iš tų resursų, kuriuos akademija gaudavo, būtų galima mus maitint geriau, o kas svarbiausia, — sveikiau. Man skilvio jie dar nebuvo suskubę tiek sugadint, kad būčiau turėjęs tai ryškiai pajust, bet kiti skųsdavos. Atvykęs Matulevičius tuoj sutvarkė dalyką: pašalino per gud-

rius ar per tingius tarnautojus, o į jų vietą partraukė iš Varšuvos vienuoles, bene jo paties ten suorganizuotąsias, ir netrukus visi pajutom didelę permainą į gera.

Bet pakaks apie šauniąją akademijos žmoniją. Jau metas ir po garsiąją Šiaurės Žvaigždę pasižvalgyt.

SANKT PETERBURGAS

Taip! anuomet oficialiai jis taip ir vadinos. Su viršum 200 metų garbingai nešiojos tą vardą, kasdienai sutrumpintą į Peterburgą. Bet pirmojo Pasaulinio karo metu iš rusiško patriotizmo liko perkrikštytas į Petrogradą, kad nieko jame nebeliktų iš tų nevydonų vokiečių! Bet bolševikams ir to buvo per maža: pašalinus aną vokišką jį „burgą", reikia pašalinti ir rusišką jį žmonių engėją, didįjį Petrą, kurs tą puikųjį *miestą neproletariškai* įkūrė! Suteikt tai buržuazinei sostinei didžią garbę bei laimę — pakrikštyt ją viską nuplaunamu revoliucijos vado vardu — Leningradu. Ir padarė. Ir naujasis vardas sklandžiai prigijo. Berods, pastoviai. Nebent koks kitas Stalinas panorės jį savo vardu pagerbt. Bolševikijoj, sako, nėr negalimų dalykų... nors jie būtų ir negarbingi.

Vadinas, mes anuomet vadinom Lenin-

gradą oficialiai Sankt Peterburg, o neoficialiai -trumpai Peterburg. Kokį ta Šiaurės Žvaigždė man įspūdį padarė pat pradžioj, jau minėjau. Išskyrus pačią Nevą ir jos tiltą, per kurį važiavom, ir Panevį, kiek jį galėjom akim apglėbt, įspūdis buvo nekoks. Juk buvom įsivaizdavę, jog didžioji Rusijos sostinė turi būt kažkas nepaprastai puiku. O įsivaizdavimai a priori, susidūrę su tikrove, dažniausiai sprogsta, kaip muilo burbulai. Žinoma, vėliau, kai apžvalgėm Peterburgą plačiau, tas įspūdis pasistūmėjo tolokai į gerąją pusę. Ir buvom linkę sutikt su didžiuoju Rusų poetu Puškinu, jog ta sostinė yra verta šių poeto žodžių:

Liubliu tebia, Petra tvorenje,
liubliu tvoj strogij, stroinyj vid,
Nevy deržavnoje tečenje,
beregovoj jeja granit ir t.t.

Tik daug vėliau, ypač dabar, kai rašau šiuos atsiminimus, kada esu daug plačiau bei geriau pažinęs didelę pasaulio dalį, visai sutinku su Puškinu ir aną jo posmą verčiu (laisvai) šitaip:

Myliu tave, Galiūno kurtą,
tvarkos žavus tavuos vaizduos,
Nevos tėkmės viešpatnų smurtą,
granito jėgą jos krantuos...

Kaip ir Kauno seminarijoj, buvo mum akademikam leista visu būriu eit kur nors pasivaikščiot , ar po miestą, ar užu jo. Žinoma, turėdavom eit, apsivilkę sutonais ir apsisiautę ilgais lig letenų nikalojiškais apsiaustais. Tai atkreipdavo į mus tame nekatalikiškame mieste nereikalingą dėmesį. Mum būdavo beveik nejauku, ypač kad kartais susilaukdavom humoristinių pastabų iš tų geraširdžių ruskelių, o retkarčiais ir visai sarkastiškų. Ypač nuogąstaudavom vadinamųjų kursisčių. Buvo tai įvairių aukštojo mokslo įstaigų studentės. Jų daugumas buvo giliai pagautos anuometinės modernios dvasios. O toji dvasia buvo pažangumas, proletarizmas, revoliucija, žodžiu sakant, margo plauko socializmas ar kitos, jam artimos, socialinės-politinės srovės. Kas ten jų galvelėse darės, sunku suvokt. Bet iš viršaus tai reiškės paprastai šiom žymėm: gana šokąs į akį drabužio nekultyvavimas, nevalyvumas, socialinių „manierų" niekinimas bei nesilaikymas, trumpi, prastai sušukuoti plaukai, trumpoki sijonukai, šiurkštoka, gruboka kalba bei vulgarūs sąmojai, stiklelis ir papirosas. Daugelis tų dalykų nūnai būtų nieko ypatinga; daugumoj daug toliau nueita. Bet anuomet tie dalykai atrodė stipriai shocking. Tad ir mes, akademikai, tų nemoteriškų mergaičių vengte vengėm, ypač dėl jų liežuviuko. Paminėčiau bent kokį vieną mum jų pasakytą komplimentą; bet bijau, kad kuris recenzentas, ameriko-

niškai nekaltas bernelis, man neprikištų vulgarizmo.

Tad eidavom mes, dar irgi gana nekalti berneliai, ir atsargiai žvalgydavomės... ne dėl galimų aptikt moteriškų „pagundų“ kur parodų languos ar gyvose prekėse: jų anuomet Peterburge kaip ir nebuvo matyt, lyginant su tuo, ką nūn pateikia vyriškai akiai gyvieji ir negyvieji moteriški eksponatai. Bet tos vapsvos kursistės!.. Tad, susitikę jas, skubėdavom greičiau prasprukt pro jų šalį, užsitraukę rimtumo kaukę, žiūrėdami į kitą šalį.

O ir be kursisčių buvo į ką tame Peterburge pažiūrėt. Tas beveik tiksliai geometriškai išbrėžtas miesto planas, tos tiesiu akimoju bėgančios platokos gatvės, tobulai kryžiškai persikertančios su kitom... Tas Petras Didysai buvęs tikrai pažangus vyras, pramatęs toli ateity statysimus naujus miestus, tuo tarpu kai jo laikais Europos miestai buvo tikri angimis susiraizgę labirintai. Labai įdomios man atrodė tos gatvės, kurių vidurys yra didesni ar mažesni upeliai, suimti į akmens krantines. Tai primena žmogui Venecijos gatves-kanalus, ir ne be tam tikro pagrindo Peterburgas vadinamas šiaurės Venecija. Kaip lengvai galima ir įsivaizduot, Peterburge tiltų-tiltelių esama gal daugiau, nei Venecijoj. Bet jokia kita tenykštė upė-upelė, toli šaukia, negali prilygt karališkajai Nevai, kuri galingais sriautais veržias į jūrą (Finų įlanką). Ir lygiagreta bėgančios

krantinės gatvės yra įspūdingos: ten sustoję didžiūnų palociai, didingi valstybės įstaigų rūmai, puošnūs prekybinių bei finansinių galybių pastatai; ten stebina žmogų savo didumu bei harmonija Rusijos carų valhalla, taip jog noris parafrazuot lenkiškąjį posakį: Vertas Pocius palociaus ir palocius Pociaus, pritaikant carui: Vertas caras dvaro ir dvaras caro. Tik, deja, — ne visi carai (o gal ir ne visi Pociai) buvo verti savo dvaro-palociaus. Gal todėl ir paskutinis caras taip mizeriokiškai žuvo. Na, ir tolumoj grakščiai į dangų kyšo Petropavlovskinės tvirtovės bokštas adata, kur tiek politinių „nusikaltėlių" kalėjo ar net mirė.

Iš Peterburgo gatvių įžymiausia bei gražiausia buvo, ir dabar dar yra, Nevos prospektas, išgrįstas ąžuoliniais kubais, vadinas, padaryta parketas. Tai, tur būt, vienintelis pasauly prajovas (kelintas tai būtų pasaulio stebuklas?). Prospekto ilgis — ištisi trys varstai, o plotis — bene 25 ar 50 sieksnių, kas anuometinei Rusijai buvo tikra retenybė (žinoma, nelyginant su Amerikos didmiesčiais, kuriem tokie matai — tai liliputam skirti). Nevos prospekto namai ir rūmai buvo, žinoma, aniem laikam rinktiniai. Apskritai imant, jie pritiko Rusijos europinei sostinei: jų architektūra buvo itin daili — juk reikėjo gi prieš europiečius pasirodyt: žiū — ir mes esam tikri europiečiai, ir tai ne bet kokie! Kur bus nebuvę? Juk gi tai buvo didžių aristokratų ar kitų turtuolių buveinės.

Tik vienas dalykas mane stebino: tie Peterburgo pastatai, ar vidurinėse, ar pašalinėse gatvėse, vis buvo neaukšti — vidutiniškai 3-4 aukštų, o aš buvau didžias sostines įsivaizdavęs labai aukštanames. Na, bet Peterburgas išdygo bei išaugo pelkėse, ant labai silpno pagrindo, tad su pastatų aukščiu nepasmarkausi! Ir ėmė sostinė ne stiebtis į dangų, o tik plist žemužės paviršium, lyg kiminai, šilai, grybai ar kokie šliaužikai. Todėl ir Peterburgo apsiaustasis plotas yra drąsiai užsimotas. Mes nuo savo akademijos kartais eidavom pasivaikščiot į, taip sakant, pajūrį — ant vadinamosios „Strielkos", mūsiškai — „Strėlikės". Ir ką gi? tekdavo sužingsniuot 14 varstų (amerikoniškai — apie 11 mailių). O juk mūsų gyvenvietė buvo ir pati jau miesto pakraštėj, šalia Finų įlankos!

Kas gi Peterburge mus ypač domino? Na, kas gi kita, jei ne bažnyčios? Juk gi buvom šiokie-tokie dvasininkai! Tad lankėm... pirmiausia, ką jūs manytumėt? bažnyčias, ar ne? O mes, smalsūs berniokai, visų pirma aplankėm cerkves! Ką veiksi nelankęs! Tos Peterburgo cerkvės, bent įžymiausiosios, tokios didingos ir puošnios!..

Beje, toj sostinėj cerkvių buvo daug, gal ne mažiau, kaip Romoj bažnyčių, tik mažiau, nei Maskvoj cerkvių. Rusai didžiuodavos ir girdavos, kad Maskvoj matuškoj esą cerkvių sorok sorokov, tai reiškia — keturiasdešimt kartų keturiasdešimt, arba aiškiau — 1600. Ži-

noma, ne visos didelės, daugumas koplytėlės ar koplyčios. Aišku, tas pat ir Peterburge. Daugiau bažnyčių — žmonėm patogiau. Tiesą pasakius, aplankėm tik dvi cerkves: Isaakijevskij sobor (š. Isaakijaus katedrą) ir Kazanskij sobor Božijej Materi, mūsiškai — Kazaniškę Dievo Motinos katedrą.

Tik išėjus iš buveinės, anapus Nevos jau styri balzganam danguj iškilus Isaakijaus kupolas viršuj kitų miesto pastatų. Perėjus per tą viešpatniąją Nevą ir einant tos didingos šventyklos link, ji, rods, vis auga, ir jos apybraižos ryškėja. Ir štai ji stoja priešais tave visu savo didumu, kukliu, rimtu, formingu. Ir tuoj primena ji tau kitą, dar didesnę bei garsesnę šventovę — Romos šv. Petro baziliką. Tik ji atrodo labiau suplota į siaurį ir labiau ištįsus į aukštį. Ir jos apybraižos lyg kietesnės, sausesnės, paprastesnės. Bet, šiaip ar taip, ji didi ir įspūdinga. Įėjęs į vidų, iš karto gyvai pajunti jos erdvumą bei jos kupolo aukštį. O tų marmurų gausumas, tų paauksinimų apstumas, tų papuošalų įvairumas bei daugumas!.. Tačiau tai visa neperkimšta, neperdėta ir neprimena brangenybių ar senienų krautuvės. Gal dėl to, kad visam tam turtui išdėstyt yra daugiau negu pakankamai vietos. Tad gana laisvai gali kvėpuot.

Kai tik mūsų keistasis būrys sugūžėjo į tą maskolių šventovę, tuoj prie mūsų prisiplakė vadas-aiškintojas, šnekus, mandagus ir malo-

nus. Bet jau ir gyrė savo tą Peterburgo stebuklą! Ir vis iš turtingumo pusės. Tos jašmos kolonos tiek ir tiek sieksnių aukštos ir kiekviena atsieinanti po tiek ir tiek dešimtų tūkstančių rublių! O tos dvi kolonos esą net malachito! ir dar brangesnės (tiek ir tiek!), ir t.t.

Kazanskij sobor daug mažesnis, bet žymiai barokiškesnis ir puošnesnis. Visai primena Romos š. Petro šventovę. Ten gerbiamas rusų ir labai šlovinamas „stebuklingas" Dievo Motinos paveikslas. Jei atmintis manęs neklaidina, jis nedidukas, kvadratinis, negriežto bizantinio stiliaus. Kadangi rusai pravoslavai turi tikrą kunigystės sakramentą (o ir kitus šešis), ir jų episkopai bei batiuškos-popai yra galiojamai ordinuoti bei įšvęsti, tai jų cerkvėse yra tikras švenč. Sakramentas, tikras Jėzaus Kristaus Kūnas bei Kraujas, tai mum, katalikų klierikam ar kunigam teko reikiamas išvadas padaryt — praeinant pro šalį atitinkamo altoriaus tinkamai adoruot Dievą-Žmogų. Keistas buvo jausmas, bet mielai tą pareigą atlikom, net labiau įsijausdami, nei savo bažnyčiose. Tokia jau yra žmogaus keista prigimtis.

Ypatingą įspūdį man darė rusų pravoslavų cerkvių varpai bei varpavimas. Čia gerb. skaitytojus atsiprašau: pavartojau naujadarą „varpavimą". O kodėl ne? Juk gi turime trimitavimą, dūdavimą, smuikavimą. Na, bet dėl šventos ramybės palikim tą varpavimą, o vartokim skambinimą. Tasgatės, cerkvių varpai ir

jų skambinimas. Rusai pravoslavai labai-labai mėgo varpus bei jų sutartinę. Nesigailėjo sūrių pinigų, kad tik turėtų už kitų didesnius bei skambesnius varpus. O ir begales mažų, nelyginant vyturėlių. Na gi ir paleisdavo juos į darbą per savo šventes! Per visą miestą nuostabi simfonija liejos: didieji varpai, kaip didžiuliai būgnai, lyg perkūnų dūžiais, kūrė tirštą, tamsų, rūstų dugną, tartum tūkstančiam vieversių, mažiesiem varpam, kurie pripildė erdvę, nelyginant dzinguliukais, kutenamais šiurpuliais, aprečiamais kvatuliais, mirgančia linksmybe. Kaip tas varpų gyvas išdykavimas skyrės nuo mūsų Lietuvos varpų lėto, rimto, didingo giedojimo, čia šiurpiai galingo, čia giliai gedulingo, čia pakiliai himniško, čia šviesiai džiaugsmingo! Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango (gyvus šaukiu, mirusių gedžiu, žaibus laužau). Dvi tautos—du pasauliai.

Iš katalikų bažnyčių aplankėm tik dvi: Mohylevo metropolijos katedrą ir Šv. Kotrynos bažnyčią. Katedroj buvau, mažiausia, du kartus, tik ne turistų-lankytojų būdu, o subdjakonų bei djakonų įšventimų proga. Tad nebuvo nei laiko, nei nuotaikos gerai apsižvalgyt: per daug jau buvo svarbūs sielos bei visos ateities reikalai. Todėl regėjau tą šventovę, taip sakant, probėgom bei paviršėliais. Ir paliko vien miglotas įspūdis: kažkas apytamsu, kiek apleista, lyg drėgnoka, nepuošnu, apysena, kiek panašu į senąją Kauno seminarijos dar neatnaujintą bažnyčią. O gal tą įspūdį su-

darė rūsčiai tamsi Peterburgo žiemos diena, netgi ankstyba valanda, kada tam mieste tuo metu dar visai tamsu, o net ir visa diena yra beveik kaip naktis. O čia dar dvasios nuotaika — rūsčiai rimta, graudulinga, būgšti...

Visai kitoks buvo įspūdis, kurį gavau š. Kotrynos bažnyčioj: šviesus, jaukus, net džiugus. Gal metų laikas buvo palankesnis. O nuotaika tai tikrai buvo šviesesnė: mat, ėjom į koncertą ir tai nepaprastą, nes vargonų koncertą, ir tai paties koncertininko pakviesti, o koncertininkas buvo mūsų dainavimo mokytojas Česlovas Sasnauskas, mylimas Lietuvos kompozitorius!

Čia reikia saujelę duomenų apie jį pateikt. O dėl ko nepadariau to žingsnelio anksčiau, kada pasakojau apie akademijos lietuvius mokytojus? Prisipažįstu: pamiršau ir tiek. Tiesa, buvau jį prisiminęs ir pasiryžęs įstatyt jį ana ten... Na, bet neblogai likimas lėmė, kad turiu dabar jį taip išskirt iš kitų akademijos mokytojų tarpo: jo ir pats dalykas buvo visai neakademinis, ir jis pats labai jau skyrės nuo anų korifėjų: jis buvo grynas menininkas, anų tarpe baltas varnas. O Maironis? Taip, Sasnauskas būtų tikęs, kaip mūzų sūnus, paminėt šalia poeto Maironio. Bet juk Maironis mum, studentam, reiškės oficialiai ne kaip poetas, o mokslo vyras. Gi Sasnauskas nebuvo mokslo vyras, o vien muzikos poetas. Tad kalbėsiu čia apie jį išskirai.

Sasnauskas Česlovas gimė 1867 metais Seinų apskrities Kapčiamiesty, o mirė Peterburge (tuomet jau Petrograde) 1916 m. Kaip įdomu: ir šito muziko tėvas buvo vargonininkas, kaip ir daugelio kitų mūsų ir ne mūsų muzikų. Tad pirmiausiai ir ėmė mokytis vargoninkavimo iš tėvo ir dėdės. 16 metų berniukas pradėjo vargoninkaut savarankiškai. 1891 m. persikėlė į Peterburgą, kur gavo raštininko vietą prie š. Kotrynos bažnyčios. Tuoj įstojo į Peterburgo konservatoriją, pasirinkęs dainavimo klasę. 1894 metai jam buvo laimingi: jis laimėjo konkursą š. Kotrynos bažnyčios vargonininko bei chorvedžio vietai; o konkursas nebūdavo lengvas: ta bažnyčia buvo turtinga, ir chorvedys-vargonininkas buvo gerai apmokamas, tad kandidatų ir tai gerų būdavo apstu. 1898 metais Sasnauskas baigė konservatoriją ir 1900 m. gavo laisvojo menininko diplomą. Tuoj išvyko į Romą toliau mokytis vargonaut bei geriau susipažint su grigališkuoju choralu iš originalų. Tačiau jam trūko paleografinių žinių, tad grįžo į Peterburgą, stojo į archeologijos institutą ir jį baigė 1904 m. Anuomet į Mohylevo arkivyskupo sostą atvyko iš Lenkijos arkiv. grafas Šembek (vokiškai būtų Schoenboeck — Gražus Ožys). Kaune pakeliui apsistojo ir aplankė Žemaičių seminariją. Ir aš buvau tuokart seminarijoj, bene trečiajam kurse, ir tą dignitorių regėjau: toks stambus drūčkis, sultingu, apdribusiu, ryškiu, didponišku

veidu, įspūdinga povyza. Jo prakalba į mus, klierikus, padarė mum gerą įspūdį. Tas tatai Šembek Peterburge atkreipė savo maloningą (ir šiuo atveju tikrai protingą) atidą į mūsų jaunąjį, mokytąjį, puikiai pasiruošusįjį savo darbui muziką ir jam padėjo išvykt į Vakarų Europą dar pastudijuot iš geriausių šaltinių choralą. Tuo tikslu Sasnauskas aplankė choralų puoselėtojus benediktinus Italijoj Monte Cassino, Vokietijoj Beurone, Šveicarijoj Einsiedelne. Taip nepaprastai gerai pasiruošęs, Sasnauskas grįžo vargoninkaut į š. Kotryną, o vienkart liko paskirtas Peterburgo kun. seminarijos ir dvas. akademijos giedojimo mokytoju. Dar studijavo kompoziciją privačiai pas žinomą Drozdovą. Vakarų Europoj buvo uoliai lankęs įžymiausiųjų chorvedžių repeticijas, o dabar savo patyrimą panaudojo ištobulint š. Kotrynos chorui. Ir tas choras buvo labai išgarsėjęs.

Čia metas grįžt į š. Kotryną pasiklausyt vargonų koncerto, kurį Sasnauskas specialiai mum paruošė, mus vienus pakvietė ir pats išpildys.

Susėdom išdidūs mokslo vyrai, berods, visi 60, į labai patogius, švarius, estetiškus klauptus, kokius čia Amerikoj galim gerose bažnyčiose rast. Ir atsargiai, kad nenusidėtume bažnyčios pagarbai, žvalgėmės. Mano atminty pasiliko įspūdis: kažkas šviesu, neilga, o platu,

taupiai puošnu, bet skoninga; atrodo, ne per daug žmonių gali tilpt.

Bet štai iš choro pasigirdo nuostabi vargonų dvasia: tai iš krūtinės gelmės graudūs atodūsiai, tai kylanti į aukštybes ir einanti vis stipryn įtempta malda, tai šturmuojąs dangų vyriškas herojo ryžtas, tai įsisiūbavus švento entuziazmo audra. Tik klausomės sužavėti, tik virpam šiurpiu žavesiu, tik tirpstam švelniame grauduly. O tas kerėtojas, visa savo būtybe liepsnojąs, išsėmęs visas nuostabaus instrumento galias, galop baigia savo ugninę verksmo ir džiugesio, nevilties ir pasitikėjimo, silpnybės ir entuziazmo simfoniją. Tai buvo virtuozo užsimojimas ir įvykdymas. Tai buvo mum, naujokam, muzikos stebuklų apsireiškimas.

Kito tokio vargonų parodymo man gyvenime daugiau nebeteko išgyvent. Gal betgi mano nepritryręs jaunas entuziazmas žymiai perdėjo įspūdį. Gal nedaug man teteko gyvenime žymių vargonų maestrų girdėt. Tačiau anas Sasnausko pasirodymas pasiliko man visam gyvenimui. Ne kartą esu girdėjęs Naujalį su gražiais Kauno katedros vargonais (nors techniškai negalinčiais lygintis su š. Kotrynos). Jis man darydavo įspūdį vargonų poeto archangelo. O Sasnauskas paliko įspūdį vargonų serafino raganiaus.

Teko girdėt ir Sasnausko bažnytinį chorą, jo paties diriguojamą. Įspūdis paliko — kažkas tyra, išlaikyta, lankstu, čia galingom ban-

gom aukštyn kylą, čia tykiais atodūsiais žemyn nusileidžią, žodžiu sakant, vienas tobulas instrumentas, vieno valdovo tobulai valdomas. Kad Sasnauskui pasisekė sudaryt tokį puikų vienetą, tai padarė galima ne vien jo diriguojamasis talentas, ne vien uolus jo repeticijų darbas, ne vien subtilus jo muzikos jautimas, o ir tai, kad š. Kotryna buvo turtinga ir mokėjo choristam (visiem ar žymesniesiem) geras algas, ir buvo galima susirast gerų balsų bei muzikaliai išlavintų, net Marijos operos ar Peterburgo konservatorijos chorų giedotojus.

Dabar grįžtam į akademiją, į Sasnausko pamoką-paskaitą. Nedidelis, nestoras, bent anuomet, vyrukas, šviesia eilute, veidas liesas, bent anuomet, ištisai nuskustas, tik vėliau S. išsiaugino smailius ūsus ir barzdutę, lyg silpnai priklijuotą kiškio uodegytę, ir išsipuoselėjo derlų veidą, taip jog pirmojo Pasaulinio karo metu, radęs laikrašty jo foto, stebte nustebau: tat štai mūsų anuometinis muzikos vaidyla! pranašas, svajotojas, garsų bei harmonijos poetas!

Vaikščioja jis tarp mūsų suolų didžiojoj aulėj ir drąsiai mum dėsto aukštuosius muzikinės estetikos dėsnius, gerokai užgriebdamas ir bendrosios filosofijos sričių. Mes, kurie buvom daugokai laižę tomistinės ir netomistinės, ir šiaipjau pasaulietinės filosofijos, nebuvom linkę pasitikėt „muzikantų" filosofavimu, a priori gana skeptiškai jo klausėmės. Ir iš tik-

rųjų jo aptarimai neatrodė pakankamai tikslūs, protavimai nepakankamai įtikiną, mintys neužtenkamai aiškios. Bet, kai jis atsisėsdavo prie didžio fortepijono ir imdavo, taip sakant, bert perlus ant sidabro lentos — žvilgančiai krikštoliškai skambint ir pradėdavo giedot, mes tuoj juo susižavėdavom. Koks švelnus, puikiai išlavintas ir jautriai valdomas tas jo tenorėlis! Kaip nuoširdžiai, tyrai ir spindulėtai skamba ta, pavyzdžiui, missa de angelis gregorinio choralo šedevriukas!.. Taip, Sasnauskas buvo didelis artistas.

Bandė jis ir mūsų balsus, duodavo kokią gregorinę melodiją pagiedot, teikdavo patarimų, tuoj ir pavyzdį — pats parodydavo, kaip reikia pasiekti tinkamą efektą. Teigė, jog, norint gerai bažnytiškai giedot, nėra būtino reikalo turėt tikrai gerą balsą; svarbiausia, esą, giliai suprast bei persiimt giesmės idėja bei dvasia ir pasistengt ją nuoširdžiai, paprastai išreikšt, o jau įspūdis klausytojuos bus geras. Ir jis mum pasakojo apie atitinkamus savo patyrimus Europoj. Vienoj benediktinų bažnyčioj girdėjęs pasigėrėdamas tuos vienuolius giedant choru ir solo. Balsai buvę visai pusėtini. Bet dvasia, dvasia! Ir jų giedojimas įstengdavęs kritišką Sasnauską pagaut bei gilial sujaudint.

Gaila, kad man teteko klausytis Sasnausko, berods, tik porą semestrų. Bet šviesus atsiminimas pasiliko visam. Ir paskiau, kai tekda-

vo išgirst kurį jo kūrinį, aušrinis ilgesys pasėsdavo sielą, ir kaip gyvas prisimindavo tas amžinai liepsnojąs entuziastas, tas muzikos poetas, tas grožio adoratorius ir toks subtilus jo jautėjas. Kaip tai jau seniai jis iškeliavo pas amžinąjį grožio Šaltinį! Taip, išvyko. Tačiau paliko mum gausų ir vertingą muzikos lobį. Iš jo dainų man giliausiai širdy yra įsitaisius „Karvelėli mėlynasis", bet ir visoj Lietuvoj bei išeivijoj buvo plačiai pasklidus ir labai mylima. Giliai paveikė mane ir Sasnausko „Skubėk prie kryžiaus", ir nesistebėjau sužinojęs, jog tas kūrinys buvo paplitęs net Lenkijoj. Kūrė Sasnauskas ir himnus, kadangi buvo prašyte prašomas. Taip sukūrė Ateitininkų himną, Blaivybės himną, Žiburio himną. Rašė giesmes vyskupų ingresam, kaip štai arkiv. Klopotovskio ingresui Ad multos annos, Karevičiaus ingresui Veni Creator. Kiek tų himnų bei giesmių man teko girdėti, nepadarė mano prastai sielai gilaus įspūdžio, nors muzikiniu technikos bei estetikos atžvilgiu jie, tur būt, yra stiprūs, nes juk Sasnausko dvasios padarai. Įdomu, kad Sasnauskas, šalia rimtų muzikos kūrinių, yra rašęs muzikos ir paprastiem rusų ar lenkų romansam. Bet man neteko jų girdėt. Tačiau spėju, jog jie yra vykę, nes lyrika buvo Sasnausko širdžiai labai artima.

Betgi Sasnauskas juk buvo savo specialumu vargonininkas bei bažnytinių chorų vedėjas, ir jo kūryboj turėjo vyraut bažnytinės mu-

zikos kūriniai. Čia įžymūs ypač trys kūriniai: Venite adoremus (O salutaris Hostia, du Tantum ergo), Salve Regina ir Requiem Missa pro defunctis. Šitos mišios man be vieno galo patiko: kai jas išgirdau kažkuria proga Kauno katedroj, o nežinojau, jog tai tik mūsų brolio Sasnausko kūrinys, pasibaigus mišiom, klausiu visiem žinomąjį kan. Bylą: prašom pasakyt, kurio čia didžiųjų kūrėjų mišios buvo, ir kanauninkas man pateigė: na gi, Sasnausko, — aš stebte nustebau: nejau Sasnauskas galėjo tokį šedevrą sukurt?! Iš tikrųjų, jei kas būtų tam kūriniui pakankamą propagandą suruošęs, pasaulis būtų priėmęs tas mišias de requiem, kaip vienas iš gražiausių muzikinėj literatūroj. Tik dabar, po daug-daug metų, prisiminiau, jog Sasnauskas, kurdamas tom mišiom Dies Irae, studijavo tą Tomo Celano nuostabų himną labai atsidėjęs, skaitė atitinkamą literatūrą, tarės su žinovais (net su mumis, studentais), kad kuo tiksliausiai perprastų, ką autorius norėjo pasakyt, kokius jausmus išreikšt. Anuomet aš maniau, jog Sasnauskas kuria šiaipjau atskirą veikalą, o ne dalį mišių.

Be mišių de requiem ir šviesių mišių moterų choram, mūsų kompozitorius sukūrė ilgėlesnį kūrinį Aspirationes s. Ignatii moterų chorui su vargonais. O kas nežino vienos Sasnausko sukurtos giesmės, kuri iki šiol giliai tebejaudina visų mūsų širdis, Marija, Marija, skaisčiausia lelija? O kokia nuoširdi jo Malda

už Tėvynę!.. Įdomu, jog jis net rusų katalikam parašė giesmių rinkinį. Ir tą plačią kūriniją apvainikavo jo kūriniai vargonam, gausūs ir vertingi. Ypač pasižymėjo plačiau jo Fuga Kyrie de Angelis: už ją tarptautiniam bažnytiniam konkurse Sasnauskas laimėjo pirmąją premiją.

Taip tatai apčiuopėm bei apipavidalinom Peterburgo dvasinės akademijos vyriją. Dabar žengiam giliau į tą didmiestį.

MUZIEJAI IR NEMUZIEJAI

Gaila, per tuos dvejus metus man neteko plačiau po įdomųjį miestą pasižvalgyt. Ne kas savaitę teišeidavom pasivaikščiot po miestą; pasitenkindavom savo siaurai aprėžtu sodeliu, ar, dar blogiau, dulkėtais koridoriais arba didžiąja aule. Kliūtys būdavo, manding, ar speigai, ar šiaipjau blogas oras, kas Peterburgui neretenybė. Betgi šį-tą teko pamatyt. Ir labai pasigėrėt. Pirmiausia paminėsiu, kas vertingiausia: garsųjį Ermitažą — vieną iš pasauly didžiausių bei vertingiausių meninių galerijų. Jį įkūrė Kotryna II Didžioji (didelė įvairiais atžvilgiais, o ypač gal paleistuvybe). Šalia didžiųjų Žiemos rūmų (carų žieminės buveinės) 1765 metais Kotryna pastatydino muziejaus reikalui Mažuosius Žiemos rūmus, o po 10 metų dar ir antrus — Didįjį Ermitažą. Ta carienė Europoj nupirko daug paveikslų, net ištisų galerijų. Kiti carai vis didino. O bolševikai, nu-

savinę brangius privačius rusų rinkinius, labai Ermitažą išplėtė bei paturtino. Man teko su klierikais būt Ermitaže du kartus.

Atsimenu, nuėjom ilga eilė dvejetukų į tuos šauniuosius rūmus (baugu net įžengt!). Erdvioj priemenėj-halėj puikūs laiptai, vedą aukštyn į paveikslų galerijas. Priemenėj — eilė didelių skulptūrų bei egiptologijos prašmatnybių. Dėl laiko stokos atsidėję nelankėm to pirmojo kultūros liekanų aukšto, o tuoj pat užlipom laiptais į sekantį. Prieš pirmąsias didžiąsias paveikslų sales dar eilė didingų skulptūrų. Prieš mūsų akis didingos durys. Galonuotas tarnautojas mum jas atvėrė. Labai didelė aukšta salė. Pilnų pilna didžiulių bei mažų paveikslų. Tai — Italų mokykla. Daugiausia Renesansas. Maldingai, kaip pilgrimai, einam nuo paveikslo prie paveikslo, vis aukse įrėminti, o apačioj paauksintos plokštelės su autoriaus pavarde. Katalogai padeda tiksliau orientuotis. Kokių garsenybių čia nesą! Net šeši Rafaelio paveikslai (trys tikrai tikri)! Vienas Botticellis. Ir daugybė kitų, mažiau garsių tapytojų.

Jau šiek tiek pavargę, kreipiamės į dešinę — į lygiai didelę salę, kur iškabinėti Ispanų mokyklos paveikslai. Jiem apžiūrėt dar pilnai užteko jėgos. Kažkodėl man ypač įstrigo Zurbarano šv. Laurynas su geležine krotuota lova, kurioj jį gyvą iš lėto kepė. Tas paveikslas, la-

bai didelis, kabėjo kairiajam salės gale, pačioj kertėj. Ir nedyvai, kad tą paveikslą taip įsidėjau: toks įspūdingas, tokias šiurpias asociacijas žadino. Užtat Murillo paveikslai atgovį teikė, ypač ta į dangų Imamoji, kuri stipriai skirias nuo populiariosios, iš reprodukcijų visiem pažįstamosios. Čia verta pažymėt, jog Ermitažas anais laikais turėjo Murillo net 22 paveikslus! Tas skaičius gal dar padidėjo, bolševikam paglemžus privačias kolekcijas.

Tą salę apžvalgius, mūsų jėgos jau gerokai nuseko. Bet dar heroiškai einam pasigrožėt garsia Ermitažo flamų bei olandų mokyklų kolekcija. O ji buvo labai gausi ir turėjo pirmarūšių šedevrų: net 40 tikrų Rembrandtų, 47 Rubensus (!), 32 Van Dyckus, 53 Wouwermannus, 13 Jok. Ruysdaelius, 8 Potterius, 1 van Eycką. Pagalvojus, net karšta pasidaro: juk visų tų turtų vertė, pinigais apskaičiuojant, prašoktų net 100 milijonų dolerių. O ką bekalbėt, kai po revoliucijos komunistai, be konfiskuotųjų brangenybių, dar įvedė labai svarbius kelis skyrius, pvz., Vidurinės Azijos meno ir kt. Labai turtingas archeologinis skyrius. Ypač dėmesio vertas antikinio meno iš Pietų Rusijos rinkinys (Kerčės salė), Skitų auksiniai darbeliai ir t.t.

Aplankėm ir kitą labai vertingą muziejų— Aleksandro III, kietojo rusų caro vardu pavadintą. Tame muziejuj buvo sukrauti rusų me-

nininkų šedevrai, 18, 19 ir 20 amžiaus pradžios tapytojų, kaip štai Briulovo, A. Ivanovo, Kiprenskio, Vasnetsovo (romantikai), Riepino, Vereščagino (realistai) ir gamtos vaizdų atkūrėjų, kaip, va, Aivazovskio, Levitano, Sierovo. Iš tų visų menininkų mane ypač žavėjo Aivazovskis savo mirksinčiais, švytinčiais, užburiančiais jūrių vaizdais, didingais, galingais, pavojingais, o vienkart tokiais patraukliais, raminančiais, viliojančiais, lyg najadų žavai, lyg sirenų giesmės. Tiesiog dausų pasakos. Ypač nemirštamas Aivazovskio „Deviatyj val" — milžiniškas audringos jūros paveikslas. Kas dar buvo gyvas prieš pirmąjį Pasaulinį karą, tas yra matęs meninę atvirutę, vaizduojančią tą „Devintąją bangą", blizgančią visais vaivorykštės atspalviais. Atsimenu ten, tam muzieju, anuomet viena mergaitė ar ponia sėdėjo prieš vieną iš tų Aivazovskio jūrų, kopijuodama ją. Tyčia praėjau pro jos šalį, kiek galėdamas lėčiau: jos kopija maža, bet koks didis panašumas! Menas ar nemenas?.. Manau, irgi tam tikras menas.

Trečioji meno šventykla, kurią Peterburge aplankėm, buvo Meno akademijos koridoriai bei salės. Kaip būtų buvę galima iš anksto spėti, meno studijuotojai turėjo turėt puikiausių meno pavyzdžių, iš kurių galėtų suprast bei pajust, kas yra gražus kūrinys; tad turėta pateikt studentam, tarp kitko, apsčiai gerų kopijų, kurios galėtų tinkamai patenkint aną reikalą.

Tarp kitko, man labai įstrigo Rafaėlio paveikslų kopijos, sakysim, Persimainymas ant Taboro, Atėnų mokykla, benę Š. Sakramento stebuklas — visi, atrodo, tokio pat dydžio, kaip ir originalai Vatikane. Kai po daugel metų patikrinau anas kopijas su Vatikano originalais, tos kopijos, manding, gėdos nepadarė. Kas jas padarė, šiuo momentu nebeprisimenu; tik kaip per miglą dingojuos, kad tai buvo stiprus rusų meisteris.

Vieną kartą nuėjom į moderniųjų 20 amžiaus pradžios tapytojų parodą. Kuriose patalpose tai buvo, kas gali dabar beprisimint? Tik atsimenu, jog tai buvo žemutiniam aukšte, ir salės buvo neužtenkamai šviesios. Betgi jaunos akys viską matė ir ne vien domėjos, o ir gėrėjos. Iš daugybės paveikslų man labai giliai į dūšią įsiveržė ypač vienas paveikslas (autoriaus nebeprisimenu), nedidelis, vaizduojąs epizodą iš Rusų-Japonų karo: sniego padengtos stepės Mandžurijoj, be galo, be krašto. Sužeistas rusų kareivis šliaužte šliaužia, kur galėtų žmonių susirast ir išsigelbėt. Bet vargšas štai pastebi, jog paskui jį jau tyko vilkai. Sunku įsivaizduot, kas jo veide atsispindi! Baimė ir skausmas, troškimas išsigelbėt ir neviltis. Kitą tokį karo pasmerkimą, įtikinantį ir gaivalingą, sunku būtų surast.

Tarp tos parodos atrakcijų kai kam galėjo būt įdomi eilė rusų akademiko Michajilo

Botkino nuogo kūno (žinoma, ne paties Botkino, tik moteriško) eskizų. Bent mes, kauniškiai, niekuomet dar nebuvom aptikę tiek daug viešai rodomos gana gražios žmogienos. Mum, jaunuoliam, būtų buvę įdomu su ta paroda pasipažint. Bet juk nevalia! Tad žvilgtelėję ėjom pro šalį. O už tą žvilgtelėjimą teks atgailot, kai pasisakysim dvasios tėveliui Chmielewskiui. Grzech, wielki grzech — tas šventas senelis bandys mus įtikint ir sugraudint... Miniu čia tą nežymų epizodą dėl vieno komiško bruožo (kurį probėgom esu jau kitur paminėjęs): mūsų mielasis žemaitis Liudas Noreika, būsimasis ministeris ir įžymus tautininkas, buvo stipriai trumparegis; vaikščioja po parodą ir iš arti spokso į paveikslus; štai jau artinas prie Botkino nuogybių; veizdim, kas bus, iš anksto šypsodami; o jis jau priėjo prie sienos, kur pilna prikabinėta tų Botkino gražuolių: žiūri į vieną — ne košer! skuba prie kitos — irgi treff; prie kitos — dar trefnesnė! kelia akis aukštyn, žemyn nuleidžia — vis tai pat! kas per paibelis? dar žvalgos — nė vieno žmoniško paveikslo! nuraudo bernas— ir kiūst šalin, o mes prie jo: na, Liudai! kas dabar bus? ką pasakys Chmielevskis?!.. O vargšas Liudas sumišęs kaltai šypso: „Fui, biaurybė! kad jį kas!“ (nelaiduoju, kad tiksliai jo žodžius kopijuoju).

Buvom ir dar kažkuriame kultūros muziejuj. Nebūčiau to nė minėjęs: juk gėda, kad taip liurbiškai jo vardą pamiršau. Bet radau ten

vieną įdomią smulkmeną: didžiojo rusų poeto Al. Puškino rankraštį. Veizdėjau kuo nesusigraudinęs: juk tai gulėjo po to didžio žmogaus ranka! juk tą pageltusį nuo laiko popierių štai prirašė to genialiojo dainiaus pirštai!.. Kaip nuostabu! rods, jis pats šioj valandėlėj arti mūsų. Rašysena tipiška žąsies plunksnai: stamboka, linkus į apvalumą, o ne standri, aštri, kieta, kaip vėliau plieninių plunksnų. Ir kiek tame rankrašty pataisų! Pirmiau nebūčiau manęs, kad net didis poetas, net įkvėpimo pagautas, nerašo ištisai, tyrai, be išbraižymų, be antrašų, be prierašų! Tikrai nuostabu. Tai buvo man naujas patyrimas: net ir talentas turi kruvinai darbuotis!.. Bet, nors palengva ir nusikračiau klaidingos pažiūros, kad tikras įkvėpimas turįs padaryt kūrybos procesą lengvą, lakų, bekliūtį, — vis dar ir nūn bandau nedaryt „įkvėpimui" (apsileidimui, tingumui) prievartos. Ir padariniai nekokie.

Negaliu atsigailėt, kad man taip ir neteko aplankyt įžymiojo Europoj Peterburgo universiteto, kurį įkūrė tas pats didysis bernas-nenuorama Petras I-asis. O juk ne kartą teko eit pro šalį to ilgo-ilgo, ir dėl to atrodančio tokio siauro, senojo pastato. Neteko aplankyt nei didžiųjų Peterburgo knygynų. Keista ir nuostabu: mūsų akademijos vadovybė nesudarė mum nė vienos progos nueit pasigrožėt kuria nors rimta opera garsiojoj Marijos operoj, nei pasiklausyt kurio nors didžio dramaturgo še-

devro. O juk Peterburge ir opera ir drama turėjo išimtinai didžių dainininkų bei aktorių, nekalbant jau apie nepaprastus režisierius ar dirigentus. Net nė vieno puikaus koncerto, kurių tiek būdavo tame sostinės mieste. O kiek tokie dalykai būtų padėję mum nusišlifuot savo jaunas sielas!..

Bet jau metas pereit nuo žmogaus kūrybos turtų prie gamtos brangenybių. Jos padariniais grožėjomės zoologijos-paleontologijos muziejuj, kalnų instituto rinkiniuos, botanikos sode, zoologijos sode.

Zoologijos muziejus labai didelis, su didžiai įdomiu paleontologijos skyrium, su turtingu žuvų departamentu, su blizgančiu vabzdžių, pasakiškai žydinčiu peteliškių skyrium. Kas gali dabar beatsimint, kokie dar kiti ten buvo padaliniai! Juk jau prabėgo mažne 60 metų. O po tiek laiko muziejus turėjo labai ir labai išaugt.

Kas labiausiai ten krito man į akį? Visų pirma, žinoma, stambiausieji Dievulio padarai. Tarp žvėrių — Sibiro ledynuos išlikęs šimtus tūkstančių metų mamontas, daug didesnis už dramblį, su labai ilgom aukštyn ratilu užriestom iltim, su dar gerokai išsilaikiusiais gabalais odos su rudais ilgais gaurais. Antras padaras, kurs mane labai sudomino šiam skyriuj, buvo baltojo lokio iškamša, to lokio, kur dar ir nūn gyvena arktikos srityse. Buvau ma-

tęs tokio lokio paveikslėlių, bet nesitikėjau, kad jis gali išaugti toks didelis. Jis bestovįs prie sienos ne ant keturių savo kojų, o tik ant užpakalinių, kaip lokiai geba atsistot. Tad beatrodąs labai aukštas. Priėjau pasimatuot, katras aukštesnis. Lokys laikė priekin ištiestas savo priešakines kojas. Ir ką manot? Aš, visu savo šauniu ūgiu viešpatniai išsitiesęs, patogiai susitalpinau po tom lokio ištiestom tarsi rankom!.. Trečias man įspūdį padaręs daiktas, gražus, o vienkart gūdus, buvo pora Turkestano ar Mandžurijos tigrų (žinoma, vien iškamšų), sumedžiotų pagarsėjusio rusų keliautojo Przevalskio. Nebūčiau manęs, kad ir tigrai gali tokie dideli išaugt: nuo snukio lig uodegos galo bene 12 pėdų! Betupį juodu šalia kažkurio įžymaus daikto ar ką, iš abiejų pusių, savo didingumu bei grožiu visiškai užtemdę aną eksponatą, taip jog, per jų kaltę, aš jo net nebeįsidėjau iš viso. Žuvų skyriuj (žinoma, iškimštų) įspūdingiausiasis eksponatas buvo milžiniško banginio griaučiai. Na, ir didžiulis gi buvęs tas jūrių viešpats! Išsitiesęs per visą ilgą salę. O jo apimtis! Nedidele valtim būtų buvę galima, prie jo gyvos galvos, per jo vidurius persiirti ten ir atgal. O jau pranašas Jona būtų galėjęs ten patogiai įsitaisyt. Žavingas buvo peteliškių bei vabzdžių skyrius. Kokia jų gausybė! ir kas jų per įvairumas! Kūrėjas čia tikrai ištaigingai paskleidė savo stebuklingosios vaizduotės turtus. Tos nebegyvos peteliškės

tikrai kaip gracingos nuostabių spalvų gėlės. O tie vabaliukai — tikri brangūs akmens.

Aplankėm ir įdomias bei vertingas kalnų instituto kolekcijas. Buvom iš knygų teoriškai pasižinę su naugėm bei brangakmeniais. Dabar savo akim tai visa pamatėm: ir aukso bei sidabro gabalų, ir įvairių rūdų pavyzdžių, ir brilijantų, rubinų, safirų, smaragdų, topazų, aleksandritų, jachontų, ir malachitų, jašmų ir t.t. ir t.t. Maloniai nustebino mane ametistų gimtieji lizdai: prašom įsivaizduot kažkokio šviesiai rudo akmens bakaną, panašų į duonos kepalą; tas kepalas perlaužtas pusiau, o viduj visa krūva ametistų, tartum tame duonos kepale būtų buvusi įkepta krūvelė gabalėliais sukapotų lašinių... tik mėlynų!

Kita įdomybė, kurią aplankėm, buvo botanikos sodas, kuriame galėjai rast įvairiausių žemės augmenų, nuo dideliausių iki mažučių, nuo šiaurės tundrų iki tropikų. Tik jau reikia pradėt nuo arktikos, kur atitinkamai šalta, ir palaipsniui žygiuot per visus klimatus į karštų kraštų sritis. Berods, taip ir padarėm: šiaip būtų buvę galima peršalt ir susirgt, tropikuos perprakaitavus ir paskui atsidūrus arktikoj... Šitam sode man ypač įspūdžio padarė labai aukštos, vešlios, lieknos palmės, visai lyg gamtoj augančios: aukštas-aukštas apskritas bokštas-ne-bokštas, visas iš stiklo padarytas, saulėtas-saulėtas. O karštas — visai kaip pirtis. Gi oras toks drėgnas, jog po trumpo pasi-

žvalgymo, pasišvaistymo po tas tropikų džungles (nesgi tikros džunglės čia sudaryta) jūs jau taip esat perprakaitavę, jog nors jus gręžk, lyg šlapią lakatą. Tad greičiau lauk iš to žalio gėlėto pragaro!.. Tik pakeliui dar pasistebėt bei pasigrožėt vienu ekvatorinių sričių stebuklu — Victoria Regia!

Štai didžiulis baseinas, o jo vidury neregėto dydžio gėlė, balta vandens lelija. Aplink ją jos lapai, kaip mūsiškių vandens lelijų. Betgi jų dydis, jų dydis! O jų lapų išvaizda — kaip didelių keptuvių. Augmenų žinovai rašo, jog ta Victoria Regia Amazonės upėj išauganti tokia didelė: žiedas — 8 iki 16 inčių pločio, o lapai — iki 7 pėdų! Nagi, juk tai tikros apskritos valtelės, kuriom galėtų koks lengvasvoris kūdikis plaukiot!.. Žinoma, čia, tolimoj Rusijos šiaurėj, ta Victoria, tur būt, tokia didelė neišaugs. O vis tiek ir šitoj keptuvėj galėtų išsimiegot kuri katytė.

O dabar — į Zoologijos sodą! Gyvi Dievo padarai gal visų įdomiausi. O jau tikrai mieli! net ir nemalonieji.

Visų pirma, žinoma, gyvųjų padarų karalius liūtas (neįžeidžiant žmogaus garbės). Buvo anuomet ten toks liūtų milžinas Ivan Ivanovič. Vaje! kiek vėliau gyvenime teko matyt liūtų, nė vienas nebūtų galėjęs jam prilygt nė iš tolo. Atsimenu: didžiulis, aukštas, stiprus narvas. Iš priekio stori plieniniai virbalai, daug

storesni, nei kalėjimuose langų krotelės, kad girių galiūnas kaip nors neištrūktų. Tupi jis sau, priešakinėm tvirtai į grindis įsirėmęs, didingu, karališku veidu į mus abejingai žiūrėdamas. O mes, priėję arti, spoksom į jo didenybę, iš pradžių su tam tikru stebesiu bei pagarba. Net kiek drovu. Kalbam net negarsiai. Bet žmogus greit prie visko prisipratini, net prie didingo. Ir mes palengva ėmėm elgtis su tuo karaliumi, kaip su sau lygiu, net kiek žemesniu: juk tai — tik gyvulys, o mes — aukštos mokyklos studentai, o kai kurie net gal būsimieji vyskupai!.. Krečiam juokus, pašiepiam kalinį, erzinam. Jis vien tik žiūri į mus, pigmiejus, susikaupęs, šaltai, paniekinamai, net grasomai. Kai jau per daug įsidrąsinom, jis majestotiškai atsistojo, sugriebė vienos kojos nagais storąjį savo buveinės virbalą ir jėgingai jį paduskino, žemu balsu griausdamas. Ir paniekiamai nuo mūsų nusisuko, jokio dėmesio į mus nebekreipdamas. O mes kai kas susigėdom savo niekšiškumo, kai kas ne per drąsiai nusikvatojom, kai kas dar rodėm savo sąmojį bei drąsą. Bet po valandėlės ir sąmoningieji drąsuoliai nudyrino šalin, nieko nepešę.

Kur toliau? Praėję pro narvą, kur pora, palygint, nedidelių tigrų neramiai bėgioja po savo kalėjimą, piktai į mus žvilgčiodami savo žalsvom akim, einam prie duobės, kur patupdyta meška... nuostabu — su vilku! O kodėl?

Taip ir nesužinojom. Bet kaip meška gali sugyvent su vilku?!.. Duobė ne per plati. Vidury įbesta į dugną stora kartis, kad meška galėtų pasišliaužiot aukštyn bei žemyn. Aukštyn, žinoma, kai kas skaniai kvepią jai siūloma. O vilkas, nužemintai prigludęs savo kampely, nedrąsiai dėbčioja į mus ar į savo keistąją bendrakalinę.

Sodas labai gausingas savo keturkojais ar bekojais įnamiais. Tad ilgai teko valkiotis, kol šiek tiek apsipažinom su ta marga keista įgula. Net su angim — žalčiais, gyvatėm, kobrom, boa ir t.t. Šių daugumas visai gražūs pažiūrėt (bet laisvėj susitikt?..). Iš visų to sodo skyrių mane labiausiai sudomino, net sužavėjo, bezdžionių karalijėlė (ne tokia jau maža!). Vai, kokios tos bezdžionės linksmos, greitos, miklios!.. Ir žmonės bando išsidirbt miklumą (akrobatai), ir pasiekia paprastam žmogui tartum nepasiekiamą tobulumą — vikrumą, tikslumą, drąsumą, grakštumą, eleganciją. Bet nesusilygins su bezdžionių eteriniu lakumu, sunkiausių „numerių" lengvumu, įvairumu, drąsumu. O tikslumas, o precizija, o tikrumas! Nesusilauksi, kad jom atsitiktų nelaimė. Jom, rods, viskas — patys niekai!.. Vieno tik jos, rods, negali pasiekt, ką gali žmogus, — tai nepaprastas žmogaus išorės bei judesių estetiškumas. Žiūrėjau, žiūrėjau į tas transcendentines akrobates-komikes, ir stebėjaus, ir gėrė-

jaus jų menu, na gi ir prisijuokiau!.. Tikrai nenorom skyriaus su tuo skyrium, nors jame kvapas tai net kvapą užtraukia!

Betgi grįžkim vėl į savo ramiąją akademiją ir dar truputį joj pagyvenkim. Kantrybės! — Ne per toli jau galas.

NEJAUGI IR VAITKUS TARP POETŲ?!

Pirmaisiais savo peterburgiškiais metais, rudenį, 1906, pirmą kartą patekau į laikraštį kaip autorius, ir tai eilėraščio autorius. Tas laikraštis buvo „Nedėldienio Skaitymas", jo redaktorius — Aleksandras Dambrauskas (Adomas Jakštas), o mano tas laimingasis (greičiau — nelaimingasis) eilėraštis buvo „Minija". Žinoma, jis buvo silpnas, bet Jakštas jį priėmė: mat, labai maža tebuvo eiliuotojų, tad baisu buvo atbaidyt naujokėlį. Taip prasidėjo mano vargana rašytojo karjera. Bet pradžioj, nors jaučiaus silpnas, nosies nenuleidau ir bandžiau pastypčiot.

Tas „Nedėldienio Skaitymo" numeris akademijos draugų nepaliko nepastebėtas: juk ne vienas skaitė tą savaitinuką. Ką lietuviai draugai apie tą eilėraštį širdy mąstė, jie man nesakė. Bet vienas-kitas draugas lenkas teikės susidomėt, nors nesuprato nei bė, nei mė. At-

simenu, varšuvietis Fajęcki, kažkur sučiupęs laikraščio numerį, maloniai šypsodamas, rodo man, sveikina ir bando susekt, ar rimai su kits kitu nesipeša. Atrodo — ne. Na, tad užteks ir to, nes pats tekstas tai jam tiek pat suprantamas, kiek kiniečių posmas.

Vadinas, pradėta. Dabar jau nebesustosi, žmogau. Reik varytis priekin. Ir pradėjau rašyt eilėraščius. Į „Nedėldienio Skaitymą" daugiau nebesiunčiau, nes netrukus (1907 m. pradžioj) pradėjo eit „Draugija", o jos redaktorius buvo tas pat A. Jakštas-Dambrauskas, kur priėmė ir išspausdino pirmąjį mano „kūrinį", tad pastūmėjo mane pirmyn plunksnos keliu. Ėmiau gausiai rašinėt tam rimtam mėnesiniam žurnalui daug savo jaunos plunksnos „griekelių", taip originalių, taip verstinių. Prasidėjo mudviejų su Jakštu-Dambrausku dažna korespondencija ir bičiulystė, trukus iki jo gyvenimo galo. Korespondencija kartais nutrūkdavo, kai gyvenome drauge Š. Kazimiero draugijos rūmuos. O bičiulystė dar ir dabar tebėr nenutrūkus, nes aš (tikiuos, ir jis) kasdien prisimenu jį savo maldose. Mano laiškai, rašytieji jam, kiek žinau, nėra dingę: Eimaitytė-Kačinskienė, savo laiku darbavusis Vytauto D. universiteto bibliotekoj, man sakė, jog Jakštas mano laiškus atidavęs tai bibliotekai. O Jakšto man rašytieji, tur būt, bus visi dingę: rašytieji prieš pirmąjį Pasaulinį karą žuvo Kaune to karo metu; o rašytieji tarp dviejų pasaulinių ka-

rų, manau, greičiausiai bus dingę to antrojo karo metu irgi Kaune, nes didžiulės savo korespondencijos negalėjau pasiimt su savim, pasišalindamas į tremtį.

Bet skubu grįžt į Peterburgą, į akademiją, nes šiaip recenzentas dr. J. Prunskis, jei teiksis šią knygą recenzuoti, tikrai įkibs man į gaurus (nūn pasigailėtinai retus).

Įdomu buvo anuomet man, o nūn gal bus Jum, kaip į anuometinę mano „kūrybą" žiūrėjo autoritetingas Maironis? Jis vieną sykį, mane kažkuria proga susitikęs, pasisakė, jog jam labiau patikę mano vertimai, nei mano paties eilėraščiai. Koks tatai maironiškas posakis! Maloniai pateigiama nemaloni tiesa.

Kodėl gi anuomet taip buvau atsidėjęs vertimo darbui? Mat, supratau, jog moderniam inteligentui reikia mokėt bent porą Vakarų Europos kalbų. Vieną kartą ir Maironis, kaip profesorius bei vicerektorius, mus autoritetingai paakino, jog itin mes, akademijos studentai, esą būtinai reikalingi išmokt bent vieną Europos kalbą (nei Rusijos, nei savo kraštų mes kažkaip instinktyviai nepriskaitydavom prie europiečių), praktiškiausiai —ar vokiečių, ar prancūzų kalbą, o geriausia ir abi, kadangi tom kalbom yra labai turtinga teologinė-filosofinė literatūra. Apie anglų kalbą neužsiminė, nes ji anuomet mūsų kraštuos visai nebuvo populiari, o ir pats Maironis jos, kiek žinau, nemokėjo.

Tad ėmiau stiprint savo vokiečių bei prancūzų kalbas. Vokiečių kalbą mokėjau daug geriau, todėl ir jos literatūriniai turtai buvo man lengviau įkandami bei pasiskonėjami. Tasgatės, natūralu buvo, kad pirmiausiai ėmiau ne vien pats grožėtis, o ir broliam lietuviam, versdamas, piršt vokiečių skanskonėlius. Pradėjau didžiaisiais klasikais. Pirmiausia, žinoma, Goethe. Jo išverčiau „Girių karalių" ir „Burtininko mokinį" (kurs nūn toks aktualus: iššaukėm, kaip tas mokinys, atominio ginklo šėtoną ir nesurandam formulės, kaip jį atšaukt). Antras vokiečių galiūnas — Schiller. Jo išverčiau „Draugijai" baladę „Grafas Habsburgas". Iš elegantiško aštrialiežuvio Heinės išverčiau, berods, jau šiam žurnalui, giliai ilgesingąją dainelę „Leise zieht durch mein Gemuet" (Tykiai sielon burtus lieja nuostabi dainelė). Na, ir romantiko Uhlando išverčiau „Dainiaus keikimą" ir „Didvyrių mirtį".

Bet ypatingu uolumu anuomet įnikau skaityt, grožėtis ir verst prancūzų klasikus romantikus ir kai kuriuos vėlesnio periodo poetus. Keista: didžiausią, gal būt, akstiną tam davė dailiai išleista prancūzų poezijos antologija, kurios nūn nė rinkėjo nebeatsimenu. Susižavėjau prancūzų poetų aukšta kultūra, inteligencija, jausmingumu, kalbos skambumu, eilėraščių formingumu, grakštumu, įvairumu. Ko ten neradau! Chenier, Lamartine, Hugo, Musset, Vigny, Nerval, Gautier, Baudelaire,

Richepin, Verlain, Regnier, Leconte de Lisle, Heredia. Daugiau, berods, toj antologijoj kūrėjų nebuvo įtraukta, nes anuomet dar nebuvo pakankamai pagarsėję. Verčiau kūrinėlius, kur man atrodė įdomiausi. Kiek ir kuriuos išverčiau, dabar nebegaliu atsimint, o neturiu čia anų metų „Draugijos" komplektų nei savo pirmojo poezijos rinkinio „Margumyno", kur tuos vertimus išspausdinau. Beprisimenu vien dvi poemėles: „Joanos d'Arc mirtis" ir „Nerono puota". Tik autorių ar autoriaus tikrai nebegaliu iš užmiršties ištraukt. Bene Casimir Delavigne?

Prancūzų kalba bei poezija susidomėt padėjo nemaža ir antrasis prancūzų kalbos mokytojas, pasaulietis, bene paryžietis. Jį akademija pakvietė, kad išmokytų mus prancūziškai kalbėt, nes mūsų daugumui tik to ir betrūko. Pasikviesdavo jis mus į nedidžiukę aulelę (nes nedaug ir teatsirado norinčių). Pasisakė esąs geras žinomojo prancūzų rašytojo Anatolio France pažįstamas. Tai mum padarė įspūdžio ir pakėlė mokytojo autoritetą mūsų akyse. Tad ėmėm uoliai su juo praktikuotis. Ir iš tikrųjų jis ėmė reikalą labai praktiškai: kalbėtis vien prancūziškai ir pradėt nuo artimiausiųjų bei reikalingiausiųjų dalykų. Tam mielam dalykui taip įkaitom, jog ir paskiau, jau savo tarpe, bandydavom žveberiuot prancūziškai. Ypač tai darydavau su Jonuku Wasilewskiu. Pasėkos buvo gana džiuginančios. O įrodymą gavau iš

šiokio-tokio patyrimo: vieną kartą, vykdamas iš Peterburgo geležinkeliu Kauno link bene atostogų, sėdėjau vagono skyriuj su vien prancūze ponia ar panele, kuri tuoj pradėjo kunigiuką šnekint. Ir ką gi? Šiaip taip susikalbėjom ir šnekėjom ilgą galą. Dūšioj labai džiaugiaus: vadinas, jau galiu ta ponų kalba pasišvagždėt!.. Kaip gaila, kad ne visi mokytojai mokyklose sugeba mokyt svetimų kalbų taip praktiškai!

MAŽUTIS NAUJAS PASAULĖLIS

Tas Julijonukas Kazokas buvo toks malonus berniokas. Toks juodukas apskritveidukas. Ir vis taip ilgesingai šypsąs ir svajingai kažkur veizdįs. Maloniai su juo pasišnekėdavom. Linksmai pajuokaudavom. Kartais net paišdykaudavom. Net pasigalinėdavom. Ot, ir priėjau prie reikalo. Kai vieną kartą bandėm, katras stipresnis, pajutau, jog kažkur ten apačioj susopėjo. O kai atėjo vasaros atostogos, ir nuvažiavau pas mylimąjį kun. Joną Visbarą, tuomet Darbėnų kleboną gilioj Žemaitijoj, kretingiškiai kaimynai suruošė spektaklį vienuolyno daržinėj — „Ameriką pirty“ ir mus darbėniškius pakvietė suteikt jiem garbę, apsilankyt. Ir išvažiavom klebono gardėm, lyg šieno vežti, į Kretingos miestą, pilnas vežimas, beveik visa klebonija su vasaros svečiais, tik be paties klebono. Važiuojam, dundam. Tik man vis kažkur ten apačioj sopa... kaskart

aštriau, sunkiai bepakenčiamai, tartum kas plyšta. Bet tyliu ir kenčiu.

Atvykom, gavom garbingą vietą. Kaimiečių prigūžėję pilnų pilna. Man skausmas liovės, tad smalsiai laukiu pradžios. Ypač man įdomu, kaip pasirodys mano tolimesnė giminaitė Juozapata Jurkaitė iš Petrikaičių, netoli Kretingos. Ji turi vaidint Agotėlę.

Ir prasidėjo! Mane baimė ima. Kad tie mėgėjai-vaidylos kaip nors išvežtų tą savo įsikinkytą vežimą!.. Šiaip taip veža. Geriausiai tempia žydelis (ta rolė mūsų žmonėm artima bei įkandama). O ir Jurkaitė-Agotėlė gana dailiai laikos. Ką gi! Mergaitė itin daili, o inteligentinga. Nors nepratus scenoj bei viešumoj rodytis, bet juk čia ir rolė kaip tik paprastai kaimietei, kukliai, būgščiai mergaitei, be artistinių pretenzijų. Tad Agotėlė-Jurkaitė iš karto įsigijo visų simpatijas. Žinoma, visas spektaklis toli gražu nebuvo šedevras, bet visi džiaugėmės, kad štai jau pradedam, nors vargingai, kopt į kultūros kalnus.

Pasibaigė atostogos. Grįžau į Peterburgą, į akademiją. Ir štai, ar dėl plaučių negalavimo, ar dėl širdies kaprizų, turėjau apsilankyt pas mūsų geraširdį barzdylą gydytoją. Dėl kitų bėdų jis nevertė būgštaut. Bet dėl tam tikro mažo sutinimo ne savo vietoj, kurs pasireiškė nuo anos iškylos į kretingiškį spektaklį, Eskulapo tarnas pareiškė, jog tai—trūkis, ir reiksią ope-

racijos. Jis parūpinsiąs gerą ligoninę, susitarsiąs dėl laiko bei kainos, ir tik dumk, vaike, kaip į vaišes! O atseisiąs tas žygelis tik, maždaug, 100 rublių! Jo, daktaro, reikalas pasiderėt ir nuderėt, kiek įmanoma daugiau.

Ir štai atsidūriau ligoninėj pirmą kartą savo gyvenime, o gal ir paskutinį, nes vėliau per visus beveik 60 metų daugiau nebeteko tos kilnios įstaigos panaudot. Ta pirmoji tos rūšies mano patirtis vyko imperatorienės Marijos Feodorovnos vardo ligoninėj ant Fontankos kranto, šalia Kalinkino tilto. Rūmai iš gatvės neatrodė labai talpūs, o ir į aukštį neką tekilo — bene tik du aukštai. Užtat iš viršaus atrodė dailūs — lyg kokia balta vila. Ir viduj, chirurginiam skyriuj, viskas atrodė švaru, balta, estetiška, tartum kokių ponų gyvenamuos namuos. Net jokių įžengiamųjų formalumų neteko pereit — viską iš anksto atlikęs mūsų šaunusis ligų baidytojas. Viena sesutė nuvedė mane į antrą aukštą operaciniame skyriuj, į man skirtą palatą, su dviem lovom, bet abiem dar tuščiom. Palata labai aukšta, baltų koklių sienom, dideliais langais, nuolat veikiančia ventiliacija. Parodžius, kuri bus mano lova, sesutė pasakė, kad tuoj ateisiąs patarnautojas Ivan, nuvesiąs į prausyklą, padėsiąs nusimazgot, padarysiąs, kas reikiant, prieš operaciją, duosiąs ligoninės skalbinius etc., o visus mano drabužius pavietosiąs drabužių skyriuj. Paskui

reiksią pasirodyt gydytojam, kad patikrintų, kas reikiant. O rytoj rytą būsianti operacija.

Viskas pasakyta — viskas padaryta. Ir prasidėjo mano 11 dienų atostogos ligoninėj, rusų pravoslavų ligoninėj.

Matyt, operacinis skyrius nebuvo sausakimšai prigrūstas, kad man teko keletą dienų pabūt vienam, nors palata buvo skirta dviem. O ir sesės, regimai, nebuvo per daug tampomos po palatas pas ligonius, kad manim visą laiką maloningai rūpinos dvi sesės, Panina ir Pleščejeva. Pilnas rusiškas titulas jom buvo sestra miloserdija — gailestingoji sesuo; bet ligoniai tą titulą mielai trumpindavo ir vadindavo jas sestra — sesuo, o ne vienas gydytojas ir šiaipjau šelmis — ir sestrica, atseit, sesele (ir aš nejučiom prie tų šelmių prisidėjau, visai be šelmiškų užmačių).

Vadinas, gydytojai išstukseno, ištyrė, išklausė ir t.t., kas reikiant, ir nutarė: operaciją reikia daryt. O mano nuomonės paklausė vien tik — ar aš norėsiąs, kad operacija būtų padaryta po chloroformo narkoze, ar po vietine kokajino anestezija. Ką aš vargšas jaunuolis galėjau apie tokias gudrybes nusimanyti? Tad paprašiau, kad man paaiškintų, kuris būdas būtų man naudingesnis. Ir paaiškino (suprask, kaip tinkamas!): po narkozės esti labai nemalonūs savijautos rezultatai, o po vietinės anestezijos — didesnė ar mažesnė čortova lo-

mota (kas lietuviškai būtų, maždaug, velnio laužynė. O ką? ar ne puiku?). Kaip gi čia dabar pasirinkt?.. Ir pasiryžau: „Nežinau! Geriau jūs patys man patarkit, kas geriau". Jie ir patarė: vietinė anestezija!.. O kaip su ta velnio laužyne? Bet, kad nepasirodyčiau velnio biįąs, sutikau su anestezija (ne anastazija) plus čortova lomota!

Seselė Panina paaiškino man, kad neduosią man vakarienės, nesgi operacijai žarnos turį būt tuščios. Ką veiksi nesutikęs? Sutikau. Ji patikrino mano pulsą, paėmė temperatūrą. Man nepasakė nei neparodė. O pulsas tikrai turėjo būt žymiai greitesnis, nes... turėjau baimužės. Seselė paklausė: ar gerai miegosit? juk, tur būt, trupučiuką bijote?.. O man, vyrui, gėda prisipažint panelei, kad bijau. Tad uksmiks, uks-miks. Supraskit, kaip tinkama! Seselė ir suprato: „Na, niekis! nėra reikalo bijot! Operacija nesunki ir nepavojinga! Tasgatės, miegokit, it lokiukas pusny! Labąnakt..."

O vis dėlto ta Panina — malonus padarėlis. Ir veikiai ėmiau bandyt snūstelt, nes juk prieš operaciją svarbu gerai išsimiegot!.. Bet miegas neima ir tiek. Mėginau ramdytis: juk suradau enciklopedijoj, kad hernijos operacija — žemiau vidutiniškos! tad tikrai nepavojinga!.. O vis tiek ir enciklopedijoj pažymėta, jog kartais įvykstanti labai nemaloni komplikacija, nors ir reta. Tad kaip čia ramiai miego-

si?.. Betgi galų gale užmigau. Ir pusėtinai pamiegojau. Nors sapnai nebuvo šviesūs. Ir kartkartėm atsibudau.

Ryto metą atsibudau be budintojų ir tai gana anksti. Vadinas, mano skerstuvių rytas!

Atėjo Panina, šviesiai pasakė labą rytą. Aš pasistengiau lygiai šviesiai nusišypsot ir maloniai pasakyt tą amžinąją formulę. Seselė, paklausus, ar gerai miegojau, ir išklausius, jog... gana gerai, vėl paėmė mano sveikatos duomenis, nuoširdžiai paramino, kad laikyčiaus molodcom (vyruku), ir paskelbė, kad netrukus turėsiu vykt... į operacijų salę.

Ir štai jau guliu išsitiesęs ant siauro piaustomojo bei susiuvamojo stalo. Viršum manęs stiklinės lubos, nuo kurių nusileidus skaidri elektrinė saulė-lempa, verčianti akis skubiai užsimerkt. Mūsų mielasis akademijos gydytojas stovi prie mano galvos, graudžiu šypsniu lūpose, šiltu žvilgiu veizdi į mano akis, laikydamas mano rankas ant mano momens (gal kad nejudėčiau?). Dešinėj vyriausiasis chirurgas, išblyškusiu labai rimtu veidu, ruošias savo darbui. Šalia jo anas antrasis, jaunesnysis chirurgas juokauja su nebejauna sese, kuri jo lyg nepaiso. Dar viena sesė. Prie mano kojų Ivanas, jas laiko apkabinęs (gal kad neimčiau spardytis). Viena sesė užrišo baltu raišteliu man akis. Kažkas nuėmė spiritinį kompresą, kur buvo uždėtas per naktį ant būsimos žaizdos vietos. Kažkas tykiai pasakė man: Dabar pasistip-

rinkit: trupučiuką pagriauš! Ir tikrai kiek pagriaužė, kai kažkas suvilgė būsimąją žaizdą ėdamu skysčiu. Neką tepajutau, kai įšvirkšta man anestezuojamo vaisto.

Dabar chirurgo pirštai suėmė mano odos čiupinuką, ir pajutau švelnų lanceto piūvį, tartum ne mano odą skrostų, o kokią pašalinę medžiagą piautų. Ir pasiliejo srovutė kraujo, lyg šiltas vandenėlis, ir taška žemėn girdimais lašais, matyt, į pastatytą asloj tam tikslui indą. Nė kiek neskauda. Tik truputį vėliau, kai chirurgas ėmė kažką ten giliau daryt, kiek susopėjo, bet visai pakenčiamai.

Galų gale operatorius ėmė siūt plėvę. Keistas įspūdis: lyg kurpius storu dratu siūtų sausą odą. Susiuvinėjo ir odą. Ir visą laiką, kaip koks karo vadas, komanduoja pagelbininkam: paduok tą, duok kita!.. Nu, greit galas! dabar apriš žaizdą. Ir suvystė mane, lyg kūdikį. Ir Jonas paėmė mane nuo operacinio stalo, kaip pupų pėdą, dailiai paguldė neštuvų vežimėly ir nubogino mano palaton.

Dabar minėtosios dvi seselės pradėjo mane rūpestingai globot. Bet verta gyviau pavaizduot skaitytojui tas dvi gailestingas peliukes.

Panina — nedidelė, liekna, grakšti moteriškosios lyties atstovė, kuriai labai pritinka rusų gailestingųjų sesių uniforma, ypač jos dailiai galvutei tas estetiškas gaubtas. Po juo

sesės veidelis, pailgas, blyškus, gana taisyklingais bruožais, gyvos minties peršviečiamas, atrodo aristokratiškai įdomus ir patrauklus. Klausiau ją, ar ji kartais nėra iš rusų didžiūnų giminės; bet ji kukliai paneigė. O būtų galėjus pasididžiuot — kas ten būtų tyrinėjęs! Ji daug širdies įdėjo į mano slaugymą. Kai tik rasdavo laisvesnę valandėlę, tuoj atbėgdavo paklaust, ar man ko nereikia, ar neskauda? Jai buvo gaila, kad man vienam taip nuobodu. Tad, kiek galėdama, pasilikdavo pasišnekėt.

Jaunas gydytojas aplankydavo mane, berods, kasdien po porą kartų, o pradžioj gal dar dažniau. Ir vis pralinksmindavo. Toks draugiškas ir nuoširdus, o linksmas ir aštrialiežuvis. O aš štai net jo vardą visai užmiršau. Toks žmogaus dėkingumas!

Apie vyr. chirurgą, kur man operaciją padarė, Panina šį-tą papasakojo. Jo pavardė — Okladnyj. Jis esąs labai rimtas ir geras chirurgas, gražiai pasižymėjęs su savo seselių būriu Mandžurijoj rusų-japonų kare. Darbavęsis ten labai sąžiningai, uoliai ir sėkmingai. Gaila, to vyro man gyvenime taip ir nebeteko susitikt.

Antroji sesė, kur man patarnaudavo reguliariai, buvo, kaip minėjau, Pleščejeva. Tokia nedidukė, putli, lėliaveidė moteriškėlė, greičiau — panelė. Jos nebūtum galėjęs pavadint gražia, bet, šiaip ar taip, ji buvo geraširdė, ma-

loni, paslaugi, labai kantri bei rami. Ji rytmečiais man veidą nuprausdavo, lovą pataisydavo, palatoj tvarką palaikydavo, mane pavalgydindavo. Beje, iš pradžių dieną-kitą man duodavo vien skysčių gyvybei palaikyt, o paskui pamažu ėmė dietą tirštint, ir maistu buvau visai patenkintas. Kas iš pradžių buvo labai sunkiai pakenčiama, tai kad man liepta gulėt visai nejudomai (net naktį neužsimiršt!). O aš, naivus ir paklusnus, laikiaus to neprotingo įsakymo (anuomet atrodžiusio labai protingo), o laikiaus paraidžiui. Tad netrukus ėmė kulnis sopėt stačiai nepakenčiamai. Neištūriu nepasiskundęs seselėm. Kad ir kažin ką jos daro padėčiai palengvint, vis nieko. Betgi, kas turi pradžią, turi ir galą: po kiek ten valandų kulnys pradėjo pamaž apmilšt, tiksliau — apmirt, ir visas kūnas tuo gražiu pavyzdžiu pasekė, taip jog visą laiką, iki man leido sukiotis, išgulėjau lovoj, nelyginant kokia mumija. Kaip kitaip šiandien chirurgai tą padėtį traktuoja! Po tokios operacijos leidžia ligoniui pačiam nuo stalo nulipt ir be pagalbos į savo palatą sugrįžt, o paskui sukinėtis lovoj ar iš jos išlipt — kiek tinkama. Sako, taip esą daug sveikiau.

O kaip su ana pranašautąja čortova lomota?.. Atrodo, kad ji ar visai atsisakė į mane kibt, ar žymiai pavėlavo. Mat, vien po kelių dienų atėjo man sopulingas bandymas: kažkas viduriuos; rods, nėr jokios aštrios kančios, o taip skaudžiai sunku, taip nėr kur dėtis, jog at-

rodo, lyg kažkokia tamsi jėga pačią dūšią tau iš kūno spauste spaustų. Neištūrėjau nepasiskundęs sesėm, gydytojui. Jie tyrinėjo, klausinėjo, bet ničnieko negalėjo susekt. Netgi anos velnio laužynės nebandė kaltint (bent man neminėjo). O man — nei juoktis, nei verkt, nei gyvent, nei mirt, nei budėt, nei miegot. — Tad vienai nakčiai įšvirkštė morfinos. Ačiū Dievui! bent vieną naktį skaniai pamiegojau.

Dienom man padėtį žymiai palengvindavo mieli lankytojai. Ne oficialieji. Mat, juk apsilankė ligoninės kapelionas, rusų batiuška. Gana malonus vyrukas, bet trumpai teguodė. Aplankė ir sesių viršininkė. Tokia augalota, rimtos povyzos, ne per stora moteris su didoku aukso kryžium ant krūtinės. Dabar neatsimenu, ką ji man malonaus pasakė (spėju, jog ne nemalonaus). Betgi neilgai teguodė ir neką paguodos tesuteikė ir tylom iškilo lauk, kaip ant stypynių. Iš akademijos ponų nepasirodė niekas. Tik Maironis, kaip man draugai pranešė, pasidomėjęs, ar tas klierikėlis atlikęs išpažintį ir priėmęs Komuniją.

Kaip iš patyrimo sužinojau, ligoninės oficialių kapelionų ligonim katalikam nelaikė. Betgi mane aplankė vienas mielas-mielas asmuo — kun. Pranas Kavaliauskas, kretingiškis žemaitis, mokęsis Peterburgo kun. seminarijoj bei dvas. akademijoj (tik nebeatsimenu, ar gavęs magistro laipsnį). Pasižinau su juo atosto-

gų metu kretingiškiuos, ypač petrikaitiškių Jurkų šeimoj. Buvo jis be galo judrus ir linksmas kunigiokas, ne, tikras kunigužis, kadangi plačiais pečiais, o ir pilvuko apimtim neplonas. Turėjo gražų balsą-baritoną ir labai mėgo liaudies dainas dainuot. Sakės mokąs bene 200 dainų. Galima buvo patikėt, kadangi dainuodavo be galo ir vis naujas ir naujas dainas. Aplankydamas mane ligonį, atnešė, berods, gardžių vaisių ar puikių saldainių, palinksmino, o išeidamas paliko 10 rublių. Tai anais laikais buvo nepaniektina dovana. Peterburge jis buvo anuomet vikaru š. Kotrynos bažnyčioj ir, veikiausia, kapelionu kuriose nors mokyklose. Kaip kunigas, laimingas nesijautė. Po I Pasaulinio karo grįžo į nepriklausomą Lietuvą ir liko paskirtas kapelionu kurioj ten Panevėžio vidurinėj mokykloj. Vieną kartą dar mane aplankė Kaune. Ir neužilgo mirė, nė 40 metų, berods, nesusilaukęs.

Iš kitų lankytojų ypač mieli man buvo mano kurso draugai, net įvairių vyskupijų lenkai (nekalbant jau apie brangiuosius mano lietuviukus — Jurgutį, Jucių, Novicką). Jie padarė seselėm labai gerą įspūdį savo civilizuotu elgesiu, gražia išvaizda, švarumu, dailia uniforma. Sesės man vėliau pareiškė: O! kad tokie būtų mūsų seminaristai!.. Bet ir „mano" seselės padarė visai gerą įspūdį mano elegantiškiesiem lenkiukam, ypač sesuo Panina. O juk iš viso

nėra lengva lenkam užimponuot, ypač jei tenka įvertint ruskį!

Taip tatai, praleidęs, nors sopulingai, bet maloniai (paradoksas?) eilutę dienų toj Imperatorienės Marijos vardo ligoninėj, perskaitęs dar kartą bene visą Senkevičiaus trilogiją ir dar maloniau ją pergyvenęs, atsisveikinau su dailiąja ligonine bei mielom dviem sesėm, net pasižadėjęs sesei Paninai jas kartais aplankysiąs, išsinešiau akademijon šviesius ligoninės atsiminimus bei susiuvinėtąjį kūną. Už tą vienintelį savo gyvenime ligoninės patyrimą ačiū Gargždų klebonui Baltramiejui Baltrėnui (a.a.), kur man paskolino 100 rublių. Kai po kiek metų, jau savarankiškai užsidirbęs pinigų, norėjau jam skolą grąžint, jis nepriėmė. Geraširdis buvo žmogus, nors kietas vyras...

Beje, ar beaplankiau kuomet seses Paniną ir Pleščejevą? Taip.

Dalykas toks: susirgo šiltinėm mūsų kurso studentai Jonas Jucius ir Chomskis, vilnietis lenkas (atsiprašau, vardą pamečiau amžiaus pakely). Ir nedyvai, kad susirgo. Peterburge šiltinės nebuvo reta viešnia, kadangi atitinkamas to didmiesčio vanduo ją prisiviliodavo. O to vandens jai miela ypatybė buvo — kad jis buvo labai nešvarus, net geriamasis, kadangi Peterburgo miesto šeimininkai anuomet dar nebuvo įrengę savo vandentiekiui reikiamo filtro. Tad net geriamame vandeny apsčiai veisės įvairios bacilos, net šiltinės.

Kad, kiek įmanoma, išvengtume tos biaurios viešnios, akademija teikdavo mum pliurpti tokį gėrimą, kurio maskoliškas vardas buvo kliukvennyj kvas, lietuviškai — spanguolių rūkštelė. Kai kas mūsų gerdavo ją, kai kas atsigerdavo kartais ir pavojingojo vandens iš vandentiekio. Matyt, ir Jucius su Chomskiu tuo nusidėjo. Ir liko pabausti. Tad ir atsidūrė toj pat ligoninėj, kur buvau buvęs aš.

Nors apkrečiamų ligonių skyrius nebuvo patariama lankyt, bet ir akad. vadyba, ir ligoninės autoritetai padarė išimtį mum trim žemaitukam, Grabiui, Jurgučiui ir man, nesgi tokie artimi to Juciaus bičiuliai. Na, o kad vienkart aplankysim ir kurso draugą, tą mėnulio veido, angelo dūšelės Chomskį, tai neką labiau tepakenks.

Ir štai, pasisamdę iškimštą, kaip Kalėdų senuką, tikrai ruskinį vežiką, visi trys — Grabys, Jurgutis ir aš, bildam akmenim grįstu sostinės grindiniu, visai šviesiai nusiteikę: išsiveržėm į pasaulį, aplankysim draugus, vėl pamatysim tą ligoninę, o gal ir Paniną ar Plešče-jevą. Tad važiuojam sau, plačiai vypsodami ir guviai plepėdami. Nė nenujaučiam, jog ateina perkūnija. Mažutė, ale tikra ir tai rusiška.

Pasakėm vežikui, kad nuvežtų mus į Marijos ligoninę, Fontanka, Kalinkin most. Ir nuvežė. Bet jokios ligoninės nėra — dingo ir gana! Sakom vežikui: Kur tu mus nuvežei? Juk

čia jokios ligoninės nėr! O jis: Čia yr Fontanka, čia ir Kalinkin most! Ko daugiau benorit?! O mes jam: Ne ten atvežei! Vežk į ligoninę prie Kalinkino tilto! Į tai jis mum: O kodėl nepasakėt, prie kurio Kalinkino tilto? Juk tuo vardu tiltų prie Fontankos yra du! — Na, tad ir vežk ten! — Ach, jūs, durnos galvos! Kad jus v-iai parautų! Ir dar mokyti vyrai! Taip gaišint vargšą žmogų! Čtoby vas čuma! Sto čertej v zad! ir t.t. ir t.t.

Aš bandau ramint prapliupusį maskolių: nebijok! užmokėsim kiek reikiant! nurimk! tik vežk!.. Bet izvoščikas nebūtų maskolių izvoščikas — nesiliauja ir tiek. Čia jau Grabys nebištūrėjo: Ach ty, sukin syn! zamolči i pojezžai! A ne to — šeju svernu! (Ak tu, kalės vaike! nutilk ir važiuok! Jei ne — sprandą nusuksiu!).

Izvoščikas žvilgterėjo į smarkuolį: atrodo stiprus, o įpykęs, o veide tikra grasmė, ne juokai!.. Tad, nors dar murmėdamas, važiuoja. Suprantam: kaip čia gausiai prapliupęs šišas taip ūmai išseks? Betgi nuvežė. O mes gausiai atsilyginom. Bet vežiko veidas vis dar apsiniaukęs.

Beje, anas galantiškas mūsų dialogas su vežiku tikslus ne pažodžiui, tik paprasmiui.

Įėjom į erdvią palatą, kurioj keletas eilių lovų, o jose vargšai tifininkai. Suradom ir savo draugus. Jucius, išblyškusiu, kaip paprastai

veidu, dabar kiek paraudusiu nuo temperatūros, guli išsitiesęs, vis tas pat plačiapetis, trumpakojis atletas, patenkintas, kad aplankėm. Chomskis irgi draugiškai šypso. Klausiam, ar patenkinti ligonine. Sako: galėtų būt daug geriau. Jųdviejų įspūdis daug prastesnis, nei buvo mano. Na, bet ir jų liga, ir daugasmenė palata, ir sesių pervargimas, ir bendra prikimštos palatos atmosfera labai skyrės nuo buvusių manųjų. Valandėlę pasižmonėję, palikom tą neapetitingąją palatą su tom ligonių lovom, prie kurių kojūgalių kabo lentelės su užrašu Heotyphus, palikom savo Jonuką ir Boliuką baigt kaip nors savo skaistyklą per tifo ugnį. Matom, kad vyrukai nebemirs.

Įeinamoj halėj paprašiau vieną sesę, kad pakviestų valandėlei (jei galima) sesę Paniną iš chirurgijos. Sesė mandagiai nusiskubino atvest anos chirurginių kankinių Beatričės. Ir po valandėlės Panina atėjo.

Rods, ta pati, kur buvus, tokia pat grakšti, lengvutė, estetiška ir maloni. O vis tiek kaip ir ne ta pat. Dabar ji ne tokia linksma, ne tokia draugiška, ne tokia motiniškai protektoriška. Dabar kiek nedrąsi ar santūri. Gal kad susitinkam nebe jos viešpatijoj, nebe jos atmosferoj, vien trumpam ir viešumoj. Anuomet aš buvau jos ligonis, jos protėžė, reikalingas jos globos, pagalbos, gailestingumo, simpatijos, o ji buvo tartum motinėlė, o ne vien sesė, tartum kokia maža apvaizdėlė, nuo kurios parėjo

mano sveikata, mano savijauta, mano pasitenkinimas, ilgesnis ar trumpesnis gijimas. O dabar susitikom, kaip du neilgi pažįstami, visai kitokioj padėty, kitokiam santyky. Reiktų prie naujos situacijos prisitaikyt. O laiko per maža. Pasikalbėjom truputį apie mano savijautą, apie bendrus ligoninės pažįstamus, apie jos darbus — ir šneka išsisėmė. Ypač, kad jai reikia skubėt prie darbo. Tad, pasižadėjęs dar lankytis, dar padėkojęs jai už anuometinę mielą globą, atsisveikinau, Anuomet nemaniau, jog tai — visam.

BAIGTAS PUSIAU PASAULIEČIO STOVIS

Dar pirmaisiais seminarijos metais buvom gavę vadinamuosius mažesniuosius šventimus. Buvom tuo įtraukti į Katalikų bažnyčios klerą. Bet dar visai lengvai galėjom savo valia iš jo pasitraukt ir vėl virst pilnais pasauliečiais. O jei ryžomės pasilikt klere, tai anksčiau ar vėliau teks, taip sakant, peržengt Rubikoną — priimt ar nepriimt subdjakonatą bei djakonatą, o tuokart jau bus kaip ir nebeįmanoma mest klerą ir grįžt į pasaulį, nes Roma labai sunkiai teduoda dispensą.

Trejus metus seminarijoj ir pusantrų metų akademijoj svarsčiau tą sunkiausiąjį gyvenimo klausimą, ar duotis įšvenčiamam į subdjakonus-djakonus, ar pasilikt pasauly. Viskas pareina nuo to, ar yra Dievo valia, kad tapčiau kunigu, kitaip sakant, ar turiu pašaukimą. Tai nelengvai išsprendžiamas klausimas, netgi labai painus. Per tiek laiko prisikankinau sun-

kiai apsakomai. Labai stipriai sugrioviau nervus. Apniko liguisti skrupulai. Apsilpo atmintis — kartais lyg kokia uždanga laikinai nusileisdavo, ypač kai pabūgdavau, kad taip neatsitiktų, o visai be pagrindo. Ėmiau tiesiog bijot žmonių. Būdavo stačiai kančia su žmonėm bendraut. Sykį nebeištūrėdamas nuėjau pas gydytoją Roką Šliupą pasitart, kas čia daros? Jis mane nuramino: girdi, įsišventinsi, išvažiuosi į parapiją, į gamtą, prie gero stalo, atsilsėsi, nurimsi—ir bus viskas, kaip vien reikiant. Bet aš nepaklausiau jo patarimo ir išvažiavau nesveikan Peterburgan, žinoma, ne ilsėtis.

Vieną Šliupo patarimą dabar galėsiu įvykdyt — įsišventint. Mat, seminarijos ir akademijos vyresnybės nusprendė, kad mes, klierikai, kuriem atėjo metas-amžius, turi priimt subdjakonatą, o po to netrukus ir djakonatą. Atvyko į Peterburgą Lenkijos Plocko vyskupas Jaczewski — tas mus ir įšvęs. Kaip paprastai, prieš tokius svarbius šventimus, kurie nuspręs visą mūsų ateitį, turėjom atlikt 8 dienų rekolekcijas. Tai nebuvo jokie juokai tokioj įtemptoj sielos atmosferoj. Rekolekcijų vedėju buvo akademijos kapelionas šventasis naivuolis kun. Chmielewski. Tas bent mūs iš proto neišvarys savo geraširdiškais bauginimais „to grzech, to wielki, wielki grzech!" Be galo svarbi turėjo būt paskutinė prieš šventimus išpažintis, dažnai iš viso gyvenimo. Jinai kartais išspręsdavo visą tavo likimą. Pas ką eit atlikt

tą lemiamą išpažintį? Žinoma, pas šviesų, kilnų, šventą, bet ir praktiškai išmintingą kunigą. Man toks atrodė ypač kun. prof. Jurgis Matulevičius. Anuomet, savaime suprantama, nė į galvą mum neateidavo, jog po kiek ten metų bus keliama jo beatifikacijos byla. Tad dar nejautėm pagarbios jam baimės, o vien jautėm kiek baimingos pagarbos. Ir aš, jau ne pirmą kartą eidamas pas jį išpažinties, gana drąsiai bei visai nuoširdžiai pavaizdavau jam savo dvasios padėtį seminarijoj bei čia ir prašiau be atodairų spręst, ar galiu eit šventimų. Ką jis pasakys, tai aš griežtai padarysiu. Kun. Jurgis labai ramiai bei paprastai atsakė: Taip. Gali priimt šventimus.

Man nuo krūtinės lyg girnų akmuo nukrito. Visas pasaulis nušvito. Dabar aišku viskas. Gyvenimo linija tiesias į ateitį, į visą amžinybę, aiškiai ir tvirtai. Dabar nebegriauš nerimas, nebekankins svyravimai. Dabar nutils dvasioj kova, ir bus ramu, ramu.

Lapkričio 30, š. Andriejaus apaštalo diena. Ryto metas. Dar tamsu. Bet juk šiuo metu tokioj šiaurėj beveik visą dieną yra naktis. Speigas. Visur apstu sniego. Dėl to gatvės atrodo švarios. Namai tirštai apšarmoję. Palocių bei cerkvių kolonos atrodo lyg balto marmuro — tokios dailos, baltos-baltos.

Skriste skrendam, ne tiek dėl speigo, kiek laukimo, entuziazmo, vilčių nešami. Mūsų bū-

relis nedidelis, vien subdjakonato kandidatai, tarp jų — Jurgutis su Jucium, mano artimieji.

Atbėgom į katedros zakristiją nepavėlavę. Kas toliau vyko? Gyvai beatsimenu vien, kaip apsirengėm bažnytiniais subdjakonų rūbais, ir ceremonijų meistras Trojgo pareiškė: o vis dėlto būsit gražūs kunigiokai!.. Toliau viskas lyg tirštam rūke paskendę. Net savo šventintoją vyskupą Jaczewskį (Jočį?) regiu ne visą, o vien veidą, ir tai vien kaip silpną šešėlį: pailgą, asketišką, ir daugiau nieko. Nesistebėkit! Tokiais momentais jaunuolis labiau į savo vidų įsiveizdėjęs.

Vadinas, esam nūn, taip sakant, puskunigiai. Jau stipriai surišti ne vien celibato prisiėmimu, o ir svarbios, o ne visad saldžios pareigos kasdien kalbėti ilgas brevijoriaus maldas bei skaitymus. Pradėjom atlikinėt šią pareigą vyriška širdim — uoliai bei ištikimai. O kadangi anais laikais brevijorius buvo žymiai ilgesnis, o mes dar nebuvom įgudę kalbėt, jis imdavo, ypač sekmadieniais su jo pirmuoju nokturnu (12 ilgokų psalmių) apie dvi valandas. Suskaitykit, meldžiu, kiek tai per metus sudarydavo sunkoko darbo valandų! Bene 3 mėnesius. Bet širdys dar liepsnojo, ir ta brevijoriaus pamalda buvo ne tik įmanoma, o tūlam net saldi.

Po kelių dienų gavom ir antrus aukštuosius šventimus — į djakonus. Tai jau nebebuvo

kulminacinis punktas mūsų dramoj, o greičiau atomazga; tad ir tokio didelio įspūdžio nebepadarė. Tokia jau žmogaus prigimtis. Vaikui pirmoji komunija ar kunigui pirmosios mišios yra apogėjus.

PRIE ATEITININKIJOS GENEZĖS

Dabar priėjau prie šito svarbaus ir mielo dalyko.

Kaip tatai seniai jau! Netoli šešių dešimčių metų. Rodos, du aukščiausi kalnynai skiria mus nuo anų aušrinių dienų — du pasauliniai karai. Trys senos imperijos dingo; eilė dingusių valstybių atgimė ir vėl išnyko, ir vėl atgimė; daugel karalių prarado savo karūnas; eilė revoliucijų praūžė. O Ateitininkija, visas tas audras ištūrėjusi, tebegyvena, netgi tremty, išrauta iš gimtosios žemės. Gajus pasirodė besąs tas padaras, matyt, pačios gyvenimo būtinybės pagimdytas, ir tvers tol, kol gyvi bus tie, kuriem jis yra Apvaizdos skirtas — lietuviai katalikai; gali nebent tik vardas pasikeist.

Iš kurios versmės Ateitininkija ištryško ir kaip ėmė tiestis savo vagą, net dabar, po 50 metų jubiliejaus, ne visi ateitininkai tėra tvirtai ir galutinai nusistatę. O tie vyrai, kurie tą

katalikų lietuvių moksleivių judėjimą pradėjo bei pagimdė, ir dar tebėr gyvi, gal neilgai begyvens ir, nepapasakoję, nusineš, ką žiną, į amžinybę. Man yra tekę anuomet ar pačiam tuos pirmuosius žingsnius sekt, net truputį juose dalyvaut, ar iš patikimų anuometinių šaltinių apie juos sužinot. Tad jau 1947 metais, iš įvairių pusių raginamas, surašiau žiupsnelį savo atsiminimų ir išspausdinau „Tėvynės Sarge". Ateitininkijos 50 metų sukakties proga eilė asmenų paskelbė laikraščiuos daugiau ar mažiau savo atsiminimų apie jos atsiradimą. Tuo būdu turėjau gražią progą atšviežint, patikslint ir papildyt anuos savo atsiminimus. Iš esmės mano pateiktasis T.S. vaizdas nepakitėjo, tik kiek pasipildė. Ir štai jį šviežiai čia paduodu. Aiškiai pabraukiu, kad niekuomet neturėjau nei nūn neturiu mažiausios pretenzijos įsiterpt į Ateitininkijos sumanytojų nei jos tėvų tarpą. Mano rolė buvo visą laiką minimalinė. Vien pradžioj buvau kai kurių įvykių liudytoju ir kai kur prikišau ir savo pirštą. Kiek man teko paskutiniojo Ateitininkijos jubiliejaus proga atrast mūsų laikraščiuose, visa galima lengvai sujungt į bendrą vaizdą, kuriame kiekvienas įžymesnis dalyvis ar dalyvių grupė randa atitinkamą vietą bei garbės krasę, taip jog niekam nereikėtų jaustis nuskriaustam. Aš tik norėčiau reikiamai iškelt Peterburgo dvasinės akademijos studentų rolę, kuri liko šio jubiliejaus proga labai mažai paminėta.

Kai Čikagoj ūžė jubiliejinės iškilmės, aš čia savo tolimame Atlanto užkampy vieną sykį gulėjau sofoj ir žiūrėjau į langą. O lauke lynojo. Mano lango stiklai buvo apipurkšti smulkių lašelių. Kol kas jie nesijungė į čiurkšlelius ir netekėjo žemyn, ir laikės kas sau. Tik štai pačiam stiklo viršuj krito vienas lietaus lašelis, stambesnis už kitus, ir ėmė ristis ryžtingai žemyn. Jau pagrobė su savim vieną, antrą, trečią. Dabar jau visa srovytė. Ir teka dar ryžtingiau žemyn, pagaudama pakeliui kitus atskirus lašelius, pasidarydama visa srove ir triumfingai tekėdama tolyn.

Kas buvo tas pirmasis ryžtingas lašas, kurs davė pradžią Ateitininkijos sriautui?

1907 metų žiema. Baltojo caro (kaip rusai carus vadindavo) sostinė Peterburgas, paskiau Petrogradas, dabar Leningradas. Imperatorinės dvasinės katalikų akademijos rūmai. Vakaras. Jau po vakarienės ir po vakarinių poterių. Sėdim su Vladu Jurgučiu, akademijos studentai, savo aukštam, siauram kambary, prie knygom apkrauto pliko stalo, katras sau užsižibinęs po storą stearininę žvakę su grakščiu kartoniniu gobtuvėliu.

Tylim, nes nūn, pagal įstaigos regulą, turi viešpatauti silentium, o šiuo metu draugas Vladas, kur visuomet buvo pavyzdinis klierikas, ypač laikos nustatytosios tvarkos. Jis atrodo jau patekęs į profesoriaus kun. Jurgio Matulevičiaus įtaką, o šis kaip tik dabar yra užsi-

degęs idėja atgaivint Marijonų kongregaciją ir norėtų ir Jurgutį į tą darbą įtraukt. Kodėl gi ypač juodu suartėjo? Mat, prof. Matulevičius tuomet dėstė akademijoj sociologiją, anuomet mum tokį naują, o jau madinį mokslą, o Jurgutis jau ketveri metai, kai buvo tuo mokslu susižavėjęs.

Tylomis darbuojamės — jis, tur būt, savo sociologijos dirvoj, aš — savo literatūros erdvėse. Tik štai Vladas ūmai pertraukia tylą (šis dialogas atpasakoja vien turinį, o ne mudviejų pavartotus žodžius ar sakinius):

— Žinai ką, Mikai?

— Nežinau. O ką?

— Lietuvai reikia naujos organizacijos, būtent, katalikų inteligentų organizacijos. Pagalvok tiktai: kiek daug jau turim vyrų, išėjusių mokslus universitetuos ar bent gimnazijose, o ar daug jų bepraktikuoja savo tėvų tikėjimą? Dar blogiau — ar daug jų iš viso savo širdy betiki? —

Aš draugui pritariau, kad skandalingai maža, tiek maža, jog gal jau vienos rankos pirštų per daug tiem retiem paukščiam suskaityt, kurie bent retkarčiais užklysta į bažnyčią, o tuokart visa bažnyčia, į juos atsigręžusi, stebis.

— Taigi, mat, — traukia toliau Vladas. — Katalikų tikyba Lietuvoj, galima sakyt, yra pasidarius jau prasčiokėlių tikyba ir netrukus

pradės greit nykt, jei nebus imtasi reikiamų priemonių. —

Aš ir tam visiškai pritariau. Vladas traukia toliau:

— Taigi, reikia sudaryt katalikiškos inteligentijos kadrus! —

Man tiesiog būgštu pasidarė. Puiki idėja, bet koks sunkus uždavinys! Aš tai ir pareiškiau. Draugas atkirto:

— Sunku, bet būtina; o kas būtina, tai ir galima!

— Betgi... kaip tai įvykdyt?

— Žinoma, visai susiformavusius inteligentus sunku būtų beuždegti tikėjimo reikalam ir sujungt į tinkamą organizaciją. Reikia pradėt ugdyti tikybos dvasioj jaunuomenę — augančiąją inteligentiją, gimnazistus, ir nokstančiąją inteligentiją, studentus, ir juos organizuot. —

— Taip, žinoma... tai reiktų daryt...

Iš savo patirties žinojau, jog tikėjimo priešai jau seniai ta kryptim darbuojas: sakysim, Liepojos gimnazijoj, kur man teko mokytis, jau nuo penktosios klasės buklesnieji mokiniai buvo slapta traukiami į socialistines ar šiaip laisvamanines slaptas organizacijas; netgi tokioj konservatyvioj Palangos progimnazijoj, kuri yra davus tiek klierikų ir kurioj man teko eit mokslus, ėmė jau stipriai reikštis prieštikybinis rūgstamasis procesas, kai tik Palangoj,

apie 1899 metus, apsigyveno gydytojas Vaineikis ir ėmė sumaniai ir energingai varyt savo propagandą, kur jam bene iš pat pradžių vykusiai padėjo judri ir gabi jo žmona, mergautine pavarde Paulauskytė, mokiusis vienoj lenkų katalikių mergaičių įstaigoj Krokuvos mieste, moterų vienuolių vedamoj.

Tad aš žinojau, kaip darbuojas priešai jaunimo tarpe ir koks didelis prieštikybinis pavojus gresia moksleivijai. Aišku man buvo, kad reikia ką nors daryt ir tai skubiai bei rimtai. Tik kas to imsis?

Aną vakarą daugiau apie tą reikalą su Vladu nebekalbėjom. Tuokart maniau sau: graži jauno idealisto svajonė. Vyras pakalbėjo, palengvino širdį — ir pamirš, kaip ir kiti yra dažniausiai pamiršę ne vieną sunkiai įvykdomą sumanymą, tikriau — platonišką norą.

Skrido dienos. Spaudė darbas. Aš pamiršau Vlado sumanymą.

Bet nepamiršo jisai. Nebūtų juodnugaris žemaitis nuo Palangos: užsispyręs pasiryžėlis.

2.

Atostogos. Pradžia 1908 metų vasaros. Ilsiuos savo Gargždуos po kuniginių šventimų ir primicijos įspūdžių, svajodamas apie užsienius. Ir štai gaunu iš Jurgučio laišką: atvažiuok tą ir tą dieną į Kauną; svarbus reikalas: susi-

rinksim keletas draugų pasitart apie katalikiškos inteligentijos formavimą; tavo dalyvavimas būtinas!

Na, kaip gi nevažiuosi (o lig geležinkelio daugiau kaip šimtas kilometrų): rimti vyrai taisos rimtą darbą pradėt — kaip čia jaunas neprisidėsi! Tai vien garbė ir džiaugsmas. Tad nuvažiavau. Sustojau, kaip buvom susitarę, viešbuty, kurs vadinos Sankt Peterburgskaja gostinica ir buvo mūsų Rotušės Aikštėj, jos ir Gardino gatvės kampe, priešais dabartinę Miesto ligoninę; nepriklausomoj Lietuvoj tas viešbutis buvo virtęs vaistine bei vaistų sandėliu.

Į tą pat viešbutį atvažiavo ir reikalo sumanytojas Vladas Jurgutis, pasiėmęs ir kun. Jurgį Galdiką, savo tėviškės Joskaudų (Palangos valsčiaus) kaimyną, lazdininkiškį, darbėniškį, metus jau studijavusį Innsbrucko universitete, o tuomet jau persikėlusį į Louvain'ą. Trečiąjį Jurgutis besąs pasikvietęs bendrąjį mudviejų draugą kun. Praną Kuraitį, Peterburgo dvasinės akademijos studentą, kas mane tuokart truputį nustebino: Kuraitis tuomet nebuvo mūsiškiam būreliui akademijoj artimas ir dideliu Jurgučio bičiuliu pasidarė tik vėliau, drauge dirbdamas sumanytąjį organizuojamąjį darbą ir šelpdamas draugą pinigais, kai šis, baigęs akademiją, toliau ėjo mokslus Muencheno universitete.

Negaišdami, susirinkę nebeatsimenu į kurio mūsų „numerį“ antrajam aukšte, ėmėmės darbo. Kvartetą dirigavo, žinoma, Vladas. Mane vyrai paskyrė posėdžių sekretorium, kaip tariamąjį rašytoją, kuris savo rašinius net jau spausdina.

Mūsų suvažiavimo uždavinys buvo sudaryti organizacijos statuto projektą. Jį ir sudarėm. Darbas truko, palygint, neilgai: užteko vieno posėdžio, 3-4 valandų. Mat, Jurgutis buvo tuo klausimu plačiai apsiskaitęs ir gerai jį apgalvojęs, tad turėjo galvoj išbaigtą statuto projektą, o mes kiti nieko geresnio neturėjom pasakyt. Tačiau svarstymo būta gyvo, ir juodrašty man teko nemaža braukyt, taisyt, papildyt.

Darbą baigę, nutarėm apie jį painformuot vyriausiąjį anuomet Lietuvoj katalikybės klausimais autoritetą (bent taip mum, jaunimui, tuokart atrodė)—kun. Aleksandrą Dambrauską, Š. Kazimiero draugijos pirmininką bei „Draugijos“ žurnalo redaktorių, neseniai dar (1906 m.) buvusį dvasinės akademijos profesorium Peterburge ir palikusį ten gražų atsiminimą — rimto vyro ir mokslingo (nors neiškalbingo) profesoriaus.

Bet kas jį informuos? Visiem draugam eit? — niekam nė į galvą neatėjo: jau ir tuomet to apyrūsčio, mažakalbio vyro, nors visi jį brangindavo, daugumas betgi pagarbiai privengda-

vo. Tad, kratydamies tuo nejaukiu žygiu, trys draugai aklamacijos keliu (Vladui dar sušukus Ura, ura) užkrovė ant manęs garbingą, bet nelabai tepatrauklią ambasadoriaus pareigą, manęs nė neatsiklausdami, ar noriu. Savo prievangą jie apdangstė įtikinamu argumentu: aš, girdi, jau esąs pasidaręs Dambrausko kuone bičiuliu — bendradarbiaująs „Draugijoj", rašinėjąs jam laiškus, gaunąs iš jo malonius, plačius, įdomius atsakymus, tad savaime aišku, kad ne kas kitas, tik aš turįs pas jį eit, ypač kad tai man vien malonu būsią.

Argi galėjau tose aplinkybėse atsisakyt? Negi pasirodysi bijąs arba esąs ne toks jau artimas tam didžiajam vyrui, kaip kad draugam atrodo ar kaip jie apsimeta tikį. Tad aš nė murkt prieš ir, užsidėjęs abejingą kaukę, nuolaidžiai sutikau ir išėjau.

Eit nebuvo toli: Jakštas gyveno toj pat Rotušės Aikštėj (rusai anuomet vadino ją Paradnaja Ploščadj), tuoj už dabartinės Jėzuitų bažnyčios (anuomet pravoslavų archijeriejaus soboro, katedros), vienaaukščiam raudonų plytų namely, kurį vėliau įsigijo lenkai ir įkūrė vaikų prieglaudą.

Sukandęs dantis, neryžtai paskambinau, patraukdamas skambučio rankelę. Pasirodė žvali mergaitė, vėliau taip gerai kauniškių pažįstamoji Magdutė, kuri ištikimai tarnavo Jakštui lig jo gyvos galvos.

— Ko tamstai?

— Norėčiau pasimatyt su kunigu Dambrausku.

— Jis dabar vaikščioja darže, kalba brevijorių; prašom eiti, aš nuvesiu.

Užpakaly namelio nedidelis paprastas daržovių daržas: burokų, morkų, agurkų, pupelių, aguonų lysvės; truputis gėlių, o siauru takeliu tarp lysvių vaikščioja kresna žmogysta, kunigiškai apsidariusi, ir skaito brevijorių.

Tai tas kunigužis, manau sau, yra mūsų didysis Dambrauskas-Jakštas! Ir aš tuoj su juo pasižinsiu ir turėsiu kalbėtis!

Jaudinuos. O jis jau pastebėjo mane, apsistojo ir klausiamai į mane žiūri per viršų akinių, suraukęs aukštą dailiai išskliaustą kaktą. Veidas stambus, pilnas, įdegęs, ne toks, kaip vėliau senatvėj pailgas, siauras, asketiškai liesas. Anuomet Dambrauskui buvo 48 metai amžiaus.

— Laudetur Jesus Christus, — sakau sveikindamasis, kaip kad klierikai buvom išmokyti.

— In saecula, — atsako jis ir laukia.

— Aš esu kunigas Mykolas Vaitkus, akademijos auklėtinis...

— A! mano bendradarbis! Sveikas, sveikas, pagaliau mane aplankęs! — linksmai ir maloniai sako jis savo švelniu tenorėliu.

— Mes čia keturi draugai suvažiavom pa-

sitart dėl vienos organizacijos. Ir mano draugai atsiuntė mane pas tamstą sužinoti tamstos nuomonės apie tą reikalą.

Ir išdėsčiau jam, kaip mokėdamas, visą bylą ir perskaičiau mūsų surašytąjį organizacijos statuto projektą.

Jis atsidėjęs mane išklausė, nepertraukdamas, ir nuoširdžiai viskam pritarė, jokių pataisų nesiūlydamas, linkėdamas mum kuo gražiausios kloties tame darbe.

Šį kartą apie kitką nekalbėjom, ir aš išsiskubinau pas draugus, kurie manęs, be abejo, laukia nekantraudami. Lekiu, lyg sparnų nešamas, patenkintas savo misijos pasisekimu ir pažiniomis su tuo didžiuoju vyru, kurį jaučiuos mylįs ir gerbiąs dar labiau, nei lig šiol.

Betgi tuokart man nė į galvą neatėjo, koks svarbus bus besiformuojančiai organizacijai tas Jakšto-Dambrausko pritarimas ir potencialus prisidėjimas. Juk netrukus visi katalikų studentų bei moksleivių upeliai, kaip maskviečiai-degutiečiai, luveniečiai, friburgiečiai, petrapiliečiai ir t.t. susiliejo į Kauną, visi prisiglaudė prie Š. Kazimiero draugijos po jos pirmininko Dambrausko sparnais, aplink „Ateities" žurnalą, kurį leido bei finansavo toji draugija, ir taip augo bei stiprėjo kat. studentų bei moksleivių Ateitininkų organizacija svarbiausiais savo vaikystės metais, iki pirmojo Pasaulinio karo audra išardė tą centrą ir ūg-

telėjusius Ateitininkų paukštelius išblaškė po plačias Rusijos bei Lietuvos sritis, kur jie turėjo pradėt savarankiškai gyvent bei verstis.

Grįžęs į Peterburgo viešbutį, pranešiau trim draugam, ką pas Dambrauską atlikęs. Ir jie liko patenkinti. Pasiryžom sumanymą vykdyt, pirmiausia stengdamies prikalbint kiek įmanoma daugiau tinkamų jaunų inteligentų prisidėt prie mūsų darbo. Tai buvo juk svarbiausiasis bei pirmiausiasis tos organizacijos kūrimo uždavinys. Su ta mintim išsiskyrėm atostogom.

3.

Prasidėjo sunkus ir lėtas verbavimo darbas. Dalykas naujas, nemadiškas, nepatrauklus, nes glaudžiai susijęs su religija. Bepigu socializmui ar laisvamanybei: juodu anuomet buvo plačiai paplitę ir labai įsigalėję, tiesiog mados dalykais virtę, tad moksleiviai kibo prie jų, kaip musės prie medaus, ir moksleivį, ypač universiteto studentą, pritraukt prie mūsų idealo nebuvo lengva (nekalbant apie išimtis). Tekdavo ne vieną kartą ilgai gyvu žodžiu kalbėtis arba ne vieną ilgą laišką parašyt. Prisipažįstu, palygint su kitais draugais, aš maža tenuveikiau. Visą darbo pradžios naštą gavo vilkt Jurgutis su Kuraičiu. Laimė, kad pačioj pradžioj pasisekė laimėt tiem sumanymam

akademijos auklėtinį kun. Mečislovą Reinį, paskiau Vilniaus arkivyskupą. Kuris jį prikalbino, Jurgutis ar Kuraitis, tikrai nežinau; manau, Kuraitis, nes juodu su Reiniu buvo vienakursiai, o aš nebuvau pastebėjęs, kad Jurgutis su Reiniu būtų ypač draugavę. Kun. Reinys ėmės darbo tokiu uolumu, kokio iš jo, tokio, rods, ramaus bei atsargaus, nebuvo galima tikėtis. Betgi jis, regis, šalia Kuraičio, daugiausia laiškų parašė jauniem inteligentam, studijuojantiem įvairiuose Rusijos ir užsienio universitetuose bei kitose aukštosiose mokyklose. Parašė juodu laiškų daugiau kaip po 150 (tas žinias savo laiku parašė man pats Jurgutis; kiek laiškų jis pats parašė, to neminėjo). Ką toks priedinis darbas reiškia, baigiant aukštuosius mokslus, rašant diplominį darbą ir ruošiantis egzaminus laikyti, supras vien tas, kas yr atlikęs baigiamųjų aukštųjų mokslų rugiapiūtę. Dabar, po tiek daug metų, vienas mūsų liūtas, Ateitininkijos sukakčių proga, spaudoj iškėlė abejojimą, begu tų laiškų tiek daug buvę prirašyta: juk studentų, kur būtų galėję bent kiek interesuotis tuo reikalu, buvo visai nedaug. Gerai. Išduosiu paslaptį, kaip tą sunkų aritmetinį uždavinį išspręst: toli gražu neužteko su kiekvienu asmenim po vieną kartą susirašyt; teko įsivelt su daugumu į ilgesnę ar trumpesnę korespondenciją; o dar kiek laiškų teko parašyt tuo reikalu jaunajai kunigijai!

Ir vis tiek anie trys vyrai įstengė ir milži-

niškąjį Ateitininkijos ratą užsukt, ir puikiai aukštuosius mokslus baigt: visi trys įsigijo teologijos magistro laipsnį Peterburgo dvasinėj akademijoj; Reinys paskiau padarė dar filosofijos doktoratą Belgijos Louvaine; Kuraitis dar studijavo Louvaine bei Muenstery ir filosofijos doktoratą padarė Louvaine; o Jurgutis baigė socialinius-ekonominius mokslus Muencheno universitete. Jis jau ir Peterburge atsidėjęs sekė tuos mokslus draug su savo mokytoju ir bičiuliu kun. prof. Jurgiu Matulevičium ir diplominį darbą parašė tema „Karolio Marko antvertės teorija" (neguldau galvos, kad tas darbas taip pažodžiui ir vadinos, betgi ta tema buvo parašytas). O tą veikalą jaunasis mokslo adeptas parašė taip vykusiai, jog akademijos senatas buvo pasiryžęs jį išversdint rusiškai ir išleist. Tai nebuvo padaryta, tur būt, dėl to, kad užėjo pirmasis Pasaulinis karas, o įvykus bolševikų revoliucijai, ir pati akademija pasimirė.

Jurgučiui teko garbė, kad jis į naujai sumanytąjį darbą įtraukė vieną iš didžiausių būsimųjų ateitininkų Praną Dovydaitį, Maskvos universiteto studentą. Tai įvyko bene 1909 metų vasarą (o gal jau 1908). Vladas man pasakojo, kaip jis važiavęs pas Dovydaitį į jo tėviškę ir tris dienas su juo kalbėjęsis, iki galutinai įtikinęs tą kietą ir atsargų lietuvį stot į sumanytąjį veikimą.

Taip tatai liko sudaryti katalikų moksleivių organizacijai kadrai. Dabar reikėjo žengt sekantį žingsnį — bandyt organizuotis.

4.

1909 metais baigę pavasarį akademiją. Kuraitis ir Reinys išvyko į Louvainą toliau studijuot, rudeniop. Ten iš Innsbrucko atvyko mūsų jau minėtas kun. Jurgis Galdikas irgi baigt studijų. Studijavo ten filosofiją bei socialinius mokslus jau nuo 1906 metų kun. Antanas Maliauskis, kuris, žinoma, ar jau pirmiau per korespondenciją, ar dabar asmeniškai buvo įtrauktas į sumanytąjį darbą. Maliauskis, kretingiškis žemaitis, Žemaičių vyskupijos kunigas, buvo iš jų visų dinamiškiausias, ryžtingiausias ir drąsiausias, o ir ne mažesnis eruditas, tad labai vertingas būsimosios organizacijos narys. Čia tatai, Louvaine, 1909 metų spalio 28 dieną būrio lietuvių katalikų studentų buvo paskirtas organizacinis komitetas lietuvių studentų katalikų sąjungai kurti. O sekančių 1910 metų vasario 19 dieną buvo sudaryta pirmoji sąjungos valdyba, žinoma, tik provizorinė, kadangi tikrą sąjungos valdybą tegalėjo sudaryt vien platus, maždaug visai moksleivijai atstovaująs stegiamasis susirinkimas. O jos uždavinys buvo kuo greičiausiai pavest katalikų moksleivijos organizavimo reikalą patiems pasauliečiam studentam, tiksliau sakant —

Pranui Dovydaičiui, anuomet įžymiausiajam, gal gabiausiajam, o jau tikrai pasižymėjusiam savo raštais tikybos gynėjui ir jau iš pat pradžių numatytam organizacijos vadovui. Juk ne be reikalo Vladas Jurgutis didelėm pastangom jį prikalbino prisidėt prie sumanytojo veikimo jau 1909, ar net 1908 vasarą. Jis sutiko. Tik nesiskubino pradėt organizuot sumanytąją sąjungą. Jis nebuvo organizatoriaus tipas, o mokslininko. Jis nebuvo dinamiškas jungiamojo veiksmo vadas, o tik daugiausia ideologinis vadovas — parašyt prasmingam straipsniui, pasakyt turiningai prakalbai. Buvo jis, taip sakant, sunkioji artilerija.

Taip ir šiuo atveju jis gerokai pasivėlino. Teko louvainiečiam (du svarbiausieji — Kuraitis bei Reinys — petrapiliečiai) jį pagarbiai draugiškai kumštelt pašonėn toliau varyt darbą Lietuvoj, nes jie, užsieniečiai, jau savo funkciją atliko. Tad, kaip Stasys Šalkauskis savo „Ateitininkų Ideologijoj" (1954 metų laidoj, 196 psl.) sako: išrinktoji Louvaine sąjungos valdyba greitu laiku, būtent, 1910 metų kovo 12 d., perleido savo pareigas Maskvos lietuviams katalikams studentams su Pranu Dovydaičių priešakyje.

Bet ir taip dar Dovydaitis kelis mėnesius ruošės, iki galop įvykdė didesnį studentų bei moksleivių suvažiavimą atostogų gale Degučiuose, Draugelių tėviškėj, šalia Marijampolės, kuriam, žinoma, pats ir pirmininkavo. Tame

suvažiavime dalyvavo ir dabartinis prelatas Mykolas Krupavičius, anuomet dar klierikas. Dabar, po 50 metų, Krupavičius aprašo tą suvažiavimą „Draugo“ 1960.VIII.27 ir IX.3, kiek atsimindamas, gana išsamiai. Iš to suvažiavimo nutarimų prel. Krupavičius prisimena šiuos:

I. Šį suvažiavimą laikyt steigiamuoju.

II. Leist savo organą, vardu „Ateitis“.

III. Steigt lietuvių katalikų moksleivių ir studentų organizaciją ir pavadint ją savo organo vardu „Ateitis“.

IV. Pavest Dovydaičiui ir E. Draugeliui parašyt organizacijos ideologinę platformą.

V. Pavest Dovydaičiui sudaryt pirmą tos organizacijos valdybą. Dovydaitis išrinktas pirmuoju ateitininkų pirmininku. Naujajai valdybai pavesta surast „Ateičiai“ leidėjas.

Taip tatai įvyko naujas įžymus evoliucijos etapas, tos evoliucijos, kuriai idėją pateikė ir impulsą davė Vladas Jurgutis. Į jau tekančią upę organiškai, taip sakant, formaliai įsijungė gražus būrelis studentų bei moksleivių, kurių daugumas (o gal ir visi) šiokiu ar tokiu būdu buvo jau tam žingsniui priruošti ano verbuojamojo vyksmo.

Bet kai kas dabar, Ateitininkijos 50 metų sukakčių proga, ima rimtai teigt, jog tas moksleivių suvažiavimas Degučiuos yra Ateitininkijos organizacijos gimtoji diena.

Man kyla dėl to svarbių abejonių. Ir štai kodėl:

Degučių suvažiavimas nutarė steigt lietuvių katalikų moksleivių ir studentų organizaciją ir save pavadino steigiamuoju suvažiavimu. Kas juos išrinko į tą „steigiamąjį" suvažiavimą ir kam jie teisėtai atstovavo? Žinoma, anais laikais formalūs demokratiški rinkimai buvo negalimi. Tad ir šio suvažiavimo nariai buvo vien simpatingi samozvancai-pasišovėliai. Būtina buvo, kad tą „steigiamąjį" su jo nutarimais vėliau pripažintų lietuvių katalikų moksleivija bei visuomenė. Deja, degutiečių sukeltoji bangelė taip greit ir taip tobulai įsijungė į bendrąjį judėjimą, jog maža kas lietuvių katalikų visuomenėj ir iš viso tegirdėjo tokią bangelę buvus kilus. Net ir ateitininkų masėj, ypač jų skaičiui ėmus spėriai augt, Degučių suvažiavimas liko nežinomu epizodu. Įsigalėjo tradicija, jog Ateitininkų organizacijos įkūrimas įvyko Louvaine 1910 metų vasario 19 dieną, kada buvo sudaryta pirmoji sąjungos valdyba, kurios nariai buvo Maliauskis su Galdiku, didžiausiosios lietuviškai kalbančios vyskupijos (Žemaičių vyskupijos) atstovai, Kuraitis — Seinų vyskupijos ir Viskanta — lietuviškosios Vilnijos atstovas, trilinkas daktaras. Beje, du iš jų, Kuraitis ir Galdikas, buvo iš ano ketverto, 1908 metais pasėdžiavusio Kaune, Peterburgo viešbuty. Jie, kol kas būdami užsieniuos, negalėjo patys toliau varyt organiza-

cinio darbo ir pavedė tai, kaip kad buvo iš pat pradžių numatyta, katalikam studentam pačioj Lietuvoj. Kad jie taip perteikė savo valdybines funkcijas maskviečiam rūtininkam su Dovydaičiu prieky, taip teigia Stasys Šalkauskis, kurs itin gerai pažinojo pirmuosius Ateitininkijos kūrėjus ir su jais glaudžiai bendravo.

Savo straipsny prel. Krupavičius, įrodinėdamas, kad degutiečiai susirinko ir veikė savaimingai, niekieno neįtakoti, tad buvo tikri Ateitininkijos įkūrėjai, o jų susivažiavimas tikrai steigiamasis, teigia, kad maskviečiai rūtiečiai negavę iš anos Louvaino valdybos jokio rašto; nei Dovydaitis savo ilgam pranešime, nei kiti Maskvos Rūtos nariai, dalyvavę kalbamajam suvažiavime, nė vienu žodžiu neprasitarė apie louvainiškius nutarimus ir pavedimus, nei E. Draugelis savo straipsniuose Ateitininkų 50 metų sukakties proga neminėjo jokių Maskvos Rūtos ryšių su Louvaino studentų draugija. Prelatas spėja, kad priežastys galėjo būt dvi: arba louvainiškė valdyba pavedimą pamiršo išsiųst, arba, jei išsiuntė, tai raštas pakliuvo į cariškų cenzorių rankas, Rūtos nepasiekęs.

Aš manau, kad į rusų cenzorių rankas nepakliuvo: būtų buvęs skandalas su nemaloniom pasėkom suinteresuotiesiem. Kad būtų užmiršta išsiųst, vėl gi sunku prileist. Spėju, jog, jei ne pati Rūtos organizacija, tai bent kat. studentų vadovas Dovydaitis raštą gavo;

tik nei jis, nei kiti apie tą raštą žinantieji ir Degučiuos dalyvavusieji, tur būt, nemanė, kad tas raštas turi jiem kiek žymesnės reikšmės: juk ką ten tie „steigiamieji“ kunigiokai studentai mum jaunesniesiem, ir tai pasauliečiam, gali nutart ir atmest! Ne, mes pradedam.

O kad Dovydaitis savo ilgam pranešime louvainiečių pavedimo nepaminėjo?.. Gal probėgom ir paminėjo, tik gerb. Prelatas nepastebėjo ar pamiršo. O gal ir pats Dovydaitis buvo manęs paminėt, tik pamiršo, kaip kalbėtojams, ne iš rašto skaitantiems, dažnai atsitinka. O! mes, kunigai, apie tai šį-tą galėtume pasakyt!..

Vis tiek, kaip ten buvo, — ar degutiečiai žinojo apie louvainiečių „steigiamąjį“, ar rūtiečiai, ar Dovydaitis buvo gavę anų raštą ar kokį kitą pranešimą, — o vis dėlto louvainiečiai yra užbėgę už akių degutiečiam: jie pirmieji suruošė steigiamąjį ir įkūrė kat. studentų bei kitokių moksleivių organizaciją, ir antrieji, degutiečiai, jau nebepasidarys pirmaisiais.

5.

Kurie gi buvo Degučių suvažiavimo, kaip tokio, rezultatai Ateitininkijos tolesnėj tėkmėj?

Buvo išrinkta valdyba. Bet kas buvo tos

valdybos nariai ir ką ta valdyba veikė, anais laikais katalikų visuomenei taip ir neteko girdėt, ir iš viso — ar buvo kokia valdyba?

Suvažiavimas nutarė leisti savo laikraštį. Kauniškiai moksleiviai, Kazio Bizausko, gimnazisto, vadovaujami, jau leido slapta šapirografuotą laikraštėlį, vardu „Ateitis", apie ką Bizauskas suvažiavime ir pranešė. Tas vardas suvažiavusiesiem patiko, ir jie sutiko juo pakrikštyt ir savąjį organą. Tad du siūlai susimezgė į vieną — suvalkiškis su kauniškiu. Laikraštis turės išeit į viešumą.

Bet kas leis tą organą? Juk tai nepigus biznis. Kas gi kitas, jei ne kauniškė Šv. Kazimiero Draugija?

Juk jau 1908 metais jos garbingasis pirmininkas Aleksandras Dambrauskas ano peterburgiškio ketverto buvo palankiai nuteiktas projektuojamajai katalikų studentų organizacijai ir gera širdim sekė jos eigą. Tad anksčiau ar vėliau būtų priėmęs kauniškių gimnazistų „Ateitį" į savo oficialią globą. O dabar, kai besiorganizuojantieji studentai bei kiti moksleiviai kreipės į jį, kad imtųs leist „Ateitį", jis mielai sutiko (žinoma, jei valdyba pritars). Gi valdyba irgi jau buvo palanki: joj juk buvo tokie jaunimo bičiuliai, kaip kk. Dogelis, Alekna, Dobužinskis. O netrukus iš Europos grįžo, baigęs studijas su doktoratu, kun. Antanas Maliauskis ir buvo išrinktas į Kaz. drau-

gijos valdybą, o veikiai ten ir stipriai įsigalėjo tas louvainietis narsuolis atletas su savo nesugriaunamais argumentais, pasiryžęs be pasigailėjimo kovot su visokiais cicilikais bei parmazonais, nusistatęs iškrušt jiem po 10 dantų už sau iškruštą vieną. Bet juokai juokais, o Maliauskis veikiai pasidarė dideliu autoritetu ne vien Kazimiero draugijoj ir Kaune, o ir visoj Žemaičių vyskupijoj ir ėmė uoliai organizuot ir į kovą vest ateitininkus. Kiek vėliau į Kazimiero draugijos valdybą įstojau ir aš, peterburgiečio ketverto narys, o jau seniau Kazimiero amžinasis narys.

Vadinas, Šv. Kazimiero draugijos pirmininkas A. Dambrauskas, valdybos palaikomas, sutiko leist „Ateitį". Ką pastatyt redaktorium? Pirmininkas tuoj prisiminė kun. M. Vaitkų, ano peterburgiškio ketverto narį, kurs jį informavo apie kat. moksleivijos organizacijos sumanymą ir su kurio išvedžiojimais jis sutiko. Tad jis dabar parašė tam kunigiokui į Telšius raštą, kviesdamas būt sumanytojo moksleiviams laikraščio redaktorium. Aš mandagiai atsisakiau, kadangi dar nebuvau pervargęs nei atsibodėjęs to švento lažo — Telšių mokyklų kapeliono bei Telšių plačios parapijos vikaro pareigų. Tuokart redaktorium buvo pakviestas Dovydaitis su Draugeliu. Vėliau kiek gailėjaus nesutikęs, nes Telšių našta pasirodė besanti toli per sunki mano silpniem fiziniam pečiam. Prisipažinsiu: atsisakiau redaguot „Ateitį"

dar ir dėl to, kad dar nebuvau darbavęsis jokioj redakcijoj ir prisibijojau nesugebėsiąs tinkamai redaktoriaus uždavinio atlikt. Ir gerai išėjo: Dovydaitis su Draugeliu pasirodė turį gražių kvalifikacijų tam uždaviniui ir dirbo tą darbą, tur būt, žymiai geriau, nei aš būčiau įstengęs.

Tasgatės, Ateitininkijos centras, Ateitininkijos pati širdis, laikraštis „Ateitis", apie kurią sukos, prie kurios glaudės besikuriančioji Ateitininkija, įsikūrė Kaune, Šv. Kazimiero krūtinėj, mito tos draugijos gyvybiniais syvais, stiprėjo ir augo, o su ja stiprėjo ir augo ir pati visa organizacija pirmais lemiamais metais, iki pirmojo pasaulinio karo audra 1915 metų vasarą laikinai išsklaidė gražią tą kaimenę. Bet ir po karo dar kurį laiką Ateitininkijos širdis „Ateitis" vis dar apsistojo Šv. Kazimiero draugijos krūtinėj ir gyvavo bei stiprėjo jos syvais, iki pati atsistojo ant savo kojų.

Taip tatai anas palaimingas Degučių suvažiavimas, įtraukęs visą eilę įžymių inteligentinių jaunuolių, kurie vėliau gražiai pasireiškė Ateitininkijos gyvenime, tas suvažiavimas, toji, taip sakant, Suvalkijos Šešupė, įsiliejo į Kaunijos Nemuną ir vieningai ėmė plaukt Ateities Baltijon. Tos Šešupės vyrai (ir moterys) Eliziejus Draugelis, Magdalena Draugelytė - Galdikienė, Apolonija Draugelytė-Čemarkienė, Vytautas Endziulaitis, Kazys Bizauskas, Pijus

Grajauskas, Juodišius, Zigmas Starkus, Romualdas Dulskis, Janulis, Avižienis, Pranas Dovydaitis, Mykolas Krupavičius (visi pagal šio pastarojo sąrašą). Visi tie asmens mum vertingi ir brangūs; mes juos gerbiam ir mylim, esam jiem dėkingi ir jais didžiuojamės. Juk jie priklauso prie pirmųjų Ateitininkijos kūrėjų. Kas, kad truputį vėliau už kitus ėmė viešai reikštis; juk ir tarp Bažnyčios tėvų esama laiko skirtumų; bet visi jie yra Bažnyčios tėvai.

6.

O kodėl aš taip vėlai ėmiau viešumon kelt Vlado Jurgučio vaidmenį Ateitininkijos istorijoj? Ir kodėl kiti, turėjusieji apie tai žinot, nekėlė?

Iš pradžių nebuvo nė reikalo: kam reikėjo, tas žinojo; žinojo Kuraitis, Reinys, gerai žinojo pats Dovydaitis; žinojo Jurgis Matulevičius, Kazimieras Paltarokas, Dambrauskas-Jakštas, žinojo tie, kuriuos Jurgutis verbavo į organizaciją per laiškus ar gyvu žodžiu; privačiai skelbiau aš, kur tik buvo proga. Spaudoj apie tai nerašiau, manydamas ne mano esant tai reikalą ir nė nesapnuodamas kuomet nors rašysiąs atsiminimus. Bet užėjo karas, daugelis senųjų veikėjų dingo mirty ar Sibiro tremty; dažnai teko girdėt ar skaityt spaudoj, jog jaunesnioji visuomenė nebeturi tikslių bei smul-

kesnių žinių apie Ateitininkijos pradžią; tad maniau tikrai reikiant surašyt, ką pats apie tai žinau.

Ir štai Vokietijos tremty, paragintas, visų pirma, Aleksandro Merkelio, paskui Mykolo Krupavičiaus, o vėliau ypač Juozo Prunskio, Juozo Brazaičio, Antano Vaičiulaičio ir kitų, ryžaus surašyt ir paskelbt, ką apie ką žinau.

Kas kitas Nepriklausomoj Lietuvoj žinojo apie Ateitininkijos pradžių pradžią? Aišku, visų pirma Pranas Kuraitis su Mečislovu Reiniu, Ignas Labanauskas, Jurgis Galdikas, na, ir, žinoma, Pranas Dovydaitis. Neminėsiu kitų, ne tiek žymių ar bent ne tiek Jurgučiui artimų. Bet svarbu paminėt Kazimierą Paltaroką ir Jurgį Matulevičių, būsimuosius vyskupus-arkivyskupus. Beje, anuometinis akademijos profesorius kun. Jurgis Matulevičius, Jurgučio klausiamas, kaip jis manąs, ar pasiseks tas planas suorganizuot katalikiškojo mokslus einančiojo jaunimo sąjungą, pareiškęs savo nuomonę, kad vargiai begu pasiseksią: taip man parašė dabar iš Vilniaus 1962 metais Jurgutis, mano klausiamas.

Kodėl anie visi žinovai apie Jurgučio vaidmenį šiuo atžvilgiu nė čiukšt?

Viešai neskelbė, manau, dėl maždaug tų pat priežasčių, kur ir mano. O turėjo jie dar vieną: jiem atrodė labai shocking, kad tokios padorios sąjungos, kaip Ateitininkų, sumany-

tojas bei pradininkas buvo... kunigbuvis! Tad jie vengė tą faktą net minėt, kad nepapiktintų dorų jaunuolių ar kitų jautriasąžinių žmonių.

Bet dabar mes, senieji bei jaunieji ateitininkai, nebesam jau neprieaugliai-neūžaugos ir galim nedrebančia širdim priimt faktą. Pagaliau, kurdamas katalikų lietuvių mokslus einančio jaunimo sąjungą, mielasis Vladas tebebuvo uolus kunigas, O kad vėliau nukrypo nuo bendrojo mūsų kelio, tai žmogaus sielos paslaptis, kurią vien Dievas tikrai tepažįsta. Gera yra pradėt gerai; bet svarbiausia — gerai pabaigt! O Jurgutis tą svarbią progą dar pilnai turi. Ir kas žino, kokie mes visi pasirodysim ten — Amžinybėj?

Beje, kilnūs vyrai Jurgutį gerbė ir mylėjo. Šventos dvasios vyras arkiv. Jurgis Matulevičius jį aukštai vertino ir mylėjo iki savo mirties ir savo laiku tikėjos, jog jis kuomet nors bus Lietuvos hierarchijos vadas. Vyskupas Kazimieras Paltarokas Jurgutį irgi aukštai vertino ir buvo jo bičiulis ligi galo. Taip pat prel. Pranas Kuraitis. Man šypsulį kėlė, kai laikraštų perskaičiau, kad kažkas Kuraitį klauseęs, ar ne jis esąs Ateitininkijos sumanytojas bei tėvas, ir Kuraitis su tuo nesutikęs. Kur gi sutiks! Kuraitis ne toks asmuo, kur bandytų svetimom plunksnom pasipuošt! O jis gerai žinojo, kas tas sumanytojas bei tėvas.

Beje, Liet. Enciklopedijos X tome 143 pus-

lapy J. Pažemėnas apie Vladą Jurgutį, tarp kitko, taip rašo: „Būdamas akademijoj, J. pirmas iškėlė mintį sudaryti atgimstančiai Lietuvai katalikiškos inteligentijos kadrus ir faktiškai tapo tikruoju Ateitininkų organizacijos sumanytoju bei pradininku". Ir J. Pažemėnas neklysta.

SUDIEV ŠIAURĖS ŽVAIGŽDEI!

O dabar nuo tų aukštų visuomeninių klausimų atgal prie kukliųjų asmeninių reikalų.

Dar būdamas Kaune, Žemaičių seminarijoj, besisielodamas pašaukimo klausimu, buvau stipriai apnaikinęs sau nervus, taip jog prisiverčiau eit pasitart pas klierikų gydytoją d-rą Roką Šliupą. Šiaipjau nemėgstu turėt reikalų su tais žmonijos geradariais gydytojais. Bet buvo anuomet man labai bloga.

Daktaras Rokas paguodė: girdi, įsišvęsi, išvyksi į provinciją, atsilsėsi nuo studijų, nuo sielvartų, sustiprinsi organizmą, ir bus viskas gerai. Parašė receptą — bromo gėralo. Išgėriau didoką butelį, nors perspėtas inspektoriaus kanauninko Kriškijono, kad bromas susilpnins man atmintį. Atmintį gal ir susilpnino. Tikrai tai padovanojo man veido išbėrimą. O dėl nervų — tai nežinau, ar juos kiek apramino. Tikra, kad labiau nesugadino.

Rimtesnis dalykas buvo — kad mano šeimoj plaučiai nebuvo stiprūs, išskyrus tėvo. Tad tas rizikas, kad nepaklausiau gydytojo ir išvažiavau dar mokytis ir tai į Peterburgą — pačią tikrąją vietą, kur buvo galima gaut džiovą, tas rizikas pasirodė besąs rimtas. Pradėjau kosčiot. Giedojimo mokytojas muzikas Česlovas Sasnauskas tuoj pastebėjo, kad su mano gerkle kažkas rimtai negerai, tad reikią būtinai kreiptis į specą. Kreipiaus. Įsakė inhaliacijas. Dariau. Žinoma, vis tiek jėgos ėjo silpnyn. Ypač vargau su nervais. Tad ryžaus padaryt griežtą, nors nemalonią išvadą — mest akademiją, jos nebaigęs: verčiau, esą, būt sveiku asilu, nei liguistu filosofu. Taip tą patarlę man prezentavo mielasis Jan Wasilewski, kurso draugas ir truputį poetas; o po daug metų tą pat patarlę radau rusų Kuprino novelėj „Sulamith", tik kiek kitoniškai išreikštą ir net pačiam Saliamonui priskaitytą (beletristui daug kas leista): geresnis esąs gyvas asilas, nei nebegyvas liūtas. Tai šaunusis sūnelis pritaikęs neva savo mirusiam tėvui Dovydui. Anuomet pasielgiau pagal tą patarlę. Bet stiprokai vėliau mažne gailėjaus taip pasielgęs. Juk įstengė gyvi baigt akademiją, pavyzdžiui, tokie leisgyviai vyskupas Kazimieras Paltarokas arba prelatas Kazimieras Šaulys.

Norint mest akademiją, reikėjo gaut jos viršininkų ir savo vyskupo sutikimą. O norint tą sutikimą gaut, reikėjo akademijos gydytojo

paliudijimo, jog tu esąs ligų puodelis. Tad norom-ne-norom nuėjau pas mūsų eskulapą, tą geraširdį barzdylą. Jis, gerokai aptyrinėjęs mane, rado, jog silpnas tai esąs aš silpnas, o vis tiek jis patartų man pasilikt akademijoj: girdi, kaip nors aplopysim tamstelę — ir kaip nors persirisi per tas mokslų tvoras. Bet aš nepanorau nei būt lopytas, nei per tas senas tvoras karstytis ir užsispyriau: meldžiu parašyt liudijimą, kad esu apgriuvęs! noriu namo ir tiek!.. Atsidusęs mokslingasis Hipokratas liudijimą parašė. Nuėjau pas vicedirektorių Maciulevičių-Maironį. Pasisakiau, ką daraąs. Jis irgi nuoširdžiai atkalbinėjo nuo mano sumanytojo žygio: girdi, pateiksim kokių patogumų-palengvinimų, tik nemesk akademijos. Bet kur žemaitis atsisakys nuo savo nusistatymo! Kiek mokėdamas mandagiau padėkojau ir šiaip-taip išsiraičiau. Tuokart pas patį magnifiką rektorių. Jis, kaip niekur nieko: nori — važiuok!

Tad, atlikęs formalumus, gavęs iš Kauno vyskupo sutikimą, atsisveikinau su draugais, ypač su Vladuku Jurgučiu bei Justinuku Novicku, ir išvykau iš Peterburgo, kurio anuomet dar neįvertinau, kiek jis vertas. Geležinkelio stoty pastebėjau knygų lentynėlėj, berods, kaip tik tą kartą, esperanto kalbos vadovėlį ir nusipirkau pažiūrėt, kas tai per dalykas toji esperanto, kad net mūsų didysis Jakštas jos išmoko ir pasidarė esperantistų tarpe įžymybe.

Prieš tai mėgdavau tuos svajotojus pašiept: vaikų išmislas ir tiek!

Taigi, traukinys dunda pietų link, į mieląją Lietuvą, o aš imu skaityti esperanto vadovėlį. Besą nekvaila, net įdomu. O gal ir naudinga galį būt.

Po pusės valandos jau apsipažinau užtenkamai su gramatika bei sintakse ir jau daug žodžių išmokau. Ir lengva gi besanti ta Esperanto kalba! Be jokių sunkumų tuoj ėmiau verst iš esperanto į rusų ir iš rusų ar lietuvių — į esperantą. Mat, žodžiai besą sugraibstyti iš svarbiausiųjų Europos kalbų, tad anų laikų inteligentui lietuviui buvo pats niekis išmokt esperanto: juk jis, šalia lietuviškos, mokėdavo gerai rusų kalbą, daugelis — lenkų, nemaža — vokiečių, mažiau — prancūzų, lotynų, graikų, latvių. Kas kita kokiam jankiui ar angliui-prancūzui, kur temoka vien savo gimtąją kalbą ir gal dar kai kurie kurią vieną svetimą ir dar gal truputį lotynų bei sengraikių. Užtat ta kauniškio žydo daktaro Zamenhofo sumanytoji esperanto neįstengė plačiau paplist pasauly, ypač kad didžiosios kalbos, kaip štai anglų, prancūzų, vokiečių ar ispanų, manė esant pačios kvalifikuotos pasidaryt tarptautinėm kalbom, ypač anglų, kuri tikrai būtų galėjus daug plačiau paplist, jei ne tas kvailas komplikuotas „speliavimas". Dabar labai pakilo rusų kalbos popieriai. O netrukus visas pralenks kinie-

čių kalba, kurią nūn jau vartoja kokie 700 milijonų žmonių visam pasauly.

Laimingai atvykus į Kauną, reikėjo nueit ir prisistatyt vyskupui. Vyskupu buvo dar senelis (bet jaunos-stiprios kovotojo dvasios) Mečislovas Paliulionis (Palulon). Populiarusis jo patarnautojas Janek-Jonukas greit gavo vyskupo sutikimą priimt mane. Su nemaža naštabaime įėjau į didelį, gana tamsiai uždangstytais langais saloną (mat, vyskupo akys buvo reikalingos gana švelnios šviesos). Netrukus iš šalutinio kambario įėjo ir didysis vyskupas. Bet koks jis nedidelis kūnu! Dideli juodi akiniai. Senas, liesas veidas su regimais skustos barzdos dygliais. Plati burna. Didoka plati nosis su įtartinais panosėj ženklais, kad vyskupėlis be neuosto dar tabako?

Parpuolęs klūpsčias, pabučiavau gyslotą išdžiūvusią ranką (tiksliau — žiedą) ir atsistojęs ėmiau pasakot, kas esąs ir ko atėjęs. Vyskupas, kantriai išklausęs (kalbėjomės, žinia, lenkiškai), paguodė mane: nieko, nieko! pasilsėsi-sustiprėsi. O dabar važiuok namo. Gerk daug pieno: tai labai naudinga. O dabar klaupkis — palaiminsiu.

Klaupiaus. O jis, majestotiškai užsimodamas, savo vyskupine pelerina kaip sparnais suplasnojęs, plačiai mane peržegnojo, tardamas palaiminimo žodžius. Pabučiavęs jam piršto žiedą, atsistojau, tariau lenkiškai paprastąjį „Niech będzie pochwalony" ir išėjau.

Daugiau gyvenime jo nebemačiau, kadangi jis visai netrukus mirė (1908.V.21). Į jo vietą stojo vyskupas sufraganas Gasparas Cirtautas. Man atsivėrė naujos galimybės. Mat, įsigeidžiau, kitų jaunųjų kunigų pavyzdžiu, išvažiuot į Europą, į kurį nors universitetą sveikam klimate, vienkart sustiprint sveikatą ir dar pastudijuot. Paliulionis kažin ar būtų leidęs: juk dėl to metei akademiją, kad esąs silpnas; tad pirma sustiprėk! O gi dar reikėjo gaut leidimą įsišventint kunigu: juk be kuniginių pajamų nebūtų įmanoma važiuot Europon. Paliulionis kažin ar būtų leidęs šventintis. O dabar, stojus vyskupiją valdyt Cirtautui, visa tai atrodė daug lengviau pasiekiama, kadangi jis visos konkrečios padėties nepažinojo.

Tokių šviesių vilčių nešamas, nusiskubinau į Kauną, sustojau, kaip anuomet dažnai, pas vaišingąjį seminarijos prokūratorių kun. prof. Povilą Januševičių, ir kuo greičiau pas vyskupą. Ir reikėjo skubėt, nes eiliniai pavasariniai kunigų šventimai turėjo įvykt V. 31, o juk prieš tai — 8 dienų rekolekcijos ir egzaminas, kaip esi išmokęs laikyt šv. mišias. O vyskupas gal dar egzaminuos, ar pakankamai nusimanau moralinėj-pastoralinėj teologijoj. Jei egzaminuos — būgštu: juk nesu egzaminui pasiruošęs! Tad einu pas tą vyskupą patriarką Abraomą su viltim, bet ir su baime. Pas jį prieit būdavo visai lengva: tas švėkšniškis (ar kvėdarniškis?) žemaitis ūkininkų vaikas, buvo pats

paprastumas, kuklumas, švelnumas. Betgi, nuostabu, turėjo įgimtą orumą bei kilnumą, taip jog prieš jį jauteis stovįs kažko nepaprasto bei didaus akivaizdoj. Ne be reikalo man susidarė įspūdis, jog tai — lietuviškas patriarkas Abraomas...

Tasgatės patriarkas mane priėmė tučtuoj, kai tik nuėjau, tam pačiam salone, kur ir a.a. Paliulionis, tik dabar neuždangstytais langais. Įėjo iš darbo kambario. Pagarbiai pasisveikinau taip, kaip anuomet buvo įprasta, ir žvilgterėjau į įžymų hierarchą bei kilnų vyrą, mokytą ir šventą. Lyginant su Paliulioniu, jis aukštas ir stambus, nors asketiškai liesas. Ir tas žemaitiškas ūkininko veidas, stambiais ne gražuolio bruožais, toks pat asketiškas, kažkokią vidują kančią sutūrįs. Akys rimtos, gilios, oriai, bet tėviškai į tave žiūrinčios. Plati burna santūriai sučiaupta. Retai tesišypso, ypač pradžioj, kai su juo susitinki; ne taip, kaip ne vienas kitas didžiūnas, kur savo palankumu nori tave lyg papirkt ir tau avansu šypsnio (dirbtinio) gabalą dovanoja. Ne, Gasparas Felicijonas (ne Feliksas, kaip Liet. Enc. rašo) taip nesišypsodavo. Užtat, jei kada nusišypsos, tai, rodos, visa aplinkui nušvis. Ir tas šypsnis būdavo toks nuoširdus, tartum toks vaikiškai naivus ir geras.

Papasakojau, ko atėjęs. Jis mielai sutiko leist švęstis, paskui vykt į Innsbrucko universitetą dar pastudijuot. Buvau visaip svarstęs,

kur būtų tinkamiau: Šveicarijos Fribourge ar Belgijos Louvaine, ar Austrijos-Tiroliaus Innsbrucke. Nutariau, jog geriausia bus šiame pastarajam: ir teologijos fakulteto vardas pasauly labai geras, ir gamta nuostabiai graži, o ir sveika, ir pragyvenimas ne per brangus. Tad dabar nuolankiai prašiau vyskupą, kad leistų važiuot būtent ten. Bet kaip su egzaminu prieš kunigo šventimus? juk tai labai svarbus dalykas. Ir aš pareiškiau ekscelencijai, jog esu visai nesiruošęs; bet, jei ekscelencija teiksis paegzaminuot, bandysiu (ir ne be vilties) išplaukt. Teikės. Paegzaminavo. Šiaip taip išplaukiau. Jaučiau, kad man garbės nepadaugėjo. Na, bet juk vyskupas, prityręs profesorius, gerai suprato, ką reiškia laikyt egzaminus visai nepasiruošus.

Išėjus iš vyskupo, kurs vienkart dar buvo ir seminarijos rektorium, kur toliau eit?.. Žinia, į seminariją: juk reikia pranešt vicerektoriui prelatui Pacevičiui, kad turės seminarijoj dar vieną svečią rekolekcijom bei šventimam, būtent, būsimąjį kunigą Mykolą Vaitkų.

Nuėjau. Padoriai pasisveikinau. Besąs nestambus ir ne per daug apskritas, obuoliniu veiduku, kurs bando reikšt orumą bei vicerektoriaus vertę. Buvo jis gilios provincijos Šilalės klebonas, lenkiškos kultūros, o šiaipjau nieku ypatingu nepasižymėjęs. Kai liūdno garso lenkininkas vicerektorius Kriškijonas, ar viešajai opinijai spaudžiant, ar vien vysku-

po valia, išėjo pas kauniškes seses benediktines kapelionaut, vyskupas, dar Paliulionis, partraukė iš užkampio Pacevičių į tą svarbią seminarijoj vietą.

Tasgatės, pasakiau mandagiai tam antrajam seminarijos vadovui, jog buvau pas ekscelenciją, jog ekscelencija išegzaminavęs leido man šventintis kunigu, tad prašau tamstos malonybę priimt mane į seminariją kuniginėm rekolekcijom bei šventimam. Pacevičius mane išklausė su tam tikra humoristine išraiška savo moteriškam veidely ir pareiškė: Gerai. Gyvenk, rekolektuok ir šventinkis. Bet aš pasakyčiau, jog jo ekscelencija vyskupas rektorius būtų gerai padaręs, jei būtų tave stipriau paegzaminavęs: mat, jūs, pasipūtę mokyti gaidžiukai, dedatės daug žiną, o iš tikrųjų — burbulas!

Tylom nurijau tą nepasaldintą piliulę. Gilumoj jaučiau, kad tas užkampių mokovas nėra toli nuo tiesos. Na, bet te vyskupėlis paegzaminuotų jį! Matytume, koks pasirodytų burbulas.

Čia nebekalbėsiu apie tą visą kunigystės šventimų procedūrą, kadangi esu jau apie tai rašęs savo trečiojoj atsiminimų knygoj „Mistiniam Sode". Skridau į tėviškę jaunystės sparnais, su saule ateity, giedra sieloj, džiaugsmu širdy. Namiškiai priėmė, džiaugsmu ir meile švytėdami. Visi aplinkui sveikina, sveikina. Nė

negalvoji, kad rytojai gali būt ne vien apsiniaukę, o ir audrų su griaustiniais atnešt.

Koks autoritetas! kokios galios! Lipi į sakyklą, nepritykęs jaunuolis — minia pagarbiai klauso, o tu drąsiai kalbi... ir tai kokiu orumu! tarsi minčių bei širdžių valdovas, o jos tau palankiai verias. Sėdi klausykloj — žmonių gelmingos paslaptys tau atsiveria, ir tu patari, perspėji, sudraudi, atleidi... nuodėmes atleidi, nelyginant pats Dievas! Būgštu tau pačiam... Ir stebies, stebies. Laikai šv. mišias — Dievo Sūnų iš dangaus atsikvieti ant altoriaus ir, po regimais pavidalais, imi Jį į nevertas savo rankas, priimi pats kaip maistą ir kitiem daliji.

O tos pirmosios šv. mišios! tos primicijos, kurių ir pats ilgesingai laukei, ir taviškiai ilgėjos, kaip velykinio stebuklo... Kiek ruošimosi, tavo ir jų!.. Pagaliau! Senoji medinė bažnytėlė pilnų pilna. Protingą, iškalbingą pamokslą sako gargždiškis kun. Antanas Šveistrys, mokslo draugas. Vyriausiojo asistento pareigą eina mano mylimasis bičiulis ir mokytojas, Liepojos klebonas, kun. Jonas Visbaras, djakonu bei subdjakonu patarnauja irgi mokslo draugai kunigai Stasys Irtmonas ir Jonas Kalvaitis. Tas išimtinis iškilmingumas kiek trukdo pilnai susikaupt, o ir baimė padaryt klaidų, taip dar neįpratus atlikt tą komplikuotą šventą vyksmą. Betgi ir pagauna žmogaus dvasią bei jausmus tas pirmasis atnašavimas Dievo Sūnaus

Švenčiausiajai Trejybei. Šiurpas ima, stebesys užtvinsta, savo nevertumo jutimas slegia žemėn, bet pasitikėjimas Dievo gailestingumu vėl tave pakelia. Ir dėkingumas, ir meilė, meilė aukso jūroj tave paskandina. Dabar esi sacerdos in aeternum... amžinai laimei, ar amžinai pražūčiai? Nors dabar kelias atrodo toks aiškus ir tiesus ir jokių vingių ar lūžių neregėt, bet... kas žino?..

Tačiau baigias pirmosios mišios. Gėdydamasis Dievo ir žmonių, ir savęs paties, uždedi rankas ant besiveržiančių tavo pirmojo palaiminimo žmonių. Kaip nuoširdžiai nori juos tikrai palaimint! Deja, deja! tėveliai jau mirę ir, jei džiaugias šią dieną, tai nebent ten, amžinybėj. Vien dvi sesės, kur man tiek padėjo eit mokslus, nušvitusiais veidais seka šiandien brolio žygius ir džiaugsmingai priima jo palaiminimą.

Toji iškilmė įvyko 1908 metų birželio 18 d.

Kiek tūkstančių kartų vėliau laikiau tą nuostabią auką, šv. mišias, sykiais gyvenimo rūpesčių tąsomas, sykiais šiaipjau išsiblaškęs, sykiais atvėsęs; vis tik tas didingas aktas vėl pagaudavo, sužavėdavo, paguosdavo, šventos baimės įkvėpdavo, pergąsdindavo, ir vėl nuramindavo bei sugraudindavo. Ypač, kai tenka tart tuos šiurpulingus, visatą stebinančius žodžius: Hoc est corpus meum. Hic est calix sanguinis mei... Ir štai po valandėlės, nusižemi-

nęs, apsiraminęs, su dėkingumu ir meile žmogus tari: Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur anima mea — Viešpatie, nesmi vertas, kad užeitum mano pastogėn, bet tark tiktai žodį, ir išgis mano siela! Ir kiekos žmonių per tuos 20 amžių, priimdami mišiose Dievo Avinėlį į savo širdis, vėl dvasia pasveikdavo, sustiprėdavo, sušildavo meile, įsiliepsnodavo entuziazmu, ištiesdavo sparnus į aukštą, platų skrydį ir pasijusdavo laisvi, spinduliuoją ir laimingi!..

KAIP SAPNAS VASARA

Nuostabi buvo ta mano vasara. Buvau tartum perkeltas į kitą pasaulį. O dalykas buvo ir paprastas ir nepaprastas. Būtent:

Kaip jau esu minėjęs kitose atsiminimų vietose, Gargždų parapijoj būta keleto didponių dvarų. Pradėsiu nuo žemesniųjų laipsnių ir kopsiu aukštyn: generolo Bergo, generolo L. Bronišo, grafų Mielžinskių, grafų Wolmerių, baronų Roenne.

Į tuos dvarus, pas tuos ponus svečiu patekti nebuvo taip jau lengva. Dar dar pas anuos generolus. O jau pas tuos grafus ir baronus tai paprastam valstiečių ar amatininkų sūnui, kaip man, nebuvo įmanoma. Nebent tatai išeisiu į kunigus. Tuokart didžiūnai kartais pakvies ir tave pietum kokioj šventėj, bažnyčios ar jų pačių. Lengviausia patekt į tuos palocius būdavo, kur senos ponios vyravo, kaip štai mano Gargždуos, kur viešpatavo senutė baronienė Roenne, iš namų Oginskaitė kunigaikštytė, o pirmoj moterystėj grafienė Krasickienė.

Kaip esu rašęs savo knygoj „Su Minija į Baltiją", ta baronienė su savo dukra grafiene Krasickiene, man važiuojant į Palangos progimnaziją mokytis, buvo man truputį padėję pinigais. Gal jos vėliau ir sekė, bent kartais, mano mokslų kelią, bet, iki įsišventinant kunigu, neparodė jokio noro pamatyti tą savo sušelptąjį padarą. Kas kita, kai parvykau į Gargždus jau kaip kunigėlis, ir tai šviežių šviežutis. Mat, bent kunigystė buvo anų metų didžiūnijai pirmasis socialinis laipsnis, daraąs sutanuotą asmenį priimtiną į padorią draugiją. Bet ir tai, normalioj padėty, jei šeima būtų dar nesena ir pilnutinė, būtent, su reikiamu vyrišku elementu joje, didponiai tokio parapijos kunigėlio nebūtų pas save dažnai kvietę. Bet šiame Gargždų dvare jo viešpati buvo sena našlė, dukros senokai ištekėję ir vien vasarą tai viena, tai kita su savo vaikais (jei turėjo) atvykdavo pavasarot ir atsiveždavo guvernančių, vyrus kažkur palikę. Pati senoji ponia turėjo dar keletą jaunesnių moterų — kokių neturtingų giminių asistenčių ir kokią moterį-medikę. Taip susidarė dvare beveik grynai moteriškas ansamblis, kur ilgainiui negalėjo nepradėt nuoširdžiai nuobodžiaut. Ir štai pasišovė gan įdomi proga įtraukt į tą mieguistą sietuvą vyrišką naują asmenį, na, kad ir tą mokslus ėjusį jauną kunigėlį, nors ir mužiką. Bet juk ponios jau šiek tiek buvo sueuropėję ir siurbtelėję šiek tiek demokratinės dvasios bei

socialinės tolerancijos. Ir bus puiki proga tą savo pažangą nuolaidžiai parodyt tam naujos kartos bei naujo pasaulio metūgiui.

Taigi vieną giedrią dieną į mūsų mielą namelį Jeruzalės gatvėj štai ir beateinąs ponios baronienės pasiuntinys Stalmokas, tos pat gatvės gyventojas, dar jaunas vyrukas, pilka gelumbine eilute, žaliais apsiuvais ir žaliais keturkampiais pailgais lopeliais apykaklės priešaky, lyg kokio karininko. Mandagiai, bet ir duodamas mum pajust savo tarnybos garbę, pateigė: Jasnie wielmožna ponia baronienė norì, kad jaunasis kunigas malonėtų pas ją apsilankyt šiandie popiet 4 valandą.

Teks eit! Išeities nėr. O aš taip varžydavaus (o ir nūn tebesivaržau) visokių ponų. Man vis tenka prisiverst. Net tiesiog kančia.

Kiek įmanydamas apsigerbęs, atšipusia žingine nustyrinau į tą senąjį mįslingąjį parką, kuriame, dar būdamas paprastas mirtingasis, taip mėgdavau pasivaikščiot svajodamas. Einu prie tų aukštųjų laiptų, tokių plačių, tokių iškilmingų. Žiūriu iš apačios aukštyn. O ten jau sėdi aplink staliuką verandoj visas moteriškas areopagas, kur mane tuoj teis: kas aš per paukštis. Kopiu iš lėto lyg pasmerktasis į ešafotą. Leiskis į dugną, vargše! Turi pasiduoti tam, kas neišvengiama!..

Įkopiau. Nežinau, ką daryt, net ką sakyt. Tad pasveikinau tą įmantrų ponių būrelį krikščioniškai, kaip kunigui pridera. O kas to-

liau?.. Aiškiai matau vien svarbiausiąjį asmenį-ponią baronienę, besėdinčią pintame vasariniame chaise, o kitas ponias ar paneles — kaip per miglą. Gera, kad nė vieno pono čia nėr: būčiau dar labiau varžęsis. Tadgi kas toliau?.. Veizdžiu į Jasnie Wielmožną. O ji kaip tik ir išgelbsti man padėtį: nuoširdžiai šypsodama, ji ištiesė man ranką. Paėmiau. Prisiminiau — nevalia spaust. Bet ar pabučiuot?.. Greit nutariau: ne! juk esu vis dėlto kunigas. Per tas keletą akimirkų pastebėjau, jog didžiosios ponios rankutė maža, balta, švelni, o putli ne natūraliu putlumu, tik artrities pasėka; ypač vargšės piršteliai bei nareliai sutinę. Ponia mandagiai atitraukė savo rankutę ir paprašė *mane sėstis vis-a-vis*. Ir prasidėjo šneka. Nuostabu: ji vystės lengvai ir įdomiai. Daugiausia teko man pasakotis apie Peterburgą, akademiją, savo mokslus, interesus, sumanymus, savo plunksnos bandymus. Patiekta arbatėlė su saldumynais. Šneka slysta *toliau*, kaip ledžingom ant ledo. Tik tas ledas čia karštas.

Betgi visa, ypač kas gera, baigias. Po arbatėlės, valandėlę pasišnekėjus, susipratau eit. *Maloniai atsisveikinom*. Tai buvo lemtingas momentas: ponia maloniai, betgi kategoriškai, lėmė, kad aš turįs kas rytą ateit pas jas atlaikyt šv. mišių koplytėlėj (jei reikia — išpažinčių išklausyt) ir šv. Komuniją išdalyt. Kur nesutiksi! sutikau. Tuokart nepamaniau pasi-

duodąs į vergovę. Bet ji buvo, tiesą sakant, saldi. Mat, susijungė su gilia bičiulyste, kuri truko net kelerius metus, iki ponia baronienė mirė. Betgi tebetrunka ir po šiai dienai, nes ir po beveik 60 metų, bent aš, mažne kasdien ją miniu maldoj.

Kuo gi ta vergovė pasireiškė? Po mišių — pusryčiai. Po jų argi toli pietūs? Tad ponia ir kviečia jų pasilaukt. Po pietų — šnekų šnekos, paskui pasivaikščiojimas (poniai — pasivažinėjimas krasėj-—ratukuos) po senąjį parką, koks nors žaidimas tyram ore, paskui palociuj ar gėlyne patefono muzika, arba kuri ponia ar panelė paskambina pianinu, arba kartais jaunosios panelės mum pademonstruoja kokį šokį. Čia pavakarės arbatėlė ir vaisiai. O ar toli belieka lig vakarienės? Tad ponia: księže Michale, pasilik vakarienei! būtinai!.. Ir kaip čia atsisakysi?.. Ligi vakarienės vėl muzika ar sykiais kortos iš smulkaus pinigo, paprastai — faraonas. Na, o čia, žiūrėk, jau ir vakarienė!.. Ir taip mažne iš dienos į dieną. Namiškiai padejuoja (nuoširdžiai), kad manęs kaip ir nebematą. Bet širdies gilumoj jaučias patenkinti: juk gi garbė, kad tokia aukšta ponybė taip prisirišo prie broliuko. Prieš kiekvienas mano atostogas ponia baronienė jau iš anksto pradeda siuntinėt Stalmoką: kuomet parvažiuosiąs brolis?.. Gal jau parvažiavęs? Tegu tuoj pat apsilankąs!

Keistas, gražus pasaulėlis, kažkaip nuo že-

mės bei kasdienio gyvenimo atitrūkęs, nūn galutinai praeity dingęs. Tartum skaisti pasaka, man palikusi neišdildomo įspūdžio.

Tačiau pritinka, kad pateikčiau čia tų mielų asmenų bent apskritą apybraižą.

Baronienė Oginskaitė-Krasickienė-Roenne. Anuomet galėjo būt pasiekus 70. Valgomajam kambary kabėjo ant sienos jos jaunos portretas, kaip man atrodė, gražaus darbo. Ten ji tokia putli, bet gracinga, stipriai patraukli; veidas mišraus kraujo asmens, savotiškai gražus, toks, kokius aptinkame lietuvių didžiūnų kolekcijose. Nepasakyčiau, jog tas veidas tautiškai lietuviškas, o tik istoriškai lietuviškas, kaip mūsų praeities kunigaikštyčių, grafaičių ar kitokių aukštaponių. Tačiau 1908 metais ir sekančiais ketvertu metų bebuvo vien jauno grožio šešėliai. Betgi tebebuvo tai moteris aristokratiškai didinga, net senatvėj verta menininko teptuko. Įspūdinga, didi ponia. Na gi ir buvo ji kitų didžiūnų gerbiama. Liaudis apie ją atsiliepdavo geru žodžiu. Net kritiškai nusiteikęs a.a. klebonas Baltramiejus Baltrėnas neturėjo jai kitų peikiamų žodžių, vien kad ji esanti gyvenime nepraktiška vištelė, laikanti irgi nepraktišką ūkvedį, kurs nesugeba panaudot dvaro ūkio galimybes. Ne dyvai: Baltrėnas pats buvo puikus ūkininkas ir gerbė vien į save panašius aplinkinius didponius, kaip va: grafą Wolmerį ir Parczewskį.

Antras asmuo iš tos moteriškos karalystėlės, kurį privalau tuoj pat paminėt, buvo tai baronienės duktė (Gabrielė, kaip ir motina) grafienė Krasickienė, kuri, prieš man vykstant mokytis į Palangą, išleido į loteriją savo žiedą savo adoratorių tarpe ir taip sušelpė mane didesne suma pinigų (bent taip mum, Vaitkam, anuomet atrodė). Mano nepritysusiai akiai ji atrodė nebe jauna — gal 40 su viršum. Maža, apskritutė, mažu, labai jaunu veiduku, baltu baltu, be jokios raukšlytės, labai taisyklingu, galima būtų pavadint gražiu, tik nejudriu, šaltu, lyg kauke uždengtu: nesusilauksi, kad laisvai nusišypsotų ar pykteltų ir susirauktų. Niekuomet neparodė man, ar palanki, ar gal nė mėgte nemėgsta. Vienąkart, įsikalbėjęs su jos motina, drįsau paklaust, kur paslaptis, kad duktė grafienė Krasickienė taip nuostabiai išsilaikė jauna? Ponia baronienė, kaip paprastai motiniškai šypsodama, pakankamai praskleidė paslaptį (kurią žinot būtų naudinga ir šios dienos ponioms): Aš nuo pat jos mažų dienų auklėjau ir mokiau ją taip: niekuomet nesiraukyk, nors ir labai norėtum; niekuomet nevartok grimasų nei mimikos; niekuomet garsiai, plačiai ir laisvai nesijuok, o geriausia — iš viso nesijuok niekuomet; net be didesnio reikalo nesišypsok, nebent tatai labai švelniai, vos jaučiamai, jei tikrai mandagumas ar graži nuotaika, ar gilesnė simpatija, ar tikras reikalas verčia; taip mano Bunia (suprask — Gab-

rielė) išlaikė savo veidą lygų-dailų, šviežią ir jauną.

Na, paabejojau sau pačiam: kažin ar daug atsiras ponių bei panelių, kurios panortų pasiduot tokiai susivaldomai kankynei?

Dvi kitos dukros buvo grafienė Lubienska ir ponia Horwat. Nedaug kartų jas temačiau pas motiną, neturėjom progos pasikalbėti, tad tik vieną iš jų gyvai beprisimenu; vien nebegaliu tiksliai teigt ar ji buvo Horwatienė, ar Lubienskienė. O atrodė ji kaip tikra čigonikė: juodukė, margarūbė, gyva, lanksti. Bepigu jai buvo būt gyvai bei linksmai: jos vyras buvo labai turtingas — turėjo didelius dvarus kažkur ten apie Mohylevą bei Pinską. Apie Lubienskių turtus neteko girdėt; gyveno jie Varšuvoj. Iš kitų to moterų būrelio aristokračių paminėsiu dar dvi. Jos buvo grafaitės Dunin'aitės, Anielė ir Marija, iš neturtingos šeimos. Tad jas pas save priglaudė ponia baronienė. Grafaitė Anielė buvo į šventumą linkusi mergaitė ir įstojo į vienuolyną Krokuvoj. Apie ją esu plačiau rašęs „Mistiniame Sode".

Jos sesė Marija, anuomet apie kokių 25 metų amžiaus, studijavusi mediciną Berlyno universitete, bet, nepaisant ir grafaitės titulo, pasilikusi paprasta, kukli jauna mergina, maža kalbanti, santūriai rimta. Su ja teko per tuos kelerius metus gerokai susipažint. Buvo ji aukštoka ir stamboka persona, linkus į pilnė-

jimą, tiesi ir didi, galvą nešanti iškėlus vertikaliai. Ir nesunku buvo ją nešiotis taip iškėlus: ji buvo nedidelė, daili su šviesiai chataigne plaukais, sveika spalva veidu, dailiais, net subtiliais bruožais, su kits kitu harmonizuojančiais.

Iš aristokratų paskutinėj vietoj paminėsiu mažiuką grafiuką Krasickiuką, vardu Dyzio, kaş reiškia Dionyzą, tokį bernioką kokių 6-7 metų, bet gerokai ištįsusį, tamsiu, tauriu (gero kraujo?) veiduku. Bus kuomet nors gražus grafas, širdėda.

Jam patarnaut ar jį ko mokyt buvo pasamdytos dvi panos guvernantės (viena gal ir poniai Krasickienei patarnaut). Tai dvi dailios, simpatingos mergiotės Helena Nowicka ir Marija... ska (atleiskit: tiek iš jos pavardės šiuo momentu beatsimenu). Pirmoji, Elena, neaukšta, ne per liekna, bet gana proporcinga moteriška būtybė, blond plaukais, gražiai subanguotais ir vešliai į šalį sušukuotais. Veidelis lietuviškas, dailus, akys mėlynos, burnelė platoka, bet maloni. Kartais linksma, kaip katytė, kartais melancholiškai susimąsčius. Buvo susidomėjus mano poetiniais bandymais, bet nė kiek nemokėjo lietuviškai. O aš dar nedrįsau kurt lenkiškai. Tad parašiau jai eilėraštį „Žvaigždę" lietuviškai ir išaiškinau, ką tai reiškia. O ji man atsilygino — pabraižė pa-

veikslėlį, kur viršuj mirksi žvaigždė, o į ją įsiveizdėjus mergaitė. Tą „Žvaigždę“ išspausdinau „Draugijoj“, o vėliau savo „Margumyne“.

Apie Marytę... ską pasakysiu tik tiek, kad ji ūgio buvo sulig Elena, tik tamsesniu veidu bei plaukais, mažutėm, truputį įskypom akutėm, šelmiškai blizgančiom, trumpu plačiu veiduku, kaip katytės. Jiedvi vienąsyk mūsų kompanijai pašoko polką kokietką taip kokietiškai žaviai, taip estetiškai mergaitiškai, jog susidarė tikras šedevriukas. Tokios gražios polkos niekuomet gyvenime daugiau nebeteko matyt.

Dar viena, jau paskutinė, tos kompanijos moteris. Tai ponios baronienės masažistė Marta Kaufmann, Helsinkių švedė, baigusi Berlyno universitetą, protestantė. Su ja susikalbėdavom vokiškai. Inteligentinga, geraširdė, kukli, rimta. Gražiai nuaugus, grakščiai besilaikanti. Forminga galva, apskritu, simpatingu, gana gražiu veiduku. Šviesios akys, tykus, svajingas žvilgis. Visi jai simpatizavo. Ponia baronienė veikiai pastebėjo, jog panelė Marta ėmė beveik kasdien eit į mūsų bažnytelę per š. mišias, ir pradėjo ją geraširdiškai erzint, jog, girdi, jinai gal besitaisanti pereit į katalikybę, o gal kurio kunigėlio vaizdas jai į širdutę įsmigęs. Marta mandagiai klausydavos ir kukliai šypsodavo.

Kai man teko iš to būrelio tolėliau atsitraukti, užsimezgė šiokia tokia korespondencija, pirmiausia su ponia baroniene: ji, vargšelė, savo sutinusiais nuo artrities pirštеliais vis man parašydavo apie save bei savo namiškius bent neilgus laiškus tokiom didelėm, lyg medinėm, raidėm. Negaliu užmiršt jos vieno bičiuliško gesto: ji žinojo, jog groju fleita ir jog dabartinė manoji yra menkos vertės; tad, man išvykstant Tirolin, ji davė man 80 rublių nusipirkt Vienoj gerą solistų fleitą. Ką aš padariau ir ilgai ilgai ja naudojaus, vis gražiai minėdamas Oginskaitę-Roenne.

Antroji iš to moteriškojo gėlyno, kuri man rašinėjo kurį laiką laiškus, buvo visai netikėtai anoji švedė helsinkietė Marta Kaufmann. Bet ne per ilgai truko ta korespondencija: aš anuomet dar nebuvau gyvenimo pamokytas užsirašinėt savo korespondentų adresus į tam tikrą knygutę, o rašydamas kam laiškus, vis užrašyt voke savąjį adresą; pasirodė, kad ir europietė Marta šį tą kartais pamiršdavo: paskutiniame savo laiške ji nepažymėjo savo adreso; o aš nebeatsiminiau jos namo numerio, tad nebebandžiau jai atsakyt. Taip ir nutrūko ta korespondencija. Ir bepaliko mano atminty vien „Freken Marta Kaufmann, Nya Kirkowagens, Helsingfors". Naivus vaikinas! Juk būčiau galėjęs bandyt parašyt kad ir tuo nepilnu adresu: juk suomių pašto tarnyba,

manau, tobula — būtų vis tiek suradus mieląją adresatę.

Malonūs šešėliai! kur jūs esat šiuo būties momentu? ar beprisimenat anuos laikus bei asmenis? o ir mane, kaip aš jus?..

IŠ TOLIMOS ŠIAURĖS Į NE TIEK TOLIMUS PIETUS

Taip man besiplaukant atostogose, kaip saulėj, nejučiom praėjo laikas. Susitaupiau kiek pinigų. Gerasis Filadelfijos klebonas a.a. kun. Juozas Kaulakys, gargždiškis, pasižadėjo man siuntinėt dolerinių šv. mišių stipendijų, tad į skolas nereiks brist. Užsisakiau Kauno gubernatūroj užsieninį pasportą, nes anuometinė Rusija dar to reikalavo. Na, ir laukiu, kada ateis ta įdomi ir baisiai miela diena, kai išvysiu Vakarų Europą! Europą! Na, ar tai ne sapnų sapnas?!

Ir štai vieną mielą dieną gaunu visai netikėtą laišką. Gi iš ko? Nuostabu — iš buvusiojo seminarijos draugo, ir pora kursų jaunesnio, Aleksandro Stulginskio! Keista. Seminarijoj su juo maža, net beveik visai nedraugavom. Ko gi jis norėtų? O jis benoris važiuot į Innsbru-

cką su manim drauge: mat, kadangi seminarijos vadovybė siunčia į Peterburgo akademiją ne jį, tai kurso draugai susitarę patys, vyskupui sutinkant, siųst jį į Innsbrucką studijuot, nes jiem jis atrodąs to vertas; o jis menkai temokąs vokiškai, tai jam būsią labai paranku bei jauku vykt į svetimą pasaulį draug su vyresniu ir geriau mokančiu vokiškai.

Man ta idėja patiko: bus ir man jaukiau, o ir ne vienišas būsiu svetimam krašte. Tad atsakiau jam sutinkąs. Ir susitarėm, kada susitiksim ir tai būtent Kaune, nes ir jam teks sutvarkyt dvasinių bei pasaulinių dokumentų reikalą.

Pasibaigė vasara, o su ja ir vakacijų rojaus dienos. Nuvykau į Kauną su savo lagaminu, aplankiau, kas reikiant, nuo aukštųjų iki žemųjų imtinai, gavau abiejų pasaulių popierius ir, žinoma, mielai bei smalsiai susitikau Stulginskį. Dvejus metus buvau jo nebematęs. Besąs toks pat nedidukas žydelio tipo berniokas, truputį įtraukta į pečius galva, įdegusiu saulėj veidu, kurio grožis ne prie mano širdies limpąs; vis tos pat mažos gyvai bliksinčios akys, vis tas pat kuklus, bet kiek sardoniškas šypsnis, kurį žymiai vėliau rusų humoristas Arkadij Buchov taip sucharakterizavo: kaip ten yra, taip, o aš tave vis tiek papiausiu! Žinoma, mielasis Aleksandras nieko savo gyvenime nepapiovė, netgi nei negeidė papiaut. Bu-

vo (ir nūn tebėr) toks geraširdis, paprastas, išmintingas vyras; nors tik vidutiniškų gabumų, bet gi savo žemaitišku užsispyrusiu darbštumu galįs padaryt bei pasiekt daug, ko nė gabesnieji nepasiektų.

Ir štai pradedam toloką kelionę į aušrinius Vakarus. Per Vilnių. Bet čia nė neapsižvalgėm. Vien aplankėm Aleksandro seselę, kur jam daug padėjo, einant mokslus. Besanti tikra brolio kopija, bent fiziškai. O dabar — sudiev Lietuvai! Dumiam į Lenkiją, į Varšuvą. Beje, ta Varšuva draug su didžiausiu Lenkijos gabalu anuomet buvo Rusijos dalis su šiek tiek laisvių (mažne visai taip, kaip nūn, po komunistine Maskolija).

Būčiau norėjęs pamatyt Gardiną, tą senąjį Lietuvos miestą; bet iš Vilniaus išvažiavom vėlai, tad pro Gardiną pravažiavom naktį ir įvažiavom į tikrąją Lenkiją. Ryto metą anksti ėmiau pro langą žvalgytis, kaip atrodo ta Lenkija bei jos žmonės. Kraštas besąs labai skurdus, bet žmonės, net vyriškiai, gana žvalūs; įdomūs man pasirodė moterų drabužiai: labai margi, o dėvimi labai koketiškai. Tikros lenkės! — kaip buvom iš įvairių pusių girdėję ar kur skaitę.

Pro Baltstogę ir eilę mažiau žymių vietelių, gerai įdienojus, privažiavom galop pačią Varšuvą. Kas tai bus per miestas?

Privažiavom didelę upę. Tai, tur būt, Vys-

la, pamąsčiau aš. Šiapus ir anapus matyt dideli namų sambūriai, ypač anapus. Čia bus tai Praga, vėl pagalvojau. Ta Vysla didelė tai didelė, bet neatrodo tokia plati ar gili, kaip didingoji Neva. Greičiau kaip mūsų Nemunas žemiau Kauno. Ir upės krantai labai jau apleisti: smiltynai, kiek krūmokšnių, kur vietom ganos naminiai gyvuliai ar paukščiai. Kur sulyginsi su Neva!.. Privažiavom tiltą — ilgas, bet nesulyginsi su Nevos. Nebeatsimenu, kur buvo Šiaurės geležinkelio stotis, ar Pragos priemiesty, ar pačioj Varšuvoj. Berods, mudviem teko imti vežiką iš Pragos į anapus. Buvo anuomet tame priemiesty statoma šauni gotiška bažnyčia dviem aukštais bokštais.

Pačios tos Pragos neteko paragaut. Sakoma, jog ji menkavertė. Užtat, kai įvažiavom į pačią Varšuvą, sau, o ir Aleksandrui tariau: šit tai bent tikras miestas! tai —Europos priešskonis! Įspūdis buvo daug geresnis, nei kai iš Varšuvos vokzalo įvažiuojama buvo anuomet į Peterburgą. Tačiau, geriau pažinęs Peterburgą, rasdavai ir giliai pajusdavai, jog jis yra savotiškai gražus, ir tai labai. Varšuva graži irgi savotiškai: bent anuomet ji man pasirodė esanti švarutė-dailutė, lenkiškai koketiška, netgi elegantiška. O Peterburgas — šaltai didingas, ištaigingai gašus bei puošnus, sausokai matematiškas, nors drėkinamas ir gražinamas nuostabios daugybės upių-upelių be kanalų.

O mūsų Vilnius jau ir anuomet man atro-

dė, meniškai imant, ne vien lygus tiem didmiesčiam, o ir juos gerą galą pralenkiąs.

Buvom girdėję, jog Varšuvos senamiesty, netol šv. Jono katedros, esąs nebrangus „Kauno“ viešbutis, kuriame sustoją ypač iš šiaurės atvažiuoją kunigai. Tad mudu su Aleksandru ten pirmiausiai ir nuvykom savo lagaminų pasidėt. O patys tuoj išsiskubinom po miestą pasižvalgyt, nes tik vieną dieną buvom nutarę pavest puikuolei Varšuvai. Bet ką ten per tokį trumpą laiką tepamatysi? Tad pasivaikščiojom po Krakowskie Przedmiescie, Nowy Swiat ir Maršalkowska (tokios gatvės). Pasigrožėjom iš viršaus bažnyčiom, paminklais, viešais pastatais, didžiūnų palociais. Neaplankėm jokio muziejaus, net bažnyčių vidaus. Užsukom į dailųjį Ogrod Saski (Saksonijos Sodą) su gracinguoju Jono Sobieskio palocėliu, tikru bijou. Na, ir išdūmėm iš šauniosios Varšuvos pietų vakarų link, nesigailėdami, kad tiek maža tepamatę: juk gi dar turėsim progos čia apsilankyt! Bet taip ir palikom, bent aš, belaukdami tuščiom. Gyvenimas bėga savaip.

Antrą rytą atvykom į Częstochową, Marijos paveikslu bei stebuklais garsingą.

Miestas, kaip paprastai Lenkijoj ar Lietuvoj, tirštai žydiškas bei laužiškas. Bet ten ana aukšta kalva, Jasna Gora, Šviesusis Kalnas, kurio viršuj nauja, aukšta, dviem grakščiais bokštais šventykla — Częstochowos Marijos

paveikslo sostas, kur iš visų Lenkijos dalių ilgesingai veržias šimtai tūkstančių pilgrimų. Štai ir mudu su Aleksandru tokie pilgrimai. Tad greičiau ten, aukštyn!

Vežėjo kalamaška ir atitinkamas kuinas vargingai traukia mus į tą pliką, nuzulintą kalną. Kad tie lenkai būtų gražių medžių prisodinę, plačių cementuotų kelių išvedžioję!.. O šiaip dykuma, o viršuj — puiki šventykla ir įspūdingas vienuolynas.

Iš vežimuko tuoj į zakristiją: reikia šv. mišias atlaikyt. Talpioj zakristijoj iš žemesniųjų ir aukštesniųjų autoritetų (ar bent kur mum taip atrodė) gavau leidimą ir, kiek įstengdamas maldingiau, atlaikiau šventąją auką prie vieno šalutinio altoriaus: prie stebuklingojo paveikslo nebuvo įmanoma. Po mišių, pasimeldę priešais didįjį altorių, kur, deja, stebuklingasis paveikslas buvo uždengtas, ir pasigėrėję didingu šventyklos vidum, nuėjom prisistatyt vienuolyno priorui, tėvui Reimanui, paulinui. Šis, iš manęs sužinojęs, jog jau pasiskubinau atlaikyt mišias, aštriai paėmė mane į nagą, kad tai padariau, pirma jo neatsiklausęs. Į mano pasiteisinimus neatkreipė maloningo dėmesio, iki audros debesys prasiblaivė. O tuo tarpu mudu su Aleksandru nei murkt, nei mirkt, vien dirbtinai mandagiai šypsom. Taip išmazgotom galvom, mudu žemaitukai pilgrimai (ar pakviesti, ar ne — ne-

beatsimenu) nusiskubinom į talpų refektorių. Ten prie paprastų, bet švarių skobnių ėmėm stiprintis nuostabia balta vienuolių duona su saldžiu pienu. Gal ne tiek skani buvo ta duona bei pienas, kiek viską skaninąs jaunas alkis.

Išvykom iš Jasnos Goros vienuolyno, nejausdami ypatingos meilės tėvui priorui, žemyn nuo šventojo kalno, neišgyvenę religinės ekstazės. Gal kitą kartą?.. Bet to kito karto aš taip ir nebesusilaukiau.

Keista: kiek gyvenime aplankiau šventaviečių, neturėjau laimės išgyvent tikros religinės ekstazės. Proto įžvalgų bei valios polėkių — taip. O jausmo?.. Matyt, jį man šaldo sausas proto spindulys.

Beje, paminėjus Częstochowos vienuolyną bei tėvą Reimaną, tenka nenorom prisimint, jog vargšas tėvas Reimanas po kelerių metų susilaukė labai nemalonaus savo vienuolynui smūgio: dėl vieno vienuolio nusikaltimo iškilo pasaulinio garso skandalinga byla, kiek panaši į mūsiškio Konstantino Olšauskio.

ŠVIESIOJOJ AUSTRIJOJ

Ceteri bella gerunt, tu, felix Austria, nube! — Kiti karus kariauja, o tu, laimingoji Austrija, tekėk! — Taip dainavo dainius, taip kalbėjo politikai ir nepolitikai apie Austriją, kadangi ši turėdavo didelių politikoj pasisekimų per vedybas su kitų šalių valdovais. Į tą tatai kraštą, į Austro-Vengrijos imperiją, mudu su kliriku Aleksandru Stulginskiu pro lenkų Lodzę ir pasienio Będziną įvažiavom, mokslo bei atgovio ieškodami, vaikiškai domėdamies. Nuostabu, su muitinėm, rusų ir austrų, neturėjom jokių nemalonių, nei malonių, sąlyčių. Ir pro lenkiškąją Krokuvą, skersai per anuometinę Boehmen, nūdienę Čekoslovakiją sklandžiai atriedėjom į pirmąjį europinį didmiestį — Vieną.

Jau keliasdešimt kilometrų prieš sostinę pradėjo mus stebint dideliausi skelbimai. Nieko panašaus nebuvom matę Rusijoj. Galop toly išvydom plačiai išsitiesusią bokštų, kaminų,

pastatų panoramą, lyg pro melsvą rūką. Artyn, ryškyn, didyn. Galų gale įvažiavom per imponuojančius priemiesčius į patį miestą — į Rytų stotį. Taip! Iš karto matyt: tai tikras didmiestis, šaunus, didingas, švarus. Ir elegantiškas. Tai— Europa! Tai — ne Maskolija!

Palikę stoty savo bagažą saugot, išėjom į gatvę pasisamdyt vežiko, kad parodytų mum Vienos įžymybes bei gražybes. O čia išsitiesus tų arklinių vežikų visa eilė. Į kurį galą kreiptis? Tą klausimą be mūsų išsprendė vienas vikruolis: nehmen Sie mich, bitte! Nė neabejodami, sėdam į gan padorią „drošką". Bet kas čia? Užpakaly ūmai pakilo visas ermyderis: har-har-har vokiečių gerkliniai balsai! Kas jiem? Ko jie nori? Atsigręžę žiūrim, nieko nesuprasdami. Aišku vien, kad jie kažko prieš mus nusistatę. Mūsų vežikas irgi har-har, jiem atsikirsdamas. Mįslę išsprendė policininkas: priėjo prie mudviejų ir vežikui, draug su mudviem, pamojo ranka ir tarė: Judu juk svetimtaučiai? Prašom važiuot!.. Tik paskiau sužinojom, jog Vienoj nevalia imt bet kurį vežiką, kuris tau pasišaus pats pirmas, o privalai imt pirmąjį nuo eilės pradžios. Taip tatai jau pirmąją pat valandą Europos didmiesty mudu su Aleksandru susilaukėm (tiksliau — sukūrėm) švelnutį skandaliuką. Tasgatės, europietis vežikas veža mudu tingia risčiuke. O mudu žvalgomės. Puikios, dažnai vingiuotos gatvės švarų švarutės. Puošnūs kelių aukštų pastatai. Turtingos krautuvės dideliausiais parodiniais

langais. Didi, džiugi opera. Šaunūs teatrai. Nelinksmi parlamento rūmai. Ne per didelis, bet savim patenkintas (ir ne be pagrindo!) kaizerio Pranciškaus Juozapo, to amžinojo senuko, palocius, pigmiejus lyginant su rusų caro Žiemos rūmais; bet, nors nedidingas, vis tiek dailus. Na, o štai visame pasauly garsus Stepukas-Steferl, kaip jį maloninamai vadina vieniečiai, ta puiki, didinga viduramžinė gotiška katedra su labai aukštu (450 pėdų), labai didingu, o vienkart grakščiu bokštu, žinovų nuomone, vienu gražiausių gotiškų bokštų. Nuostabiai gracinga Votiv-Kirche, modernus gotikas, tiesiog šventas žaisliukas, nors prie širdies priglausk ir, įsidėjęs į kišenę, parsinešk į Gargždus, pasistatyk ant gražaus kalniuko, ir tegu žmonės iš arti ir toli plaukia pasižiopsot.

Nebeminėsiu plačiau didžiojo senelio Dunojaus, kurį ir lietuvių liaudis maloniai mini savo dainose. Nei populiariojo Praterio su jo milžinišku Ratu, kurio kėdėse supas dar neragavę meilės ar jau beragaują kūningi ir linksmi vieniečiai, o ir ne tokie gal kūningi, tačiau savotiškai linksmi svečiai. Ir dumsim su mieluoju Aleksandru pietvakarių link, savo šviesių tikslų nešami.

Neturėjom kelionių, ypač gelžkelinių, patyrimo. Nusipirkom bilietus į nelaimingiausiąjį traukinių tipą, austriškai vadinamą Bummelzug (suprask: pasivalkiojamąjį), kurs

sustoja kiekvienoj stotelėj; o šių aplink Vieną begalės! Įsivaizduokit, kiek mum atsėjo nervų, kol užtenkamai atsitraukėm nuo tos nelemtosios mielosios sostinės. Toliau tų mažų stotelių besą kaskart mažiau. Ėmė augti kalnai. Vis aukštesni ir aukštesni. Iš pradžių vis maniau, jog jie gal ne aukštesni už mūsų paminijo kalniukus apie Pikteikius-Žvelsėnus. Ir ilgokai negalėjau to klausimo išspręst. Bet, kai pastebėjau, jog jau esama gyvenamų namų vidurkelėj tarp lygumos ir viršūnės, o net kai kurie namukai ramiai sau stypso viršum kitų galvos, — galop supratau tuos kalnus esant daug jau aukštesnius už mano minijiškius.

Po kelių menkai miegotų naktų jautėmės stipriai pavargę. Aleksandras, pasitikėdamas mano pasiimtąja globa, ramiai snaudžia. Man neįmanoma: turiu sekt stotis, kad nepravažiuotume; juk čia nesirūpinama keleiviais, kaip kad Rusijoj (pone, pone! atsibuskit! jau jūsų stotis!). O čia nusipirkai bilietą į sau reikiamą stotį ir pats žinokis! Tad stengiuos neapsnūst ir saugau stotis.

Galų gale! Jau štai ir mūsų Innsbruck. Vėla naktis. Prižadinau Aleksandrą. Ir štai mudu su savo lagaminais jau perone. Priešais stotį šaunus kelių aukštų viešbutis. Ką čia begalvot? Vykstam ten. Gaunam trečiam aukšte talpų kambarį už gerą pinigą su dviem lovom, ir tuoj čiūčia liūlia.

KALNŲ MYLIMOJI

Vokiškai miestas moteriškos giminės — die Stadt Innsbruck. Tad tebūna man leista šį skyrių pavadint, kaip pavadinau. Žinovai sako Innsbrucką situacijos atžvilgiu esant vieną iš gražiausių miestų Europoj.

Ryto metą (o tai buvo sekmadienis) atsibudom vėlokai. Skubam katalikiškosios pareigos atlikt. Bėgam šen, bėgam ten — visur pamaldų laikas pasibaigęs: Tiroliuje šventadieniais pamaldos anksti pateikiamos, kad žmonės paskui galėtų laisvai pasilsėt bei pasižmonėt. Taip ir palikom šventadienį be š. mišių. Žinoma, jei būtume buvę bent kiek apsipažinę su vietine pamaldų tvarka, būtume radę mišių ir miegaliam.

Kiek vėliau nuvykom į fakulteto kanceliariją — gal rasim tėvą rektorių, reikia gi sužinot, kur pasidėt ir kas daryt. Radom bene vicerektorių Hoffmanną. Tuoj prisistatėm. Kur

norit apsigyvent, konvikte ar mieste? Aš paprašiau leidimo, kaip gatavas kunigas, apsigyvent mieste, o Stulginskis pasirinko konviktą. Čia jis gavo kambario draugu klieriką grafą Stomm, vienietį, vokietį, kad geriau išmoktų vokiškai. O mane vicerektorius pavedė kito grafo, klieriko ar kunigo, globai, būtent, Tyszkiewicz'iaus, kad mane nuvestų į butą pas ponus Eversus.

Pakeliui (šnekėjom lenkiškai) klausiau grafą, ar nėra jis mūsų grafų Tyszkiewiczių, kretingiškių ar raudondvariškių, ar dar kokių kitų giminė. Jis atsakė: deja, ne. Tų Tyszkiewiczių esą visur, taip sakant, pilni patvoriai. O kas tie Eversai, pas kuriuos einam? Gi konvertitai iš protestantizmo į katalikybę. Jis — buvęs pastorius, jinai — baronaitė; du sūnūs ir dvi dukros su aukštuoju mokslu — visi irgi priėmę katalikybę. Tėvas, žinoma, praradęs savo tarnybą ir, kadangi protestantiškame Hanovery jam būtų buvę sunku rast tarnybą, persikraustė su visa šeima į katalikiškąjį Tirolių, kur tėvai jėzuitai, kiek galėdami, jį palaiko. Jis esąs mokslininkas istorikas, parašęs penkių tomų veikalą apie Liuterį (ir, bestudijuodamas Liuterį, pasidaręs kataliku). Ir dabar jis palei Adriatiką berankiojąs kažkokias archeologines liekanas savo mokslo darbams. O žmona valgydina pasiturinčius studentus, kuriuos tėvai jėzuitai jai atsiunčia, ir išnuomojanti vieną kambarį irgi kuriam studentui.

Viena duktė, Kaetė, menininkė tapytoja, verčiantis pamokom ir namie padedanti motinai; antroji, muzikantė-pianistė, irgi duodanti pamokas; vienas sūnus turįs kurią ten valstybinę tarnybą, o antrasis, Hans, ar ne dviejų universitetų absolventas, vis dar nežinąs, kas toliau daryt, o tuo tarpu iš motinos buto besižvalgąs po pasaulį, tolesnįjį ir artesnįjį. Motulė — tokia maža, žvali senukė, be galo mandagi ir taktinga, kai buvo jauna, turėjo būt graži. Bet dukros, nors inteligentingos bei gabios, grožiu toli gražu nepasižymėjo. To brolio, kur turėjo tarnybą, man taip ir neteko matyt. O tas namiškis — tai toks stambus, kiek palinkęs, gana padoriais bruožais, kiek kąsnuojama kalba, kaip a.a. mūsų Jablonskio, labai inteligentingas, labai apsiskaitęs ir kritiškai nusiteikęs. Mudu gerokai suartėjova. Iš jo pramokau šį tą vokiškai.

Mūsų namas buvo Franz Josef gatvėj, visai prie jos galo, atsiduriančio į Inno upės pievelę, priešais viešpatnų, gražios formos kalną, kurio vardas Brandjoch. Nuo jo į Rytus tiesias aukšta kalnų eilė. Tas Brandjoch aukštas — netol 3000 metrų. Maža betrūksta, kad ant viršūnės būtų amžinas sniegas. Reginys nuostabus. Bus čia man kur pasivaikščiot besvajojant. Čia pat žalsvai gelsvas sraunus Innas. Per jį — lengvutis tiltas. Anapus — tam aukštajam kalnų mūre, maždaug pusė kilometro aukšty, platforma-lygumėlė su tikra rojaus gi-

raite, kur slepias dailūs charakteringi kalnėnų namukai ir viešbutėliai. O į tą aukštį žmogus gali arba savo kojom kopt, aplinkui-aplinkui, ilgai-ilgai, dailiai pravestais grįstais keliais vis aukštyn ir aukštyn. O aplink — stebuklingi vaizdai į tolybes ir į gilumą. Bet jei nenori savo brangių kojų vargint, sėsk į fiunikiulėrą, kur ana ten, užu Inno, tiesias kalnagubriu į aukštį su dviem kaip žaisliukais vagoniukais, kurių vienas leidžias iš aukšto žemyn, o antras kyla iš žemo aukštyn. Vieną kartą mudu su Stulginskiu turėjova gana pavojingą nuotykį, o vienkart juokingą.

Įkopėm ar įsikėlėm į tą žemės rojuką padangėse, pasivaikščiojom maloniai po pušynėlius, kiek pavargom ir nutarėm leistis vargšelėn žemėn, ir tai trumpiausiu keliu, kaip Žemaičių kalneliuos darydavom: stačiai žemyn Inno tilto link. O tas kalno šlaitas toks status, toks status... Bet juk ir nuo Šatrijos ar Girininkų ar Dykliaus kalnų nusileisdavom tiesiai, nė kiek sprando nenutrūkę; atrodo, jog ir čia veikia tie pat traukos dėsniai! Bet kur ten! Čia betraukią tave pragaran, it švino maišą. Bandai įsispirt kur žemėn — bergždžias bandymas! ypač kad tavo batukai pasiūti ne kalnais karstytis. Traukia tave galvotrūkčiais pražūtin (o tu nė nepagalvoji, jog tau mirtis kuone ant sprando jau); nebežinodamas, ką daryt, grobstais užu tvarkingai susodintų pušelių. Nieko nepadeda: išrauni jas ar nulauži ir toliau ritiesi pragarmėn.

Tačiau, ačiū Dievui, pusėtinai laimingai nubildėjom pakalnėn, nė nenusibrazdinę savo brangiųjų kūnelių, ypač veidelių, o nuostabu — nei rankų. Argi ne tiesa, jog kartais tave angelas ant rankų nešioja?

Anuomet nė nesupratom, kad buvom mirties pavojuj. Tai sužinojom, kai pasipasakojom žinovam.

Visi gyventojai, o ir svetimtaučiai studentai, labai mėgo iškylas bei šiaipjau pasivaikščiojimus. O būta kur. Į šiaurę bei pietus, į rytus bei vakarus — visur puikiausios pakalnės bei didingi kalnai, ežerai, upeliai, kriokliai ir t.t. O žiemos metu tai jau pramogų pramoga — vadinamasis rodeln — tempimas rogučių į kalnus, o iš ten važiavimas žemyn, jog net kvapą užčiaupia ir audra ausyse ūžauja. Daugelis mėgo į aukštesnes kalnų viršūnes kopt. Ir mano jaunieji Eversai. Ir mane gundė. O aš — ne ir ne! sakau, kai išvedžiosit į savo mėgstamąsias viršūnes fiunikiulerus, tuokart ir aš jas aplankysiu. Ar Stulginkis lipo į tas gražuoles? Berods, ne. Tik iškylose į gražesnes vietas dalyvavo ir bene žiemą nuo kalnų rogutėm švilpinėjo.

Tačiau gana apie kalnus. Nusileiskim į Franz Josef gatvę ir užkopkim į man lemtojo „palociaus" trečiąjį aukštą, kur mano kambarys. Jis labai erdvus, aukštas ir šviesus, nors vienu tik langu, bet dideliu. Beje, jis žiūri į

gatvę, plačią, švarią ir ramią, apstatytą aukštokų, dailių gyvenamų namų. Mano kambary vien lova, stalas, padori krasė ir patogi lova. Ir dar vienas, kartais nepatogus padargas — pijaninas, kuriuo ne vien aš bandžiau skambint. Už mano sienos — valgomasis kambarys. O jo uolūs lankytojai, be manęs, dar grafas Esterhazy, Gillard de la Vernė, Lewicki ir Nitecki. Visi — teologijos studentai, tik tas Gillard vien rekonvalescentas po nelaimingo įvykio kariuomenėj.

Labai įdomus tas Esterhazy. 60 metų. Kiek į kuprą susimetęs. Stambus, ryškiais bruožais veidas. Kuklus šypsnių virpėjimas. Lėti judesiai. Tikrasis brolis kunigaikščio Esterhazy, Vengrijos aukštybių aristokrato turtuolio. Prieš tai buvęs imperatoriaus adjutantas. Buvęs labai laimingai vedęs (taip man vienąsyk pasipasakojo). Vienintelis sūnus miręs. Dukterys padoriai ištekėję. Minty turėdamas, jog švytinti, palaiminga praeitis pasibaigus ir visi saitai, sieję su pasauliu, jau nutrūkę, jis pasiryžęs tapt kunigu ir, vietoj karinių mokslų, mokytis lotynų kalbos, filosofijos ir teologijos. Kai paklausiau, ar tai tikslu, turint 60 metų užpakaly, mokytis į kunigus? juk kiek gi beliks amžiaus kunigaut? — grafas tykiai, šiltu balsu atsakė: Kad ir vienas tik šventas mišias besuskubčiau atlaikyt, jausčiaus neapsakomai laimingas!.. Kitą kartą tas daug matęs bei išgyvenęs vyras, atviroj valandoj, įsi-

svajojęs, taip šiltai-nuoširdžiai man prisipažino. Ach, moterystė, jei tinkamai sumegzta ir krikščioniškai-sakramentiškai gyvenama, yra tyriausios bei skaisčiausios žemės laimės šaltinis!.. Mano nabaštikė žmona kaip tik buvo tokios laimės bendrakūrėja bei dalyvė. Ir senam aristokratui suvilgo akys.

Dar kartą jis man pasipasakojo: tėvai jėzuitai labai masiną jį, kad įstotų į jų ordiną; bet jis dar nenusistatęs, stot ar ne. Ir jis gudriai nusišypsojo. Aš supratau: žinoma, tėvams jėzuitams tai būtų laimikis visais atžvilgiais!

Antrasis mūsų valgomojo stalo bendradarbis — tai vilnietis Lewicki, inžinierius ar bent inžinieriaus mokslus ėjęs. Toks kuklus, tylus, mandagus lenkas, blyškiu, pailgu, asketišku veidu, droviai nuleistom akim, kaip koks šv. Stanislovas Kostka Rimtai ruošės doktoratui. O tie egzaminai-rigorozai Jėzuitų Innsbrucke, kai tave keli specialistai tris valandas mėsinėja, buvo ne juokai! Rodė jis man savo disertaciją: mano išmanymui — visai ne daktarinė. Bet gi tą mokslo laipsnį jis, tur būt, laimėjo, kadangi darbavos atkakliai uoliai.

Trečiasis mūsų valgomojo įsimiręs lankytojas buvo varšuvietis Nitecki, tipiškas lenkas. linksmas, nerūpestingas, muzikalus. Pogymio rožinio, apvalaveidis, putlialūpis. Truputį jau plinkąs. Mane pamėgo ir dažnai po pietų užsisėdėdavo, lenkiškai plepėdamas ir mane vers-

damas lenkiškai paplepėt, pasimokyt, kas man gyvenime vėliau labai pravertė. Atsinešdavo jis ir savo smuiką ir imdavo grot, kartais muzikantei Eversaitei akompanijuojant, o kartais ir be akompanimento. Karštas lenkų patriotas, o lietuvių niekintojas. Jis man teigdavo: girdi, ką ten bandote lietuviškai kurt! Lietuvių kalba neturi savy kultūrai reikalingų elementų. Aš gyniau savo gimtąją kalbą, kiek išmanydamas. Bet, regis, mano oponentas taip ir nepakeitė savo pažiūrų. Ir šiaipjau jis prie stalo užsipuldavo jaunąją Lietuvą bei naujuosius Lietuvos patriotus. Jį palaikydavo prancūzas de la Vernė. Esterhazy su Lewickiu laikydavos neutraliai. Šis, tur būt, širdy pritarė Niteckiui, tik tylėjo. O Esterhazy, kaip tikras austrų vokiečių patriotas, nors ir vengras, galima spėt, nepritarė Niteckiui bei jo lenkiškom pretenzijom, tik irgi tylėjo. Beje, jis mylėjo savo Vengriją, bet tik unijoj su Austrija, ir neįstengė visai pritart savo broliui kunigaikščiui Esterhazy, didžiam Vengrų patriotui, kai šis kuria ten proga neleidęs savo orkestrui sugrot Austrovengrijos himno (nesistebėkit, kad vienas Esterhazy buvo kunigaikštis, o kitas tik grafas: mat, tų aukštų aristokratų šeimose tik pirmagimis paveldėdavo aną aukštesnįjį titulą, o jaunesnieji broliai turėdavo pasitenkinti vien grafų titulu).

Tačiau vieną kartą tą lenkų-prancūzų uniją prie stalo malte sumalė mūsų šeimininkės

sūnus Hans Evers. Ką jūs, lenkai, sako, taip pučiatės prieš lietuvius? Kas yra ta jūsų Lenkija? — vien Lietuvos provincija! Juk, kai Lietuvos did. kunigaikštis Jogaila vedė jūsų našlaitę karalaitę Jadvygą Piastaitę, su ta žmonele jis gavo kraičio Lenkiją! — Mano priešai tam nebesugebėjo pasipriešint.

Dabar pora žodžių apie tą Gillard de la Vernė. Gan aukštas, tęvas, liesas, mažu, blyškiu, taisyklingu veideliu, juodais nevešliais plaukais. Jis — buvęs prancūzų kavalerijos karininkas. Manevrų metu žirgas jį numetęs žemėn, o iš užpakalio per jį pervažiavę bei perjoję kiti kariai ir stiprokai apžeidę. Betgi jį nuo mirties išgelbėjusi Liurdo š. Mergelė, kurios medaliuką jis nešiojęsis ant kaklo. Ir jis mum tą stebuklingąjį daiktelį ištraukęs parodė. O kai pastebėjo, kad kai kas truputį skeptiškai žiūri, jis ko ne į akis šoka, kaip tikras prancūzų gaidys (gallus — lotyniškai gaidys). Ir tikras prancūzų bajoras nuo Lyono, pasiturinčių vyndaržininkų sūnus, gerų manierų, bet karštabūdis.

2.

Na, o dabar iš to laikinio aristokratiško buto į universitetą! Tai bus daugiau nei kilometras. Bet kokios gražios ir ramios tos rezidencinės gatvės! Kokios prašmatnios bei įmantrios vilos, skęstą švankiuos sodeliuos,

kur suokia serenadas, tur būt, visi rojaus žiedai spalvom ir kvapsnim. Nors prie kiekvienos vilos, to architektūros stebukliuko, sustok ir grožėkis, grožėkis (bent anuomet taip jaučiau). Ir tom mielom žalumos upelėm turėsiu kasdien bent tris kartus ten ir atgal kaip šeiva pašaudyt, kadangi paskaitos išdėstytos per visą dieną nuo vienuoliško ryto iki neskubaus vakaro. Na, tai anuomet man buvo vien pramoga, kurią, net 80 sukakus, dar tebemėgstu, nors kartais senos kojos ir padejuoja tylutėliai.

Pakeliui, netol mano buto, buvo mažutė, labai kuklutė, griežtųjų basųjų tėvų Kapucinų bažnytėlė, kur įsimečiau, kaip bitė, šv. mišias laikyt. Bažnytėlėj nei aukso, nei sidabro, nei kokių prabangių išmonių. Net vargonų. Netgi žvakidės medinės. O išblyškę, asketiškais veidais tėveliai, tyliai susikaupę, kaip rojaus šešėliai, iš lėto plaukioja po tą tikrai beturtę šventyklą. Bet tie šešėliai, bent vyresniojo amžiaus, tokie... pilvoti! Kas per dalykas? Ilgainiui sužinojau, jog to keistojo prajovo tėvelis —tai keistas maistas: sriuba, bulvės, daržovės, na, ir priedo duonelė (mėsa ir kiti skanūs ir riebūs daiktai bene visai nevartojami), tuo būdu žmogus išsipūsi, bet nepariebėsi! Dalelę to režimo patyriau ant savęs paties: šventadieniais jiem padėdavau—skirtą valandą atlaikydavau bažnytėlėj jos lankytojams šv. mišeles; už tat tėveliai mane šauniai pavaišinda-

vo, kuo beturėdami geresnio: kavos vardo kavute su balta skania duonele... Ką gi! kava — kaip kava, o duonelė — tikra. Žinoma, namie pusryčiai būtų daug išteklesni; bet gera su tikrais vienuoliais pabūt bent valandėlę „vienuoliu". Ak, jie patys pusryčiauja dar silpniau.

Vieną kartą vienas mielasis kapucinas, mano klausiamas, kaip jie gali ištūrėt pusbasiai, kad čia žiema aiškiai žiauri, man paaiškino: ilgesnį laiką jie bandę per visą žiemą išvaikščiot basi (vien su paduku), bet galop nebištūrėję ir gavę prašyt dispensos iš Romos, nes tėvai ėmę kaip lapai krist nuo to, o ir nuo labai silpno maisto; ir gavę dispensą: dabar turį teisę užsiaut kojines. Kai stebėjaus, kad jų tarpe tiek daug senų bei sveikai atrodančių vienuolių, buvo man paaiškinta: silpnieji išmiršta, stiprieji išlieka. Man toptelėdavo: ar nėra tai savižudybė?.. Bet taip ir neišdrįsau to savo abejo jiem pareikšt. Tikri mirštgyviai atrodė man grįžę iš tolimų misijų kraštų, iškankinti vargo ir vietinių tenykščių ligų. Tikri kankiniai... Man buvo net graudu žiūrėt. Užtat, kai jauni vienuoliai, prisiruošę misijų darbui, atsisveikina su pasiliekančiais, į juos žiūrima, kaip beveik į „morituri te salutant"...

Savo dvasios tėvu pasirinkau vieną iš jų teologijos profesorių Morkų Edelmann. Graži pavardė: Taurusis. Iš tikrųjų jis buvo taurus. Ir išmintingas. Atlikdavau išpažintį mažutėj jo celėj, kur vietos tebuvo vien grubiai medinei

lovai (be matraco, net be čiužinio, vien plikos lentos, užklotos sena antklode deke), vienai medinei kėdei ir prastam mediniam nedideliam stalui. Tėvas atsisėsdavo ant lovos krašto, aš atsiklaupdavu šalia. Po išpažinties susėsdavom ant tos pat lovos ir šnekučiuodavom, šnekučiuodavom apie įvairius teologijos, sielovados bei šiaipjau gyvenimo klausimus, liūdėdami dėl nuodėmingųjų jo komplikacijų ir gailėdamies vargšų nusidėjėlių, kurių kaltę taip dažnai sumažina nepalankios aplinkybės bei įgimtas žmogaus silpnumas. Pamilom viens antrą stiprjai. Bet netrukus teko skirtis. Anuomet vien galėjom spėt, jog tai visam. Bet buvo dar miglotų vilčių: o gal dar pasimatysim. Sudiev sakant, jis padovanojo man paveiksliuką, bene savo profesijos atsiminimą, kurio užpakaly buvo išspausdinta jo vardas ir pavardė: Marcus Edelmann. Tikrai Edelmann!.. Kur jis nūnai?

Tačiau metas į universitetą. Po keletą žodžių apie studentus ir profesūrą.

FAKULTETO STUDENTAI

Kitų lietuvių studentų, be manęs su Aleksandru, nebūta. Tad mudu iš karto sutapom, kaip gerais klijais suklijuoti. Matėmės vien universitete, užtat po kelis kartus kasdien, nes paskaitos truko per kiaurą dieną. Stulginskis anuomet buvo idealus klausytojas pašnekesy: maža kalbėdavo, dėmesingai klausydavos, bet kritiškai, ir tinkamoj vietoj įsiterpdavo; o jo mintys būdavo atsargios, pagrįstos. Niekuomet neteko sūriai susiginčyt, niekuomet santykio draugiškumui nebuvo pavojaus. Bepigu turėt tokį draugą. Ir ta mudviejų draugystė išliko per visą amžių. Tik susitikt vėliau tetekdavo retokai, kadangi mudviejų keliai pat gyvenimo pradžioj išsiskyrė. O anuomet apie ką gi daugiausia šnekėdavom? Apie viską — apie mokslą bei knygas, gyvenimą bei žmones, dabartį bei ateitį. Ateitį... Žinoma, pat pradžioj aš Aleksandrą painformavau apie mūsų peter-

burgiečių užsimotą katalikų studentų bei kitų moksleivių organizavimą. Idėja jam labai patiko, ir jis ją įsiėmė savaip, it skanų kepsnį. Vadinas, šalia Jakšto-Dambrausko, laimėjau būsimajai Ateitininkijai antrąjį tūzą. Ir visai lengvai, ne taip, kaip Jurgučiui teko patriūst gerokai, kol įtikino Dovydaitį prisidėt. O kunigo profesoriaus Jurgio Matulevičiaus jis taip ir neįtikino, kad iš tos sumanytos organizacijos kas išeisią.

Stulginskis Innsbrucke nesistengė moksluos sublizgėt. Bet, kai prieidavo rimtas reikalas, jis prisispausdavo prie darbo trumpai, o tvirtai ir pralenkdavo daugį. Ypač tai pasireiškė hebrajų kalbos reikale. Draugai jam teigė: nagi, tu mokais taip nerangiai — neištūrėsi patikrinimo! O Aleksandras vien šypso patylom ir gražiai peršoka griovį.

Daug buvo mūsų fakultete lenkų — iš Austrijos Galicijos, iš Vokiečių Poznanijos, iš ruskinės Lenkijos, o ir iš mūsų Vilnijos. Bet gal ne mažiau buvo ir piktų Lenkijos priešų ukrainiečių iš tos pat Galicijos, ypač iš ukrainietinės dalies. Jie visą laiką gražiajame Innsbrucke negražiai piovės, tiesiog piovės. Na gi su kuo susidės karštasis žemaitis Stulginskis, lenkų kaip tvaiko nemėgstąs? Žinoma, su ukrainiečiais. Stačiai kibte sukibo. Na, ir ėmė lygiai karštai su lenkais rietis. Ne dyvai, kad šiem susidarė įspūdis jį esant polakožerca, kas lietu-

viškai virsta lenkėda. Taip jie jį visur ir rekomendavo. O kai po 10 su uodegėle metų Stulginskis iškilo nepriklausomoj Lietuvoj į pačias aukštybes, anuometiniai Innsbrucko studentai, o paskui įžymūs bažnytiniai ir nebažnytiniai gaidžiai plačiai pagarsino tą polakožercą Lenkijos mocarstwoj (Grossmacht).

Neminint Vokios, begalės buvo studentų iš JAV. Būta ir iš Pietų Amerikos (tokie tamsiaveidžiai gražuoliai) ir iš kitų Pasaulio šalių bei kontinentų. Netgi vargšė ruskių žemė (Rossijskaja Imperija) leido atvažiuot į garsųjį Jėzuitų fakultetą saujelei smalsių jaunuolių. Apie vieną noriu čia atsidėjęs papasakot, kadangi tai buvo retas tipas, o tikras vyras, ne vien mokslo, o ir stuomens. Vadinos jis Grum Grimailo. Ach, verta pradėt iš naujos eilutės.

Savo gyslose jis gal turėjo lietuviško kraujo: žemaičių, pavarde Grimalių, mes turėjom gargždiškiuose; buvo net tokia vietovė, ar dvaras, Grimališkės. Bet tai nesvarbu. Imkim į nagą vien tą gyvąjį Grumą.

Buvo tai stambus, vidutinio, jau žilstančio, amžiaus vyras, pasinešęs į apskritumą, didele galva, apvaliu buroko spalvos veidu, mėgstąs skaniai ir daug pavalgyt, ypač koldūnų, ir, naštai palengvint, išgert, na, kad ir konjako, tik gero. Rusijoj baigė aukštuosius mokslus, domėdamasis ypač filosofija; paskiau studijavo įvairiuos Europos universitetuos; o galop nutarė papildyt savo filosofinę žinybą, ištyręs

tikrame šaltiny ir scholastinę filosofiją, tad atvykęs tuo reikalu į garsųjį Innsbrucką. Tėvai jėzuitai tuoj suuodė, jog tai stambi žuvis, ir pajuto didelę pagarbą jam. O ir mes, studentai: jis buvo nepaprastas eruditas, puikiausia atmintim, aštriu, subtiliu protu. Labai užimponavo mano Stulginskiui, o kiek vėliau ypač Vladui Jurgučiui. Ypač mėgo tas Grum Grimailo paerzint studiozus, tirdamas juokais jų proto miklumą — pakišdamas jiem spręst įmantriai suraitytus sofizmus; o šie niekaip neįstengdavo įžvelgt, ar tai vien gudrus sofizmas, ar tikra tiesa. Nesistebėkit! moderniajam pasauly pavojingų sofizmų yra pilna, kaip dulkių; ir žmonės jais mielai kvėpuoja, it kvapniais tiesos krislais. Anuomet Europoj, o ir plačiau, buvo pasklidęs vadinamasis religinis modernizmas, subtilūs nuodai, mikliai įsiskverbią į mintis bei širdis. Įžymiausieji buvo Anglų Tyrrell, Prancūzų Loisy, Vokiečių Schell, Italų Buonaiutti ir k. Plačiai šėlo diskusijų audra. Ji palietė ir Innsbrucko jėzuitų mokslavietę. Vienas iš mūsų dviejų rimtų dogmatininkų, profesorius Stufler, eiliniame seminare davė anam Grumui Grimailai paskaityt solidžią jo disertaciją apie modernizmą. Jis kukliai paskaitė. Mes atsidėję paklausėm, stebėdamies Grumo mokslingumu bei metodingumu, išraiškos tikslumu bei savim pasitikėjimu. Vienas kitas studentas vokietukas bandė truputį kritikuot jo vokiškąją kalbą. O pats

prof. Stufler su didžia pagarba padėkojo jam už studiją ir pareiškė: teko plačiai pasižint su literatūra apie modernizmą, ir turiu pripažint, jog Grumo Grimailos studija yra geriausias už visus mano pažįstamus kitų autorių veikalus!

Tas rimto profesoriaus verdiktas trenkte mus pritrenkė pagarbos svoriu, ir ėmėm veizdėt į tą Grimailą iš savo žemybės, kaip į kurį aukštąjį aplinkinį kalną.

Kai Vladas Jurgutis atvyko toliau mokslintis sociologijos, ekonomijos ir kitose su jom susijusiose srityse Muencheno universitete, jis susipažino su tuo keistu rusų mokslininku, susižavėjo, pamėgo (ir šis jį) ir ėmė jį kviest į Lietuvą, į Kauno kun. seminarijos profesorius, žinoma, pasitikėdamas mūsų tikybinių galiūnų nuovoka. Grimaila palankiai juokavo: girdi, ar gausiai duosit man koldūnų bei konjako? O Vladas kur ten branginsis: tik atvykit, o jau koldūnų ir stikliukų bus daugiau, nei iki soties!.. Betgi tas projektas nesirealizavo: užėjo Pasaulinis karas ir revoliucija. O Grimaila priklausė prie aukštesniųjų Peterburgo sferų, ir reikia manyt, kad buvo spėriai ir mikliai nugalabytas.

Tariuos būsią ne pro šalį čia papasakot, ką Grumas savo laiku papasakojo Jurgučiui apie carinės Rusijos vieną nuostabų gabaliuką. Grumo tėvas buvo rusų generolas ir prieš karjeros galą Dinaburgo-Dvinsko-Daugavpilio tvirtovės komendantas. Buvo, mat, ir tokia

tvirtovė prieš vokiečius; bet, pirmajam Pasauliniam karui prasidedant, buvo jau nebekaringa — persenus, tad išbraukta iš tvirtovių kompanijos. Vieną gražų rytą ar pats komendantas, ar su kuria komisija tikrino tvirtovės fortus: ar jie tvarkingai laikomi. Ir štai viename forte patikrintojai žiūri — gi patrankos atrodo ne plieninės, tik nudažytos medinės!.. Taip ir besą! Kažkokia mikli viešo turto vagių organizacija sumaniai pakeitė vieną ne tokią gražią naktį tikrąsias patrankas dirbtinėm medinėm ir pavartojo, kaip laužą, padaryt iš jų ką nors naudingesnį.

PROFESORIAI

Moraline teologija ypač domėjaus visuomet — ir seminarijoj, ir akademijoj, ir Innsbrucke, tad pradėsiu nuo to dalyko profesoriaus, ypač kad jis anuomet čia buvo pats garsusis. Tai jėzuitas Hieronimus Noldin, pietų tirolietis. Buvo jis anuomet jau senas, su kažkokiu defektu gerklėj ar plaučiuos, tad kalbėdavo mažne šnibždom. O auditorija buvo erdvinga, ir klausytojų jis turėdavo visuomet pilna. Bet kalbėdavo taip aiškiai, jog visi gražiai suprasdavo, ypač kad klausydavos labai dėmesingai, nes gi tas profesorius buvo extra!.. Būdavo, įeis mažutis, lengvutis, vien kaulai ir oda, su dvasia... Sulinkęs, smulkiais žingsniais. O studentai tuo tarpu entuziastingai bilda kojom, naikindami avalynę ir grindis. Noldin ramiai atsisėda ir apsižvalgo. Veidukas tikrai jėzuitiškas (kaip mes paprastai juos vaizduodavomės) — mažutis, liesutis, primerktom, nuo studijų pervargusiom akutėm—ir švysteli gud-

riu, bet geraširdišku šypsniu. Ir mum šviesu pasidaro. Ir atsakom, nė nesijausdami, šviesiu šypsniu. Jis pradeda kalbėti, kaip tėvas jaunikliam vaikam, taip suprantamai, lengvai, autoritetingai (nes ir yra didis pasauly autoritetas). Vienkart elegantiškai, aristokratiškai. O žeria gausiai sąmojų. Ir pats vis nusišypso, gudriai žybtelėjęs aplink. O aštriai, vis sąmojingai, pažnaibo kitus to mokslo autoritetus (kas mum labai imponuoja, nors kiek stebina: kaip tatai? toks šventas ir švelnus vyras, o turi tokią smailią bei karštą ylą!).

Tačiau tas mielas senas lapinas sugebėdavo tą ylą, kai reikia, visai paslėpt ir būt labai rimtas. Tai būdavo per rekolekcijas dvasininkam. Tėvai Jėzuitai iš anksto neskelbdavo, kad t. Noldinas ves rekolekcijas; paskelbdavo tik prieš pat jom prasidedant: mat, jei dvasiškija iš anksto žinotų, tai visi, kas gyvas galįs, suplauktų į tą dvasios pirtį-pokylį, o kitam kartui, kitam tėveliui nekas beliktų. Mano laimė: bespėliojant, ar Noldin ves šiemet rekolekcijas, nuvykau pasikalbėt su savo mieluoju Aleksandru. Nuėjom prie kanceliarijos durų, ir ką gi! ves Noldinas!

Na, ir turėjom kultūringą dvasinį pokylį! Medus, ir tiek. Vėliau gyvenime turėjom tos rūšies susikaupimo dienų ar savaičių. Būta ir didžiai gerų. Tačiau Noldino aštundienis buvo išmintingiausias, patraukliausias ir veikliausias. Pradėdamas jis mum pareiškė: nesi-

rūpinkit, kuo užpildysit dvasioj tas dienas, — aš už tai atsakau: Dievui padedant, pateiksiu jum užtenkamai dvasinės medžiagos. Nesivarginkit fiziškai: per daug neklūpokit nei per ilgai nesimelskit žodinėm maldom; užteks dvasiai minčių, o širdžiai jausmų! Žodžiu sakant, rimtasis teologas moralistas lyg kad pavartojo du amerikoniškus dėsnius: take it easy! relax!

Taip ir padarėm. O Noldin ištesėjo savo pažadą: pateikė mum tiek originalių, gyvų, praktiškų minčių, taip mus paguodė, taip sustiprino, tiek entuziazmo sukėlė valioj bei drąsių, kilnių ryžtų, jog ir iki šiol negalima pamiršt. O Noldinas buvo ne vien kaip teoretikas moralistas, o ir kaip dvasios tėvas pirmos rūšies. Labai pažangus mokslininkas, labai geros širdies ir visai atsidėjęs savo dvasios vaikų sielos gerovei, o labai prityręs sielovados psichologas, jis mokėjo išpažinty tiksliai atskirt, kas bloga, kas ne, kas nuodėmė, kas vien klaida ar silpnybė, mokėjo nuramint sutrikusią ar bailią sąžinę. Ne be pagrindo jis, šalia kito didžio teologo-moralisto Lehmkuhlio, laikomas pažangios moralinės probabilizmo teorijos grindėju bei apgynėju. O ta teorija labai palengvino teologam, o ypač praktiškam sielovados darbininkui, praktiškai spręst moralinius kazusus. Jei mano bičiulis Stulginskis tuoj po tų rekolekcijų, atlikęs išpažintį pas Noldiną, būtų priėmęs aukštuosius šventimus, būtų likęs kunigu. Bet... Bet apie tai kiek vėliau.

Antrasis profesorius, kurį norėčiau paminėt, buvo įžymus istorikas, Vokiečių viduramžinės praeities tyrinėtojas, Michael. Buvo tai stambus vyras, rudu veidu, kuris man vėliau priminė savo bruožais Kauno universiteto profesoriaus Šimkaus veidą. Tas Michael, toks atkragus, oficieriškos povyzos, valdiškai agnus, man primindavo Prūsų gvardijos karininką, net pulkininką. Mes jo privengdavom, nors jo dėstymu gėrėjomės. O dėstė jis Bažnyčios istoriją. Dėstė iškalbingai, labai pagrįstai, nepaprastai vykusiai įterpdamas gausių sąmojų, kurie mus verste versdavo juoktis. O jis rūsčiai už tai sudrausdavo, pats niekuomet net nešyptelėjęs. Kai kas nueidavo pas jį kokiu reikalu, jis taip nesvetingai surikdavo: „Herein" (come in), jog lankytojui net balti vabalėliai būtų apmirę, jei jų būtų turėjęs. Jo paskaitos buvo tikro erudito, kritiško, sąžiningo ir drąsaus, taip jog jis nesivaržydavo bet kuriai įstaigai ar asmenybei visą tiesą pasakyt. Tikras vyras tas tėvelis (tiksliau — tėvužis).

Trečią profesorių noriu geru žodžiu paminėt — tai filosofą Joseph Donat. Toks labai jau lietuvišku, geru, paprastu veidu nebejaunas vyras, kurio širdies gerumas bei dvasios išmintis tykia šviesa atsispindi veido bruožuose, taisyklinguose, asketiškuose. Tai plačios erudicijos profesorius, apsiskaitęs įvairių tautų filosofų bei kitų susijusių mokslų veikalais. Parašęs ir išleidęs studentų naudai kelių tomų fi-

losofijos kursą, labai sklandų, lengvai suprantamą, su tiksliai parinkta, reikiamai gausia bibliografija. Jo pagrindinis mokslo veikalas „Die Freiheit der Wissenschaft" buvo labai palankiai sutiktas dalyko žinovų. Branginom ir gerbėm tą mokslo vyrą ir puikų profesorių ir tiesiog mylėjom jį, kaip ir anuos du.

Kadangi nebeturiu čia vietos, paminėsiu trumpai tik dar vieną garbingą teologą, emeritą profesorių Hurterį, parašiusį labai populiarų ir ilgai vyravusį pasauly dogmatinės teologijos vadovą. Man esant Innsbrucke, jis bedėstė vien siauresnį specialų kursą. Buvo tai jo 101-asis universiteto profesūros semestras! Ne dyvai, kad ir pats puikiai buvo susipažinęs su savo dalyku ir savo klausytojam labai sėkmingai tą dalyką perteikdavo. Kai aš jo klausiaus, mane stebino tas senelis ilgais baltais plaukais, toks, rodos, eterinis, palinkęs priekin, galva pastoviai nusvirus. Kalbėdavo nebalsiai; bet kartais, nežinia dėl ko, kad surikdavo, tai net ir užmigusį studentą galėdavo prižadint.

Apie jį tėvas Noldin viename seminare, kalbėdamas apie spiritizmo etinę pusę, mum papasakojo šį įdomų gabalėlį apie jaunutį Hurterį: jo tėvas buvęs protestantų ministeris; labai mėgęs spiritizmą ir dažnai daręs su savo šeima seansus — iššaukinėję „dvasias" ir uždavinėję jom klausimų; vieną sykį jaunutis Hurteris ėmęs iš vienos „dvasios" tyčiotis — uždavinėjęs jai komiškų, net įžeidžiančių klausi-

mų; „dvasia“ ėmus nerimt, erzintis, pykt; jis stovėjęs prie krosnies, tą kartą nedalyvaudamas grupėj, sėdinčioj aplink „dvasių“ staliuką; į vieną vaikino klausimą „dvasia“ taip įsiutus, jog staliukas ūmai pakilęs ir oru šaute šovęs vaikino link ir tik per sprindžio platumą jo neužgavęs, atsimušęs labai stipriai į krosnį. Po to patyrimo jaunuolis giliai susimąstęs, ilgai galvojęs ir — stojęs į Jėzuitų ordiną. Ir Noldin, kritiškasis šaipokas Noldin, betikįs, jog spiritizmo seansuos, šalia daug pokštų, apgaulių arba natūralinių fenomenų, galįs dalyvaut ir Piktasis ir vest lengvatikius tiesiai ar aplinkiniais keliais į blogą.

Dar vieną, ir tai paskutinį, tėvą jėzuitą privalau čia paminėt, kurio kaip profesoriaus man neteko klausytis, bet kurį kaip nepaprastą pamokslininką turėjau retą laimę girdėt. Tai tėvas Hoffmann, anuomet, berods, vicerektorius.

Tai buvo 1909 metai, šimtametės sukaktuvės, kai Tirolis apgynė savo laisvę nuo užpuoliko Napoleono ir kai tų laisvės kovų didvyris Andreas Hofer buvo prancūzų už tai sušaudytas. Ta proga buvo vienkart suorganizuotas Austrijos katalikų suvažiavimas — Katolikentag, o to Tago vyriausiu pamokslininku paskirtas Hoffmann. Suvažiavo daug atstovų iš visos Vokietijos. Girdėjom puikių kalbėtojų. Bet Hoffmanno prakalba jėzuitų bažnyčioj, episkopato, politikų, pasauliečių mokslininkų ir

šiaipjau intelektualų akivaizdoj padarė man neišdildomą įspūdį. Toj rinktinėj masėj buvom ir mudu su Stulginskiu. Štai įlipo į sakyklą nedidelis, liesas, asketišku veidu, labai panašiu į a.a. mūsų prelato Pauliaus Januševičiaus. Jo uždavinys buvo įtikint katalikų vadus, jog svarbiausiasis visų mūsų nūdienos tikslas yra sujungt visas katalikų jėgas, Christlichsozialus bei Konservativus, į kovą su įsigalėjusia socialdemokratija ir bedievybe. Kalbėtojo balsas buvo aukštas tenoras. Pradėjo jis pamokslą, taupydamas balsą. Savo reikalui paėmė biblinį įvykį — Dovydo kovą su Galijotu. Vaizduodamas tą nelygią kovą, oratorius crescendo vis daugiau liejo jėgos bei entuziazmo, taip natūraliai, taip įtikinamai bei pagaunamai, jog sujaudino, uždegė ir viesulu pagavo visą minią. Kur tik žvelgsi — visur iškaitę veidai, blizgą liepsnom akys. Visur ryšku ryžtas: vesk mus! įsakyk, ką daryt! tuoj visa padarysim!.. Taip! buvo aišku: jie dabar visa padarytų, kad ir kaktom tą štai sieną pramuštų. Pasigirdo balsai, kaskart dažnesni, kaskart stipresni: Taip! Puiku! Eisim išvien! Stosim į kovą! Nugalėsim!

Aš žiūriu į Aleksandrą, jis į mane: abiejų veidai įkaitę, akys žėri. Na gi! ar esi ką nors panašų girdėjęs ir regėjęs? Tai bent oratorius! tai bent pamokslas!..

Taip. Tokio pamokslo nebuvau gyvenime girdėjęs, ir vėliau niekuomet nebeteko girdėt.

Anuokart supratau: iškalba — tai didis, gal didžiausias menas. Ne be reikalo senovės graikai bei romėnai savo jaunimą uoliai mokė iškalbos teoriškai ir praktiškai. Ir galėjo mokyt, nes turėjo daug iškalbingų vyrų-pavyzdžių. Nūn žmonija stipriai apleido iškalbą. Bet kur ir mokytojų-pavyzdžių rastų? Vien teorijėlės toli gražu neužtenka.

Įdomu, ką anuomet jautė lenkučiai studentai? Juk lenkai tarias turį visose srityse ekstra vyrų. Ten, Innsbrucko jėzuitų bažnyčioj, aną dieną girdėjau aplinkui lenkus kalbant: žinoma, mes, lenkai, turim puikių kaznodziejų; bet ir šis vokietis gerą pamokslą pasakė.

Po daug metų čia, Amerikoj, pas kleboną a.a. Vaitekūną radau ano Hoffmanno biografiją: ten besą priminta ir anas Hoffmanno pamokslas: jis buvęs aukščiausioji Hoffmanno iškalbos viršūnė. Tiesa. Ir dar tiesa: aukščiausioji viršūnė yra vienintelė. Ir Hoffmannas, manau, nebebuvo nei aukščiau, nei tiek pat pakilęs.

ATGAL ŠIAURĖS LINK

Važiavau į Innsbrucką, pirmoj eilėj, tikėdamasis praeit visą tenykštį filosofijos-teologijos kursą; bet ir norėdamas palankiam klimate atitaisyt sveikatą, ypač nervus, ramiai, nors rimtai, studijuojant: juk dabar, galutinai išsprendus kunigo pašaukimo klausimą ir nustačius visam gyvenimui aiškų kelią, galės dvasia, tad ir nervai nurimt, o su jais ir visas organizmas atsitiest.

Nervai, tiesa, kiek aprimo, ir sveikata apskritai sustiprėjo. Bet toli gražu ne visai. O prisidėjo kita, nauja negerovė — svečiam krašte, tarp svetimų žmonių, turint tą vieną lietuvį Stulginskį, ėmiau stipriai ilgėtis gimtinės bei savųjų. Oi, tas Heimweh, tas yearning, tas lietuviškasis ilgesys!.. O dar ta slegianti mintis: tu čia jaukiam, gražiam kampely, puikiose sąlygose, nesunkiai darbuodamasis, be ypatingo reikalo leidi maloniai laiką; o tavo

sesės ir svainis, kurie jau tiek ir tiek tau lėšų bei vargo paaukojo, ten namie nelengvai gyvena, laukte nesulaukdami, kada gi galų gale pradėsi jiem atsilyginti, jiem palengvint vargą!..

Ilgai svarsčiau, ilgai svyravau. Nelengva, net skaudu buvo, bet galop ryžaus (nors ne vienas bičiulis atkalbinėjo): kai ateis vasaros atostogos, grįšiu į Lietuvą ir stosiu į praktinį darbą!

Kai pasisakiau Aleksandrui, jis netrukus pareiškė man norįs draug su manim pasižvalgyt po Europą, Innsbrucke neimt šventimų, o įsišventint į kunigus atostogų metu Lietuvoj. Kad taip, taĩ taip — puiku! Ir man bus mieliau draug su draugu pasigrožėt Vakarų Europa. Tik ne daug tepamatysim, nes aš noriu kuo tiesiausiai važiuot į savo Gargždus ir tik pakeliui trumpam sustot Muenchene ir Berlyne: juk, jei Dievas duos, bus galima kitą kartą atsidėjus pasibastyt po Europą, kai turėsiu daugiau lėšų ir laiko. O dabar noris kuo greičiau pamatyt saviškius.

Tad atsisveikinom su nuostabiuoju rimties, tikybos ir mokslo lizdu tarp didingų kalnų. Tylus, bet gilus buvo mano atsisveikinimas su nuodėmklausiu tauriuoju tėvu Morkum Edelmann. Vienas jaunas kapucinukas pasišovė duosiąs man rekomendacijos laišką pas Muencheno benediktinus, savo pažįstamus, kad jie mudu su Aleksandru priglaustų, kol

būsim *Muenchene*. Tyliai, bet graudžiai atsisveikinau su savo Eversais. Pasižadėjau jiem rašyt, jie pasižadėjo man. Kai aš traukiny važiuosiąs tiesia linija pro šalį, jie pro savo langą man pamojuosią nosinėm. Taip ir padarėm: kai traukinys lenkės su buvusiąja laikine mano gūžta, ten pro langą suplasnojo tartum baltų karvelių sparnai. Aš atsakiau tuo pat. Sudie! Amžinai... Tačiau anuomet taip nemaniau. O vis tiek taip išėjo. Betgi ir po tiek daug daug metų čia Amerikoj gyvai teberegiu anuos baltų karvelių sparniukus man beplasnojant...

Pro šiaurinę kalnų eilę, pro pasakišką viduramžių pilį, kaip erelių lizdą aukštoj viršūnėj, pro Rosenheimą (iš kur Alpės dar buvo matyt, lyg debesų mūrai akiraty) nuvykom į stilingą, koketiškai grakštų bei švarų Muenchenį, vieną iš gražiausiųjų Europos sostinių. Sustojom, kaip sutarta, pas simpatinguosius benediktinus ir ėmėm uoliai lankyt Muencheno grožybes. Pirmiausiai Dievo palocių — didingąją katedrą Frauenkirchę. Kai pro siauras laužytas gatveles prie jos prieini, ji slėgte tave prislegia savo mase, savo milžinišku ilgiu bei aukščiu, kuriame gūdžiai žiūri į tave dideliausi gotiški langai. Chram Satany (Šėtono Šventykla) neteisingai, bet įspūdingai vėliau ją apibūdino rusų įžymus publicistas Michail Osorgin. Ir aš galėjau jį suprasti: didinga, gūdžiai rūsti, ypač viduj, tamsiai mirguliuojanti šventovė. Jahvės šventovė...

Iš Atgailos buveinės — į Šviesos pasaulį, iš Dievo rūmų — į Bavarijos karalių palocius. Tiesą pasakius, kas mus įleis į pačius karaliaus apartamentus! Vien į keleto praėjusiųjų amžių gyventuosius. Jie labai įdomūs savo kiekvienam šimtmečiui pritaikintu stilium. Jauties, lyg užburtam gražiam pasauly, kur aplinkui tartum šiuša tylūs, šviesūs vaiduokliai — buvusieji žmonės...

Na, kaip tu, žmogau, neaplankysi dviejų pinakotekų (paveikslų sandėlių) — senosios ir naujosios?Tad su Aleksandru ir nusiskubinom pirma į senąją. Ten sukaupta daugybė brangių paveikslų, sukurtų prieš 19 šimtmetį. Ypač gausinga ir puiki besanti salė, kur surinkta didžiausia pasauly Rubenso paveikslų kolekcija. Dideliausios drobės — mitologiniai siužetai su daugybe gražiosios lyties atstovių, žinoma, Jievos kostiumu, o ir negražiosios... Mudu su Aleksandru ne vien tik mirkčiojam, net visai užsimerkėm — ir dui lauk, į kitą salę, kur ne taip karšta. Na, ir gražių gi paveikslų ten dar radom! — Iš senosios nuėjom į naująją pinakoteką, kur surinkta žymiausiųjų naujesniųjų, ypač vokiečių, tapytojų kūriniai, kaip Kaulbacho, Boeklino ir tutti quanti paveikslai. Iš ten į grafo Schack galeriją, kur radom labai vertingų drobių, senesnių bei naujesnių laikų. Galop, baigti meno galerijom, apsilankėm ir Glyptotekoj — skulptūrų pasauly: nuo senovinių graikų bei romėnų iki naujau-

siųjų laikų. Kaip pro rūką, regėjom elegantiškų Canovos bei Thorwaldseno marmūrų, bet nedrįsom įsispitrėt, nes juk nepadoru...

Būtų beveik nuodėmė, jei inteligentas, aplankęs Muenchenа, neaplankytų atsidėjęs to miesto garsenybės — nacionalinio muziejaus, kur pavaizduota materialinės-technikinės kultūros raida per visas epochas. Ten besą sukaupta tiek retų turtų, jog ilgai vaikščiojom po tą tikrą labirintą, žiopsodami į žmonijos kūrybos pavyzdžius. Sako, tas muziejus anuomet buvęs vienintelis toks visame pasauly.

Iš Muencheno pasukom Berlyno link. Visas kelias per naktį. Tad ir įspūdžių kaip ir nebūta. Viena, kas paliko atminty, tai kad tame pat skyriuj važiavo jaunas vyrukas, kur visai atvirai (naiviai?) pasisakė esąs slaptosios policijos agentas. Na, manau sau, ar tik tu nemuiliji man akių? Netaip vaizdavaus policijos agentus!.. Dar jis ėmė dainuot. Viena dainelė — visai mūsų himno melodija! Galop jis nurimo ir užmigo. Po kiek laiko atsibunda, blikt į laikrodžiuką: — *Ach, mein Gott!* pravažiavau savo stotį! reikės dabar grįžt! — Ir išdūmė.

Į Vokiečių sostinę traukinys atėjo ryto metą. Keista: po tiek daug metų man atrodo, kad po Berlyną basčiaus jau nebe su Stulginskiu, tik vienas pats. Ar jis būtų po Muencheno nuo manęs kažkur atsiskyręs? Tad dabar lig galo minėsiu save vienaskaitoj. Tasgatės, nutariau Berlyne būt trumpai. Bagažą, regis, palikau

saugot Bahnhof Friedrichstrasse, o pats išėjau pasivaikščiot po svarbesniąsias didmiesčio gatves. Perėjau ten ir atgal garsiąją Unter den Linden avenue, pastovėjau po Brandenburgo įspūdingais vartais, pasižiopsojau į Kaizerio palocių, kurs daug menkesnis už Rusų caro Zimnij dvorec, pasiveizdėjau su pagarba į Hedwigs Kirche, kur man atrodė tokia žema, lyg į žemę susmukus, pasistebėjau visai nebiauria Gedaechtnisskirche, įsigilinau į gyvą Leipzigerstrasse. Išalkau. O buvo penktadienis: reikia pasninkaut; tad susiradau vegetarišką valgyklą. Nebloga. Pasistiprinęs grįžau į stotį ir — sudiev, Berlyne! Apskritas įspūdis: didmiestis labai tvarkingas, rūmai gražūs, bet daro kažkokį lyg uniforminį įspūdį; gatvės labai labai švarios, rods, galėtum ramiai, patogiai atsigult vidury gatvės ir — atsikeltum net nesusidulkinęs. Ne be reikalo žmonės sakė, kad gatvės kasdien plaunamos su muilu. Kiek čia tiesos, nežinau. Jei ir tiesa, tai, tur būt, ne visos!

Traukiniui skrendant per lygius laukus, per dailius miestelius, per dailiai praktiškai aptvarkytas upes, kur nėr, kaip kad Lietuvoj, pakraščiais švelnių uogenojų, žaliuojančių karklynų, lanksčių žilvičių, išdidžių medžių; pro garbingąjį Karaliaučių, per snaudžiančią Tilžę, betgi gan koketišką, sėdinčią prie žilojo Nemuno; per mūsų Klaipėdos kraštą, atpuškavom antrą rytą į tyliąją Klaipėdą, koketiš-

ką, estetišką buržuję. O iš ten siauruoju geležinkeliu pasinešiau į savo mieluosius Gargždus, berymančius viršum gražuolės Minijos, su tylia bažnytėle tarp amžinų klevų, su baronų palocium, skendinčiu užburtame parke, su astronomijos bokšteliu-vištininku, su aukštu vėjo malūnu. Beje, ant pat Vokiečių-Rusų ribos, vokiškoj muitinėj, aptarnaujamoj bene trijų valdininkėlių, viename akimirksny atlikom formalumus, ir peržengiau dviejų galiūnų sieną. Čia jau pakliuvau į karštesnę, daug karštesnę pirtį, aptarnaujamą bene trylikos ruskelių. Vai, kad jie ėmė knisinėtis po mano lagaminus, apžiūrinėt kiekvieną daiktelį, svarstyt ar ir kiek muito uždėt, ar čia pat jų likimą išspręst, ar siųst į centrinę muitinę kur ten Kaune ar Vilniuj!.. Ir juokiaus ir kuo nekeiksnojau. Galų gale gana mandagiai išsiskyrėm su tais kukliais maskoliukais. Bet pasiliko pas juos kai kurie dalykai galutiniam jų likimui išspręst, o manęs atvažiavo pasiimt tas lėtasis rožiaveidis ūsorius svainis. Ir štai aš jau gimtajam dailiajam namely!

3-jo tomo pabaiga

VARDYNAS

A

Abrantowicz: 53, 65.
Akademija Kat. Dvas.: 31 ir t.
Aleksandro III muziejus: 154-155.
Alekna Ant.: 213.
Alianskas: 55-56, 71.
Ateitis-Ateitininkai: 193-195, 208-219.
Augustaitis Pran.: 53.
Aušros Vartai: 9, 10, 17-19.
Avižienis: 216.

B

Balmont Konstantinas: 118.
Baltrėnas Baltram.: 183, 237.
Baltrušaitis Jurgis: 118.
Baltrušis Ignas: 116-119.
Bavarijos karalių rūmai: 284.

Berg, generolas: 232.
Berlynas: 285-286.
Bizauskas Kazys: 213, 215.
Botanikos sodas: 161-162.
Brazaitis Juozas: 217.
Bronisz Lucian: 232.
Būčys Pranciškus-Petras: 119-123, 131.

C

Chmielewski kapel.: 76-77. 90-91, 123, 189.
Cieplak, vysk.: 92-94.
Cirtautas Gasparas: 225-227.

Č

Česnys Blaž.: 41-42, 70, 72, 78, 80-83.
Częstochowa: 248-250.

D

Dambrauskas-Jakštas: 106, 166-167, 200-204, 213-214, 216, 222, 268.
Degučiai-degutiečiai: 208-216.
Dobužinskis kun.: 213.
Dogelis Paulius: 213.
Donat Joseph: 276-277.
Dovydaitis Pranas: 206-209, 211-212, 214-217, 268.

Draugelis Eliz.: 208, 211, 214-215.
Draugelytė-Galdikienė: 215.
Draugelytė-Čemarkienė: 215.
Drzewiecki Feliks: 104-106, 123, 131.
Dulskis Romualdas: 216.
Dunin, grafaitės: 239-240.
Durickis Mykolas (Dūrys): 67, 69.

E

Edelmann Marcus: 265-266.
Endziulaitis Vytautas: 215.
Ermitažas: 152.
Esperanto: 222-224.
Esterhazy, grafas: 260-262.
Evers: 256-257, 259, 262-263, 283.

G

Galdikas Jurgis: 199, 207, 210, 217.
Gedimino kalnas: 20-21.
Gillard de la Vernė: 260, 263.
Glyptotek: 284-285.
Godlewski Michal: 94-97.
Grabys Jonas: 35-38, 69, 184-185.
Grajauskas Pijus: 216.
Grum-Grimailo: 269-272.

H

Hilfer kun.: 62-64.
Hoffmann: 255, 278-280.
Horwat: 239.
Hurter: 277-278.

I

Inn upė: 257.
Innsbruck: 254-255.
Irtmonas Stasys: 229.
Isaakijevskij sobor: 140-141.
Ivanov kun.: 64.
Iwicki kun.: 53, 65.

J

Jaczewski vysk.: 189, 191.
Janulis: 216.
Janulaitis Augustinas: 73.
Janulaitis kun.: 73.
Januševičius Povilas: 225, 279.
Jaunius Kaz.: 99, 110-116.
Jucius Jonas generalvik.: 60-61, 69, 182-186, 191.
Juodišius: 216.
Jurgutis Vladas: 6, 23-24, 58-60, 69, 126, 182, 184, 191, 195-200, 204-206, 208-209, 216-218, 222, 268, 270-271.
Jurkaitė Juozapata: 173.

K

Kalnų institutas: 161.
Kalvaitis Jonas: 229.
Kapucinai: 264-266.
Katedra Vilniaus: 16.
Katedra Mohylevo: 142.
Kaufmann Marta: 241-243.
Kaulakys Juozas: 244.
Kavaliauskas Pranas: 181-182.
Kazanskij sobor: 141.
Kazimiero šv. koplyčia: 16.
Kazokas Julijonas: 53-55, 69, 172.
Kerpauskis Juozas: 23.
Kiesilis Antanas: 53, 55, 69.
Kotrynos šv. bažnyčia: 142-143.
Krasickiai grafai: 232-233.
Kraujalis Petras: 35-36, 69.
Kriškijonas Ksav.: 227.
Krupavičius Mykolas: 209, 216-217.
Kuraitis Pranas: 45-46, 70, 73, 199, 204-208, 210-212, 216-218.

L

Labanauskas Ignas: 42-44, 70, 72, 81, 217.
Lenkai: 268-269, 280.
Lewicki: 260-262.
Liaus Bronislovas: 81.
Louvain-louvainiečiai: 207-212.

Lozinski Zygmunt: 97-104.
Lubienski grafas: 239.

M

Maironis: 28-30, 79-80, 83-90, 102, 168, 222.
Maliauskis Antanas: 207, 210, 213-214.
Matulevičius Jurgis: 123-133, 190, 195-196, 206, 216-218.
Meno akademija Peterburge: 155-156.
Merkelis Aleksandras: 217.
Michael prof.: 276.
Mielžynski grafai: 232.
Milvydas Vladas: 67, 69.
Modernizmas: 270-271.
Muenchen: 282-285.

N

Nazionalmusaeum, Deutsches: 285.
Nitecki kun.: 260-262.
Noldin Hieronymus: 273-275, 277-278.
Noreika Liudas: 44-45, 69.
Novickas Justinas: 56-58, 71, 182, 222.
Nowicka Helena: 240-241.

P

Pacevičius kan.: 228.
Paliulionis Mečislovas: 224-226, 228.

Paltarokas Kazimieras: 216-218, 221.
Palubinskas Antanas: 46-47.
Parczewski: 237.
Paulauskytė-Vaineikienė: 198.
Peterburgas: 26 ir toliau, 134 ir toliau.
Petro ir Povilo bažn. Vilniuj: 19-20.
Pinakothek Alte und Neue: 284.
Prunskis Juozas: 217.

R

Reiman, Čenstakavovien. prioras: 249-250.
Reinys Mečislovas: 22-23, 47-52, 71, 73, 205-208, 216-217.
Roenne baronienė: 232-238, 242.
Roop, von der, vysk.: 7, 21.
Rūta - Rūtininkai: 211.

S

Sasnauskas Česlovas: 143-151.
Skardžius Pranas: 116.
Sniečkus: 73.
Starkus Zigmas: 216.
Steponavičius Jonas: 39-40, 69-70.
Stomm grafas: 256.
Stufler prof.: 270-271.
Stulginskis Aleksandras: 244-247, 249, 251, 254, 256, 258-259, 267-268, 270, 279, 281-285.

Š

Šalkauskis Stasys: 208, 211.
Šaulys Kazimieras: 221.
Schack Gallerie: 284.
Šembek arkiv.: 144-145.
Šimkevičius: 67.
Šipillo Epimach: 107-109.
Šliupas Rokas: 189, 220.
Šuman Henryk: 67-68.
Šveistrys Antanas: 229.

T

Trzeciak prof.: 106-107.
Tyszkiewicz grafas: 256.

V

Vaičiulaitis Antanas: 217.
Vaineikis dr.: 198.
Vaitkus Mykolas: 69, 166-171, 199-204, 214-215.
Varšuva: 246-248.
Viena: 252-253.
Vilnius: 8-9 ir t., 246.
Visbaras Jonas: 172, 229.
Viskanta Antanas: 210.
Vojevodskis Juozas: 7.

W

Wasilewski Jan: 53, 65, 170.
Wolmer grafai: 232, 237.

Z

Zajančkauskas Vincas: 35-36, 69.
Zamenhof: 223.
Zoologijos muziejus Peterburge: 159-160.
Zoologijos sodas Peterburge: 162-165.

Ž

Žongollowicz Bron.: 7.
Žarnowiecki, akad. rekt.: 76, 79, 101-102, 222.

TURINYS

Į ŠIAURĖS PALMYRĄ	5
ŠTAI IR TA PALMYRA	26
LIETUVIAI STUDENTAI	39
GILYN Į ŠIAURĖS ALKĄ	62
VIRŠININKAI IR PROFESORIAI	75
PROFESORIAI LIETUVIAI	110
SANKT PETERBURGAS	134
MUZIEJAI IR NEMUZIEJAI	152
NEJAU IR VAITKUS TARP POETŲ	166
MAŽUTIS NAUJAS PASAULĖLIS	172
BAIGTAS PUSIAUPASAULIEČIO STOVIS	188
PRIE ATEITININKIJOS GENEZĖS	193
SUDIEV ŠIAURĖS ŽVAIGŽDEI	220

KAIP SAPNAS VASARA 232

IŠ TOLIMOS ŠIAURĖS Į NE TIEK TOLIMUS PIETUS 244

ŠVIESIOJOJ AUSTRIJOJ 254

KALNŲ MYLIMOJI 255

FAKULTETO STUDENTAI 267

PROFESORIAI 273

ATGAL ŠIAURĖS LINK 281

VARDYNAS 289

MYKOLO VAITKAUS VEIKALAI

LYRIKA: Margumynas. Šviesūs Krislai. Liepsnelės. Nušvitusi Dulkė. Vienatvėje. Nuošaliu Taku. Aukso Ruduo.

EPIKA: Laimė. Genijus ir Meilė. Upytė. Brėkšta.

BELETRISTIKA: Iš įvairių Pasaulių. Auštant. Rytmečio Žygiai. Čirikšas Siaube. Tvanas.

DRAMA: Žvaigždės Duktė. Vilnius Mūsų. Žaibas ir Mergaitė.

SATYRA: Rakšties Rakštys.

ATSIMINIMAI: Mistiniame Sode. Keturi Ganytojai. Su Minija į Baltiją. Baltijos Gražuolė (Liepoja). Šiaurės Žvaigždė.

VERTIMAI: Chaignono Meditacijos. Augustino Išpažinimai. Trys operos: Romeo ir Džiuljėta — Mignon — Trijų Karalių Meilė.
Daug smulkių poetinių kūrinių iš įvairių kalbų.